

T.C.

**GİRESUN ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TARİH ANABİLİM DALI**

GİRESUN'DA TÜRK SU KÜLTÜNÜN İZLERİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Fatma KÜRKAN

Tez Danışmanı: Dr. Öğr. Üyesi Selim KARAKAŞ

GİRESUN, 2018

JÜRİ ÜYELERİ ONAY SAYFASI

Giresun Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü'nün 11/05/2018 tarihli toplantısında oluşturulan jüri, Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı Yüksek Lisans / Doktora / Sanatta Yeterlilik öğrencisi Fatma Kürkan'ın Giresun'da Türk Su Kültürünün İzleri başlıklı tezini incelemiş olup aday 24/05/2018 tarihinde, saat 14:00'da jüri önünde tez savunmasına alınmıştır.

Aday çalışma, sınav sonucunda başarılı bulunarak jürimiz tarafından Yüksek Lisans/Doktora/Sanatta Yeterlilik tezi olarak kabul edilmiştir.

Sınav Jürisi	Unvanı, Adı Soyadı	İmzası
Üye (Başkan)	Dr. Öğr. Üyesi Selim KARAKAŞ	
Üye	Dr. Öğr. Üyesi Emrullah KALELİ	
Üye	Dr. Öğr. Üyesi Fuat HACISALİHOĞLU	
Üye		
Üye		

ONAY

...../...../2018

Doç. Dr. Güven ÖZDEM

Enstitü Müdürü

YEMİN METNİ

Yüksek Lisans Tezi olarak savunduğum “Giresun’da Türk Su Kültürünün İzleri” adlı çalışmamın, tarafımdan bilimsel ahlak ve geleneklere aykırı düşecek bir yardıma başvurmaksızın yazıldığını ve yararlandığım kaynakların kaynakçada gösterilenlerden oluştuğunu, bunlara atıf yapılarak yararlanılmış olduğunu belirtir ve bunu onurumla doğrularım.

24/05/2018

Fatma KÜRKAN

ÖNSÖZ

“Giresun’da Türk Su Kültünün İzleri” adını taşıyan bu tez öncelikle, İslamiyet öncesi eski Türk inanç sisteminde var olan su kültürünün Giresun Çepni kültüründe devam edip, etmediği sorusuna yanıt bulmayı hedeflemektedir. Yani araştırmanın nirengi noktasını, sosyal, kültürel ve dini tarih bağlamında Giresunlu Çepniler’in yaşantısında su kültürü inancının yansımaları oluşturmaktadır.

Evrende insanoğlu için vazgeçilmez unsurlar olan anasır-ı erbaa denilen toprak, hava, su ve ateş öğeleri yaratılıştaki oluşumu sağladıkları gibi hayatında esasını oluşturmaktadırlar. Bu dört temel öğeden biri olan su, insanlık tarihinin her periyodunda vazgeçilmez bir unsur olarak görülmüştür. Nitekim insanın özü de aynı kâinatın yaratılışı gibi sudan meydana gelmiştir. Bu bağlamda suyun maddi ve manevi boyutu hemen hemen bütün dünya mitoloji ve dinlerinde söz konusu edilmektedir. Örneğin, Yunan mitlerinde yer göğün sudan çıktığına inanılması, Mezopotamya, Mısır, Grek uygarlık inançlarında suyu tanrılaştıracak kadar ileri gidilmesi, İran mitolojisinde suyun tanrının yaratmış olduğu yedi kutsal varlık içerisinde mevcut olduğu, Hint düşüncesinde suyun tanrıların yaşadığı kutsal alan olarak kabul edilmesi, Japon ve Çin kozmogonisinde başlangıçta dünyanın kontrolsüz sular içerisinde olduğu inancı suya verilen önemi açıkça göstermektedir.

Yeryüzündeki etki alanı diğer inançlara göre geniş bir yer kaplayan Hıristiyanlık’ta vaftiz suyundan geçmeyenlerin dine girmemiş sayılması, vaftiz suyunun Hz. İsa’nın ölmesi ve tekrardan dirilmesini simgelemesi, şifa için tapınaklardaki kutsal suların kullanılması suyla ilgili inançlar arasındadır. Musevilik’te de evrenin yaratılışında tanrının suların üzerinde göğü yaratması, suyla yıkanılmadan tapınaklara gidilmemesi, İsrailoğullarının dinin peygamberi Musa’ya suları olmadığı için isyan etmeleri sonucu peygamberin asasını kayaya vurarak çıkardığı suyabu isyanın unutulmaması adına isyan suyu adını vermeleri, tufan hadisesinin gerçekleştiği inancı hâkimdir. İslâmiyet’te ise evrenin sudan, insanın ise su ve toprağın karışımından yaratılmış olduğu, ibadetlere suyla alınan abdestle başlanması, suyun kutsal, şifa vericiliğine işaret edilmesi, Nuh tufanının ayetlerle bildirilmesi hadiseleri mevcuttur. Museviliğin, Hıristiyanlığın ve İslâmiyet’in kutsal kitaplarında anlaşıldığı üzere tabiat olayları su kutsamaları, ibadet amacıyla yerine getirilen uygulamalarla ilgili bol miktarda bilgi verilmektedir. Netice itibarıyla gerek dinlerin litürjik uygulamalarında, gerekse dünya mitolojilerinin en fazla yararlandığı unsurlardan birisi belki de en önemlisinin su olduğunu söylemekte sakınca görmüyoruz. O halde bu tür çalışmalar, günümüz halk dindarlığının tarihsel kaynaklarının ortaya çıkarılmasında da bize önemli bir katkı sağlayacaktır.

Su kültürünün, Türkler'in yaşadıkları yer-su inancı dâhilinde kitabelerde ve destanlardaki yansımaları tahlil edilmeye çalışılırken, yine su kültürünü şekillendiren halk inançlarında yer alan ritüel ve pratiklerin analizini yapmak da elzemdir. Ayrıca halk inançlarını biçimlendiren dini, siyasi, içtimai, iktisadi ve diğer tesirler ile su kültürü inancının çeşitli tatbikatları ve bunun kültürel yankılarının da hesaba katılması gerekmektedir.

Tabiat kültürü içerisinde değerlendirilen yer ve sular, Türkler'in devlet statüsünden imparatorluk çağına geçişle birlikte "vatan kültürü"ne dönüşmüştür. Çünkü bir toprak parçasının vatan olabilmesi ancak yer ve sulara sahip olmasına bağlıdır. Türkler'in devlet telakkilerini yaşantılarını anlatmış oldukları kitabelerde ise yer-su kültürü: vatan anlayışı, milletin bağımsızlığı, kağan seçimi gibi önemli hadiselerde geçmektedir. Türk destan, efsane ve masallarında bir motif unsuru olan su, iyileştiren, güçlendiren, gençleştiren, güzelleştiren, diriltiren, hayat kaynağı olan, tedavi eden, yeraltı-yerüstü dünyasına açılan, kahramanlarına şekil verip değiştirebilen özellikler arzeder. Bu minvalde Orta Asya coğrafyasında geniş bir alana yayılmış olan Türkler, ıduk kabul ettikleri suya saygı gösteriyor, onu kirletmiyor, ondan yardım istiyor, şifa umuyor, onunla haberleşiyordu. Ayrıca ölümsüzlüğe onun vasıtasıyla ulaşmaya çalışıyorlardı. Tüm bu inanç ve uygulamaların İslâmiyetle birlikte Müslüman Türk toplumunun manevi hayatında etkisini devam ettirerek sonraki dönemler de Anadolu'da İslami motiflerle kendisine yer bulduğu kaynaklardan tespit edilmektedir.

Ayrıca bu çalışmada, İslamiyet öncesi eski Türk inanç sistemi içerisinde Gök Tanrı inancı başta olmak üzere, tabiat kültürleri ve atalar kültürü arasında yer alan su kültürünün, Türkler'in pekçok âdet, inanç ve pratiklerinde yer aldığı gibi Anadolu'da da aynı uygulamaların devam ettiği verilen örneklerle açıklanmıştır. Yine bu araştırma kültür tarihimizde su kültürünün bıraktığı miras ile bunun günümüze Giresun Çepnilerinin inançlarına uzanan yansımalarının neler olabileceği sorusuna varıncaya kadar bir dizi meselenin de problematik bir konu olarak izini sürmeyi denemektedir.

İnceleme boyunca yanıtları verilmeye gayret edilen; Giresunlu Çepniler'in kültüründe su kültürü uygulamaları geçmişten günümüze canlılığını hala korumaya devam ediyor mu?, Giresun köylerinde su kültürünün izlerine rastlanmak mümkün müdür?, Mümkün ise su ile ilgili uygulamalar Orta Asya'daki Türk inançları çerçevesinde mi yoksa İslami inanç şeklinde mi algılanmaktadır?, Su kaynaklı inançların günlük hayatlarındaki yeri neresidir? şeklinde çoğaltılabilecek sorularla konu çeşitli cephelerle ele alınmaya çalışılmıştır.

Alan araştırmasına dayanan çalışmamızda karşılaşılan kimi güçlüklerinden de söz etmek gerekiyor. Bu araştırma ile ilgili karşılaşılan ilk güçlük, ele alınan konunun kapsadığı coğrafyayı sondaj metodunu kullanarak tespit edebilmek ve bunun sonucunda belirlenen mekânların genişliğinin derinlemesine analizler yapılmasını zorlaştırmasıydı. İkinci bir zorluk ise, Giresun`da Türk su kültürünün izleri konusunun farklı disiplinler altında dağıntık biçimlerde ve çeşitli cephelerden incelenmesine karşın, elinizdeki tezin bu alanda yapılmış ilk bütüncül monografik tarih incelemesi olmasından kaynaklanmaktadır. Nitekim bu araştırma, bir teoloji ya da halkbilim çalışması değil, fakat ele aldığı konuyu sosyal tarih perspektifinde değerlendirmeyi amaçlayan ancak disiplinler arası yaklaşımı da önemseyen bir tarih çalışmasıdır. Nitekim biz çalışmanın bütününde su kültürünün “folklorik uygulamalar”dan çok “tarihi geçmişi”ne vurgu yaparak konuyu anlatma çabasında olduk. Zira bu güçlükler araştırmada kullanılan kaynaklar hususunda da karşımıza çıkmıştır. Ayrıca kimi makale, kitap, sempozyum ve bildirilere geç ulaşılabilmiş, bunları tezde kullanmak imkân dâhilinde olmasa da, araştırmacıların ilgisine sunmak adına Kaynakça`da gösterilmişlerdir.

Tez çalışmamız giriş ve üç bölümden oluşmaktadır. Tezimizin birinci bölümünde Su Kültü`nün kavramsal çerçevedeki unsurlarına açıklama getirilmiş ve dünya mitolojisindeki yeri incelenmiştir. Mit, kült ve kutsallık kavramlarının evrensel mitolojide su kültürü üzerinde birleşerek suyun başlangıçtaki önemine, uygarlıkların inanç sistemindeki konumuna değinilmiştir. İkinci bölümde ise İslamiyet öncesi Türkler`in yer-su inancıyla yapmış oldukları uygulamalar ve bu pratiklerin halk inanmalarındaki farklı tatbiki dokuz alt başlığa ayrılarak anlatılmıştır. Üçüncü bölümde çalışmamızın ana konusunu teşkil eden Anadolu`da su kültürü ile ilgili inançlar ve Türk kültür tarihi bağlamında Giresun Çepnileri`nde su kültürünün izleri konusu işlenmiştir. Giresun Çepnileri`nin yoğun bir şekilde sürdürdükleri su kültürüne dâhil uygulamaların yaşayan kültür mirasımızın bir parçası olduğu unutulmamalıdır. Araştırma konumuzun seçilmesinde bu husus en önemli etken olmuştur. Çepni kültürü üzerinde yapılan araştırmalardan özellikle Ali Çelik`in “Trabzon-Şalpazarı Çepni Kültürü” kitabı ve Ülkü Kara Düzgün`ün “Giresun`da Adak İnancı ve Adak Yerleri” adlı tezi bizim için yol gösterici çalışmalardır.

Bu vesileyle tez çalışmamın her aşamasında emeği olan kıymetli hocam ve tez danışmanım Dr. Öğr. Üyesi Selim KARAKAŞ`a, gerek konumuzla ilgili eserlerini, gerekse saha hakkındaki bilgi ve tecrübelerini bizimle paylaşan Dr. Öğr. Üyesi Ülkü KARA DÜZGÜN`e, göstermiş olduğu yakın ilgiden dolayı, pek değerli bilgileriyle çalışmamıza yön vererek kıymetli eserlerini hediye ettiği için Prof. Dr. Ahmet Yaşar OCAK`a, eserlerini ve arazide

araştırma yapılacak olan yerlerin tespitinde yardımlarını esirgemediği için Giresun İl Özel İdaresi Kùltür ve Sosyal İşler Müdürü Sayın Mehmet FATSA'ya, saha araştırmasındaki yardımlarından ve gösterdikleri ilgiden dolayı Giresun Orman ve Su İşleri Şube Müdürü Sayın Ertan KUDUBAN'a ve Orman Muhafaza Memuru Metin KOÇ'a, yardımları ve değerli bilgileri için Yağlıdere İlçesi Tekke Köyü Muhtarı Sayın Ömer ŞEN'e saygı ve şükranlarımı ifade etmeyi bir borç bilirim. Bu süreçte sürekli yanımda olan ve tezi bitirmem hususunda her zaman beni destekleyip, motive eden sevgili aileme teşekkürlerimi sunarım.

Fatma KÜRKAN

ÖZET**GİRESUN'DA TÜRK SU KÜLTÜNÜN İZLERİ****Fatma KÜRKAN**

**Giresun Üniversitesi, Tarih Bölümü, Yüksek Lisans Tezi, 133Sayfa,
Mayıs, 2018**

Danışman: Dr. Öğr. Üyesi Selim KARAKAŞ

Bu tez, Türk mitolojisinde önemli bir yeri olan su kültürünün Giresun Kültürü ve halk inanışlarındaki izlerini, yaşayan mirasını ve geçirdiği değişimlerin tarihsel serüvenini ortaya koymayı hedeflemektedir.

Çalışmamız giriş ve üç bölümden oluşmaktadır. Giriş kısmı konunun mahiyeti ve sınırları, araştırmanın önemi ve amacı ile takip edilen yöntem hususlarına ayrılmıştır. Tezin ilk bölümünde dünya mitolojisi ve semavi dinlerde suyun yeri konusu işlenmiştir. İkinci bölümde İslamiyet öncesi eski Türk kültüründe su inancı meselesi çeşitli cepheleriyle incelenmeye çalışılmıştır. Üçüncü ve son bölümde ise, Anadolu'da ve hassaten Giresun Çepnileri arasında Türk su kültürünün izleri kültür tarihi bağlamında ortaya konulmuştur. Araştırmamızın sonuç kısmında elde edilen bulgular ana hatlarıyla değerlendirilmiştir.

Anahtar Sözcükler: Mitoloji, Türk Kültürü, Su Kültü, Giresun, Çepniler, Halk İnançları, Folklor, Aksu Festivali

ABSTRACT

TRACES OF THE TURKISH WATER CULT IN GİRESUN

Fatma KÜRKAN

Giresun University, Department of History, Master Thesis, 133 pages,

May, 2018

Supervising Professor: Dr. Lecturer. Member of Selim KARAKAŞ

This study aims to put forward the remains in folk beliefs and Giresun Culture, historical experience of incidented changes and living heritage of water cult which has an important place in Turskish Mythology.

Our study consists introduction and three parts. There are content and limits of the topic, importance and purpose of research and followed method points in introduction part. In the first part; World Mythology and water feature in Celestial Religions have been worked with various ways. In the third and the last part; remains of Turkish Water Cult in Anatolia and especially between Giresun Çepnis have been put forward in the context of culture history. In the conclusion part of our study; the obtained findings have been commented with the main lines.

Key Words: Mythology, Turkish Culture, Water Cult, Giresun, Çepnis, Folk Beliefs, Aksu Festival.

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ	I
ÖZET	V
ABSTRACT	VI
İÇİNDEKİLER	VII
KISALTMALAR	IX
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM

1. KAVRAMSAL ÇERÇEVE: SU, MİT, KÜLT, KUTSAL.....	5
2. DÜNYA MİTOLOJİSİNDE SU KÜLTÜ.....	7
3. İLÂHİ DİNLERDE SU KÜLTÜ.....	22
3.1.1. Musevilik.....	22
3.1.2. Hıristiyanlık.....	24
3.1.3. İslâmiyet.....	26

İKİNCİ BÖLÜM

1. ESKİ TÜRK HALK İNANMALARINDA SU KÜLTÜ.....	29
2. İSLAMİYETTEN ÖNCE TÜRKLERDE SU KÜLTÜ.....	32

2.1.1. Yer-Su İnancı.....	32
2.1.2. Kitabelerde Su Kültü.....	33
2.1.3. Destanlarda Su Kültü.....	35
2.1.4. Halk İnancılarında.....	37
2.1.2.1. Suya And İçme.....	37
2.1.2.2. Suya Adak Adama ve Kurban Sunma.....	39
2.1.2.3. Suya Saygıda Bulunma.....	42
2.1.2.4. Suyun Arı Olması.....	44
2.1.2.5. Suyun Ölümsüz Olması.....	45
2.1.2.6. Su İle Haberleşme.....	48
2.1.2.7. Su İle Şifa Bulma.....	49
2.1.2.8. Yada Taşı.....	52
2.1.2.9. Suya Karşı Yapılmaması Gerekenler.....	56

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

1. ANADOLU'DA SU KÜLTÜ İLE İLGİLİ İNANÇLAR.....59

2. TÜRK KÜLTÜR TARİHİ BAĞLAMINDA GİRESUN HALK İNANÇLAR-
INDASU KÜLTÜNÜN İZLERİ.....69

GENEL DEĞERLENDİRME VE SONUÇ.....99

KAYNAKÇA.....103

KAYNAK KİŞİLER LİSTESİ.....115

EKLER.....117

KISALTMALAR

A.g.e.	Adı Ge
A.g.m.	Adı Geçen Makal
AÜDTCF	Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi
C.	Cilt
Çev.	Çeviren
DİA	Türkiye Diyanet İslam Ansiklopedisi
DLT	Divân-ı Lügat'it Türk
Haz.	Hazırlayan
İ.A	İslam Ansiklopedisi
S.	Sayı
s.	Sayfa
T.D.K.	Türk Dil Kurumu
T.T.K.	Türk Tarih Kurumu
Y.Lisans	Yüksek Lisans
Yay.	Yayımlar
Vb.	Ve Benzeri
Vs.	Vesaire

GİRİŞ

Tüm canlıların yaşam kaynağı sudur. Suyu, yeryüzündeki bütün yaşam biçimlerinin başlangıcında tutan insanoğlu; tüm canlı yaşamının devamını sağlayan hususiyeti nedeniyle ona üstün bir mevki vermiştir. Su, hayat verici özelliğinden hareketle zaman içerisinde insanlar tarafından mukaddes bir varlık olarak benimsenmiş; şifa, bereket, güç ve kuvvet kaynağı olarak kullanılmaya başlanmıştır. Böylece su, destan, hikâye, masal, mit gibi halk söylencelerine konu olmuştur. Nitekim çeşitli kültürlerin yaratılış mitoslarının pek çoğunda karşılaşmış olduğumuz başlangıçta yalnızca suyun olduğu ve ilk canlıların su aracılığıyla yaratılmış olduğu gerçeği verilen bu önemin kanıtı şeklindedir. Suyu isnat edilen yoğun aidiyet, insanlık tarihi ile birlikte başlayan medeniyetlerin mitolojilerinde; tanrılar, kutsal nehirler, kutsal mekânlar ve suyla ilişkili birtakım diğer kültürlerin doğmasına yol açmıştır.

Kült, yüzyıllardır insanların inançlarında yaşayan itikat birikimidir. Külte konu olan nesnelere, doğaüstü güçlere sahip olan varlıklar değil, Tanrı'nın tezahürleridir. Bu sebeple semavi dinlerin kutsal kitaplarında yer alan suyun hem ilksel varlıklardan birisi, hem de kâinatın sonunu getirecek varlık olması hasebiyle kendi içinde de bir tezahür döngüsüne sahip olduğunu göstermektedir. Musevilik'te su, öncelikle evrenin ve insanın yaratılışında daha sonra Rabbin huzuruna çıkmak, ona yaklaşmak, arınmak için aldıkları abdestte, Musa peygamberin mucizelerinde ve tufan hadisesinde görülmektedir. Hıristiyanlık'ta ise ruhun günahlardan arınarak yenilenmesi, tekrardan dirilmesi olan yakarma ve yardıma çağırma ayini olan vaftizde, İsa peygamberin mucizelerinde, ayazmalarda ve tufan hadisesinde rastlanılmaktadır. İslâmiyet'te ise suyun çeşitli ayetler ve kıssalar ekseninde, ilk olarak yaratılış hadisesinde, peygamber mucizelerinde, ahiret inancında ve tufan hadisesinde önemi vurgulanmaktadır. Kısacası suyun dinlerdeki önemi; sudaki yaratılış ve yok ediliş hakikati, kutsallığı, ondaki ilahî nüvenin karşısında insanlığın acziyetini ve inançlarında bırakmış olduğu derin etkileri üzerinden ortaya konmaktadır.

Bu birikimin sonucunda suyun kutsandığı gerçeği evrensel bir inancı, su kültürünü ortaya çıkarmıştır. Tezahür döngüsünün içerisinde inanç ve uygulama kapsamında yer alan su kültürü, Yunan, Mısır, Mezopotamya, İran, Hint, Japon ve Çin mitolojisinde deniz, ırmak, nehir tanrıları, kozmogoninin başlangıcı, eskatoloji mitlerinin sembolü, ölümsüzlük iksiri, sihirli ve şifalı, kutsanmış su biçimlerinde bulunmaktadır. Dünya mitolojilerinin haricinde Türk

mitolojisinde de önemli bir mevkiye sahip olan su kültü, Türkler'in sosyal, ekonomik, siyasi hayatı başta olmak üzere inanç sisteminde de her zaman derin izler bırakmıştır.

Türk kültür tarihinin önemli bir konusu olan su kültü, tarihimizin kadim zamanlarından bugüne çeşitli Türk coğrafyaları ve topluluklarında hassaten "İduk Yir Suy/Sub"(Mukaddes Yer-Sular) düşüncesi içinde varlığını devam ettirmiştir. Şamanlık uygulamalarının da içerisinde yer aldığı İslamiyet öncesi eski Türk inanç sistemindeki yer-su kültürünün bir parçası olan su, arılığın, bereketin, şifanın, haberleşmenin, saygının ve yasaklamanın, mukaddesliğinin, sonsuzluğun sembolü konumundadır. Türk halk inanmalarında çeşitli hadiseler vasıtasıyla uygulanan suya ilişkin ritüel ve pratikler, Türkler'in göçleriyle birlikte Anadolu'ya taşınmış ve halk inanmalarında yerini almıştır.

Anadolu halk inançlarında günlük hayatta aynen devam eden İslamiyet öncesi eski Türk su kültü uygulamaları, bazı yasaklamaları ve sınırlamaları getirdiği gibi arı ve kutlu suya saygı gösterme, onu kirletmeme, ondan şifabulma, ona adaklar adama, dilekler dileme pratiklerini de muhafaza etmektedir. Bu minvalde Anadolu'da suya verilen önem halkın sıkıntılarına, hastalıklarına çare bulma, olağanüstü durumlarda ondan medet umma, yardım bekleme gibi durumlarda ortaya çıkmaktadır. Nitekim İslami unsurlarında karışmış olduğu bu pratikler, çocuk sahibi olmak isteyen kadınların evliya türbe ve mezarlarında su vasıtasıyla adak veya dileklerde bulunması, kuruyan veya kurumaya yüz tutan sulara saç uygulaması çevresinde kurbanlar kesilmesi, nazar veya büyüü bozma, uğursuzluğu gidermek için şifalı olduğuna inanılan sulara gidilmesi, suyun kirletilmemesi, yağmur duasına çıkılması, hidrellez gününde akarsulardan su alınması suyun ölümsüzlüğüne dair olan inanç kapsamında yer almaktadır.

Hususiyetle bugün Giresun ilinde hala devam eden su kültü içerisindeki uygulamalar yörenin yerli halkı olan ve İslam kültürünü tamamıyla benimsemeyerek heterodoks bir inanç sistemine sahip Çepniler'in, dini, sosyo-kültürel hayatında Türk-İslam geleneği içerisinde devam etmektedir. Giresunlu Çepniler'in su kültü inancı etrafında günlük yaşam içerisinde âdet haline getirilmiş bir takım ritüeller; sebil sularında el ve yüz yıkayarak dilek dileme, güne arı bir şekilde başlamak için el ve yüzün yıkanması, saygı bağlamında suyun besmele ile içilmesi ve suyun israf edilmemesi, suyu ikram eden kişilere suyun ölümsüzlüğüne istinaden "sular gibi ömrün uzun olsun" denilmesi, suların kirletilmemesi şeklinde uygulanmaktadır. Ayrıca Giresun halkı günlük hayatın dışında geliştirmiş oldukları yerel takvim düzeninde ve kutsal kabul etmiş oldukları sular etrafında, olağanüstü durumlarda diğer su ritüellerini de gerçekleştirmektedirler. Bunlar; Yılbaşı bozumu, Hidrellez, Mayıs Yedisi (Aksu Festivali).

Çürüklük denilen aylarda, kutsal kabul edilen Acısu, Harşit, Karagöl, Aksu ile tekke ve değirmen sularına gidilerek uygulamaktadırlar. Nitekim su kültürüne dair olan inanç, ritüel ve uygulamaların; suya dilek dileme, saygıda bulunma, su ile arınma, ölümsüzlüğe kavuşma, haberleşme, sudan şifa bulma, kaçınma, yağmur yağdırma pratikleri etrafında yapıldığını tespit ettik.

O halde Türk kültür tarihi veya Türkler'in eski devirlerden günümüze kadar uzanan dini inanışları, uygulamaları ve yaşayışlarının tarihini bir parçası olarak su kültürünün Giresun Çepni inanç dünyası ve kültür tarihi üzerindeki çeşitli tesirleri ile bunun güncel tezahürleri de incelemeye değer bir konudur. Anlaşıldığı kadarıyla Türkler'in Anadolu'ya göçleriyle birlikte bu coğrafyaya taşınan su kültürü, Giresunlu Çepniler'in yaşantısında ayrılmaz bir bütün olmuştur. Bu amaçla çalışmamız, Giresun'daki Türk su kültürünün izlerinin ortaya konulması açısından önem arz etmektedir. Çünkü bu tür çalışmalar, günümüz halk dindarlığının tarihsel kaynaklarının ortaya çıkarılmasında da bize önemli bir katkı sağlayacaktır.

Çalışmamızda takip ettiğimiz yöntem; analitik yaklaşım ve sentetik bir bakış açısıyla meselenin objektif bir şekilde ortaya koyulması olmuştur. Türk tarihinde su kültürü meselesi esas itibarıyla Türk din ve kültür tarihi sahasının bir konusudur. Bu bağlamda "Giresun'da Türk Su Kültürünün İzleri" incelenirken mevzuya yalnızca bir inanç tarihi şeklinde yaklaşmak doğru gözükmemektedir. Bu bakımdan da konuyu, Türk tarihi, kültürü ve etnolojisinin genel çerçevesine oturtmak suretiyle analiz etmek gerekmektedir.

Konu hakkında bugüne kadar yapılan çalışmalar meseleyi yalnızca inançlar ve ritüeller temelinde ele almıştır. Oysa Türk din ve kültür dünyasında dikkate değer izler bırakan su kültürü, sadece din ve inanç yönünden değil, en başta tarih metodolojisi ekseninde ve sosyal tarih perspektifi temelinde halkın geçmişteki ve günümüzdeki su kültürü geleneğini tarihi açısından ritüel ve folklorik davranışların dini bağlamdaki önemini de hesaba katarak, sebep-sonuçlarıyla tahlil edilerek ortaya koyulmalıdır. Araştırma konusuyla ilgili olgu, kavram ve bulguların jenetik ve komparatif usûllerle devirler boyunca geçirdikleri değişim ve mukayesenin de yapılması gerekebilecektir.

Çalışmamızda bilimsel bir araştırmada ilgili konunun incelenmesine esas teşkil edecek verilerin tespitinden başlanarak, ilk iki ay kaynakların toplanması, ikinci iki ay elimizdeki belgelerin tasnif ve değerlendirilmesi, son dört ay tezin yazım aşamasına geçilmesi şeklindeki yöntem izlenmiştir. Çalışma boyunca konuyla ilgili yazılmış eserler araştırılmış, süreli yayınlar taranmış ve incelenmiş, kütüphane katalog taraması yapılmış, Ankara'da bulunan

Milli Kütüphane ve üniversite kütüphanelerinde katalog taraması yapılmıştır. Ulusal Tez Merkezi'nde konuyla ilgili çeşitli ve farklı tezler bulunup incelenmiş, okunmuştur. Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi, Ankara Gazi Üniversitesi, Hacettepe Üniversitesi, Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, Karadeniz Teknik Üniversitesi'nde konuyla ilgili çalışma yapmış halk bilimci ve tarihçilerle görüşmeler yapılmıştır. Türk Tarih Kurumu ve Türk Dil Kurumu'ndan gerekli belgeler alınıp, incelenmiştir. Elde edilen veriler ışığında sözlü mülakatta sorulacak sorular için şablon hazırlanmıştır. Nitekim araziye çıkılmadan önce Giresun tarihi, kültürü, coğrafyası ve halkı hakkında detaylı tarama yapılmıştır. Giresun Üniversitesi'nde konumuzla ilgili araştırma yapmış, makaleler yayımlamış halk bilimciler ve tarihçilerle görüşmelerde bulunulmuştur.

Arazi hakkında detaylı bilgiler elde edildikten sonra araştırmanın objektif olarak ortaya konulabilmesi için arazi araştırmasına çıkılmıştır. Sondaj metodu kullanılarak tespit edilen su kültürünün yoğun olarak yaşanmış olduğu; Görele-Gölbaşı Köyü, Çanakçı, Tirebolu-Yağlıkuyumcu, Kovanpınar köyleri ve Tirebolu Hamamı, Doğankent-Merkez, Çatalağaç Köyü, Güce-Yukarıboynuyoğun Köyü, Yağlıdere-Tekke, Tuğlacık Köyleri, Dereli-Sarıyakup, Kızıtaş Köyleri, Merkez-Giresun Limanı ve Kılıç Hamamı, Merkez-Batlama havzasındaki Sultaniye, Osmaniye, Melikli Köyleri, Bulancak-Acısü ve Pazarsuyu köylerinde araştırma yapılmıştır.

Saha araştırmamızda sözlü mülakat çerçevesinde kişilerle birebir görüşme esnasında izin alınarak, materyalin fotoğraf ve video çekimi yapılmış, ses kaydı alınmıştır. Daha sonra toplanılan bütün materyaller (ses kaydı, fotoğraflar, video) ilçe ilçe ayrılarak tasnif edilmiş, belge ve kaynakların tasnifi, değerlendirilmesi yapılarak tezin yazım aşamasına geçilmiştir. Böylece yazıya dökülen veriler metin halini alarak bir araya getirilmiştir. Bu bağlamda sözlü tarih çalışması sırasında yüz yüze görüşmenin gerçekleştirildiği fiziki ortamda konuyla ilişkili materyal, araştırmanın somut bir boyut kazanması için fotoğraf ve ses kaydı ile derlenip düzeltilerek tezin ekinde sunulmuştur.

BİRİNCİ BÖLÜM

1. KAVRAMSAL ÇERÇEVE: SU, MİT, KÜLT, KUTSAL

Canlıların varlıklarını sürdürebilmeleri için en temel gereksinimden birisi su'dur. İnsan içinde olmazsa olmaz besin ve yaşam kaynağıdır. Nitekim suyun insan vücudunun %70'ini oluşturması bu hakikati ortaya koymaktadır. Su; hayattır, nimettir, şifadır, yaratılışın özüdür. Aynı zamanda su tabiatı gereği sıvıdır, yumuşaktır; fakat bununla birlikte akışkan ritmiyle en sert maddeleri deler, yıkar ve yok eder.Suyun bilimsel tarifî ise iki hidrojen ve bir oksijen atomu birleşiminden meydana geldiği yönündedir.Sıfır derecede donması, yüz derecede kaynaması, donduğunda hacminin genişlemesi gibi nitelikler suyun fiziki hususiyetinin göstergesidir. Doğada katı, sıvı ve gaz halinde bulunan su, renksiz, kokusuz, tatsız ve şekilsizbir madde olarak tanımlanabilir.

Su, hayat verici özelliğinden hareketle zaman içerisinde insanlar tarafından mukaddes bir varlık olarak benimsenmiş; şifa, bereket, güç ve kuvvet kaynağı olarak kullanılmaya başlanmıştır. Böylece su,destan, hikâye, masal, mit gibihalk söylencelerine konu olmuştur. Bu açıdan baktığımızda su ile ilgili mitler oldukça zengindir.¹

Mitlere konu olan su daima gerçek ve kutsalı yansıtır. Mircea Eliade'a göre mit, "yaratılışın mukaddes öyküsünü anlatır". Çünkü mitoslar, varlıkların oluşumunu, evrenin nasıl yaratıldığını kozmogoni ve teogoni bağlamında ele almaktadır. Mezopotamya mitolojisi başta olmak üzere diğer antik kültürlerin inançları arasında, yaratılışın ilksel maddesini su oluşturmaktadır.²Yani mitlerde yaşam suyla başlar ve yine onunla son bulur. Bunun örnekleri, yaratılışın zıttı olan yok oluş yani eskatoloji mitlerinde, özellikle de tufan anlatılarında verilmektedir. Suyun yok ediciliği karşında insanın acizliği inancına da yansıtılarak tufan sularının bütün evreni ortadan kaldırması biçiminde çeşitli mitolojilerde önemli bir rol oynamıştır.³

¹ Mit: Geleneksel olarak yayılan veya toplumun hayal gücü etkisiyle biçim değiştiren alegorik bir anlatımı olan halk hikâyesi, mitos' tur.

² Deniz Gezgin, "Fıtlı Su Mitosları", Metro Gastro Yayınları, Sayı: 65, Ankara 2012, s.173

³ Deniz Gezgin, Su Mitosları, Sel Yayıncılık (1.Baskı), İstanbul 2009, s.8

Mitlerde su, arındıran, iyileştiren, yenileyen ve ölümsüzlüğe kaynaklık eden, varlık olarak nitelense de özellikleri bununla sınırlı değildir.⁴Mitolojide su olağanüstü niteliğe sahiptir, yaşayan bir varlıktır, koruyucu ruhları ve perileri bulunur.Günlük yaşantının aksine mit, insanların geçmişten beri süre gelen dini inançlarını, sosyal ve kültürel değerleriyle harmanlayarak anlatır.

Mitlerde geçen sosyal ve kültürel değerler ritüeller ile somutlaştırılmıştır.⁵Çünkü ritüeller, mitlerin sembolik ve kalıplaşmış davranışlarının ürünüdür. Dünya mitolojilerinde ritüel, tanrının evren yaratıldıktan sonra suyun üzerine toprak serpiştirerek kara parçalarını oluşturması, ab-ı hayat suyu'nun bulunarak içilmesi ve ölümsüzlüğün elde edilmesine benzerşekillerde karşımıza çıkmaktadır.⁶Aslında bütün bunlar insanların inançları dâhilinde gelişen olaylardır. Suya olan itikat, mitlerin, ritüellerin yanında saygı ve tapınma objesi olan kültü teşekkül etmiştir.⁷

Kurban sunma gibi dinsel törenlerde kendini gösteren kült, toplumsal olarak kutsal olduğuna inanılan dağ, tepe, mağara, nehir, tapınak sahalarında uygulanmıştır. Kültün tatbiki için özellikle geçiş ritüelleri dediğimiz; doğum, evlenme, ölüm veya bahar başlangıcı, bayram törenleri, kıtlıklar, doğal afetler gibi belirli zaman dilimleri seçilmiştir.⁸ Kült biçiminde tezahür eden davranışlar bilhassa insanların nesne veya şahıslardan kendilerine gelebileceğine inandıkları kötülöklere karşın, faydayı hâsil etmek ve zararı yok etmek adına yapılan ziyaret, adaklar, kurbanlar ve uygulamalarda tespit edilebilir.⁹

Kült, yüzyıllardır yaşayan inanç birikimidir. Fuzuli Bayat'ın "*kült ve inanç, insan toplumunun asırlarca geliştirdiği davranışlar (iyi ve kötü, aydınlık ve karanlık, yararlı ve yararısız, kutsal ve sıradan kalıplaşmış zıtlıklar dâhildir)*sistemidir"¹⁰ şeklindeki açıklaması cümlemizi aydınlatmaktadır. O, bir nevi toplumsal hafıza niteliğini taşıyıp, kültür ve inancın kuşaktan kuşağa aktarılmasını sağlamaktadır. Külte konu olan nesnelere, doğaüstü güçlere sahip olan varlıklar değil, Tanrı'nın tezahürleridir.¹⁰İşte bu inanış, uygulama ve tezahürden birisi "su kültü" dür.

⁴ Sema Sandaleci, Polikseni Intze, "Yunan Mitolojisinde ve İlyada Destanında Su", *Halk Kültüründe Su Uluslararası Sempozyumu*, Tekirdağ 07-08 Kasım 2013, s.1

⁵ Kutsal ayin ve dinsel törende inanç gibi benimsenmiş alışkanlık haline getirilmiş ve kişilerce kutsallaştırılmış davranış biçimlerine ritüel denir.

⁶ Ab-ı Hayat Suyu: Ebedi hayat veren, diriltici, yapıcı, canlılık kazandıracı su.

⁷ Kült: kutsal olarak kabul edilen varlıklara karşı gösterilen saygı veya tapınmaya verilen ad.

⁸ Mahmut Tezean, *Kültürel Antropoloji*, Kültür Bakanlığı Yayınları (3. Baskı), Ankara 2016, s.126

⁹ Ahmet Yaşar Ocak, *Alevi ve Bektâşi İnançlarının İslam Öncesi Temelleri*, İletişim Yayınları (1.Baskı), İstanbul 1983, s. 113

¹⁰ Satı Kumartaşhoğlu, *Türk Kültüründe Ateş ve Ocak Kültü*, Kömen Yayınları(1.Baskı), Konya 2016, s. 5

Su kültü hem dünya hem Türk mitolojisinde geniş yer tutmaktadır. Dünya mitolojisinde daha çok su tanrıları ve vaftiz uygulaması şeklinde yer alırken; Türk mitolojisinde yaratılış ve tufan, koruyucu ruhlar, iyeler, temizlik aracı, bereket vesilesi, tazelik ve doğurganlık vasıtası, iyileştirici, yaşamı kutsal kılıcı gibi geniş yelpazede karşımıza çıkmaktadır. Suyun mukaddes tabiatlı olması, onu hem korkulan hem de saygı duyulan pozisyona getirmiştir. Kutsal olan su, kendini doğal gerçeklerden farklı gösterilmiştir.

Kutsal suyun cennetten çıktığı inancı dinlerde de mevcuttur.¹¹ Örneğin; Kur'an-ı Kerim'de Kevser suyu ya da Kevser havuzu, cennette akan altın ırmak ve sadece cennete girenlerin tadına bakabileceği sudur. Tevrat'ta Hz. Adem yaratıldıktan sonra dünyada Aden bahçesi denilen ve bugün Fırat, Dicle Nehirlerinin akmış olduğu yer kabul edilen mekâna yerleştirildiği bilgisi vardır. İncil'de ise kutsal şehir Kudüs'ten billur gibi aktığına inanılan ab-ı hayat suyu vardır. Kutsal, eksiksiz biçimde hakiki olandır; aynı zamanda güç, etkinlik, hayat ve üretkenlik kaynağını teşkil etmektedir.¹²

Suyun kutsallığı dünyanın başlangıcı ve sona ermesiyle bağdaştırılır. Tarihi olaylar içinde kutsal her zaman kendini göstermiştir.¹³ Bu süreçte uygulana gelen, ayinsel ritüeller, mitolojik unsurlar, inançlar, tapınılan objeler, simgeler insanın kutsalı somut olarak görme, dokunma ihtiyacından kaynaklanan deneyimlemelerdir. Kutsalın bu manadaki varlığı suya yansımış, insanoğlu günlük yaşamında onu baş tacı yapmıştır. Çünkü insan, tanrıdan gelen her şeyi kutsal görmüş ve ona saygı duymuştur.

2. DÜNYA MİTOLOJİLERİNDE SU KÜLTÜ

Dünya kültürlerinin her biri farklı bir özelliğe sahiptir. Bu farklılığın birleştiği noktalardan birisi, suyun başlangıçtaki önemi ve ilk canlıların su ile yaratıldığı hipotezidir. Yapılan araştırmalar bu hipotezin doğruluğunu kanıtlamış; mitolojide olduğu gibi suyu yaratılışın ilksel maddesi olarak kabul etmiştir. Tüm canlıların yaşam kaynağı sudur. Nitekim ilk yerleşim yerleri su kaynaklarının bulunduğu mekânlardır. Dolayısıyla ilk medeniyetler su kaynaklarının var olduğu çevrede şekillenmiştir.

Uygarıkların su etrafında oluşması, dünya mitolojilerini de etkilemiştir. İnsanların doğa olaylarını tüm gerçekliği ile inançlarına aksettirmeleri bu noktada mitolojiler için suyu

¹¹ Ali Erbaş, "Muhtelif Dinlerde Su Motifi", EKEV Akademi Dergisi, Yıl VIII, Sayı 20, Yaz 2004, s.252

¹² Mircea Eliade, Kutsal Ve Dindışı, (Çev: Mehmet Ali Kılıçbay), Gece Yayınları (1.Baskı), Ankara 1991, s.9

¹³ Mircea Eliade, Dinler Tarihine Giriş, (Çev: Lale Arslan Özcan), Kabalcı Yayıncılık (2.Baskı), İstanbul 2014, s.28

vazgeçilmez kılmıştır. Çünkü mitlerin çoğunda anlatılan olaylar su temelinde izah edilmiştir. Tüm bunlardan hareketle Yunan mitolojisinde de suyun özel bir yeri mevcuttur. Su adeta inanç ve yapılan ibadetlerin bir parçası, güç ve yaşamın tükenmez kaynağı şeklinde addedilmektedir.¹⁴

Yunan mitlerinde büyük su kütleleri tanrı olarak, su kaynakları ise koruyucu ve kutsal kabul edilmiştir.¹⁵Deniz, göl ve nehirlerin, tanrıların öfkelerini yatıştırmak, onların hoşnutluğunu kazanmak için insanlara yardım ediyor anlayışı hâkimdir. Yunan mitolojisinde tüm dünyayı kuşatan akarsuyun tanrısı Okeanos ile denizlerin doğurgan niteliğini taşıyan tanrıçası Tethys evlenirler. Bu evlilikten su perileri ve yeryüzünün nehirleri meydana gelir. İnsanlar su perilerinin bazılarını yeryüzünün ikinci tanrısı olduğunu kabul ediyor ve onlara kurbanlar sunuyorlardı.¹⁶Nitekim Naiaslar, Nymphaların su perileri olup, ikinci sırada kabul ettikleri tanrılarıydı.¹⁷

Olympos'un deniz tanrısı olan Poseidon, suların hâkimiyetini elinde tutmaktadır. Taşkın fırtınalar yaratan, yerden kaynaklar fişkirtan, derin denizlere, akarsulara, göllere ve çok büyük dalgalara söz geçiren su tanrısıdır. Yunan mitlerinde Poseidon'un pek çok ilişkisi olmuş ve bu ilişkilerden çok sayıda deniz yaratığı meydana getirmiştir. Bunlardan önemlilerini sıralayacak olursak; Triton, deniz yaratığıdır.Fakat bu Triton'u, Poseidon'a eşlik eden deniz cinlerinden ayırıyoruz.¹⁸Diğeri Pegasus adındaki kanatlı atı. Grekçe'de fişkiran su anlamına gelmekle birlikte halk arasında bu atın ayağıyla vurduğu yerlerde suyun fişkirdiği inancı hakimdir.

Deniz ihtiyarlarının en saygın kişisi olarak bilinen Nereas yada Nereus'un, Nereidler adındakızları vardı. Varsayımlara göre sayıları yüz olan Nereidler, deniz tanrıçalığını ve sonsuz dalgaları temsil etmişlerdir. Diğer deniz tanrıları gibi Nereas, büyü yoluyla şekil değiştirme kabiliyetine sahiptir. Şekil değiştirebilen Telkhinler de kar ve dolu yağdırma yeteneğine sahiptir. Genellikle bu tanrılarından korkan insanlar Nereas'dan korkmazlardı, çünkü Nereas gücünü yararlı ve bağışlayıcı şekilde kullanırdı. İnsanlara zararı olmayan diğer deniz perisi İnotehlikede olan denizcileri kötülüklerden korumaktaydı.¹⁹

¹⁴ S. Sandaleci, P. Intze, "Yunan Mitolojisinde....", s. 1

¹⁵ Nearon İdor: Yunan halk dilinde, "akar su" demektir.

¹⁶ Mircea Eliade, **Dinler Tarihi İnançlar ve İbadetlerin Morfolojisi**, (Çev: Mustafa Ünal), Serhat Kitabevi (İ.Baskı), Konya 2005, s.246

¹⁷ Naiaslar: Yaşadıkları suyun koruyucusu olan bu su perilerinin bazıları hastalara şifa dağıtırdı, Ancak onların sularında yıkanmak çoğu kez yasaklanmıştır. Çünkü Naiasın kendisiyle karşılaşacak kişinin hasta olma ya da delirme ihtimalinin olduğu inancı mevcuttur.

¹⁸ S.Sandaleci, P.Intze, "Yunan Mitolojisinde.....", s. 2

¹⁹ D.Gezgin, **Su Mitosları.....** s.17

İnsanların iyiliğini düşünen deniz tanrıları kadar kötülüğünü düşünen Sirenler gibi denizkızı cinleri de mevcuttur.²⁰Deniz tanrıçası olan Keto, denizdeki tehlikenin sembolüydü.Yunan mitlerinde nehirlerin önemine değinmiştik. İşte bu nehirlerin en büyüğü olan Akheloos, yerden çıkan su kaynaklarının pınarı olarak kabul ediliyordu. Sürekli şekil değiştirebiliyordu. Rivayete göre; ölüer ülkesinin kayıkçısı olan Kharon, Akherontas'ın bataklık sularından ölüer ruhlarını geçiriyordu.

Heraklit'e göre, "*ruhlar için ölüm su olmaktadır*". Bu sebeple Yunan kurtuluş düşüncesinde kuru ruh en akıllı ve en iyi olandır. Hydrophoria töreninde, ölüer için kaya yarıklarına su dökülürdü. Eski Yunan inanışlarında bahar yağmurlarından önce ölüer için susuz oldukları ilkesi yaygındır.²¹Styks suyu adı verilen kaynağın suyu siyah ve zehirliydi. Bu sudan içen insan veya hayvanın hayatı son bulurdu.²²Daha da fazlası suya atılan herhangi bir madde kaynağın lanetinden nasibini alıyordu. Çünkü Tanrıların içerek yemin ettikleri bu sudan Makedonya kralı olan Büyük İskender'in içerek öldüğü inancı mevcuttur.

Yunan mitlerinde oluşumları birbirine benzeyen su kaynakları da mevcuttur. Bunlar; Egeria, Manto, Periene gibi kendi gözyaşlarından dolayı suya dönüşen varlıklardır. Paktolos ve Euphrates'de işledikleri günahlar yüzünden kendilerini ırmağa atarak cezalandıran tanrılarıdır. Yıldırımlar ve gök tanrısı olan Zeus'un oğlu Herakles, kendisinden su kaynağı istemiştir.²³Bunun üzerine Zeus, Skamandros adlı su kaynağını yerden fıskırtmıştır. Hikâyenin ilginç tarafı Troyalılar, kendilerinin bu sudan geldiklerine inanmaktadır.

Bir Yunan efsanesinde, şiddetli bir kuraklık olduğunda Hagno adlı kaynağın başına gidilir. Tanrıya kurban sunulur ve meşe dalını suya daldırdıktan sonra sudan bir bulut yükselerek oraya günlerce yağmur yağdırdığına şahit olunmuş. Burada dini bir kişileştirme olmamakla birlikte güç aracısız suya aittir ve ritüellerle harekete geçen güç yağmuru idare etmektedir.²⁴Yunan, tufan mitlerinde diğeri dünya mitlerinde olduğu gibi tanrıların insanları cezalandırma düşüncesi yatmaktadır. Bu mitolojide tanrılar üreme yoluyla su ile içli dışlı olmuşlardır.

Yunan mitlerinde olduğu gibi, iki nehir arası anlamına gelen Mezopotamya mitolojisinde de su oldukça büyük önem taşımaktadır. Coğrafi konum olarak, Dicle ve Fırat nehirleri

²⁰ Sirenler: Buldukları ada yakınlardan geçen denizelleri çalmış oldukları müzikle etkileyip, gemilerini batırıyorlardı.

²¹ M.Eliade, *Dinler Tarihi İnançlar*..... s. 239

²² Buna bağlı olarak ölüer diyarına giriş yapan ruhların geçmişlerini unutmak için ve yeryüzüne dönüş yapan ruhların da ölüer diyarındaki geçmişini unutmak için içtikleri Lethe ismini verdikleri kaynak suları vardır.

²³ Yunan dilinde aşırı yağış için kullanılan "*Zeus yola yağıyordu*" deyiminden esinlenerek Odysseus adının ortaya çıktığı bilinmektedir

²⁴ M. Eliade, *Dinler Tarihi İnançlar*....., s.244

arasında yer alan Mezopotamya, bereketli topraklar üzerinde bulunmaktadır. Verimli toprakları, uygun iklim şartları nedeniyle tarihin eski dönemlerinden itibaren farklı kültürlerin ve halkın karıştığı bir bölge olmuştur. Bu farklı kültürler; Sümerler, Akadlar, Babilliler, Asurlular, Aramiler'dir.²⁵Bunlar içerisinde Akadlar, Sümer tanrılarını ve geleneklerini kaleme alarak korumuşlardır. Asur ve Babilliler'in arşivleri de M.s VI.ve VII. yüzyılın destansı mitlerini muhafaza etmiştir.²⁶

Mezopotamya mitlerinde tabiat güçlerine ilahilik atfedilmiştir. Tabiat olayları Adad isimli tanrı tarafından yönlendiriliyordu. Irmakların, nehirlerin göllerin tanrıları vardı. Sümer ve Babil cennet betimlemelerinde dört kollu bir nehrin varlığından söz edilmekteydi. Dünyayı saran gökyüzü nehri bununla motifleştirilmiştir.Mezopotamya'nın yaratılış mitolojisine göre kâinat, suların birleşimiyle oluşmuştur.²⁷İnsan ise sular üzerindeki balçığın karıştırılmasından meydana gelmiştir. İlksel yaratıcı olan Abzu, Tiamat'la birlikte yaratılış gerçekleştirmişlerdir.²⁸

Sümer yaratılış hikâyelerinde, gökyüzünün henüz bomboş olduğu bir ön zamanda biri dişi, diğeri erkek olmak üzere iki tanrı, tatlı ve tuzlu suların varlığıyla özdeşleştirilmiştir.²⁹Tatlı suların, nehir sularının ve yağmur suyunun tanrısı Ea'dır. Düzensiz ve tuzlu suların temsilcisi de Tiamat'tır. Mit'e göre tatlı suların bilge tanrısı Ea, Abzu suyunu uykusundayken öldürmüştür. Fakat Abzu'nun intikamını almak isteyen Tiamat'ın, Ea'nın oğlu yıldırım tanrısı Marduk tarafından öldürülerek, bedeninin yarısından gök diğer yarısından okyanus tabanı meydana getirilmiştir. Tiamat'ın gözlerinden ise Fırat ve Dicle nehirlerinin kaynağı olduğu inancı vardır.³⁰

Mezopotamya halkı kendileri için hayati önem taşıyan, Fırat ve Dicle nehirlerini Enki ile bağdaştırmıştır. Enki, hava tanrısı Enlil ile irtibat halindedir. Suların hâkimi olan Enki, Dicle ve Fırat nehrinin kontrolü için Enbilulu'ya ve yeryüzüne incek olan yağmur suyunun kontrolü görevini Adad'a vermiştir. Ülke halkı için cennetin bir parçası olarak kabul edilen Dilmun ülkesinin tek eksigi tatlı suyunun olmayışdır. Bunun için Dilmun tanrıçası Enki'den tatlı su talep etmiştir.

²⁵

²⁶ Mircea Eliade, Ioan P. Couliano, *Dinler Tarihi Sözlüğü*. (Çev: Ali Erbaş), İnsan Yayınları, İstanbul 1997, s.215

²⁷ Kozmogoninin Mezopotamya mitlerindeki yansması "*Akitu Bayramı*"dır". Bu bayram yeni yıl, evrenin dönemsel olarak yenilenmesinin halk arasında kutlanmasıdır

²⁸ Abzu; Yeraltında, nehirlere, kaynaklara, akarsulara hayat veren "ab", "su" bir tatlı su kaynağının adı olarak anılmaktadır

²⁹ Orhan Hançerlioğlu, *Düşünce Tarihi*, Remzi Kitabevi(6.Baskı), İstanbul, 1995, s. 48

³⁰ D.Gezgin, *Su Mitosları*....., s.63

Enki geliştirmiş olduğu teknikleriyle insanların tufan sonrası sağ kalmalarını sağlamıştır.³¹ Sumerlere ait olan ve ilk yazılı destan Gilgamiş, Mezopotamya'da tufanın yaşanış şeklini özetler niteliktedir. Daha önce bahsettiğimiz Adad burada tabiat olaylarını yönlendirmekle birlikte tufan hadisesinde şiddetli fırtına ve dolu yağmurlarını oluşturmuştur. Tufandan kurtulan kişi olan Utnapiştim, tanrıların kararıyla Dilmun ülkesine yani nehrin ağzına yerleştirilmiştir. Mezopotamya mitlerinde tufanın iki nedeni öne çıkmaktadır. Bunlardan ilki insanların günahları, ikincisi ise dünya sisteminin yavaş yavaş bozulmasıdır. Bu nedenle üretimin ve canlılığın devam etmesi için dünyanın sonu ve tekrardan yaratılış gereklidir.³²

Gilgamiř destanı aynı zamanda hayat suyu yada gençlik suyu dediğimiz ab-ı hayat suyunun bulunarak, ölümsüzlüğe ulaşılması konusuna da değinir. Bařka bir Mezopotamya mitinde ařk tanrısı olan İnanna'nın sevgilisini bulmak için yeraltına ineceğini fakat geri gelmediği takdirde yardımcısı olan Niņubur'a tanrılara gitmesi emrini vermiştir. Bunun üzerine tanrılara başvuran Niņubur, Enki'den yardım alır. Enki yaratmış olduğu varlıklara yaşam ićeceđini ve yiyeceğini verir. Onları ölümler ülkesine gönderir. Ellerindeki ićecek ve yiyeceği İnanna'nın üzerine dökerler; böylece tanrıća yeniden can bulur.³³ Görüldüđu gibi tanrılar mücadele yoluyla ab-ı hayat suyuna ulaşmaya çalışmışlardır. Fakat ona ulaşmak kolay olmadığı gibi ona ulaşmak için tanrılar tarafından bir takım sınavlara tabi olmak ve bu çetrefilli yolu aşmaktamecburidir.

Mezopotamya mitlerinde suyun tasviri; Hegallu adında içinde sular akan vazo şeklinde canlandırılmıştır. Babil dönemiyle birlikte halk arasında işlenen suçlara karşı verilen ceza nehir işkencesi olmuştur.³⁴ Abzu ile bağdaştırılan Hubur nehri yeraltına ulaşmak için tanrılar tarafından kullanıldığına inanılıyordu. Suların hâkimi olan Enki'nin annesi Namnu, evrensel ve tanrısal olarak kabul edilen ezeli suları ifade etmektedir.³⁵ Yeraltındaki ilksel suların hâkimi olan Kur, Sumer ülkesini su baskınlarına maruz bırakırdı. Kur'un ölümlüyle birlikte kontrolündeki sular yeryüzünü istila eder ve bunun sonucu olarak Dicle ve Fırat nehirleri kurur. Ülke kıtlıkla imtihan edilir. Kur'u öldüren Ninurta çözüm için cesedin üzerine taşları

³¹ M. Eliade, İvan P. Couliano, *Dinler.....*, s. 216

³² Mircea Eliade, *Dinsel İnançlar ve Düşünceler Tarihi*, Cilt. I. (Çev: Ali Berktaş), Kabalcı Yayınevi(4.Baskı), İstanbul 2015, s. 84

³³ D. Geziğin, *Su Mitosları.....*, s. 62

³⁴ Bir davada sonuca varılamadığı zaman sorun nehir tanrısı Enki'ye aktarılırdı. Bunun akabinde suçlu olduğundan kuşkulanılan kişi seçkin kişiler karşısında nehre girerek belirli mesafe boyunca batmadan suyun üzerinde kalmak suretiyle aklanır ve dava sonuçlanırdı.

³⁵ M. Eliade, *Dinsel İnanç.....*, s. 79

yığarak bir dağ oluşturur ve suyu burada toplar. Bu suyun Dicle nehrini tekrardan canlandırmasıyla kıtlık ülkede son bulur.³⁶

Fırat ve Dicle nehirlerinin Mezopotamya mitolojisinde sahip olduğu değeri, Mısır coğrafyasına hayat veren Nil nehri içinde teyit ettik. Coğrafi bakımdan birbirlerine yakın olan bu bölgelerde inanç benzerliklerinin olması normal bir durumdur. Mısır mitlerinde Nil nehri, yeri ve göğü kuşatan kutsal bir su olarak betimlenir. Nil nehrinin başlangıçta düzensiz olarak taşması, sularının geri çekilmesi halk arasında korkuya mahal vermiştir. Çünkü Nil'in akışı ilk dönemlerde kontrol altına alınamamıştır.

Nil, Mısır'a hayat verir. Nil'in suları çölün ortasındaki verimli tarım arazilerini ortaya çıkararak Mısır halkının yaşamasını sağlamıştır.³⁷ Bu denli öneme sahip olan nehir elbette ki insanların inanç dünyasının güçlü unsurlarından birisi olacaktır. İnanca göre tanrı Aton, yeraltında bir Nil yaratarak Mısır'ın çölümsü topraklarını bereketlendirmek için zaman zaman yeryüzüne gönderilmektedir.

Mısır'ın bereket tanrısı yılan biçimindeki Hnum, Nil nehrinin kaynağında yaşadığından dolayı suyun denetimcisi sayılmaktaydı. Ancak ilk zamandan itibaren tahıl tanrıçası ve Nil'in kendisi olarak kabul edilen tanrı, Osiris'tir. Nil'in asıl kaynağı Osiris'in döl suyudur ve Osiris hem yeryüzünün hem de Mısır'ın kralıdır. En büyük özelliği ölüp, yeniden canlanmasıdır. Aslında bunun en canlı örneği Nil'in taşması ve geri çekilmesi olayıdır.

Osiris, deprem ve fırtına gibi doğal afetlerin tanrısı olan Set tarafından tuzağa düşürülerek, küçük bir sandığın içerisine kapatılmıştır. Bu sandıkla birlikte Nil'in sularına atılmıştır. Osiris'in kilitli olduğu sandık Biblos yakınlarındaki papirüs bataklığında bir ağaç tarafından saklanmıştır. Fakat Osiris'in eşi İsis onu aramaya çıkmış, uzun mücadeleler sonunda ölü olarak bulmuştur. Bu sebeple Mısır'da doğanın yok oluşu ve tekrardan dirilişi Osiris ile simgelenir.³⁸

Başka bir fırtına tanrısı olan Min, yağmur yağdırma ve hayat verme özelliğine sahiptir.³⁹ Osiris'in yeniden hayat bulmasını sularla bağdaştırdığımızda tıpkı tufan sonrası yeryüzündeki su kaynaklarının yenilenmesi ve tazelenmesi figürü karşımıza çıkmaktadır. Mısır mitinde önemli tanrıça olan Hathor "büyük tufan" anlamına gelmektedir. O gökyüzündeki Nil'dir.

³⁶ D. Gezgin, *Su Mitosları*....., s. 70

³⁷ D. Rosenberg, *Dünya Mitolojisi*....., s.257

³⁸ Atir ayında çamurdan yapılan heykeliğe Osiris adı verilmiştir. Tıpkı onun sandıkla nehirde yüzmesini somutlaştırmak adına bu heykeliğe Nil nehrine atılır. Gece olunca rahipler aynı nehre altın kupalarıyla dalgıç yaparak su ile dolu şekilde kenara çıkarlar. Halk ise onları "Osiris bulundu" çığlıklarıyla karşılar.

³⁹ M. Eliade, *Dinsel İnanç*....., s.125

Taşkınları meydana getirir. Kurak geçen zamanlarda Mısır ülkesinin çiftçileri ondan su beklemektedirler. Nil'in kişileştirilmiş tanrısı Hapi kuraklık alanında etkili olan bir başka etkin güçtür.⁴⁰

Mısır kozmogonisinde ilk önce sulardan bir tümsek ortaya çıkmaktadır. Evren ise karanlık ve sularla çevrili idi. Uçsuz bucaksız suların üzerinde toprağın belirmesiyle hayatın olduğu bilinci de ortaya çıkmıştır. Sudan yükselerek ortaya çıkan Güneş tanrısı Re-Atum, ilk okyanusla özdeşleştirilmiştir.⁴¹Re-Atum, Şu (Hava) ve Tefnut'u (Nem) yarattı.⁴²Şu ve Tefnut'tan Nut (Gök), Geb (Yer) meydana gelmiştir. Şu ve Tefnut'un kaybolması sonrasında Re-Atum onları bularak gözyaşı dökmesi sonucu insanlar yaratılmış oldu.

İkinci Mısır yaratılış teorisine göre başlangıçta evren sularla kaplı idi. Zamanla suların azalmasıyla yeryüzü yüzeye çıktı. Yeryüzünün ortasında bir yumurta bulunmaktaydı. Bu yumurtanın çatlamasıyla güneş tanrısı Ra, kaz şeklinde kanatlarını çıkararak suların üzerinde uçuştü. Daha sonra tanrıları, hayvanları, insanları, bitkileri yaratmıştır. Kâinatın yaratıldığı gibi insanlar da yaratılmış ve onun yok olduğu gibi insanlar da yok olmuştur. Mısır mitlerinde ölüm vardır. Ölü ruhların susuzluktan acı çektiği inancı mevcuttur. Bu nedenle su insanlar tarafından ölü'nün ruhu için saçma ritüelinde kullanılmaya başlanmıştır.⁴³

İran mitlerine baktığımızda su, tanrının yaratmış olduğu yedi kutsal varlık içerisinde ikinci sırada yer almaktadır. Göklerden sonra yaratılan, dünyanın her yerinde ve yer altında bulunan suyun mesulü kutsal ölümsüz Hordâd'tır.⁴⁴Her ayın altıncı günü onun adıyla anılır. Eski İran İnanışlarına göre Elburz dağının eteklerinde dünyanın üçte birini kapladığına inanılan Ferahkert adında büyük bir deniz bulunmakta idi.⁴⁵Yeryüzündeki bütün su kaynakları tüm kirlerinden arandıktan sonra sularını buraya boşaltmaktadır.

İran halkı ateşe verdiği kutsallık görevini suya da atfetmiştir. Dini törenlerde ateşin yanı sıra sürekli bulundurulması gereken öğelerden birisi de su olmuştur. Ateşe duyulan saygı kadar suya da saygı gösterilmiştir. Suyun kirletilmesi günah sayılmış, korunması hususunda kesin emirler verilmiştir. Önemli tarih yazarı olan Heredot, "İranlıların suyu temiz tutmak için büyük özen gösterdiklerinden dolayı suya tuvalet yapmak, tükürmek hatta ellerini yıkamaktan

⁴⁰ D. Gezgin, *Su Mitosları*....., s. 59

⁴¹ M. Eliade, *Dinsel İnanç*..... s. 135

⁴² M. Eliade, I.P. Couliano, *Dinler*..... s. 222

⁴³ M. Eliade, *Dinler Tarihi*..... s. 239; Bu inanış genellikle sıcaklık derecesinin yüksek olduğu Anadolu, Mezopotamya ve Akdeniz'in kıyı şeridinde yaygınlık göstermiştir.

⁴⁴ Nimet Yıldırım, "İran Mitolojisinde Su, Su İle İlgili Kutsallar ve Törenler", *Doğu Araştırmaları; Doğu Dil, Edebiyat, Tarih, Sanat ve Kültür Araştırmaları Dergisi*, Yıl I, Sayı I, İstanbul 2008, s.7

⁴⁵ Ahura Mazda, suyu yarattığı zaman bütün sular Ferahkert'e akarak, bu denizi doldurmuştur.

kaçındıklarını" aktarmıştır.⁴⁶Yine suya saygıda bulunma adına bazı dini törenlerde ve su kenarında açılan çukurlarda suya kurban kesme, su için fıdye verme gelenekleri mevcuttur. Bu törenlerin V. ve VI. yüzyıla kadar sürdüğü tarihi kayıtlarda görülmektedir.

Suyun kutsallığı hep var olagelen bu mitte; ab-ı hayat suyu'ndan içme fikri, en eski dönemlerden itibaren çeşitli milletlerin kültür ve medeniyetlerinde varlığını korumuştur.Bu amaçla birtakım tarihî ve efsanevî kahramanlar meydana getirilmiştir.⁴⁷Makedonya kralı olan Büyük İskender ve hizmetçisi Hızır pek çok mitolojide bu arayışın başını çekmektedir.

İranlılara ait kutsal kitap Avestâ'da suyun kutsallığı ve önemi üzerinde durulmuştur. Bir ilahide peygamberin dünyaya gelişi mesihçi terimlerle yüceltilerek onun doğarken ve büyürken, suyun ve bitkilerin çok sevindiği, o doğduğunda, büyüdüğünde suyun, bitkilerin onunla beraber büyüdüğüne yer verilir.⁴⁸Dinin peygamberi olan Zerdüş'tün bedeninin bir yağmur damlası olarak yeryüzüne düşmüş olması, İran inanışlarında suyun doğumla ilişkilendirildiğini bize göstermektedir.

İran mitlerinde yağmurun yağmasını ve yağmur suyunun yeryüzüne adaletli dağılmasını sağlayan ilah Tıstraya'dır. Kadınların koruyucusu, bereket, savaş ve su tanrıçası olan Anahita, yeryüzüne yağmur ve su getirmektedir. Avestâ'da nitelendiği gibi Anahita, cennet suları arasında yer almakta, suları yedi ülkeyi sulamakta ve Ferahkert denizine dökülmektedir.⁴⁹İran mitlerinde su tanrısı da Ardivisura'dır.⁵⁰Avestâ'nın bir bölümü olan Bundehşin'de ilk yaratılan nesnenin gözyaşı olduğu ve her şeyinde sudan yaratılmış olduğu vurgulanmaktadır.

İran geleneklerine göre dini bayramlar yeni yılın ilk günü olan Hürmüz gününde,bir yıl boyunca süren kozmik yaratılışın evrelerini hatırlamak için "Ahuramazda Bayramı" olarak kutlamaktaydılar⁵¹. Bu törende sırasıyla gökyüzü, sular, yeryüzü, bitkiler, hayvanlar ve insanların yaratılışını temsil eden ritüeller yapılmıştır. Burada yapılan ritüellerin amacı sadece yaratılış eylemini tekrarlamaktır. Bu bağlamda İran halkının geçmişten beri süre gelen ve bugün dahi kutlanan, kozmogoninin simgesel yenilenmesi biçiminde düşünülenNevruz, "Ahuramazda Bayramı" ile eşdeğer tutulmuştur.

Nevruz, İran'da yeni yıl başlangıcı olarak kutlanmaktadır. Fakat diğer kültürlerde de İlkbaharın başlangıcını temsilen 21-23 Mart tarihlerinde törenler yapılmaktadır. İranlı yazar

⁴⁶ D. Gezgin, *Su Mitosları*..... s.119

⁴⁷ N. Yıldırım, "İran Mit.....", s.7

⁴⁸ M. Eliade, *Dinsel İnançlar*....., s.379

⁴⁹Ferahkert: Avestâ'da bir okyanusun sahili, büyük sahil, geniş kıyı olarak geçmektedir. İran halkına ait efsane, destan ve hikâyelerin çoğu Ferahkert etrafında geçmektedir.

⁵⁰ M. Eliade, *Dinler Tarihi İnançlar*....., s. 234

⁵¹Mircea Eliade, *Ebedi Dönüş Mitosu*, (Çev: Ümit Altuğ), İmge Kitabevi(1.Baskı), Ankara 1994, s. 71

Zekeriya el-Kazvini. "Nevruz'da tanrının ölüleri dirilttiğini, ruhlarını geri verdiğini, göğe emir verip yağmur yağdırdığını ve yağmurun yağdığı gün insanların toprağı sulama işlemini başlattığını" aktarmıştır.⁵²Kısaca Nevruz, İran'da hem dünyanın hem de beşeri varlığın yaratılışının yaşandığı gündür.

Eski İran takviminde yılın sekizinci ayı ve her ayın onuncu günü "sular" kelimesine karşılık gelen Aban gününde; evren düzeninin su tanrıçası olan Anahita'nın kontrolünde olduğuna inanılırdı.⁵³Aban gününde uzun süre etkili olan kuraklık sona eriyor, yağmurlar yağmaya başlıyordu. Bu sebeple İran'da Aban ayının onuncu gününde kutsal kabul edilen Abângân bayramı kutlanırdı.⁵⁴Bu bayramda halk, su kenarına toplanarak su tanrıçası Anahita'ya yakarır, dualar bitince de yağmur yağarsa erkekler suya girerler; şayet yağmur yoksa bu sefer kadınlar suya girerlerdi.⁵⁵Ülke halkı için kutsal olan bu günde büyük savaşlar ya da anlaşmaların yapıldığı da görülmektedir.

Bu mitolojide suyu eşit şekilde dağıtan tanrı Abânnâf'tır. Kelime olarak "suda doğan, kaynak, göbek" anlamlarını taşımaktadır.Avestâ'da geçen "âb-i zevr"; dini tören ve ayinlerde kullanılan kutsal sıvı, içkidir. Yine Avestâ'da suların çocuğı olarak geçen Apamnapat'ın İran ve Hint mitolojisinin su ile ilgili bağıntısını oluşturmaktadır. İran'da kutlanan diğer bir tören âfricegân'dır. Aban günündeki gibi kuraklığın sona ermesiyle kutlanan bir törendir. Fakat farklı zamanlara tekabül etmektedirler.

Zerdüş inancına göre İran'da Hâmun suyunda yıkanan kızlar, Zerdüş'tün nefesiyle hamile kalıyorlardı. İran edebiyatında Heft Derya olarak geçen ve dünya üzerinde yedi deniz olduğu inancı vardır.⁵⁶Bu denizler büyük bir ihtimalle İran yakınlarındaki denizlerin adlarıdır. İran topraklarında bulunan Hirmend suyu, Avestâ'da suyu bol bir ırmak olarak geçmektedir.

Mircea Eliade'a göre "İran teolojisi olan tufan, evrenin büyümesinin sonlanmasıdır".⁵⁷Mihragan'ı dünyanın dirilişi ve sonunun işareti olarak görmektedir. İran mitolojisinde tufan korkunç bir kışın yaklaşmasıyla haber verilmiştir. Su tanrıçası Ahuramazda, Zerdüş'tün üçüncü oğlu Yima'ya yeryüzündeki yaşamı sona erdirecek korkunç bir kışın yaklaştığını söylemiştir. Burada diğer mitlerdeki gibi gemi türünde bir sığınacağın yapılması ve iyi

⁵² M. Eliade, *Ebedi Dönüş.....*, s. 71

⁵³ Anahita, aban günlerinde yağmur ve bereket olarak yeryüzüne indiği inancı vardır.

⁵⁴ N. Yıldırım, "İran Mit.....", s.14

⁵⁵ N. Yıldırım, "İran Mit.....", s.15. Bu törende Persler özellikle kadınlar ırmak yada deniz kenarlarına giderek su tanrıçası Anahita'ya dua ve yakarışlarda bulunurlardı. *Abângân*, İranlıların su tanrısı olan Anahita'ya mahsus bir gündür.

⁵⁶ Yedi sayısıyla ifade edilen *Heft âb yosten* kelimesi; yedi su ile yıkamak, yedi kez yıkamak, dikkatle, titizlikle yıkamak, kirlerden temizlemek anlamına gelmektedir

⁵⁷ M. Eliade, *Ebedi Dönüş.....*, s. 73

insanların, her türden hayvan, bitkilerin sığınağa yerleştirilmesi olayı vardır. Ardından sığınağın etrafında sular akıtmasını, suların etrafında bulunan ağaçlara kuşların konması gerektiğini bildirir.⁵⁸Tüm bunlardan sonra tufan hadisesi neticelenir.

İran mitleriyle pekçok konuda benzerlik gösteren Hint mitolojisinde su, kutsal kitap Rig Veda'da "başlangıçta her şey ışısız bir deniz gibiydi" şeklinde yer alır.Yaratılış ve doğuşun sudan meydana gelmesi, evren mitlerinin temelini teşkil etmektedir. Hindistan'daki Ramayana anlatısına göre; eski dünyanın etrafı suyla kaplıdır. Yeryüzü, suyun üzerinde yaratılmıştır. Brahma dışındaki tanrılar sudan meydana gelmişlerdir. Brahma, yeryüzünü suyun derinliklerinden çıkartarak evreni yaratmıştır.⁵⁹Başka bir yaratılış mitine göre: yaratıkların efendisi Prajavati, suları döllemiş, döllenen sudan yumurta meydana gelmiştir. Zamanla bu yumurta çatlayarak yeryüzü kabuğunu oluşturmuştur.

Hint mitlerinde su kozmogonileriyle ilgili pekçok örnek bulunmaktadır. Bunlardan birisi Narayana'nın göbeğinden kozmik bir ağacın yükseldiği zamanda ilk suyun üzerinde yüzdüğü mittir. Narayana'nın üzerinde yüzdüğü kozmik sular, başlangıçtaki belirsizliği ve şekilsizliği simgelemektedir.⁶⁰Evren yeniden oluşurken kozmik sulardan meydana gelen Nilüfer çiçeği, suların rahmi olarak kabul edilir. Yeniden yaratılışın olması için onun varlığı gereklidir. İlahi sembolizmine inanılan Nilüfer, toprağın ve suyun tanrıçasıdır. Nitekim Hindistan coğrafyasında bulunan ve kutsal kabul edilen Himalaya dağları, Nilüfer suyuyla beslenerek meydana gelmişlerdir. Bu dağdan gelen sular kutsal olarak kabul edilir ve aynı zamanda Hac merkezlerine akan nehirlerinde kaynağını bu kutsal sular oluşturmaktadır. Halk buraya akan suların ölümsüzlük taşıdığına inanmaktadır.⁶¹

İnançların olmazsa olmazı ibadet anlayışı bağlamında eski Hint inançlarında; suya verilen değeri somutlaştırmak için bir takım dini törenler düzenlenmiştir. Halk arasındaki uygulamalara baktığımızda; bir testi suyun, kutsal bir gücün temsili için sunulması, hastalıkların suya atılarak kişiden uzaklaşacağı düşüncesi ve suya tapan bir kişinin suda meleklerin bulunduğu, suyun bütün her şeyi kapsadığı, hayatın temelini oluşturduğu inancı, su kültürünün Hintliler için nasıl bir öneme sahip olduğunu bize göstermektedir.

Hint yaratılış mitlerinde doğum, ölüm ve yeniden yaradılışı simgeleyen Vişnu, sudan meydana geldiği gerekçesiyle "suda hareket eden" Narayana adıyla anılmıştır ve şu üç şekilde

⁵⁸ H. İbrahim Açmaz, "Muhtelif Dinlerde Tufan", Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Doktora Tezi, Kayseri 1991, s.113

⁵⁹ N. Yıldırım, "İran Mit....." s. 10

⁶⁰ M. Eliade, Dinler Tarihi İnançlar.....s. 228

⁶¹ D. Gezgün, Su Mitosları.....s. 109

karşımıza çıkmaktadır.⁶²Bunlar yaşamın yaratıcısı Brahma, yaşamın koruyucusu Vişnu, yaşamın yok edicisi Şia-Rudra olarak ayrı ayrı isimlendirilir.⁶³Vişnu, evrenin yaratılışından yok olmasına giden döngüyü oluşturur. Anlattığımız üzere mitlerde tanrılarla özdeşleştirilen ve kutsal kabul edilen nehirler o coğrafyanın hayat kaynağını teşkil etmektedirler. Hint mitolojisinde de o bölgede bulunan ve insanların kutsal kabul ettiği Ganj nehri, Vişnu'nun ayaklarından doğduğu inancı hâkimdir.

Vişnu, yaratma, yok etme, geliştirme üçlü savını bir üst seviyeye çıkarmak için yeryüzüne inişlerde bulunur ve bozulan düzeni onarır.⁶⁴Bununla ilgili Hint mitine göre; yok edici Şia-Rudra ve yağmur tanrısı İndra savaşmışlardır. Şia-Rudra gücünü kullanarak İndra'yı lanetlemiş, yeteneğini elinden almıştır. Bu sebeple yeryüzünde uzun süren kuraklıklar ve kıtlıklar meydana gelmiştir. Fakat insanların yardımına yeryüzüne koruyucu olarak inen Vişnu yetişmiştir. Deniz sularını yeryüzüne salıvererek insanları kıtlıktan kurtarmıştır.⁶⁵

Vişnu evreni nasıl yaratmışsa, sonunu da kendi hazırlamıştır. Şia-Rudra'ya dönüşen Vişnu, yeryüzündeki tüm suları yok etmek için güneş ışınlarını dönem boyunca dünyaya gönderir. Bunun akabinde insanlık yeniden kuraklık ve kıtlık çekmeye başlamıştı. Evrendeki tüm canlı varlıklar bu yok oluştan payını alacaktır. Ardından yağmur yüklü bulut şeklinde yeryüzüne gece gündüz yağın yağmur sellere dönüşerek tufanı meydana getirmiştir.

Rig Veda'da suları dağıtmakla yükümlü olan Âpah, suların ilahlaştırılmış şeklidir.⁶⁶Âpah diğer bir deyişle Apamnapat sulardan doğmuş ve sular içerisinde ısıldayarak etrafına ışık saçmaktadır.⁶⁷Hint mitlerinde sular tanrılarla beraberdir. İnsanlar, suyun yardımına ihtiyaç duymaktadır. Bu sebeple manevi kirlerinden arınmak için kutsal saydıkları deniz, göl ve nehirlere gitmekteydiler. Hindistan'da kutsal kabul edilen Ganj nehri bu işlevi yerine getirmekteydi. Ganj nehrinin sularının kutsallığından yararlanmak isteyen insanlar Abheşika adını verdikleri dini töreni düzenleyerek, nehirde yıkanmaktaydılar.⁶⁸Ganj nehrinin bulunduğu yere tapınaklar da inşa edilmiştir.

Hint mitolojisinde göklerde doğarak, yeryüzüne şimşek biçiminde inen Agni'ye "suların cenini" denilmektedir.Sulardan fışkırdığı ve ilk suların içine girerek, suları döylediği kabul

⁶² Vişnu'nun eşi Lakşmi okyanus çalkantısından meydana gelmiştir. Lakşmi'nin simgesi de Nilüfer'dir. Vişnu ve Lakşmi'nin birlikteliğinden ise evren sularının hareketi meydana gelmiştir.

⁶³ D. Rosenberg, *Dünya Mitolojisi*,...s. 508

⁶⁴ Orhan Hançerlioğlu, *Düşünce*,...s. 40

⁶⁵ D. Rosenberg, *Dünya Mitolojisi*,...s. 513

⁶⁶ Âpah; İran mitolojisindeki Apamnapat ile aynı görevi görmektedir. Rig Veda ve Avesta'da bu durum teyit edilmektedir.

⁶⁷ N. Yıldırım, "İran Mit....", s. 28

⁶⁸ D. Gezgin, *Su Mitosları*,...s. 107

edilir. Agni'nin yaratılıştta su ve ateş unsurları birleşiminden oluşması, onun niteliklerinin önemli olduğunun göstergesidir.⁶⁹ Hindistan'da Ganj nehrinden sonra nehirler içerisinde en kutsal kabul edilen Sarasvati'dir. Tüm ırmakların anasıdır. İrmakları akıtan ise Rta'dır.⁷⁰ Apsaras'lar su perileridir ve sulara biriken yaşamsal enerjiyi koruyan Nagalar'dır. Nagalar ihmal edilirse yeryüzünde kuraklığa neden olmuşlardır. Ayrıca sular ve canlılar üzerinde idareci olan fırtına tanrısı Parjanya'dır. Parjanya, fırtınaları serbest bıraktığı zaman evren için yok olma tehdidi meydana geliyordu.⁷¹

Yağmur tanrısı olan Varuna, başlangıçta okyanus tanrısı idi daha sonraları yağmur ile ilişkilendirilmiştir.⁷² Varuna, ejderha Vritra ile hem isim, hem görev bakımından özdeşleştirilmiştir. Her ikisi de tutulmuş sularla, mit ve metafizik ortamda uyum içerisinde. Vritra'nın tek farkı suları durdurmuş olmasıdır.⁷³ Hindistan'da bahar aylarında veya yaz günlerinde insanlar Varuna'ya akan sulara seslenmek için törensel olarak yıkıyor ve suya *"Ey su, çabuk davran, bize taze güç ver, sana onun adına yaklaşıyoruz, onun yerine hızla gidiyorsun, bize güç ver su"* şeklinde Rig Veda'dan sözlerle hitap ediyorlardı.⁷⁴ Hint mitlerinde yılanlar ve yılan perileri her zaman suya yakın ve ondan sorumludurlar. Bu periler deniz ve okyanus'un dışında göllerde, havuzlarda, kuyularda, su kaynaklarında, pınarlarda bulunmaktadır. Hindistan ve diğer yerlerde yılan perileri ne durumda bulunursa bulunsun, su ile büyüsel-dini bağını sürdürmektedirler.⁷⁵

Vritra'nın kuraklık macerasına son vermek ve insanlığı kurtarmak adına onunla savaşa girişen İndra, yıldırım ve yağmur tanrısıdır. Bütün suları gasp eden Vritra'yı yenerek insanlığa yeniden yaşam vermiştir. Mite göre; Vritra bir gün dünyanın yedi nehrini yutmuştu. Bu sebeple dünya kuraklıkla imtihan edilmeye başlandı. Daha sonra tanrıların en genci olan yıldırım ve yağmur tanrısı İndra yıldırımlarıyla Vritra'yı etkisiz hale getirdiği ve elinde hapsedtiği suyu serbest bıraktı böylece kıtlık son bulmuş oldu.⁷⁶ Bu savaşın, dünyanın yenilenmesi ve Yeni Yıl bayramlarının mitsel-ritüel oyunu olarak değerlendirildiği bilinmektedir.⁷⁷

⁶⁹ M. Eliade, *Dinsel İnançlar*..... s. 253

⁷⁰ Joseph Campbell, *Doğu Mitolojisi; Tanrının Maskeleri*, (Çev: Kudret Emiroğlu), C. II. İmge Kitabevi(3.Baskı), İstanbul 1998, s.177

⁷¹ M. Eliade, *Dinler Tarihi İnançlar*..... s. 117

⁷² Mitolojilerde sıkça rastlanan Ayın ritmik hareketlerinin suları kontrol etme kuvveti Hint mitolojisinde de görülmektedir. Çünkü yağmur ve deniz sularının kontrolü gök tanrıdan, ay tanrıya geçmiştir.

⁷³ M. Eliade, *Dinsel İnançlar*..... s. 248

⁷⁴ J. Campbell, *Doğu Mitolojisi*..... s. 194

⁷⁵ M. Eliade, *Dinler Tarihi*.....s. 253

⁷⁶ D. Rosenberg, *Dünya Mitolojisi*.....s. 517-518

⁷⁷ M. Eliade, *Dinsel İnançlar*.....s. 252

Hinduizm`de birden fazla tufan miti mevcuttur. Fakat rövanşta olanı Manu adlı kişinin bir balıkla olan diyalogudur. Şöyle ki Manu, balığın yaşamasına vesile olmuş, balıkta bu iyiliği karşılığında onun tufandan sağ kurtulmasını sağlamıştır. Bu tufan mitinde diğer tufanlar gibi gemiyle kurtuluş vardır. Hint mitolojisinde anlatılan tufanların tümünde geminin karaya indiği yer Hintlilerin kutsal kabul ettiği Himalaya dağlarıdır.⁷⁸

Hint ve İnan mitlerindeki etkileşimi, Uzakdoğu su mitosları denilince akla ilk gelen Çin ve Japon mitolojilerinde de görmekteyiz. Çin ve Japonya`nın özel konumları nedeniyle su ile iç içe oldukları aşikârdır. Nitekim Japonya günümüzde adalar ülkesi olarak ifade edilmektedir. Su ile iç içe olan Uzakdoğu mitlerine baktığımızda Çin mitlerinde kozmogoninin birkaç örneği mevcuttur. Bunlardan birisi; yumurtanın çatlamasıyla ortaya çıkan Pangu adlı ilk varlıkla başlamaktadır. Pangu, yeri ve göğü birbirinden ayırarak evreni düzenlemeye çalışmıştır. Pangu yok olduğu zaman eti toprağı, kanı okyanus ve ırmakları oluşturmuştur.⁷⁹

Diğer mitte, ejder bedenli olan Fu-hi ve Nu-kua kardeşlerin üzerinde teşkil etmektedir. Nu-kua gök ve yer yaratıldıktan sonra Sarı nehir yatağındaki çamuru kullanarak insanları şekillendirmeyi amaçlamıştı. Başka bir kozmogonide, dünyanın düzensiz olduğu İmparator Yao döneminde çok geniş sular kontrolsüzlük sebebiyle sellere neden oluyordular. Yao bu durumu ortadan kaldırmak için suları denizlere doğru yönlendirmişti⁸⁰.

Japon mitlerinde ise kozmogoni, İzanami ve İzanagi kardeşlerin gökyüzünden yeryüzüne bakarak, yerleşecek toprak parçası arayışlarıyla başlatılır. Yeryüzünün su ile kaplı olması onların toprak parçası bulmak için su üzerine mızrak gönderme düşüncesi, mızrağın ucunda toprak kırıntıları bulunmasıyla neticelenmiş oldu. Böylece dünyada kara parçalarına yerleşmişlerdir. Bu iki kardeşin birleşiminden adalar, dağlar, nehirler, şelale ve deniz tanrıları meydana gelmiştir.⁸¹

Çin mitolojisinde Şang Ti yani gökyüzü efendisi başka bir deyişle yağmur, rüzgâr, kuraklık olgularını yönetmektedir.⁸²Şang Ti, Çinli hükümdarın yönetimiyle de özdeşleştirilir ve ona kurbanlar sunulurdu. Bir başka kurban sunma töreni ise Çin kaynaklarına göre beşinci ayın ikinci on günlük bölümünde, Gök Tanrı`ya kurban sunmak için kutsal kabul edilen

⁷⁸ Ergin Eroglu, "Kutsal Kitaplardaki Tufan Olayı'nın Tarihi Temelleri", Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Master Tezi, Ankara 2007, s.86

⁷⁹ D. Rosenberg, Dünya Mitolojisi.....s. 563

⁸⁰ Mircea Eliade, Dinsel İnançlar ve Düşünceler Tarihi; Gotama Budha'dan Hristiyanlığın Doğuşuna, (Çev: Ali Berktaş), Cilt II, Kabalet Yayınevi, İstanbul 2003, s. 22-23

⁸¹ D. Rosenberg, Dünya Mitolojisi....., s.578-581

⁸² M. Eliade, Dinsel İnançlar....., C.II, s.16

Tamir ırmağının kıyısında toplanılırdı.⁸³Çinlilerde su, Kuzey yönünü ve arınmayı temsil eder, sembolü ise kara kaplumbağadır.⁸⁴

Çin mitlerinde su simgesi olarak ejderha, yılan, su hayvanları, yunus balıklarını kullanmışlardır. Bu hayvanlar inanışa göre yağmur yağdırırlar, sel ve tufanı getirirlerdi. Özellikle ejderhalar, bulutlarda, göklerde yaşarlar ve suyun, yağmurun, yıldırımın tanrısıdır.⁸⁵Ejderhanın su ile ilgili işlevlerine halk çok inanmış olacak ki "ejderha kuyuları" adını verdikleri su kaynaklarının sahipli olduğuna inanmışlardır.

Halk kuraklık felaketi baş gösterince, yağmur yağdırması için Ying adını verdikleri ejderha tasvirini yaparlardı. Yağmur yağması için yapılan bir başka ritüel ise; ejderhanın uyuduğuna inanılan havuzun başına gidilerek gürültü yapmak ve suyun içine demir atmaktır⁸⁶. Buna göre göre uyanacağına inanılan ejderha gökyüzüne giderek ağzındaki incileri yani yağmuru yeryüzüne gönderirdi. Bu inciler aynı zamanda mineral bakımından zengin kaynak sularını oluşturduğuna inanılırdı.

Ejderha anlatıları Çin mitolojisinde oldukça geniş yer kaplamaktadır. Örneğin: bir ejderhanın tükürüğünden genç kızın hamile kalması, Çin imparatorluğunun kurucusu Fu-hsi'nin ejderha gölünde doğmuş olması, ejderhaların kışın uykuya yatmalarından dolayı yağmurun yağmadığı ve baharın başlangıcında uyandıkları zaman gökyüzünden yağmurun yağmaya başlaması vb. inançlar mevcuttur.Ejderha su simgesini temsil ederken elindeki güçle suları alçaltıp, yükseltebilirdi. Bunun için denizciler suya değerli madenler bırakarak onu kontrol etmek isterlerdi.⁸⁷

Çin coğrafyasında pekçok yerde şifalı ve sihirli sular bulunmakta idi. Kutsal adaların birinde hayat nehri vardı. Bu hayat nehrine ulaşmayı başaran denizciler ab-ı hayat suyu gibi hayat suyundan içerek ölümsüzlüğe kavuşuyorlardı. Çinliler hayat suyunu yeşim taşının içerisinde bulunduğuna da kanilerdi. Hayat suyu kutsal adalar ve yeşim taşının yanı sıra dağlarda da bulunmakta idi. Ünlü gezgin Mandeville, Seyhan dağının yamacında hayat pınarı olduğu ve suyun çeşitli baharatların kokusu, tadını taşıdığını söylemektedir. Bu sudan içen kişinin hastalıklardan kurtulacağını ve uzun süre hastalanmayacağını aynı zamanda sürekli sudan tüketen kişinin genç kalacağını belirtmiştir.

⁸³ Ali Erbaş, "Muhtelif Dinlerde Su Motifi", Ekev Akademi Dergisi, Yıl: VIII, Sayı: 20, Yaz 2004, s.244

⁸⁴ Eyüp Akman, "Türk ve Dünya Kültüründeki Su Kültü Üzerine Düşünceler", Kastamonu Eğitim Dergisi, C. X, No: 1, Mart 2002, s.3

⁸⁵ M. Eliade, *Dinler Tarihine*.....s. 212

⁸⁶ M. Eliade, *Dinler Tarihine*..... s. 213

⁸⁷ D. Gezin, *Su Mitosları*..... s.104

Japon mitolojisinde bu rivayetlere benzer bir durum, İzanagi'nin ölümler ülkesine giderek kirlerinden temizlenmek için bir akarsuyu tercih etmesinde görmekteyiz. Bedeni iyice arıncaya kadar yıkanan İzanagi yüzünü de yıkayınca ay ve güneş tanrılarını meydana getirmiştir. Böylece Japon mitolojisinde güneş ve ay tanrısının sulardan meydana gelmiş olması, su inancının halk arasında aslında hiç kaybolmadığını bize göstermektedir. Çünkü güneş gündüz görevi görüyorken, ay gece görevini tamamlıyor; nitekim ayın suları yönetme gücüne sahip olduğunu bilmekteyiz.

Ay ışığının karardığı zaman tufan felaketi meydana gelmekte idi. Ayın ritmik hareketleri sel ve tufanla ilişki içerisindedir. Tufan suları yok oluş getirir ve günahlarından arınan insan yeni, canlı bir yaşama başlar. Çin mitlerinde tufanla ilgili pekçok anlatım mevcuttur. Yaratılışa konu olan Nu-kua, yok oluşta da söz sahibidir. Nu-kua insanlığı kurtarmak için suların önüne kamış küllerini biriktirmişti.⁸⁸ Başka bir anlatımda Fah-he adlı kişinin eşiyile birlikte tufandan kurtulması ve insanlığın bunlardan tekrardan çoğaldığı hikâyesi vardır.⁸⁹ Diğer mitte ise tufan olayının imparator Yao döneminde meydana geldiği ve tufanın onun döneminde değil kendinden sonra tahta çıkan Yü döneminde yapılan faaliyetlerle son bulduğu anlatılmaktadır.⁹⁰

Sonuç olarak ele alarak anlatmış olduğumuz Dünya mitolojilerinde benzer noktaların varlığı söz konusudur. Bu hususların göze çarpan yönleri özellikle; mitolojilerin var olduğu coğrafyalardaki büyük su kütlelerinin aynı amaç doğrultusunda tanrılaştırılması, su tanrılarının yaratılışı gerçekleştirilmesi, su kaynaklarının koruyucu olduğuna inanılarak onları memnun etmek için onlara kurbanlar kesilmesi, suyun üreme vasıtası olarak görülmesi, ab-ı hayat suyunu bularak ölümsüzlüğe kavuşma isteği, ölü ruhlarının susuzluktan acı çektikleri inancı, Su tanrılarının savaşları sonucu kuraklığın meydana gelmesi ve yine su tanrıları tarafından kuraklığa son verilmesi, tufan olgusunun ortaya çıkış sebepleri ve sonuçları aynıdır. Bu durum bizlere kültürlerin etkileşim içerisinde olduğunu ve mitolojilerin de bunu yansıttığını açıkça göstermektedir.

⁸⁸ M. Eliade, *Dinsel İnançlar....*, C.II, s.22

⁸⁹ E. Eroğlu, "Kutsal Kitaplardaki Tufan.....", s.88

⁹⁰ H. İbrahim Açmaz, "Muhtelif Dinlerde.....", s.102-103

3. İLÂHÎ DİNLERDE SU KÜLTÜ

Günümüzde dünya üzerinde çeşitli dinler bulunmaktadır. Örneğin; Hinduizm, Budizm, Şintoizm, Zerdüştlük, Yahudilik, Hıristiyanlık, İslâmiyet gibi dinler mevcuttur. Bu dinlerde suyla yapılan uygulamalar vardır. Mesela Hinduizm inancının yaygın olduğu Hindistan coğrafyasında bulunan Ganj Nehri'nde hac ibadetini yapan insanların oraya gidip yıkanarak günahlarından arındıklarına inanırken, Japon dini Şintoizm'de mabetlere girerken el yıkamahavuzlarında su ile el ve ağız temizlenmekteydi. Bunun gibi diğer inançlarda da verebileceğimiz örnekler bulunmaktadır. Fakat biz burada dünya üzerinde etki alanı diğer inançlara göre geniş yer kaplayan Musevilik, Hıristiyanlık ve İslâmiyet üzerinde duracağız.

3.1.1. Musevilik

İsrail'in Yahuda kabilesinden olan kişilere Yahudi denilmiştir. Yahudilikte İsrailoğullarının adı "sudan geçenler" manasına gelen "İbrani" dir. Nitekim Musa peygamberin adı Moşe, "sudan gelen" anlamındadır.⁹¹Yahudiliğe Musa'nın adına bağlı olarak Musevilik adı verilmiştir.Musevilik, tek peygamber üzerine inşa edilmemiştir. Musa peygamberin öncesi ve sonrası eklenmek suretiyle Eski Ahit yani Tevrat oluşturulmuştur. Bu dinin kutsal kitabı Tevrat'tır. Tevrat öncelikle evren ve insanın yaratılışını ele aldıktan sonra insanlığın Âdem soyundan geldiğini anlatarak sonucu Musa'ya bağlamıştır.⁹²Tevrat'ın birinci kitabı Tekvin'in açılış cümlesi şöyledir:

"Başlangıçta Tanrı göğü ve yeri yarattı. Yer boştu, yeryüzü şekilleri yoktu; engin karanlıklarla kaplıydı. Tanrı'nın ruhu suların üzerinde dalgalanıyordu".⁹³

Yahve(tanrı), kâinatı yedi gün üzerine yaratmıştır. İlk gün yukarıda belirttiğimiz olaylar cereyân etmiştir. İkinci gün tanrı suların üzerindeki göğü yaratır. Üçüncü gün, suları bir kenara itip toprağı yaratır ve ona yer adını verir. Suların oluşturduğu birikintiye ise deniz adı verilir.⁹⁴ Böylece yer, gök, deniz üçlemesi tamamlanmıştı. Tekvin'de insanın yaratılışının balıktan olduğu ve Yahve'nin daha sonra ona yaşam soluğu üflediği yer

⁹¹İskender Pala, *Dört Güzeller.....*, s. 88

⁹²O. Hançerlioğlu, *Düşünce Tarihi.....*, s.42-43

⁹³M. Eliade, *Dinsel İnançlar.....*, s.205

⁹⁴D. Gezgin, *Su Mitosları.....*, s.83

almaktadır.⁹⁵Tekvin`de topraktaki yaşamın nasıl meydana geldiğine dair bilgi şu şekilde yer almaktadır:

*“yerden yükselen buhar bütün toprakları suluyordu. Yerden yükselen buhar” ya da “yerden çıkan su kaynakları(Yaratılış.2:6)”.*⁹⁶Devamında ise tanrının Âdem`i yarattıktan sonra *“Aden`de bir bahçe yarattı ve Adem`i oraya koydu. Bahçeyi sulamak için Aden`den dört kollu bir ırmak çıkıyordu. İlk ırmağın adı Pişon`dur. Altın kaynakları olan Havila sınırları boyunca akar. İkinci kolun adı Gihon`dur, Kûş sınırları boyunca akar. Üçüncü ırmağın adı Dicle`dir. Asur`un doğusundan akar. Dördüncü ırmak ise Fırat`tır (Yaratılış.2:8-13)”.*⁹⁷

Tevrat`ın yaratılış bölümündeki su maddeleri bu şekildedir. Ancak en son sûrede geçen Fırat ve Dicle nehirlerinin cennetten çıkan kutsal sular oldukları inancı bugün hala Yahudiler için geçerliliğini sürdürmektedir (Tekvin, 2:10-14).⁹⁸

Yahudiliğin kutsal kitap külliyatı olan Eski Ahid`de su ile ilgili pekçok bilgiye rastlanmaktadır.Örneğin ibadete başlamak için almış oldukları abdestin süresi bir saat kadardır ve bu abdest suyunun göl, nehir, akarsu suyundan olması şarttır.⁹⁹Bu durum onlara Üzeyir peygamber sünneti olarak kalmıştır. Ayrıca Musa ve Harun peygamberin sünneti olan suyla yıkanmadan tapınaklara gidilmez anlayışı uygulanmıştır.

Tevrat`ta su ile ilgili tathir suyu, kıskançlık veya açlık suyu, elem suyu, en-Hakkore pınarı diri su, takdime suyu gibi geçen adları abdestle ilintileyecek olursak aslında Yahudilerin arınmak, temiz olmak, abdestli olmak kavramlarına ne kadar önem verdiğini anlamış oluruz.¹⁰⁰Abdest çeşitlerinden olan Gusül abdesti veya gasil İslâmiyet`te olduğu gibi Yahudiler için de geçerlidir. Su bir nevi Rabbin huzuruna çıkma, ona yakınlaşma vesilesi idi.

Yahudilerde yaşamak için suyun ne kadar önemli olduğunu Cefa suyu ile ifade edilirken, gençliğin, ebedi hayatın, iyiliğin sembolü hayat suyudur. Yine rivayetlere göre İsrailoğulları`nın Musa ve Harun peygambere suları olmadığı için isyan etmeleri bunun üzerine Tanrı, Musa`ya asasını kayaya vurarak su çıkarması emrini vermiştir. Yapılan isyanın unutulmaması için suyun çıktığı yere Me Meribah yani “isyan suyu” denilmiştir.¹⁰¹Suyla ilgili diğer sözlere baktığımızda günlük hayattan esinlenerek üretilen, örneğin; “su gibi ansızın gitmek refah

⁹⁵ M. Eliade, Dinsel İnançlar....., s.206

⁹⁶ Tevrat, 2:6

⁹⁷ Tevrat, 2:8-13

⁹⁸ Tevrat, Tekvin, 2:10-14

⁹⁹ İ. Pala, Dört Güzeller....., s.89

¹⁰⁰ İ. Pala, Dört Güzeller....., s. 89-90

¹⁰¹ A. Erbaş, “Muhtelif Dinlerde.....”, s.249-50

içerisinde yaşamı ifade için vesu gibi saçıp dökmek suyun akıcılığını ifade eden atasözleri mevcuttur”.

Tevrat'ta peygambere ait mucizelere bakacak olursak öncelikle Musa peygamberin mucizeleri dikkat çekmektedir. Musa peygamber, Kızıldeniz'de Firavun ve ordusundan kaçarken tanrı kendisine şöyle buyurdu: “*Ve Rab Musa'ya dedi: Elini denizin üzerine uzat, ta ki Mısırlılar üzerine ve atlıları üzerine düşsünler (Çıkış, 15,26)*”.¹⁰²Yine yukarıda bahsettiğimiz kayadan su çıkarma mucizesi İsrailoğulları'na gönderilen mesajlardır.

Nuh peygamberle birlikte Yahudilerin uğramış olduğu tufan hadisesine bakacak olursak; Tufan olayı, Tevrat'ın Tekvin bölümünde 6. baptan başlayarak 9. babın sonuna kadar anlatılmıştır.¹⁰³Yahve insanların yapmış olduğu kötülükleri göz ardı edemez duruma gelmiş ve onları yok etmek için harekete geçmiştir. Bu sebeple insanlar içerisinde kötülüğe bulaşmamış Nuh'u seçmiş ve ona şöyle buyurmuştur:

“Bütün insanlığın sonu geldi; çünkü yeryüzü zorbalıkla doldu. Ben onları yeryüzü ile beraber yok edeceğim. Kendine Gofer ağacından bir gemi yap. Gemide odalar yaparak onu içten ve dıştan ziftleyeceksin. Geminin uzunluğu üç yüz arşın, genişliği elli arşın, yüksekliği otuz arşın olacak ve gemiye ışıklık yapacaksın, kapısını yan tarafa koyacaksın. Alt, ikinci ve üçüncü kat olarak yapacaksın ve ben göklerin altında bütün canlıyı yok etmek için yeryüzü üzerine 'sular Tufanı' getiriyorum. Yeryüzünde olanların hepsi ölecektir... (Tekvin, Bap:6)”.¹⁰⁴

Tüm bunlardan sonra kırk gün ve gece durmadan yağın yağmur sonucunda tufan hadisesi gerçekleşmiştir. Tufandan yaklaşık 150 gün sonra sular çekilir. Nuh, suların çekildiğini teyit etmek için çeşitli kuş türlerini gemiden dışarı uçurmuş bunun neticesinde gemiden çıkmışlardır. Ardından tanrıya kurbanlar sunmuşlardır¹⁰⁵.

3.1.2. Hıristiyanlık

Yahudilerin dini geleneklerinin devamı niteliğinde olan Hıristiyanlık, Hz. İsa'nın müritlerinin, onun hayatının insanlık için yeni bir oluşuma temel teşkil ettiklerine dair olan inançları doğrultusunda doğmuştur. Hıristiyanlığın kutsal kitabı İncil'dir. İncil (Yeni Ahit)'in

¹⁰² Tevrat, Çıkış, 15,26

¹⁰³ H. İbrahim Açımaç, “Muhtelif Dinlerde.....”, s. 11

¹⁰⁴ Muazzez İlmiye Çığ, Sümerlilerde Tufan Tufan'da Türkler, Kaynak Yayınları (10. Baskı), İstanbul 2015, s. 19

¹⁰⁵ Tufan'ın bitişinden sonra gökyüzünde çıkan gökkuşağının tanrıyla insanlar arasında barışı simgelediğine inanılmaktadır.

bölümlerinde su ile ilgili metinler yer almaktadır. Kehanete göre; ab-ı hayat suyunun kutsal şehir Kudüs'ten çıkarak bir kolu Doğu Denizi'ne diğer kolu Batı Denizi'ne yaz-kış akacaktır.¹⁰⁶ İncil'in Vahiy bölümünde hayat suyu, billur gibi berrak ırmak şeklinde anılır.¹⁰⁷ İnanca göre Kudüs, bereketli yağmurların kutsal kenti, toprağı sulayan kaynak suyunun başkenti olarak kabul edilir.

Suyun kendine haiz hususiyetleri olan tatlı, tuzlu, arındırıcı, tedavi edici özellikleri İncil'de de geçmektedir. Tuzlu sular kötü ve şeytanî ruhları barındırırken; tatlı sular ruha şifa verir, kötülüklerden korunmak amacıyla ona gidilir, özellikle bedenin yeniden dünyaya gelişini simgeleyen vaftiz onunla yapılırdı.

Hıristiyanlıkta vaftiz, ruhun günahlarından arınarak yenilenmesi ve tekrardan dirilme aracı olarak suya daldırma ayinidir. Yeni Ahit'te vaftiz suyunun İsa'dan geldiği belirtilir(Yuhanna.19:33-34).¹⁰⁸ İsa'nın su ile vaftiz edildiğine de yer verilir: "*İsa vaftiz olur olmaz sudan çıktı(Matta. 3:16)*".¹⁰⁹ Vaftiz suyu, İsa'nın ölmesi ve yeniden dirilmesinin en güçlü simgesidir ki insanlar vaftiz yolu ile onunla buluştuklarına inanırlardı.¹¹⁰ İsa peygamberin mucizelerinden biri de su üzerinde yürümektir.

Vaftizi tefsir eden kilise papası Tertullian, "*diğer bütün unsurlar üzerinde ona üstünlük veren tanrısal ruhun ilk tahtıdır. Su, canlı varlıkları husule getirmesi için kendine ilk emredilendir. Su, bir gün vaftiz ile bize hayat vermeye geldiği zaman varlığımızı şaşkınlıktan korumak için canlıları meydana getiren ilk şeydir...*" demiştir.¹¹¹ Vaftiz suyu bir dönem kiliseye girişlerde abdest suyu olarak kullanılmış bunun için vaftiz tekneleri inşa etmişlerdir.¹¹²

Kiliselere serpilen su ve vaftiz suyu ayini; yakarma, yardıma çağırma töreni olarak ifade edilir. Batı Hıristiyanlığında yardıma çağırma törenine ek olarak, cinlerin musallat olduğu kişiyi cinlenmeden kurtarma aşaması eklenmiştir.¹¹³ Yine hastalara şifa niyetine Hıristiyan kent yapıları olan ayazma (Hagiasma) ve pagan toplumlarının tapınaklarında kutsal sular

¹⁰⁶ A. Erbaş, "Muhtelif Dinlerde.....", s. 247

¹⁰⁷ M. Eliade, *Dinler Tarihi İnançlar.....*, s.232

¹⁰⁸ Yuhanna.19:33-34

¹⁰⁹ Matta. 3:16

¹¹⁰ D. Gezgin, *Su Mitosları.....*, s. 85

¹¹¹ M. Eliade, *Dinler Tarihi İnançlar.....*, s.236-37

¹¹² İ. Pala, *Dört Güzeller.....*, s.89-90

¹¹³ A. Erbaş, "Muhtelif Dinlerde.....", s.256

bulundurulmuş ve bu sulardan dağıtılmıştır.¹¹⁴ Vaftiz uygulaması İncil’de bazı ayetlerde tufan uygulaması ile özdeşleştirilmiştir:

“Bunlar bir vakitler Nuh’un günlerinde gemi hazırlanırken, Allah’ın sabrı beklediği zaman, itaatsiz olmuşlardı; o gemide birkaç yani sekiz can, su ile kurtuldular; o, da yani vaftiz(bedenin kirinin atılması değil, fakat Allah’a doğru iyi vicdanın dileğidir)...(I.Petrus. 3:20-21).¹¹⁵ İncil’de tufanla ilgili derinlemesine bilgi bulunmaması neticesinde Hristiyanlar Tevrat’a yönelmişlerdir. Bu durum Nuh tufanıyla yapılan çalışmalarla kesinleştirilmiştir.¹¹⁶

3.1.3. İslâmiyet

Tüm ilahi dinlerde olduğu gibi İslâmiyet ve kutsal kitabı Kurân-ı Kerim’de suyun özel bir konumu vardır. Kurân-ı Kerim’in, A’raf suresinin 54.ayetinde baktığımızda henüz hiçbir şey yaratılmadan önce evrenin sudan yaratılmış olduğunu görmekteyiz: *“Allah Teâlâ, önce Arş’i sonra suyu daha sonrada gökleri ve yeri yaratmıştır”.*¹¹⁷ Ayrıca Hûd suresinin 7. ayetinde *“Allah, Arş’i henüz su üstünde iken gökleri ve yeri, altı günde, altı evrede yaratmıştır”* şeklinde evrenin yaratılışı açıklanmaktadır.¹¹⁸ Kurân-ı Kerim, canlıların kökeninin su olduğunu Enbiya sûresinin 30. ayetinde, *“Yâ, o inkâr edenler görmediler mi ki, gökler ve yer bitişik idiler de, Biz onları ayırdık. Hayâtı olan her şeyi sudan yaptık. Hala inanmıyorlar mı?”* ve Nûr sûresinin 45. ayetinde ise *“Hem Allah her canlıyı bir sudan yarattı....”*, şeklinde belirtilmiştir.¹¹⁹

İlk insan olan Adem suyla toprağın karışımından yaratılmış olup, kendisinden sonra gelen insanlar ise bir damla su olan meni aracılığıyla dünyaya gelmiştir.¹²⁰ Evren ve insanın yaratılışından sonra suyun yaratılışıyla ilgili Hz. Muhammed’in şu hadisine dikkat çekmek istiyorum: *“su tertemiz yaratılmıştır”* aynı zamanda Furkan sûresinde: *“o, ölü toprağı canlandırmak, insan veyahıyanları sulamak için gökten tertemiz indirilmektedir”* şeklindeki açıklamalar dahi suyun temiz ve temizleyici özelliğinin kutsallığını bize göstermektedir.

¹¹⁴ İ. Pala, *Dört Güzeller.....*, s.90; Ayazma, Ortodoks Hristiyanların kutsal saydıkları sulara verilen addır.

¹¹⁵ Kitab-ı Mukaddes, I. Petrus, 3/20-21

¹¹⁶ H. İbrahim Açımaç, *“Muhtelif Dinlerde.....”*, s. 19

¹¹⁷ Elmalılı Muhammed Hamdi Yazır, *Kurân-ı Kerim*. (Sadeleştiren: M. Şirin Doğan), Seda Yayınları(3.Baskı).İstanbul 2014, s.162

¹¹⁸ Kurân-ı Kerim, Hûd, 11:7

¹¹⁹ E. Muhammed Hamdi Yazır, *“Kurân-ı Kerim”*, s. 325, 357

¹²⁰ İ. Pala, *Dört Güzeller.....*, s.88

Kurân-ı Kerim'de suyun pekçok özelliği mevcuttur ve gerek insanlar gerekse hayvanlar için vazgeçilmez bir öge olduğuna dikkat çekilmektedir.¹²¹ Bunlara bakacak olursak; ibadet öncesi arınmak için alınan abdest, şifa kaynağı oluşu, kurucu ve yok edici olması, tatlı ve tuzlu vasıflarının bulunması, suyun geçim kaynağı olması, israf edilmemesi gerektiği, canlı olması ve hayat katması gibi özelliklerdir.¹²² İslâmiyet'te suya o kadar önem verilmiştir ki, ona Mikail adında bir melek dâhi tayin edilmiştir.¹²³

İslâmiyet'te suyla ilgili kıssalara baktığımızda; Hz. Nuh'un insanları tufandan kurtarmak için gemi yapması, Hz. Yusuf'un kuyudan kurtulduktan sonra suyla ilgili mucizeler gerçekleştirmesi, Hz. Eyyüb'ün sudan içerek hastalıklarından kurtulması, Hz. Musa'nın suyu ikiye ayırması, Lokman Hekimin ab-ı hayat suyunun sırrına erişmesi ve sonrada kaybetmesi, Hz. Yunus'un yaşamı, Hz. İbrahim'in ateşlerde yakılmak istenirken ateşin su, odunların ise balık olması gibi mucizeler mevcuttur.

Kurân-ı Kerim'de geçen Zemzem suyu şifa kaynağı olup, hangi niyetle içilirse o yönde sıhhat bulunduğu, ondan içenlerin günahlarına kefaret sayıldığı inancı vardır.¹²⁴ Yine adı geçen Kevser suyu ya da havuzu, baldan tatlı, süttten beyaz, kardan soğuk, kaymaktan yumuşak olduğu bilinmekle beraber, cennete girmeden önce günahsız insanların içmiş oldukları kutsal su kaynağı olarak tasvir edilir.¹²⁵ Bir de Türk- İslâm kaynaklarında ab-ı hayat olarak bilinen, Kur'ân-ı Kerim'de Hz. Musa, Hızır kıssası olarak değinilen ölümsüzlük suyu, gençlik iksiridir.¹²⁶ Günümüzde ab-ı hayat suyuna olan inancın devam ettiğini görmekteyiz. Nitekim ileriki bölümlerde bu duruma tekrar değineceğiz.

Diğer kutsal dinlerde anlatmış olduğumuz Nuh tufanı İslâmiyet'te de önemli bir yer edinmiştir. İslâm dininin kutsal kitabı, Kur'ân-ı Kerim'in çeşitli sûrelerinde Nuh tufanı anlatıldığını görmekteyiz. İslâmiyet'te Nuh tufanı, Nuh kavminin Allah'a inanmaması, putlara taparak sapıtmaları sonucu meydana gelen büyük sel felaketidir. Nuh peygambere tufan öncesi bir gemi yapması gerektiği emri verilmiştir. Yapılan geminin ölçüleri Kur'ân'da verilmemiştir. Fakat gemiye Nuh peygamberle birlikte inanlar, çeşitli yiyecekler ve çeşitli

¹²¹ Kurân-ı Kerim, Yâsîn, 36:33: ".....Biz ona yağmurla hayat verdik ve ondan dane çıkardık. İşte onlar bundan yerler". 34.ayet: "..... üzüm bağları yarattık ve oralarda birçok pınarlar fışkırttık". İbrahim suresi 32. ayet: "O öyle Lütüfkâr bir Allah'tır ki gökleri ve yeri yarattı, gökten suyu indirip ondan rızık olarak bize türlü meyveler çıkardı; izni ile denizde yüzüp gitmeleri için gemileri emrinize verdi; nehirleri de sizin yararlanmanız için akıttı". Mürselât suresi, 27. ayet: "Yeryüzünde haşmetli dağlar yarattık, sizlere tatlı sular içirttik.

¹²² İlhami Günay, "Kur'an-ı Kerim'in Dünya Hayatıyla İlgili Ayetlerinde Su", Din Bilimleri Akademik Araştırma Dergisi, Cilt XIV, Sayı: 2, Samsun 2014, s. 211-219

¹²³ D. Gezgin, Su Mitosları..... s. 88

¹²⁴ İ. Pala, Dört Güzeller..... s.121

¹²⁵ Fetih sûresinde Kevser suyu, " Kim Allah'a ve Peygamberine itaat ederse, Allah onu altından ırmaklar akan cennetlere sokar" şeklinde geçmektedir. Kevser sûresinde ise "Biz sana kevseri verdik" ayeti mevcuttur.

¹²⁶ Ahmet Yaşar Ocak, "Ab-ı Hayât", TDV İslam Ansiklopedisi, Cilt. 1, Ankara 1988, s. 1

hayvan çiftleri alınmıştır. Geriye kalan herkes tufan sularında yok olmuştur. Tufanın bitiş aşamasında;

“Allah yere ” suları yut!”, göğe ise ” suları tut”, emrini verdi. Tufan böylece son buldu. Nuh’un gemisi Cudi dağında karaya oturdu. Nuh ve yanındakiler geminin yanında bir ay kadar suların çekilmesini beklediler. Onlar karaya indiklerinde gemi Cudi’nin tepesinde çürüyene kadar tüm üleme ibret olmuştur.¹²⁷

Şeklinde geçen olaylar ayetlerle korunarak günümüze kadar gelmiştir. Ayetlerden anlaşılacağı üzere tufan hadisesi sadece Nuh peygambere bildirilmiştir.¹²⁸ Ve tarih boyunca tufan hadisesi insanlığın ders alması için gönderilmiş bir su felaketi, suyun yok edici gücünün sembolü olarak hafızalara kazınmıştır.

Sonuç olarak semavi dinlerin su kültürüyle ilgili ortak noktalarına baktığımız zaman; Musevilik, Hıristiyanlık ve İslâmiyet’in yaratılışın suyla başladıklarına dair inançları mevcuttur. Ayrıca bu semavi dinlere gönderilen peygamberlerin su mucizeleri gerçekleştirerek insanlığa doğru yolu göstermek, onları buldukları durumdan kurtarmayı amaçladıkları göz ardı edilmez durumdadır. Bir başka husus olan günahlardan arınma, ibadete temiz bir şekilde başlama veya abdestli olma mevzularında da suyu vazgeçilmez bulduklarını söyleyebiliriz. Aynı şekilde yaratılışın sudan meydana geldiği gibi yok oluş hadisesi olan tufanın da sudan geldiğine veya geleceğine dair inançları ortak noktada buluşmaktadır.

¹²⁷ Kurân-ı Kerim, Kamer 11-15, Hud 25-49, Nuh Sûresi

¹²⁸ M. İlmîye Çığ, Sümerlilerde....., s.27

İKİNCİ BÖLÜM

1. ESKİ TÜRK HALK İNANMALARINDA SU KÜLTÜ

İnsanların yaşamlarını idame etmeleri için hayati bir önem taşıyan suyun, birçok kültür, inanç ve mitolojide kutsallaştırıldığı, hayat kaynağı olarak görüldüğü, pekçok işlevinin mevcut olduğuna yukarıda değinilmiştir. Tüm bu işlevlerin Ortaasya coğrafyasında yaşamış olan Türkler'in hayatında da önemli bir konum elde ettiği malumdur. Su öteki kültürlerde olduğu gibi Türk kültüründe de ortak bir kült unsurudur. Suyun Türklerin yaşantısında kült unsuru olması onu ne kadar benimsediklerinin açık bir göstergesidir.

Türkler'in inanç sisteminde yer alan su kültürünün temelleri yer-su inanişına dayanmaktadır.¹²⁹Anlaşılabacağı üzere yer gibi su da ıduk yani mukaddes bir varlık olarak kabul edilmiştir. Bu hususta, Göktürkler ve Uygurların Tamir nehrini, Kimek ve Kıpçakların ise İrtiş ırmağını ıduk kabul etmesi gibi örnekler verilebilir.¹³⁰ Orta Asya Türkleri, tabiattaki gizli kuvvetlerin varlığına inanmış, onları izi, iye olarak adlandırmışlardır. Kutsallaştırılan su, aynı zamanda insanlar gibi duyan, evlenen, çocuk sahibi bir varlık olmakla birlikte birtakım gizli kuvvetleri de içinde barındırmaktadır.¹³¹İyelerin belirli mevkileri bulunmakla birlikte onlar koruyucu ruhlardır.¹³²Bu sebeple Türkler, yüksek dağ, pınar ve gölleri koruyucu ruhların makamı sayarak onları yer-su inanişıyla ululamışlardır.¹³³Özellikle su kenarlarına gelerek iyeleri hoşnut kılmak ve yardımlarını almak amacıyla kurbanlar kesmiş, dualar etmişlerdir. Ayrıca su ruhlarının cezasından sakınmak içinse suya tükürmezler, necaset atmazlar, kirletmezlerdi.¹³⁴

Türklerin yaratılış mitolojilerine göre; yer ve gök yaratılmadan önce herşey su'dan ibaretti. yer yoktu, gök yoktu.¹³⁵ Örneğin: Altay, yaratılış destanında başlangıçta "*dünya bir deniz idi, ne gök vardı, ne bir yer. Uçsuz, bucaksız, sonsuz, sular içreydi her yer*", yine Vogul efsanesinde, "*Çok önceleri dünya suların üzerinde bir tabak gibi yüzermiş, toprak su üzerinde*

¹²⁹Atıla Türkyılmaz, " Anadolu Öncesi Türklerde Su Kültü ve Günümüzdeki Yansımaları", ASKİ Genel Müdürlüğü Yayınları, Yayın No: VIII, Ankara 2013, s. 171

¹³⁰Ünver Günay, Harun Güngör, Başlangıçlarından Günümüze Türklerin Dini Tarihi, Berikan Yayınevi, Kayseri 2015, s. 59

¹³¹Abdulkadir İnan, Tarihte ve Bugün Şamanizm; Materyaller ve Araştırmalar, T.T.K Yayınları (8. Baskı), Ankara 2015, s.50-51

¹³²Bu ruhlardan biri denizlerin hâkimi ve ölülerin koruyucusu olduğuna inanılan Talay Kan diğer bir adıyla Yayık' ır. 17 denizin birleştiği yerde bulunur ve bütün sulara hükmeder konumdadır.

¹³³İskender Oymak, "Anadolu'da Su Kültünün İzleri", Fırat Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, Cilt: 15, Sayı: 1, 2010, s. 38

¹³⁴İ. Pala, Dört Güzeller....., s. 85

¹³⁵Turgut Akpınar, " Eski ve Bugünkü Türklerde Su-Kültü ve Âdetler", Tarih ve Toplum Yeni Yaklaşımlar, Cilt. 9, Sayı: 49, 1988, s. 30

yüzer mi?" vb. yaratılış mitleri bulunmaktadır.¹³⁶Yine Altay Türkleri' ne ait Verbitsky'nin derlemiş olduğu mite göre, Ak Ana ya da Ak Ene adını verdikleri su tanrıçası, yaratılışa yön veren yer-suyun sahibidir.¹³⁷Yani Türkler'in de yaratıcı olduğuna inandıkları su tanrıçaları ve ruhları vardır. Yaratılışın özü sudur. Nitekim bu inanç doğrultusunda su ana rahmi ile özdeşleştirilerek kısır kadınların hamile kalması için büyüleri olduklarına inandıkları sulardan içtiklerini, pınar başlarında gecelediklerini, kurumuş ırmaklara saçı yaparak çocuk sahibi olmaya çalıştıklarını görmekteyiz.

Suyun yaratıcılığına karşın yok edici kuvvetine inanan Türkler, suyu bereket kaynağı, koruyucu güç, temizlik ve arınma vasıtası olarakta benimsemişlerdir. Özellikle suyun temizleyici vasfından farklı şekillerde yararlanmışlar, farklı şekillerde ritüeller gerçekleştirmişlerdir. Bulgarların hükümdarı Kurum Han'ın İstanbul kuşatmasına başlamadan manevi temizlik için denizde yüzünü ve ayaklarını yıkayarak askerlerinin üzerine suyu serpmesi, yine bedeni temizlik için deniz suyu ile gusletmesi buna bir örnektir.¹³⁸Halk arasında kirlendiği varsayılan eşya veya kişilerin kırklama denilen kırk tas su dökme işleviyle temizleneceği inancı uygulamalarda yaygındır. Bir başka ritüel ise ölüleri suya gömerek günahlardan temizlendiği inancı sebebiyle suda ölümü, şerefli ölüm saymakta idiler.¹³⁹

Her ne kadar suyu arınma vasıtası olarak görseler de onu kirletmemeye de özen göstermişlerdir. Orta Asya Türkleri'nin; Oğuzların, Moğolların suya girmediklerini, yıkanmadıklarını İbn-i Fadlan'ın şu ifadesinden teyit etmekteyiz: "*Onlar (Oğuzlar) pislikten temizlenmezler, cenabetten yıkanmazlar, hele kış gününde su ile hiç işleri yoktur*".¹⁴⁰Bilhassa Moğollarda Cengiz Han, suyun kirletilmemesi ve ona saygı gösterilmesi adına kanunlar çıkartmış, uymayanları ise ciddi cezalara çarptırmıştır. Altaylarda ise suyun atıklarla kirletilmesi, suda çamaşır ve bulaşık yıkanması hoş karşılanmazdı.¹⁴¹

Kutsal olan su, insanların çeşitli hastalıklarına da şifa olmuştur. Halk hikâyelerinde genellikle korkmuş olan kişilere su verilerek, "*su şifa verir, tüm korkunu alır götürür*", denilerek insanlarda psikolojik rahatlama yöntemi olarak kullanılmıştır.¹⁴²Oğuzlar'a ait bir

¹³⁶ A. Türkyılmaz, "Anadolu Öncesi Türklerde.....", s. 169-170

¹³⁷ Nerin Yayın, "Türk Mitolojisinde Su ve Su Tanrılarında Cinsiyet Meselesi", Türk Dili ve Edebiyatı Araştırmaları Dergisi, Sayı: XXIII, 2012, s. 115-116

¹³⁸ İ. Oymak, "Anadolu'da Su.....", s. 41

¹³⁹ E. Akman, "Türk ve Dünya Kültüründeki Su.....", s. 5

¹⁴⁰ Abdulkadir İnan, Makaleler ve İncelemeler, T.T.K. Cilt. 1, Ankara 1998, s. 493

¹⁴¹ Ekrem Sarıkçıoğlu, Din Fenomenolojisi, Süleyman Demirel Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, Isparta 2002, s. 23; Türkler'in burada bilhassa özen göstermiş oldukları nokta arı ve kutlu su ruhlarını kızdırmamak, rahatsız etmemek ve onlara saygı göstermek anlayışıyla suyu kirletmemeye özen göstermektir. Aksi halde bedenin kirli halde iken temizlenmemesi şeklinde algılanmamalıdır.

¹⁴² Ceyhan Çiftçi, "Geçmişten Günümüze Türklerde Su Kültü", ASKİ Genel Müdürlüğü Yayınları, Yayın No: VIII, Ankara 2013, s. 27

mitte; Oğuz ile karşılaşan kurt, kızının yaralarını oğuzun getirmiş olduğu bir pınar suyuyla iyileştiriyordu. Yine kısırlığı giderici olarak başvurulan sulara şifa suyu olarak değerlendirilmiştir.¹⁴³

Suyun koruyucu olduğuna inanan Başkurtlar, gelinin kayınpederinin içtiği ırmak, pınar ve göl sularına paralar saçarak, su serpererek, hem saygı göstermiş hem de koruyucu ritüeli gerçekleştirmiş oluyorlardı.¹⁴⁴ Bu ritüel su gösterme töreni olup, koca evine gelen gelinin aynı zamanda ata yer-sularını tanıma işlevidir. İslamiyet öncesi Türklerde eve gelen gelinin başına su serpererek uğur getirmesi dilenirdi.

Kısaca özetleyecek olursak; İslamiyet öncesindeki Eski Türk inanışında su motifi pek çok yerde kullanılmıştır. Suyu takdis etmişler, kutsal saymışlar; suyun üzerine saçılar yapmışlar, elbiselerinden parçalar atarak dilekte bulunmuşlar, adaklar adayarak kurbanlar sunmuşlar; su iyesi dedikleri ruhlardan sakınmak ve onların yardımlarını almak için çeşitli kutsama ritüelleri gerçekleştirmişlerdir. Suyun olmadığı dönemlerde yağmur yağdırmak için yada taşı denilen taşı kullanarak hayatlarını devam ettirmeye çalışmışlardır. En önemlisi de suya tapmamış, saygı duymuşlardır. Tüm bu uygulama ve inançlar, İslâmiyetin getirmiş olduklarıyla harmanlanarak İslâmiyet döneminde de varlığını korumayı başarmıştır.

¹⁴³ A. Türkyılmaz, "Anadolu Öncesi Türklerde Su.....", s.174

¹⁴⁴ Ünver Günay, Harun Güngör, Başlangıçlarından Günümüze.....,s.83

2. İSLAMİYETTEN ÖNCE TÜRKLERDE SU KÜLTÜ

2.1.1. Yer-Su İnancı

Eski Orta Asya Türk halkları arasında yer-su inancı, gök ve yer unsurunun birbirini tamamlamasından meydana gelmekte idi. Çin kaynaklarına göre Türkler evreni üste gök, alt kısımda yer, ortada insanoğlunun yaşamış olduğu "yer-sub" şeklinde üçe ayırmıştır.¹⁴⁵ Nitekim bu durum Türk yazıtlarında doğrulanmaktadır. İslamiyet öncesi Eski Türk inancında tabiat kültü olarak ifade edilen "Yer-Su" kavramı imparatorluklar çağında gelişerek "vatan kültü"ne dönüşmüştür.¹⁴⁶ Bir toprak parçasının vatan olabilmesi için, yer ve sularına sahip olmak şarttır.¹⁴⁷ Göktürkler'in, "*Eçimiz apamız tutmuş yer-sub*" ile ifade ettikleri, atalarının idare etmiş olduğu vatan idi.¹⁴⁸ Hun devletinde hükümdar "*Türk'ün yer ve sularının sahibi*" konumundaydı.¹⁴⁹

Kült olan yer-su, vatanın korunmasında önemli bir rol oynamakta idi.¹⁵⁰ Nitekim Göktürk yurduna saldıran düşmanlar bu koruma sayesinde yenilgiye uğramışlardı.¹⁵¹ Yer-su'yu, "ruhlar topluluğu" olarak ifade eden J.P.Roux, suyun Tengri ile birlikte Orta Asya Türkleri'nin hayatında önemli bir mevkii edindiğinden söz etmektedir.¹⁵² Bu tespit, Türk Tengrisi, Türkler'in yer-su'larının sahipsiz kalmaması için onlara kağan gönderdiği inancıyla örtüşmektedir. Yani yer-su, Türkler tarafından kutsal vatan düşüncesinin bir kısmını teşkil etmekte idi.¹⁵³

Kutlu olan yer-su takdis edilerek, ona kurbanlar sunulmuştur. Bu durum eski Çin kaynaklarında, "*yirmidört Hun kabilesinin başkanı, yılın beşinci ayında Lunk-Çenk şehrinde toplanarak, Kök-Tanrı'ya ve yer-su'lara kurban sunar, dua ederdi*" şeklinde geçmektedir.¹⁵⁴ Hunlar'ın dışında Göktürkler'in de yılda bir kez yer-su'ya ve atalarına saygı için tören yaptıkları eski Çin kaynaklarında mevcuttur.¹⁵⁵ Ayrıca Altay Türkleri'nin de dağ, göl ve

¹⁴⁵ Fatih Ege, "Kazaklarda Yer-Su Kültü", Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili Edebiyatı Anabilim Dalı Y. Lisans Tezi, İzmir 2011, s. 4

¹⁴⁶ İskender Oymak, "Türk Mitolojisinde Su Kültü", Türk Mitolojisine Giriş, Editörler: F. Ahsen Turan, Meral Ozan, Gazi Kitabevi (2.Baskı), Ankara 2016, s. 93

¹⁴⁷ Hatice Palaz Erdemir, "Eski Türklerde Su ve Su Ulaşımı", Turkish Studies – International Periodical For The Languages, Literature and History Turkish or Turkic, Volume 6/2, Spring 2011, s. 823

¹⁴⁸ A. İnan, Tarih ve Bugün....., s. 48

¹⁴⁹ Orhun Kitabeleri, Kültürün Güney Cephesi, 21

¹⁵⁰ Abdulkadir İnan, "Türk Boylarında Dağ, Ağaç (Orman) Kültü(II) Yer-Su Tanrıları", Orman ve Av, Cilt. 79, Sayı VI, Ankara 2002, s. 29

¹⁵¹ Ü. Günay, H. Güngör, Başlangıçlarından Günümüze....., s. 53

¹⁵² L.P. Potapov, Altay Şamanizmi, Çev: Metin Ergun, Kömen Yayınları, Konya 2012, s. 326-327

¹⁵³ N. Yayın, "Türk Mitolojisinde Su ve.....", s. 114

¹⁵⁴ M. A. Seyidov, "Eski Türk Kitabelerindeki Yer-Sub Meselesi", (Çev: Saadetin Gömeç), Ankara Üniversitesi D.T.C.F. Tarih Bölümü Tarih Araştırmalar Dergisi, c.18, Say: 29, Ankara 1996, s. 259

¹⁵⁵ M. A. Seyidov, "Eski Türk Kitabı.....", s. 265

ırmakları canlı varlık olduğunu kabul ederek, onlara kurban sunduklarını ve şölenler düzenlediklerini görmekteyiz.¹⁵⁶ Yine Türk oldukları varsayılan Chou hakanlarının savaşa giderken geçmiş oldukları bölgelerin, askerlerin konaklamış olduğu yerin, kazanılmış olan yeni toprağın yer-su'larına kurban sundukları bilinmektedir.¹⁵⁷

Yer-sulara sunulan kurbanlar, yapılan dualar, gösterilen saygı, yer ve suyun koruyucu gücünden faydalanmanın ve yardımını almanın yanı sıra aslında yer-suların, İslâmiyet öncesinde yaşamış olan Türkler için canlı bir varlık olarak kabul edildiğinin kanıtıdır. Canlı varlık olan yer-sular ile haberleşilir, dertleşilir ve sorunun çözümünde teşekkür için hediyeler sunulurdu. Yer-su inancında sadece iyi durumlar söz konusu değildir. Şöyle ki yeterince hoşnut kılınmayan yer-suların, insanlara hastalık musallat ettiklerine inanılmıştır.¹⁵⁸ Bunun en güzel örneği Göktürkler'de görevini yapmayan, kötüye kullanan veya devlete karşı isyan edenlerin yer-sular tarafından cezalandırılıyor olduğuna dair inançlarıydı.¹⁵⁹ Buradan anlaşılacağı üzere yer-su inancı Orta Asya Türk toplum yaşamının her alanında etkili olmuş ve insanlarda hem saygı hem korku hissiyatını ortaya çıkarmıştır.

2.1.2. Kitabelerde Su Kültü

Orta Asya Türklerinin sosyo-kültürel ve devlet yaşantısını en iyi şekilde günümüze aktaran kitabeler, su kültürüyle ilgili önemli bilgileri de içerisinde barındırmaktadır.¹⁶⁰ Kitabelerdeki örneklere bakacak olursak; Kültigin kitabesinde "*Üze Türk tenğrisi Türk iduk yeri subı inçe itmış*", Tonyukuk kitabesinde, "*tenri umay iduk yer sub...*", Ongin kitabesinde, "*sub yer tenri...*" şeklinde birçok yerde su kültürüne değinilmektedir.¹⁶¹ Özellikle Türk kültürünün yapı taşları olarak ifade edilen Göktürk kitabelerinde su kültürü; devlet yönetimi ve siyasi olaylarla bağdaştırılarak anlatılmış, yer-su inancına büyük önem verilerek kutsallaştırılmıştır.¹⁶²

¹⁵⁶ F. Ege, "Kazaklarda Yer-Su...", s.7-8

¹⁵⁷ H. Palaz Erdemir, "Eski Türklerde Su ve Su.....", s. 823

¹⁵⁸ Ali Haydar Bayat, "İslam Öncesi Orta Asya Türk Dünyasında Tababet", *Türkler Ansiklopedisi*, Cilt. 3, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara 2002, s. 452

¹⁵⁹ Bahaeddin Ögel, *Türk Mitolojisi*, T.T.K. Cilt. 2, Ankara 2002, s. 315

¹⁶⁰ Türk boylarında karşılaşılan dağ, su, orman ve kaya kültürleri Türk kitabelerinde "yer-sub" adında geçmektedir. Kitabelerde yer-su inancı çerçevesinde su ve toprak birlikte zikredilmiştir.

¹⁶¹ A. İnan, *Makaleler ve İnceleme.....*, s.249; Kitabelerden anlaşılacağı üzere Türkler'in yer ve suyu ayrılmaz bir bütün içerisinde yan yana anılmaktadır.

¹⁶² Tonyukuk yazıtındaki "iduk dağı" ve "iduk suyu" ifadeleri bu duruma örnek teşkil etmektedir.

Göktürk kitabelerinde su kültü, “vatan anlayışı, milletin bağımsızlığı, kağan seçimi, mukaddes yer-su” çerçevesinde karşımıza çıkmaktadır.¹⁶³ Göktürkler’e ait Kül Tigin kitabesinde geçen şu ifade bu durumu daha iyi izah etmektedir: “*Üze Türk Tengrisi Türk ıduk yiri subı inçe itmiş, Türk budum yok bolmazun tiyin budum bolçu tiyin kangım İltiriş Kağanı, ögüm İlbilge Hatunug Tengri töpüsünde tutup yügerü kötürmiş erinç...*” cümlesinden anlaşılacağı üzere Türk Tanrı’sı ve kutsal yer-su’yu, Türk halkının yok olmaması için İltiriş Kağan ve İlbilge Hatun’u, kağanlığa getirmiştir.¹⁶⁴ Böylece hem Türk’ün yeri ve suyu sahihsiz kalmayacak hem de Türk halkı korunmuş olacaktır.

Türk devlet yönetiminde kağanlığın vasıflarından biri olan “kut alma” meselesi Göktürk yazıtlarında yer-su ile ilişkilendirilmiştir. Kitabede geçen şu cümlelerden: “*Üze tengri ıduq yir-sub eçim qağan qutu toplamadı*”, “*Üstte Tengri, mukaddes Yer-su amcam Kağan’ın kutunu onaylamadı*”, yer-su’ların kağanların kut’unun dahi onaylanıp, onaylanmamasında etkili oldukları aşikârdır.¹⁶⁵

Türk devlet yönetiminde yer-su’yu simgeleyen, milli birlik ve vatan kavramını, Orhon kitabelerinde, Bilge Kağan’ın halkına hitabında: “*Türk Kağanından, beylerinden, yerinden, suyundan ayrılma*” şeklinde görmekteyiz.¹⁶⁶ Uyarı şeklinde olan bu ifade aslında Türk Milleti’ nin mukaddes yer-su’yundan ayrıldığı zaman başına gelebilecek kötü hadiselerle işaret olarak algılanabilir. Bu kanaatimizi Yenisey yazıtlarında ölümü ifade etmek için kullanılan “*hem yerimden, hem suyumdan ayrıldım!*” sözüyle destekliyoruz.¹⁶⁷ Kendilerini koruyan yer ve suları terk eden Dokuz Oğuz ve zaman zaman Çin’e giden Göktürk halkına, Bilge Kağan yazıtında şu sözler sarf edilmektedir: “*Yerinden suyundan ayrılmazsan, ey Türk Milleti! İyilik göreceksin!*”¹⁶⁸

Genel anlamda kitabelere bakıldığında suyun kutsallığı ve yer-su bağlantısı üzerinde durulmuştur. Yazıtlarda yer-su’yun, halk için tehlike doğurabilecek durumlarda Tanrı ile birlikte harekete geçtiği, ancak Tanrı olmadan hareket etmediği hususuna vurgu yapılmıştır.¹⁶⁹ Göktürk devletinde ordu mensuplarının ileri gelenleri başta olmak üzere geniş bir kitle suyun kutsallığına ve koruyucu olduğuna inanmaktaydı.

¹⁶³ A. Türkyılmaz, “Anadolu Öncesi Türklerde Su.....”, s.172

¹⁶⁴ İsmail Taş, İslam Öncesi Türk Düşüncesinde Kozmogoni, Kozmoloji, Kömen Yayınları, Konya 2002, s. 51

¹⁶⁵ Özkul Çobanoğlu, “ Türk Kültür Tarihinde Su Kültü”, Türk Kültürü Dergisi, Yıl XXXI, Sayı 361, Ankara 1993, s. 291,

¹⁶⁶ H. Palaz Erdemir, “ Eski Türklerde Su ve Su.....”, s.823

¹⁶⁷ Bahaeddin Ögel, Dünden Bugüne Türk Kültürünün Gelişme Çağları, Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı(4.Baskı), İstanbul 1988, s. 418

¹⁶⁸ B. Ögel, Türk Mitoloji....., Cilt II, s.325

¹⁶⁹ Ceyhan Çilici, “Geçmişten Günümüze.....”, s. 24

Tonyukuk yazıtında, bir savaş sırasında Tonyukuk artık ordusunu ileri götüremeyeceğini anladığı zaman tanrı ve yer-sular tarafından kendilerine baskı yapıldığı düşüncesine kapılmıştır.¹⁷⁰ Buna benzer bir duruma Bilge Kağan yazıtının Doğu yüzünün 35.satırında rastlamaktayız.¹⁷¹ Görüleceği üzere Göktürk yazıtlarında su kültürünün izleri oldukça belirgindir. Tüm bu sözlerin dışında Göktürk kitabelerinde yer alan su kültürüyle ilgili şu ifadeler de yer vermek istiyoruz: “*Birleşmiş milletimi ot ve su gibi kılmadım*” Milletimi ot ve su gibi başsız ve Hakansız bırakmadım; “*Kanınız su gibi(subça)...ırmak gibi(ögüzçe) aktı*”, kanın su gibi, ırmak gibi akmasını ifade eder.¹⁷²

2.1.3. Destanlarda Su Kültü

Türk milletinin hayatının her evresinde yer alan su kültürünün, hafızalarda yer edinen efsanelere, destanlara, hikâyelere, masallara konu olmuş, tarihinde geniş bir yer kaplamıştır. Su kültürü, Türk destan, efsane ve masallarında bir motif unsurudur.¹⁷³ Bu motifler; iyileştiren, güçlendiren, gençleştiren, güzelleştiren, diriltiren, hayat kaynağı olan, tedavi eden, yeraltı-yerüstü dünyasına açılan, kahramanlarına şekil verip değiştirebilen ve belirli ruhların yaşamış olduğu yerlerdir.¹⁷⁴

Türk destanlarında başlangıçta herşeyin su’dan ibaret olduğunu çeşitli kaynaklardan öğrenmekteyiz.¹⁷⁵ Evren kozmolojisinin yanı sıra insan yaradılışının su’dan meydana gelmesi destanlarda da geçmektedir. Nitekim Uygurlar’ın türeyiş destanında ilk türedikleri yerin Orhun nehri olduğuna dair olan inançları ve Oğuz Kağan destanında Oğuz’un bir gölün ortasındaki ağaç kovuğunda görmüş olduğu peri kıızıyla evlenerek yeni bir boy oluşturması insan yaradılışının devamı olan türeyiş hadisesinin dahi su’dan meydana geldiği inancını kuvvetlendirmektedir.¹⁷⁶

Türeyiş ve Yaradılış hadiselerinin haricinde destanlarımızda su kültürünün, halkın başına gelen herhangi bir felaket esnasında aktif bir durumda olduğunu görmekteyiz. Mesela Göç

¹⁷⁰ C. Çifci, “ Geçmişten Günümüze...”, s. 24

¹⁷¹ Talât Tekin, *Orhon Yazıtları*, T.D.K Yayınları(5.Baskı), Ankara 2014, s.63: “Ağu’da iki büyük savaş verdim, Askerlerini bozdum, devletini orada zapt ettim...kişi besleyip doyurmuş yiğit halkına ihanet etti, Yukarıdaki Tanrı, kutsal yer- su, amcam hakanın ruhunu tasvip etmedi hiç şüphesiz”.

¹⁷² B. Ögel, *Türk Mitolojisi...*, Cilt II, s.324

¹⁷³ Erkan Karagöz, “Başkurt Destanlarında Su Altı Dünyası”, *İstanbul Teknik Üniversitesi Yayını*, İstanbul 2008, s. 473-74

¹⁷⁴ Kadriye Türkan, “ Türk Dünyası Masallarında Su Kültü”, *Milli Folklor Dergisi*, Yıl XXIV, Sayı 93, 2012, s.138

¹⁷⁵ M. Öcal Oğuz, “Mitolojimizde ve Ural Batır Destanında Başlangıçtaki Sonsuz Su”, *Milli Folklor Üç Aylık Uluslararası Halk Bilimi Dergisi*, Cilt 5, Sayı 38, Yaz 1998, s.23-24: Altaylar’ ın yaratılış destanında, “Başlangıçta ne gök vardı ne de yer. Dünya uçsuz bucaksız, sonsuz sudan ibaretti. Bu sonsuz suyun üzerinde sürekli uçup duran tanrının dahi konacağı küçük bir kara parçası bile yoktu.” şeklinde geçen açıklama bu duruma kanıt oluşturmaktadır.

¹⁷⁶ Necati Güllepe, *Türk Mitolojisi(Yeni Araştırmalar Işığında)*, Kum Saati Yayınları, İstanbul 2013, s. 377-390,393

destanında ülkenin kutsal taşının Çin'e gitmesiyle birlikte ülkedeki ırmakların, suların kuruması yok olması ya da tufan hadisesiyle suların galeyana gelerek canlıların yaşamına son vermesi gibi olaylar Türk halkının belleğinde derin izler bırakmıştır.

Destanlarımızda su kültürüne bambaşka bir ivme kazandıransa, Oğuz Türkleri'ne ait olan Dede Korkut hikâyeleri'dir. Çünkü biz burada diğer anlatılardan farklı olarak su ile haberleşmeye gidilecek kadar ince nitelikler görmekteyiz.¹⁷⁷ Dede Korkut hikâyelerinde su: akar su, kanlı sular, sudan çıkma-suya dalma, suların soğulması, suların kuruması, suyun üzerine adak, dua ve yemin etme, suyu geçme, arı sudan abdest alma, yurdun içit suları, vb. gibi çeşitli şekillerde geçmektedir.¹⁷⁸ Suyun akar, akıntılı, görklü olması, hayatın devam ettiğini, canlıların yaşamını sürdürdüğünü, doğal ve kutlu suları ifade ederken, kanlı sular ise akan, çağlayan suların artık kurumaya yüz tuttuğunu anlatmaktadır. Sudan çıkma yaşamı, hayatı, canlılığı belirtirken; suya dalma ve suların soğulması ölümü, tutsaklığı ifade eder.¹⁷⁹

Dede Korkut'ta suya yapılan dualarda dikkatimizi çekenlerden birisi büyük sulardan geçmek için izin istemek dahilinde söylenen "*kanlı kanlı sulardan geçer olsa, geçit versin!!*" sözü; bir diğeri de Kırgız şamanlarının Dede Korkut'tan yardım isterken söylemiş oldukları "*Su ayağı Er-Korkut baksıların piri, ... dar yolda sana sığındım*" şeklinde yapılan dualardır.¹⁸⁰ Suyun üzerine yemin etme olayını da nişanlısından haber almaya çalışan Banuçiçek'te görmekteyiz.¹⁸¹

On iki hikâyeden oluşan Dede Korkut'ta anlatılan hikâyelerde Aıpler'in arı sudan abdest aldıktan sonra akınlarını gerçekleştirip, başarıya ulaştıkları bilinmektedir.¹⁸² Suyu geçme mevzusu derin manalar taşımakla birlikte genelde izin isteme, dilek ve haber alma biçiminde karşımıza çıkmaktadır.¹⁸³ Yurdun içit suları, içmek için kullanılmış olup halka

¹⁷⁷ Salur Kazan'ın yağmalanan ordusundan haber almak için suya, "Çığnam çığnam kayalardan çıkan su, büyük büyük ağaç gemileri oynatan su....., Ordumun haberini bilir misin, desene bana, kara başım kurban olsun suyum sana,..." şeklinde soru yöneltmiştir.

¹⁷⁸ B. Ögel, *Türk Mitoloji*....., Cilt II, s.342-355

¹⁷⁹ Ramazan Korkmaz, "Dede Korkut Hikayeleri'ndeki Su Kültürünün Mitik Yorumu", *Türk Kültürü*, Yıl XXXVI, Sayı 418, Şubat 1998, s.92-93; Banuçiçek eşi Bamsı Beyrek'in tutsaklıktan kurtulduğunu kaymatasına şu şekilde söylemiştir: "Argap argap kara dağın yıkılmıştı yüceldi sonunda, Kanlı kanlı suların soğulmuştu çağladı sonunda, Kaba ağacın kurumuştu, yeşerdi sonunda".

¹⁸⁰ B.Ögel, *Türk Mitoloji*....., Cilt II, s.315-348

¹⁸¹ Soğuk soğuk suların, içer olsam, benim kanım olsun!

¹⁸² Emine Aydoğan, "Anadolu Halk Sahası Türk Halk Hikâyelerinde Mitolojik Unsurlar", *Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Halk Bilimi Anabilim Dalı Master Tezi*, Ankara 2006, s. 70

¹⁸³ Kara kara dağlara ayırttığında, içit versin!, kanlı kanlı sulardan geçit versin!

aittirler.¹⁸⁴ Anlatmış olduğumuz motifler bununla sınırlı kalmamış kutsal pınarlardan perilerin çıkmış olduğu sembollerde Dede Korkut'ta mevcuttur.¹⁸⁵

Diğer bir destan olan Ural Batır'da su; sonsuz su, hayat pınarı, ölümsüzlük suyu, şifalı ve kutlu pınarlar, suyun temiz tutulması, suya karşı günah işlenilmemesi vb. durumlarda karşımıza çıkmaktadır.¹⁸⁶ Suyun bir doğum vasıtası olarak nakledildiği Manas destanında Yakup han, eşinin kutlu pınarlarda gecelemediğinden dolayı çocuk sahibi olamadıklarını düşünmektedir.¹⁸⁷ Nitekim bu düşünce bizi suyun şifa aracı olarak görüldüğü, aynı zamanda suya saygı gösterilerek dua ve dileklerin kabul olunacağı sonucuna ulaştırıyor.

2.1.4. Halk İnanmalarında Su Kültü

2.1.4.1. Suya And İçme

Orta Asya coğrafyasında geniş bir alana yayılmış olan Türkler, pek çok kültür ve inancın etkisi altında kalmıştır. Bu duruma bağlı olarak özellikle inanç bakımından İslamiyet öncesinde Türkler, Gök Tanrı, Atalar kültü, Tabiat Unsurlarını Kutsal Sayma gibi sosyal hayatın içinde birebir sürdürülen dini yaşantıya sahip olmuşlardır. Bütün bunların yanı sıra içerisinde animizm, natürizm ve dini-sihri sitem barındıran Şamanlık sistemi, Türkler'in inanç dünyasını şekillendirmiştir.

Tabiat Unsurlarını Kutsal Sayma olarak nitelendirdiğimiz: doğaya saygıda bulunma, bir takım doğaüstü güçlere inanma temeline dayalı olarak; kutsal sayılan, koruyucu ruh olduğuna ve aynı zamanda tanrıdan geldiğine inanılan suya and içilerek verilen sözlerin ya da yapılacak eylemlerin temelini sağlamlaştırmayı amaçlamışlardır. Ayrıca and içmek sadece şahıslara münhasır kalmayarak, XIII. asırda devlet ve kabileler arasında kardeşlik, dostluk töreni şeklinde ifâ edilmeye başlanmıştır.¹⁸⁸

¹⁸⁴ Soğuk soğuk sularım, sana içit olsun!

¹⁸⁵ C. Çifçi, "Geçmişten Günümüze....", s.25-26: Basat'ın Tepegözü Öldürmesi'nde uzun pınar denilen ünlü pınara periler konmuştu.

¹⁸⁶ Gülnar V. Yuldıbayeva, "Başkurt Halk İnançlarında ve Destanlarında Su", *Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi*, Sayı XII/1, Yaz 2012, s. 388

¹⁸⁷ Hasan Köksal, "Türk Destanlarında Bazı Ortak Motifler", *Türkler*, Cilt. 3, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara 2002, s. 585

¹⁸⁸ And içmenin önemini İskitli Togoris' in şu sözü daha etkin kılacaktır: "Bizim memleketimizde savaş hiç eksik olmaz. Ya biz bir ülkeye saldırırız, ya bizim yurdumuza bir saldırı olur. Otlak ve talan için silaha saldırırız. İnsana dostta böyle zamanda lazım olur. Bunun içindir ki, biz dostluklarımızı sağlama perçinleriz. Onun karşı konulmaz, yenilmez bir silah olduğuna inanırız".

Orta Asya Türkleri'nin and içme törenine dair en eski kayıtlar Çin vakantüvisleri tarafından M.Ö. I.yüzyılda kaydedilmiştir.¹⁸⁹ Türklerde en eski and içme örneğine ise İskitler'de rastlamaktayız.¹⁹⁰ Türk halkı arasında and içmek; Kan kardeşliğine dayalı, Kargışa dayalı ve Uzlaşmaya dayalı and şeklinde zuhur etmiştir.

Suya bağlı and içme ritüeli ise bu çeşitlerin arasında mevcudiyetini muhafaza etmiştir. And içme ritüeli Türkler arasında farklı şekillerde adlandırılmıştır.¹⁹¹ Suya and içerken çeşitli davranışlarda bulunmuşlardır. Proto Bulgarlarda, yemin edecek kişinin öncelikle bir bardak suyu yere dökmesi gerekiyordu.¹⁹²

Suya and içme merasiminde söylenen sözler de en az kelimeler kadar önem arz etmekte idi. Avar kağanı Bayan Han, Avrupa'da güçlü bir devlet kurmak için Bizans ile bir andlaşma yapmıştır. Antlaşmayı sağlamlaştırmak için; "*Gök üstüme yıkılsın, cennet ve cehennemın sahibi Tanrı'nın şimşekleri beni mahvetsin. Sava nehrinin sularında boğulayım*" diyerek and içmişti.¹⁹³ Dede Korkut hikâyelerindeki Banu Çiçek'in haber alamadığı nişanlısı için söylediği sözlerde and içeriklidir. İslam müellifleri X. yüzyıldada Türkler'in gelenek ve göreneklerinden bahsederken, İskitlerin yemin etmek için bir putun önündeki su dolu kaba buğday ve altın atıp, "*Andımı bozarsam yüzüm altın gibi sarsın, attığım buğday gibi beni biçsinler*" diyerek and içtiklerini kaydetmişlerdir.¹⁹⁴

Suya and içmeyi Moğol kavimlerinde "akarsudan su içme" şeklinde görmekteyiz. 1203 yılında Cengiz Han, Ong Han ile yapmış oldukları savaşı kazanmalarının ardından on yedi arkadaşıyla birlikte Balcuna ırmağının kenarında toplanmış ve su içerek yemin etmişlerdi.¹⁹⁵ Antlaşmaların suya and içilerek yapılmadığı durumlarda ırmak, göl, nehir kenarında yapıldığını görmekteyiz. Mesela Kırgız-Kazaklarla, Kalmuk-Torgavutlar'ın Bulanık suyunun kıyısında kurban keserek antlaşma yaptıkları bilinmektedir.¹⁹⁶

Devleti yönetecek kişinin, Hanlık yemini için su kenarında toplanıldığı Moğollarda görülmektedir. 1201 yılında Moğol toplulukları Olhui nehrinin kaynak kısmında toplandılar.

¹⁸⁹ Abdulkadir İnan, "Eski Türklerde ve Folklorunda Ant", A.Ü Dil Tarih ve Coğrafya Fakültesi Dergisi, Cilt VI, Sayı 4, Ankara 1948, s. 279

¹⁹⁰ İlhami Durmuş, "Türk Kültür Çevresinde Ant", Milli Folklor, Yıl 21, Sayı 84, 2009, s. 98; 20. yüzyıla kadar yapılan filolojik, arkeolojik ve antropolojik araştırmalar ışığında İskitler'in Ural-Altay ailesine mensup oldukları önde gelen Türk bilim adamları tarafından kabul görmüştür.

¹⁹¹ And içmek kelimesini; Moğollar "ariun", Sahaç (Yakut)lar "andagay", Çuvaşlar "antah", Uygurlar "antıkmak", Kumanlar "ant içmek", Altaylar "antıgış, antık, antıgarlu", Tuvalar "dangıraktajır", Hakaslar "sirten" şeklinde kullanmışlardır.

¹⁹² İ. Oymak, "Anadolu'da Su.....", s.41

¹⁹³ Ganbat Lkhundev, "Moğollar'ın Gizli Tarihi'nde Geçen Ant İçmekle İlgili Bazı Kelimeler", Folklor/ Edebiyat, Cilt 19, Sayı 73, 2003/1, s.214-216

¹⁹⁴ Nerin Köse, "Türk Halk Hikâyelerinde And", Türk Dili ve Edebiyatı Araştırmaları Dergisi VI, İzmir 1991, s. 169

¹⁹⁵ B. Ögel, Türk Mitoloji..., Cilt 2, s. 315-316

¹⁹⁶ İlhami Durmuş, "Türk Kültür.....", s. 105

Camuha'yi Han seçmiş, suyun kenarında kurban keserek yemin etmişlerdi. Bu törensel yeminler XVII. asra kadar devamlılığını sürdürmüştür.¹⁹⁷

Abdulkadir İnan'a göre Kuzey-Doğu Türk kavimleri arasında "ayı andı" dedikleri yemin töreni yaygındır.¹⁹⁸ Bu durumu müellif, Hun devletinde and içme törenleriyle özdeşleştirmiştir.¹⁹⁹ Sonuç olarak suya and içme geleneğinin Türkler arasında yaygın olduğu ve onların hayatında derin izler bıraktığı anlaşılmaktadır.

2.1.4.2. Suya Adak Adama ve Kurban Sunma

İslamiyet öncesi Eski Türklerle göre su: kutsal bir varlık, bereket ve kuvvet simgesiydi. Suyu mukaddes olarak görmelerinin asıl sebebi, kaynağında bir takım ruhların yaşadığı ve bu ruhların kendilerine yardım edeceği, aynı zamanda koruyacağı inancı olmuştur. Bu sebeple adak yapılan ve kurban sunulan yerler genellikle yüksek dağlar ile kutlu pınarlar olmuştur.

Hunlardan sonra Orta Asya'da devlet kurmuş olan çeşitli sülaleler hakkında Çin kaynakları, Gök Tanrı'ya, yer-su'ya, güneşe ve aya, kurban sundukları yönünde bilgi vermektedir.²⁰⁰ Koruyucu ve yardımcı su ruhları inancından hareketle su iyelerini memnun etmek ve onlardan medet ummak amacıyla adaklar adayıp, kurbanlar kesmişlerdir.²⁰¹ Emel Esin'in verdiği bilgiden anlaşıldığı üzere Chou hükümdarı yeni bir yurt kurarken yapılan ritüeller arasında yere gömmek ve sulara yok etmek amacıyla yer ve sulara özgü ayinlerle sunulan; hayvan, içki, kumaş vs. gibi adaklar, hakanın savaşa gittiği zaman daha özverili bir şekilde yapılmakta idi.²⁰²

Su iyelerine kurban adanacağı zaman, tıpkı günümüzde kurban kesilirken edilen dua şeklinde Orta Asya Türklerinde de yakarışa rastlamaktayız.²⁰³ Kült konusu olan kutsal varlığa kurban sunulurken Yakut Türkleri'nde ilkbahar aylarında balık avına çıkılmadan önce henüz doğum yapmamış bir ineği, U İçite adındaki su iyesine kurban ederek; su kaynaklarını kurutmaması, kendilerine bol ürün bahşetmesi ve zarar vermemesi için dualar edip, dilekte

¹⁹⁷ Ganbat Lkhundev, "Moğolların Gizli.....", s. 27

¹⁹⁸ A. İnan, "Eski Türklerde....", s. 281: Yenisey kaynaklarında yaşayan Saleak'lar yemin ederken: "gün, ay görüyor.." diyerek tülük namlusunu veya bıçak yüzünü yalarlar. Sonra ayı kalası bulunan kaptan su içip, " bu suyu içtiğim gibi ayı beni yesin..." der. Fakat bu yemin şekli Türkler arasında yaygın değildir.

¹⁹⁹ B. Ögel, Türk Mitoloji.... Cilt 2, s. 329

²⁰⁰ A. İnan, Tarihte ve Bugün..... s.3-4

²⁰¹ Mitolojik versiyonda; yeraltı dünyasının kötü ruhu olan Erlik' in de, kendisine kurban sunulmadığı takdirde insanlara sular aracılığıyla kötülük bulaştıracağı inancı mevcuttur

²⁰² Emel Esin, Türk Kozmolojisi(İlk Devir Üzerine Araştırmalar), Edebiyat Fakültesi Matbaası, İstanbul 1979, s. 81

²⁰³ Beltirler' in kurban töreninde yapmış oldukları dua şu şekilde yer alır: "Ey Teye nehri...dağlara ve sulara kurbanımız erişsin, sak(amin)..."

bulunurlardı.²⁰⁴ Çuvaşların ise kurban edilecek olan hayvanı önce titreyinceye kadar suda tutup sonra kestikleri bilinmektedir.²⁰⁵

Kurban sunma âdeti Türk toplulukları arasında bir nevi kansız kurban yani saçı saçma şeklinde uygulanmıştır.²⁰⁶ Eski Türklerde, çocuğu olmayan kadınlar, kurumuş ırmak veya göllere süci (şarap) saçarak, oradaki su iyelerinin yardımıyla çocuk sahibi olacaklarına inanırlardı.²⁰⁷ Çünkü su hayat bahşedici olarak, mitolojik felsefede başlangıcın ana rahmi sembolünü oluşturmaktaydı. Bazı Türk boylarında çocuğu olmayan kadınlar, çocuklarının olması için su tanrısına yakarıшта bulunması gerektiğine dair örf ve âdetleri vardır. Kırgızlarda kısır kadınlar kırlarda tek başına bulunan bir kuyu ya da su kenarında kurban kesip sabahlayarak, çocuk sahibi olmaya çalışırlardı.²⁰⁸ Dede Korkut hikâyesinde Dirse Han'ın eşi çocuk sahibi olabilmek için adaklar adayıp; "*kuru kuruçaylara saçu saldım dilek ile Tanrı'dan bir oğul zor ile buldum*", diyerek su ruhlarından yardım istediğini açıkça dile getirmiştir.²⁰⁹

Eski Türklerde olduğu gibi İslâmiyet sonrası halk inanmalarında da bu inancın devam ettiğini ifade edebiliriz. Genel çerçevede çocuğu olmayan hükümdarın, derviş yoluyla murat suyuna yönlendirilmesi ve burada kurban keserek çocuk sahibi olacağı söylenmektedir. Padişahların ise bu tavsiyeleri suya kurban keserek uyguladıkları aşikârdır.

Saçı, Türk halkları arasında çocuk dilemek dışında; balık avına çıkarken, balığın bol olması adına sug izi denilen su ruhuna lütuf sunmak için bir ağacın dalına bez parçası bağlama şeklinde de uygulanabilirdi. Suyu kurumuş olan göl, nehir, ırmak vb. gözelerin yeniden canlanması için suya kurban kanı akıtılması da su iyelerini memnun etmek amaçlı yapılmaktaydı.²¹⁰

Dini- ritüel içerikli kurban sunma işleminin nerede, ne zaman ve ne şekilde yapılacağı her zaman önemli bir husus olmuştur. Bu sebeple yılın belirli mevsimi, ayı veya gününde kutsal su ruhlarına ayinler düzenlemişlerdir. Merasim ve kutlamalar özellikle; yılın birinci ayı bahar mevsimi 20/22 Mart, beşinci ayı yaz mevsimi 22 Haziran, dokuzuncu ayı güz mevsimi 24

²⁰⁴ Yaşar Kalafat, *Türk Kültürlü Halklarda Mitik-Mistik Kavşakta Su*, Berikan Yayınevi, Ankara 2015, s.94-95

²⁰⁵ T. Akpınar, "Eski ve Bugünkü Türklerde.....", s. 34

²⁰⁶ Saçı, bir şeyi saçmak, dökmek anlamını taşıırken, saçı yaparken suya genellikle; para, buğday, darı, süci, süt, kımız, yağ atılmıştır.

²⁰⁷ Yaşar Kalafat, *Doğu Anadolu'da Eski Türk İnançlarının İzleri*, Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayınları (3.Baskı), Ankara 1999, s.50

²⁰⁸ Hasan Bahar, " Korumalan'daki (Gezlevi) Kütük Dökme Geleneği Üzerine Etnolojik Bir Çalışma ", *MilliFolklor*, Cilt 5, 1997, s.33

²⁰⁹ Ö. Çobanoğlu, " Türk Kültür Tarihinde.....", s.295

²¹⁰ Y. Kalafat, *Türk Kültürlü Halklarda.....* s. 87-88

Eylül'de gerçekleştirilmiştir.²¹¹ Çin yıllıklarına göre Hunlardan sonra Göktürkler de yılda üç kez kurban sunup, kutlama yapmışlardır. Özellikle nehir kenarında yapılan kurban sunma işlemi. Gök Tanrıya ithaf edilmiştir.²¹²

Kırgızlar, Isıg Gölü'nün etrafına yerleşip, her yıl bu gölü ayinle kutsamışlardır. Ayrıca dağların tepesinde bulunan volkanik gölleri de kutsal sayıp, onlara at ve deve kurbanı attıkları bilinmektedir. Fakat zaman ilerledikçe bu kurbanların yerine günümüzdeki gibi hayvanları temsilen kâğıttan yapılmış suretler atılmaya başlanmıştır.²¹³ Ayrıca Kırgızlarda "cer-su tayu" adıyla kurban kesme dedikleri örfleri mevcuttur.²¹⁴

Türkler, ayın ilk onuncu gününde ırmak kenarında tanrıya kurban sunarlardı.²¹⁵ Göktürkler'in, Gök Tanrı'ya ve semavi su tanrısı denilen Kök-Luu'ya, Temir ırmağı kenarında veya kurban taşının bulunduğu su kenarında kurban sunduğu ve yine Yaşıl Ögüz denilen ırmak kenarında bulunan sunakta kurban kesildiği belirtilmektedir.²¹⁶ Çin kaynaklarından öğrendiğimiz bilgiye göre; T'u-küeler'in, Gök Tanrı'ya kurban sunmak amacıyla beşinci ayın onuncu ve yirminci günleri arasında Tamir nehri kenarında toplandıklarını kayıt altına alınmıştır.²¹⁷

Türkler'in herhangi bir göl, nehir veya suya ayin yapabilmeleri için o suyun, açık renkli, berrak bir su olması gerekmekte idi.²¹⁸ Çünkü açık renkli göllerin, nehirlerin, göksel suyla dolu olduğuna inanıyorlardı. Tuvalar da aynı şekilde nehir veya nehrin sığ olan bir yerine taşlardan, kuru dallardan bir barınak yapar ve içine taş, çaput, at kılı gibi kurbanlık nesnelere yerleştirirlerdi. Nehri geçmeden önce de genellikle kurban sundukları bilinmektedir.²¹⁹

Bütün bunlardan hareketle geleneksel Türk inancında adak ve kurbanın çeşitli amaçlarla uygulandığını görmekteyiz. Çocuk dileme, bol ürün elde etme, önemli zaferler kazanma, Göktanrı'ya ve su iyelerine şükranlarını sunma vb. gibi olaylar vesilesiyle düzenlenen kurban merasim veya ayinleri mevcuttur. Özellikle şunu belirtmek istiyoruz ki; kutsal olarak

²¹¹ Fuzuli Bayat, *Türk Mitolojik Sistemi (Ontolojik ve Epistemolojik Bağlamda Türk Mitolojisi 1)*, Ötügen Neşriyat (3.Basım), Cilt 1, İstanbul 2015, s. 234-238

²¹² Gök Tanrıya kurban sunma merasimi için. Budun İlli dağının yakınındaki nehir kıyısı işaret edilmiştir.

²¹³ A. Türkyılmaz, "Anadolu Öncesi Türklerde.....", s. 174

²¹⁴ Mayramgül Dıykanbayeva, "Kırgız Atalar Kültü ve Kırgız Atalar Kültünün Yaşayan Kültüre Etkileri", G.Ü. Doktora Tezi, Ankara 2009, s.55; İkbaharda sular yeniden kanallarda akmaya başlayınca ilk önce başı kesilmiş boğayı su kanalına bırakırlar. Bazen hayvanı kanala bırakmadan, kanal kenarında keserek, kanını suya akıtırlardı.

²¹⁵ Abdulkadir İnan, *Eski Türk Dini Tarihi*, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul 1976, s.6

²¹⁶ Özkul Çobanoğlu, "Türk Kültür.....", s. 292

²¹⁷ Jean-Paul Rous, *Eski Türk Mitolojisi*, Bilgesu Yayıncılık, 2011, s. 101,116

²¹⁸ Türkler'in açık renkli göllerini, su ayin yeri kabul ettiklerini şu Uygur metninden anlamaktayız: "Değirmi, açık renkli, ulu su mandala' sı (ayın yeri)".

²¹⁹ Mihaly Hoppal, "Sibirya Şamanizminde Doğa Tapınımı", (Çev: Gürbüz Enginer), *A.Ü Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi*, Cilt 41, Sayı 1, 2009, s. 213

belirlenen yerler dışında, kurban ve adaklar sunulmamıştır.²²⁰ Türkler'in İslâmiyet'e geçişiyle birlikte bu ritüeller uygulanmaya devam edilerek, günümüze kadar gelmiştir. Zira bu uygulamaları Giresun örneğinde daha çok somutlaştırmış olacağız.

2.1.4.3. Suya Saygıda Bulunma

İslamiyet öncesi Türk halk inanışlarında yer-su, ruh-su bağlamında oluşan su kültü her dönemde farklı yenilikler olan: coğrafi, kültürel, ekonomik, dini özellikleri içerisinde barındırmıştır. Bu vesile ile farklı su motifleri meydana gelmiştir. Bunlardan birisi de zamanla vazgeçilmez hale gelerek, geleneklerde yer almaya başlayan, suya saygıda bulunma, onu kutlu kılma ritüeli olmuştur.²²¹

Su'yu kutsal bir varlık olarak kabul eden Orta Asya Türkleri; nehirleri, gölleri, küçük akarsuları kutlu saymışlardır. Orhun nehri, Amuderya-Sirderya nehirleri, Baykal-Isık gölleri, İdil, İrtiş ve Tamir ırmakları vs. bütün sular kutsaldı. Bütün bu nehir, göl ve ırmakların kaynağının uçmaktan geldiğine inanıyorlardı. Bu bakımdan suyun, akarsuların özel bir saygı içinde korunması gerekmekte idi. Ancak suyun erişilmez kutsallığını sağlayan saygı faktörünün yanında, korku unsurunun varlığından da söz etmek gerekmektedir.

Suya saygı ritüelinin başlangıç noktasına geldiğimizde karşımıza yer-su inancı çıkmaktadır. Çünkü Türkler, sosyal yaşamlarını adeta yer-su inancıyla bütünleştirmiştir. Savaşa giderken zarar görmemek adına geçmiş oldukları su güzergâhlarına teşekkür ve hürmetlerini göstermek için dua edip, hediyeler sunuyor, tehlikeli durumlarda ona sığınıyor, şifa bulmak için yine ondan medet umuyorlar ve suda ölmeyi onur kabul ediyorlardı.²²² Bu çerçevede de suya saygı göstermelerinden daha doğal bir yol izlememeleri normal bir durumdur. İslam müellifi Gerdizi, İrtiş ırmağı kenarında yaşayan Kimekler için, İrtiş'i tanrı gibi büyük görerek, ona taparlar, secde ederler ve "*su Kimekler'in tanrısıdır*" ifadesini kullandıkları, şeklinde bilgi vermektedir. Kimeklerdeki duruma benzer bir hadiseye Yeniseylilerde, Yenisey (Kem) ırmağı için söylenen ifadede rastlamaktayız.²²³ Bir başka İslâm müellifi olan İbn Al-

²²⁰ Ü. Günay, H. Güngör, *Başlangıçlarından Günümüze.....*, s. 81

²²¹ C. Çiftçi, "*Geçmişten Günümüze....*", s. 29

²²² Rivayete göre: Dede Korkut'un elindeki kopuzuyla birlikte ölümü, Sirderya üzerine serdiği seccadede beklediği biliniyor. Bu da suya saygının başka bir göstergesidir.

²²³ Yeniseyliler, Kem ırmağı için "Merhametli Hakan (Kayra-Kan)" ifadesini kullanıyorlardı. Biz bu durumu 17 denizin birleşiminde oturduğuna inanılan su ruhu Talay Kan'ın başka bir versiyonu olarak görmekteyiz.

Fakih' te, Barshanlılar'ın her yıl törenle Isık gölünü dolaşarak, takdis ettiklerini yazmaktadır.²²⁴

Bizans yazarlarından Theophylactus, Türklerin suya karşı olan saygı tutumunun önemli bir noktasına dikkat çekmiştir. Yazar, Türkler'in havaya ve suya büyük saygı gösterdiklerini, yer-su ruhlarına dua ettiklerini; fakat onlara tapmadıklarını yalnız göklerdeki Tanrıya ibadet ettiklerine vurgu yapmıştır.²²⁵ Ancak şunu da eklemeliyiz ki bazı topluluklar suyu Tanrı olarak algılayıp, ona secde ederlerdi.

M.Ö 1050 yıllarında Choular'dan başlayarak, Göktürk ve Uygurlarda devam eden su ruhlarını memnun etme adına yer-sular takdis edilmiştir.²²⁶ Kırgızlar, yerleşmiş oldukları Isık gölünün etrafını, kutsal kabul ediyor ve kendilerine yakın olan köylerdeki halklarla birlikte gölün çevresini dönerek, takdis ediyorlardı.²²⁷ Aynı şekilde Oğuzlar ise yurtlarından geçen Benegit ırmağını erdemli kabul ediyorlardı.²²⁸

Saygıda bulunma ritüelini tören halinde gerçekleştiren Şorlar, her üç yılda bir defaya mahsus olmak üzere kadın veya erkek fark etmeden hepsi, dağın ya da nehrin kıyısında saygısını belirtmek için dağ ve su ruhuna saç saçar.²²⁹ Kış gündönümü veya yaza başlangıç zamanlarında yapılan kurban ya da adak sunma törenlerinde de ateşin yanı sıra suya saygı gösterme unsuru unutulmamıştır. Dağ silsilesiyle su kültürünün iç içe olduğu gerçeğinden yola çıkarak Göktürklerin, tepesinde derin su olan dağları kutsal saydıkları bilgisi IX- XI. yüzyıla ait Arapça kaynaklarda mevcuttur.²³⁰

Moğol hükümdarı Cengiz Han, suya saygıyı yasalaştırarak günümüze kadar gelecek olan davranışın temellerini atmıştır. Çünkü günümüzde su içerken su iyelerine saygının göstergesi olarak oturup, besmele çekerek veya başımızı tutarak suyu içmekteyiz. Moğollar'ın suya saygı davranışını Wilhelm Von Rubruk şu şekilde anlatmıştır:

"Moğollar içmek için toplandıklarında, önce evin reisinin başının üzerine asılan kardeşinin maketine veya suretine, sonra da çadırda yer alan diğer figürlere

²²⁴ Abdulkadir İnan, " Türklerde Su Kültü İle İlgili Gelenekler ", Makaleler ve İncelemeler, T.T.K, Cilt. 1, Ankara 1998, s. 249

²²⁵ Jean-Paul Roux, Türklerin ve Moğolların Eski Dini, (Çev: Aykut Kazancıgil), Kabalcı Yayınevi (2.Basım), İstanbul 2011, s.143-144

²²⁶ Ö. Çobanoğlu, " Türk Kültürü....", s.293

²²⁷ Eşref Burhali, " İrtiş Nehri", Türk Kültürü, Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları, Ankara 1995, s. 392

²²⁸ Fatma Aysel Dıngıl, " İslam Öncesi Türk Kültüründe Kutsallık İzate Edilen Maddi Unsurlar", İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 2012, s. 140

²²⁹ Mihaly Hopfal, " Sibiry'a Şamanizmi.....", s.213

²³⁰ Emel Esin, Türk Kozmogonisine Giriş, Kabalcı Yayınevi, İstanbul 2003, s. 115: İrtiş ırmağı bölgesinde bir dağda büyük kütleli tath su pınarı vardır. Pınarın yanında sanki secde etmiş bir adamın ayakları, avuç ve parmak izleri, dizlerinin yeri görülmektedir. Oğuzlar bu yeri görünce secde etmektedirler.

İçeceklerinden bir uşak tasla yurtu sunar ve dizini üç defa yere vurarak içecekten güneye doğru ateşe, doğuya doğru havaya, batıya doğru suya, kuzeye doğru ölümlere saygı olarak döker... ”.²³¹

Geçmişte olduğu gibi bugün de Türk halkı evini ve yurdunu su bulunan yerde kurmuştur. Nitekim yurdunu kutlu suyun yanına kuran Türkler, yeni gelen gelinlere “su köründürü (su gösterme)” merasimi düzenlemekte idiler. Merasim gelinin gelmiş olduğu günün ertesi sabahı yapılırdı. Kadın ve kızlar toplanıp, gelini yurdun yakınlarındaki ırmağa veya göle götürürlerdi. Yaşlı bir kadın, geline suyu gösterdikten sonra “ataylardan kalgan hu, ineylerden kalgan hu (babalardan kalan su, analardan kalan su)” sözlerini sarf ederek gelinin süslerinden bir gümüş parça kopararak suya atardı, böylece hem suya saygı gösterilmiş hem de baba evinin suları tanıtılmış olurdu.²³²

Görüldüğü gibi Türklerde sular kutsal ve saygın tutulduğu için her türlü saç, davranış ve yasaklama yapılmıştır. Suyu saygının özündeki anlayış verdiğimiz örneklerden de anlaşıldığı gibi Orta Asya’dan günümüze, Anadolu topraklarına kadar taşınmıştır.

2.1.4.4. Suyun Arı Olması

Su, en ilkel din biçimlerinden, semavi inançlara kadar her alanda bir kült unsuru olmayı başarmıştır. Çeşitli din ve inanç mekanizmalarında kutsallık kazanarak mistik arınmanın temel aracı haline gelmiştir. İnançlardaki en temel ilke temizlik unsuru olmuştur. Yani ibadete başlamadan önce ruhun, bedeninin manevi kirlilerden, pisliklerden su ile arınması gerekiyordu. Bunun için arı su, temiz olan su en önemli vasıta idi.

Eski Türkler de suyun kirletilmemesine özen gösterilmiş, hatta yasaklamalar dahi getirmişlerdir. Suyu kirletmekten çekinmelerindeki maksad ondaki arı ve kutlu ruhlar makamını rahatsız etmemek, onları kızdırmamak idi. Oğuzlara ve Moğollara baktığımızda bu uygulamanın belirli kurallara bağlandığını görmekteyiz. Arı suyu kullanırken püskürtmeleri, yemek tabaklarını yıkamamaları, saf su içmemeleri gibi uygulamalar örnek olarak

²³¹ Beyhan Palancı, “Ortaçağ Seyahatnamelerine Göre Türk Dünyasında Gelenek ve Görenekler”, Selçuk Üniv. S.B.E. Y.Lisans Tezi, Konya 2006, s. 68

²³² Muammer Ulutürk, “ Dinlerde Su Tasavvurları”, Su Medeniyeti Sempozyumu, Konya 26-27 Haziran 2009, s.4

sıralanabilir.²³³ Oğuzlar'ın ölünün ruhunu yeniden dirilterek göklere çıkması gayesiyle onu yakmak yerine arı suya batırdıkları bilinmektedir.²³⁴

Suyun arı özelliği Türkler arasında sadece temizlik unsuru olarak kalmamış; varlığı önceleyen, arıtan, yenileştiren, gizli, evrensel güç olarak benimsenmiştir.²³⁵ Nitekim Dede Korkut'taki hikâyelerde gördüğümüz kadarıyla "arı sudan abdest almak" işlevi bu saydığımız özellikleri kapsayıcı olsa gerekir.²³⁶ Bu hususta Ögel'in "arı sudan abdest alma" da, suyun arınmışlığı konusuna, "arıklık, süzülük" şeklinde yer verip; durumun derin manalar içerdiği, kalbî ve imanî temizliğinin yanında çeşitli anlayışları da içerisinde barındırdığı görüşünü benimseyerek, hipotezimizi doğrulanmış oluyordu.²³⁷

Dede Korkut hikâyelerinde arı sudan abdest alıp namaz kıldıktan sonra olayların seyri değişerek, yapılan savaş kazanılır veya Alplerin, arı suyla yıkanarak, temizlenmeleri onları zafere götürür idi.²³⁸ Sarı Uygurlar, ata binmeden ve destan okumadan önce boy abdesti alırlar, eğer bunu yapmazlarsa Tanrının onlara kızacağına inanırlardı. Kötü ruhlardan arınmak isteyen Uygurlar, altın ve gümüş kaplar içerisine koymuş oldukları suları birbirlerinin üzerine atarlardı.²³⁹

Türkler, su ile arınmadan önce ona dua eder, sonra içer ve suda yıkanarak temizlendiklerine kanaat getirirlerdi.²⁴⁰ Yakutlardan derlenmiş bir masalda ise şeytanla bilmeden temasa geçen kişinin oluşan pislikten kurtulması, arınması ve ruhunu temizlemesi için otuz gün hızlı akan suda kalması gerekiyordu.²⁴¹ İbn Fadlan'ın malumatına göre; Bulgarlar ölen kişiyi yıkayarak uçmağa arı, temiz bir şekilde gidilmesi gerektiği inancını taşımaktaydılar. Kısacası arı (saf, duru, temiz) su, insanı yenilemekte, günahlarından temizlemekte, geçmiş zamanı yok etmekte ve dönüşümü sağlayarak yeniden doğuş anındaki ilahî kutsallığa ulaştırmakta idi.

²³³ Wilhelm Von Rubruk, *Moğolların Büyük Hanına Seyahat 1253-1255*, Çev: Ergin Ayan, Kitabevi Yayınları (2.Baskı), İstanbul 2001, s. 37

²³⁴ Turgut Akpınar, " Eski ve Bugünkü Türklerde.....", s. 34

²³⁵ R. Korkmaz, " Dede Korkut Hikayelerindeki.....", s.96

²³⁶ Bamsı Beyrek, Salur Kazan, Kanturalı, Tepegöz, Uruz'un Tutsak Olduğu Boy, Uşun Koca-oğlu Seyrek Boyu adlı olaylarda: " Sayılmak ile Oğuz begleri tükense olmaz!, Hep yettiler!, Arı sudan abdest aldılar!, Ağ alınların yere koydular!, İki rekât namaz kıldılar, Adı Görklü Muhammed'e salavat getirdiler " ifadesi yer almaktadır.

²³⁷ Ögel, *Türk Mitolojisi.....*, Cilt II, s.316

²³⁸ Oğuz Destanında: " Arı suya yatıdıka, abdestli oğuz!, Alın yere koyduka, Namazlı Oğuz!, Bir Tanrıyı bilip, din serveri Muhammedün Nebi dilde, Yadh Oğuz!" şeklinde arı suya gönderme yapılmıştır.

²³⁹ Ögel, *Türk Kültürünün Gelişme.....*, s. 211

²⁴⁰ Günnur Yücekal Arpacı, *Gök-Tanrı İnancının Bilinmeyenleri; Din ve Millet Kavramları Akay Kine' nin Bilgileri Işığında*, Çatı Kitapları, İstanbul 2012, s. 138-150

²⁴¹ Kadriye Türkan, " Türk Dünyası Masallarında.....", s. 142

2.1.4.5. Suyun Ölümsüz Olması

İnsan, yaratılışından itibaren ebedî, sonsuz hayatın sırrına vakıf olmaya çalışmış, bunun için farklı çözüm yollarına başvurmuştur. Orta Asya'da yaşamış olan Türkler ise ölümsüzlüğün çaresini doğanın ham maddelerinde hava, toprak, su ve bitkide aramıştır. Çünkü bu maddeler olmadan insan yaşayamaz, hayatını sürdüremezdi. Özellikle su; yaratılışın, hayatın can özü olması, sonsuzluğa akması ve hayat ile ölümü birleştirmesi bakımından ebedî hayatın sembolü konumuna getirilmiştir.

Bâki olan su, eski Türkler tarafından önce "Bengi su", Kutadgu Bilig' de "tiriglik subı (dirilik suyu)". İslâmiyetle birlikte "Âb-ı Hayat" adını verdikleri hayat suyu, ölümsüzlük suyuna dönüşmüş idi.²⁴² Çünkü Dede Korkut'a göre "suya ecel gelmez" idi; yani su ölümsüz olarak kabul edilmişti.²⁴³ Bu sebeptendir ki Türk efsaneleri, Bengi suyunu arayan kahramanlarla doludur.

Başkurtlar'ın Ural Batır destanında Ural Batır, suyun sonsuzluğuna inandığı için insanları ve hayvanları ölümsüz kılmak adına hayat suyunun peşine düşmüştür. Sümerler'in Gılgamış destanında ise kahraman bu kez kendisi ve arkadaşı için ölümsüzlük suyunu aramaya çıkmıştır. Ural Batır'ın ölümü yaklaştığı zaman kendisine verilen ebedilik suyunu içmeyerek etrafına dökmesi, yer-su'yu ölümsüz kılmak istediğinin göstergesi olarak anlaşılmaktaydı.

Altay Türkleri'nin efsanelerinde hayat suyunun, Dünya dağı üzerinde göğün on ikinci katına kadar yükselen kayın ağacının dibindeki çukurda olduğu ve bu sudan içen kişinin ölümsüz olacağına inanılmaktaydı.²⁴⁴ Yakutlar'ın Er Sogotoh destanında hayat suyu yine bir ağacın kökünde bulunup, bu sudan içen kişinin gençleşeceği, hasta olanların iyileşeceği anlatılmakta idi.

Kahramanların uğrunda mücadele verdikleri hayat suyu, sonsuz bir hayatı bahsettiği gibi yeniden hayata dönüşü de sağlıyordu. Cennetteki hayat ağacının dibinden çıkan ölümsüzlük suyu, kaynağından ayrılıp evrenin dört bir yanına dağılır, akışı sırasında sürekli değişim gösterdiğinden sonsuzluk ve gelişmeyi de temsil ederdi. Evrenin dört tarafına dağılan bu suyun; gençlik ve bilgelik gibi özellikleri de barındırdığı bilinmektedir.²⁴⁵

²⁴² A. Türkyılmaz, "Anadolu Öncesi Türklerde.....", s.178: Bengi su, tanrı tarafından gönderilen ıduk, mengünlük su idi. Bu su tath. içilebilir özelliklerini barındırmaktadır.

²⁴³ Mehmet Yardımcı, " Geleneksel Kültürümüzde ve Âşıkların Dilinde Su", Kültür Evreni, Sayı 8, s. 75

²⁴⁴ Bahaeddin Ögel, Türk Mitolojisi, Cilt 1, T.T.K Basımevi, Ankara 1993, s. 107: "Büyük bir dağ yükselir, on iki gök katından. Dağda bir kayın vardı, yaprakları altundan. Bir karış bile değil, o kadar yüzlek dardı. Bu çukur hep doluydu kutsal hayat suyuyla. İçen ölmez olurdu, ebedî bir duyuyla".

²⁴⁵ İskender Pala, "Yer Yer Değişken Su Su İdi", Klasik Zamanlar, s.45

Görüleceği üzere ölümsüzlük suyu, genelde kutsal sayılan, göğün ya da yerin katmanları arasında bulunan ağaç kökleri veya dalları üzerinde idi. Ölümsüzlük suyunun bu derece kutsallaştırılıp, semavileştirilmesi ona ulaşmanın ne denli zor olduğunu gösterdiği gibi ona ulaşacak kişinin de belirli özelliklere sahip olması gerektiğine dikkat çekilmektedir.

Bengi suyun İslâmiyetle birlikte hayat verici, diriltici, yapıcı ve canlılık verici niteliği kendini göstermiş, ölümsüzlük kazandıran ab-ı hayat kıssalarını meydana getirmiştir. Ab-ı hayat mitolojik suyu anlatırken, İslâmiyet'e özgü Kevser suyu, cennetteki ırmaklar; cennette akan suları işaret etmekte ve bu suyun dünyadaki var olan ifadesi Zemzem suyuna gönderme yapmakta idi.²⁴⁶ İslami kaynaklarda Kevser, cennette akan kutsal nehir olarak tasvir edildiği için halk arasında kutsal olarak bilinen sular da Kevser ile ilişkilendirilir.

Orta Asya Türkler'i, İslâmiyet'i kabul ettikten sonra bengi suyu, âb-ı hayat suyuna dönüştürmüş ve onunla ilgili efsaneleri çoğaltmışlardır. Bu efsanelerden birisinin Grekçe versiyonuna göre: İskender, doğu seferine çıktığı zaman insanlara ölümsüzlük veren âb-ı hayat suyunun varlığından haberdar olmuştur. Veziri Hızır ile komutanlarından birisi olan İlyas'ı yanına alarak suyu araştırmaya çıkmışlardır.²⁴⁷

Ab-ı hayat suyunu bulmak için ayrıldıktan bir süre sonra Hızır ve İlyas acıktıkları için gördükleri suyun yanına gitmişlerdir. Ellerini yıkadıkları suyun, yiyecekleri kurutulmuş balığın üzerine sıçrayınca, balık birden canlanarak gözden kaybolmuştur. O zaman bu suyun âb-ı hayat suyu olduğunu anlayarak ondan içmişler ve İskender'e haber vermişlerdir. Lakin geri döndükleri zaman su ortadan kaybolmuş, İskender'e ölümsüzlük suyundan içmek nasip olmamıştır.²⁴⁸

İskender hikâyesinin neticesinde ölümsüzlüğe vakıf olan Hızır ve İlyas'ın insanların yardımına koştuklarına ve onların özellikle yılda bir kere 6 Mayıs gününde, gelecek yılın planlarını yaptıklarına inanılmıştır. Bu efsane Anadolu'ya hatta günümüze kadar taşınarak Hızır-İlyas (Hıdırellez) günü olarak uygulanmaya devam edilmiştir. Aynı hadiseyi İslami kaynaklarda Hz. Musa'nın kendisiyle buluşması emredilen Hızır kıssasında, görüşülecek yerin âb-ı hayat suyu olarak bilinmemesi ve devamında İskender efsanesindeki gibi Hızır-İlyas ikilemesini takip etmesi bize bütün Bengi su ve âb-ı hayat suyu kıssaları, hikâyeleri ya da efsanelerinin aynı çatı altında birleştiğini göstermektedir.²⁴⁹ Bu sebeple Türklerdeki Bengi

²⁴⁶ İskender Oymak, "Türk Mitolojisinde Su...", s. 88

²⁴⁷ Bazı kaynaklarda İskender hikâyesinin, Gılgamış destanından esinlenerek ortaya çıktığı varsayılmaktadır.

²⁴⁸ İ. Pala, Dört Güzeller....., s. 98

²⁴⁹ A.Yaşar Ocak, "Âb-ı.....", s. 1-3

su inancı tarihte pekçok hikâye ve efsanenin kaynağını teşkil ettiği gibi dünya ve Türk mitolojilerinin benzer yönlerinin varlığını ortaya koymuş aynı zamanda günümüzde hâlâ devam eden su kültü ritüellerinin bazılarını anlamlandırmamızı kolaylaştırmıştır.

2.1.4.6. Su İle Haberleşme

Geleneksel Türk inanışları ile İslam inancının kaynaştığı su kültüründe suyun karşısındaki her türlü varlığı olduğu gibi aksettirmesinden dolayı onunla haberleşme yöntemine başvurulmuştur. Çünkü su genişliği ve yansıtma özelliğinden dolayı ayna görevi görmekte, onun geçmişten geleceğe bilgi aktardığına inanılmakta idi. Bu sebeple sürekli akış halinde olan, zamanın tanığı, bir nevi yaşanmışlığını geleceğe aktaran kutlu su ile haberleşme, konuşma isteği insanın bilinmezliği onun yansımada görme ve öğrenme merakından doğmuştur.

Orta Asya Türk mitolojisinde her şeyin başlangıcı, sonsuzluğa akan ve tanrıdan gelip yine ona giden su idi. Dolayısıyla yaratılışı başlatan su "*Hakk'ın yüzünü görmüş*" oluyordu. Çünkü suyun berrak, saf, duru oluşunun yanı sıra tanrıdan geldiğini gösteren ve insanları onunla haberleşmeye götürece kadar özel niteliklere sahip olduğu aşikâr idi.

Yer-su anlayışı çerçevesinde suyu canlı bir varlık olarak kabul eden eski Türkler, suyun cennetten gelip, cennete gittiği ve onun cemalini gördüğü inancını taşımaktaydılar. Dolayısıyla hem canlı hem de Tanrının yüzünü görmüş olan su ile başları darda kaldığı zaman haberleşmeleri kaçınılmaz olmuştur. Hikâye ve efsanelerimizde bunun örneğine rastlamak mümkündür.

Kıtab-ı Dede Korkut'ta Salur Kazan'ın evinin yağmalanması hikâyesinde Kazan Han'ın kaybolan ordusu ve ailesi ile çevresinden haber almak için "*Su, Hakk didârını görmüştür, ben bu suyla haberleşeyim*" diyerek önüne gelen suyla haberleşmiştir.

"Kazan'ın önün bir su geldi. Kazan der: Çağıl çağıl kayalardan çıkan su/ Ağaç gemileri oynatan su/ Hasan ile Hüseyin'in kardeşi su/...../Ak koyunların gelip çevresinde yattığı su/ Yurdumun haberini biliyor musun söyle bana/ Kara başım kurban olsun suyum sana dedi. Su nasıl haber versin. Sudan geçti....".²⁵⁰

²⁵⁰Muharrem Ergin, Dede Korkut Kitabı, MEB Yayınları, İstanbul 1971, s. 36

Yine Dede Korkut hikâyelerinden olan Begil-oğlu Emren Boyunda Tekür'ün üzerine asker gönderilmiş bunu duyan çaresiz baba Begil, oğlundan gelen haber için "*Kara kara dağlardan haber aşmış, Kanlı kanlı sulardan haber geçmiş*" sözünü kullanmış; diğeri ise Uşun Koca-oğlu Seğrek Boyundan Eğrek'in esir edilişi haberi obasına aynı sözlerle dağlar ve sulardan ulaşmıştır.²⁵¹ İslamiyet öncesi Eski Türk geleneklerinin İslâmiyetle bu şekilde kaynaşmış olduğunu, hikâyelerimiz ve efsanelerimizde suyla haberleşmenin beşeri kapsamın dışında bir durum arz ettiği görülmektedir.

Tüm bunların yanında Türkler, şaman aracılığıyla gaipten haber almak için kürek ve aşık kemiğinin yanı sıra su falı yöntemini de kullanmışlardır.²⁵² Şaman su ile fal bakma işlemini gerçekleştirirken öncelikli olarak kişinin niyet tutarak parmağını suya daldırmasını istemektedir. Bu arada suyu bir materyal ile hareketlendirir ve suyun üzerinde oluşan belirtileri yorumlayarak, kişiye geleceği hakkında haber verir.²⁵³

Geleceği ayna gibi aktaran suyun hakkın yüzünü görmüş olması, insanı su aracılığıyla hakka ulaşıp, ondan haber alma yoluna itmiştir. Böylece suyun neden kutsal olduğu da belirginleşmiştir. Suyun fiziki yönü beraberinde gözle görülemeyen, elle tutulamayan beşeri dünyayı aşan yönüyle Türk geleneklerini ve İslami inancını birleştirmeyi başarmıştır.

2.1.4.7. Su İle Şifa Bulma

Halk arasında mukaddes, arınma ve temizlik vasıtası olarak görülen su, canlıları iyileştirmesi, onlara şifa vermesiyle birlikte insanlar tarafından sağaltıcı olarak kullanılmaya başlanmıştır. Suyun çok çeşitli karakteristik niteliklerinin yanında biyolojik olarak renginin, tadının, kokusunun şifa verici addedilmesi sıra dışı bir durum değildir. Çünkü ondaki ilahi nüve hastalıklardan korunmak veya kurtulmak için şifa aracı olarak kullanılmasını sağlamıştır. Halk hekimliği uygulamalarında, tedavi yöntemlerinde suyun oldukça önemli bir konumu olup, bu konum Orta Asya Türkler'i tarafından olabildiğince genişletilmiştir.

Halk sağaltıcılığı; halkın, hastalığın nedenleri konusundaki görüş ve inanışlarıyla yapılan ilaçlar, büyüsel ve geleneksel işlemlerin veya uygulamaların tümü dikkate alınarak yapıyordu.²⁵⁴ Bu minvalde, İslamiyet Öncesi Türk tedavi yöntemlerini: şamanların

²⁵¹ R. Korkmaz, "Dede Korkut Hikâyelerindeki.....", s.95-96

²⁵² Fal, Dîvânü Lûgat-it Türk'te *ırk* kelimesiyle ifade edilmiştir, Mahmut Kâşgari "*ırk*" kelimesini falcılık, kâhinlik ve bir kimsenin gönlündekini bilmek diye açıklamaktadır.

²⁵³ Ayşe Duvacı, " Su İle Bakılan Fallar".ASKİ Genel Müdürlüğü Yayınları, Yayın No: VIII, Ankara 2013, s. 166

²⁵⁴ İsmet Çetin, "Kutsal, Su ve Tedavi", Halk Kültüründe Su Uluslararası Sempozyumu, Tekirdağ 07-08 Kasım 2013, s. 3

uygulamış olduğu sihirselsel-büyüsel terapi ve otacıların yapmış olduğu organik ilaçlar olarak sınıflandırabiliriz. Şamanlar, hasta olan kişiyi tedavi etme sırasında kendisine yardımcı olacak ruhları çağırarak için kullandığı araç-gereçlerinin yanında suyu da bulundurmaktaydı; Otacılar ise tedavide teşhis için kendine ait korkutma, suya sokma ve tütsüleme tekniğini kullanmışlardır.²⁵⁵

Türk kültüründe suyun kutsallığı, geçmişten gelen inançla harmanlanarak, günümüze kadar gelecek olan şifa verici niteliğinin temelini teşkil etmiştir. Özellikle suyun hayat verici olması hasebiyle canlı gibi algılanması Türk mitolojisinde "önce su yaratıldı" düşüncesini ana rahmine bağlamaktaydı. Çünkü bebek su içinde gelişerek büyür ve dünyaya gelir; bu yüzden kısır olan kadınlar mağaraların tavanındaki Nisan damlalarından içerek çocuk sahibi olacaklarına inanıyorlardı.²⁵⁶Altayların kendilerine ait kutsal dağda bulunan kutsal "Arjan Suları", çocuğu olmayan kişilerin gece olmadan gidip dilekte buldukları şifalı sular olmuştur.²⁵⁷

Türk etnolojisinde çocuk sahibi olduktan sonra suyla yapılacak işlemlerden birisi de çocuğa ulaşacak sihir, büyü, nazar vb. gibi kötü ruhları engellemek adına bazı ritüeller uygulamaktır. Bunlardan "Kırklama" denilen yıkanma geleneğinde ilk olarak ılık suya tuz atılır, bir süzgeç ve kaşık yardımı ile dünyaya gelişinin ilk yedi günün de daha sonra kırkıncı günü dolunca, çocuk bu suyla yıkanmaktadır.²⁵⁸Bu işlem önce bebeğe daha sonra anneye uygulanmaktadır. Çocuk harici yetişkinlerde herhangi bir psikolojik hastalık varsa bu durum halk arasında nazar, büyü, tılsım gibi doğaüstü güçlere yorumlanır ve çözüm için fal bakma, kurşun dökme, okunmuş su içirme yöntemleri tatbik edilirdi.

Türkler'in şaman aracılığıyla gaipten haber almak için suyla fal baktırma yöntemi, Anadolu'ya kadar taşınarak falcılar tarafından büyü, tılsımı bozma işleminde kullanılmıştır. Kurşun dökme işlemi ise Göktanrı inancı ve daha sonra Başkurtlarda görüleceği gibi kişinin korkması veya bir sebeple hastalanmasıyla birlikte kurşun eritilerek, hasta olan kişinin başının üzerindeki su dolu kâseye boşaltılır ve hastaya bu sudan bir yudum içirilirdi. Sonrasında Emci

²⁵⁵ Bircu Yaman, "Selçuklular Zamanında Hastalıkların Tedavisi ve Sağlık Hizmetleri", Giresun Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı Y. Lisans Tezi, Giresun 2017, s.5-8

²⁵⁶ Iskender Pala, "Yer yer Değilken...", s.46

²⁵⁷ Yaşar Kalafat, "Altaylar' dan Anadolu' ya Kamizm-Şamanizm(Sosyal Antropoloji Araştırmaları), Yeditepe Yayınevi, İstanbul 2004, s. 91

²⁵⁸ Simgesel değeri olan ve her birine özel anlam yüklenmiş olan üç, beş, yedi, dokuz, kırk sayıları Türk kültüründe yaygın olarak görülen sayı simgeciliklerinin temelini, mitolojiye ve kutsal dinlere dayandırmaktadır

kadın suda kurşunun aldığı şekle bakıp sihir veya büyüü ya da korkuyu, hastalığı yorumlayarak teşhis koymaya çalışırdı.²⁵⁹

Halk arasında özellikle, görmüş olduğu rüyadan korkmuş kişilere şifa niyetine su içirilir. "su tüm korkularını alsın götürsün" denilerek kişi psikolojik olarak motive edilmeye çalışılırdı. Kalmuklar ise görülen kötü rüyayı, sırları, sıkıntıları suya anlatmış olup: hastalıktan kurtulan kişinin başında su dolu kâse döndürerek şifa bulmayı amaçlamışlardır.²⁶⁰ Göktanrı inancında suyun çeşitli bitkilerle karışımından yapılan sağaltıcı ilaçlar ve Bakşı tarafından okunmuş sular çeşitli hastalıkların tedavisinde kullanılmıştır. Ayrıca akıl ve ruh hastalıklarının tedavisinde; su kenarına gelerek suyun sesini dinleme, suyun akışını izleme gibi yatıştırma yöntemleri uygulanmıştır.

Kırgızlar arasında şifalı ılık sularıyla önemlilik arz eden Issık göl etrafında bulunan Elmalı Mezar bölgesinde, kurban kesilir, yemek pişirilir ve burada bulunan şifalı pınarın suyundan içilir, yıkanılır böylece hastalıklardan kurtulup, şifa bulmaya çalışılırdı.²⁶¹ Orta Asya Türkleri, temizlik ve sağlık açısından yararlı buldukları ılıca ve kaplıca sularından tedavi amaçlı faydalanmıştır. Kaplıca-ılıca sularından etkili bir şekilde faydalanabilmek için şifa çadırlarını suyun çıkmış olduğu yere kurmuşlardır. Gelişmiş tıp bilgisine sahip olan Göktürkler, "çerge" adını verdikleri deriden hamamlar yapmışlar ve böylece şifalı sulardan aktif bir şekilde yararlanmayı başarmışlardır.²⁶²

Orta Asya Türk yurtlarında VIII-IX. yüzyıldan sonra coğrafyadaki sıcak su kaynaklarının bolluğu nedeniyle hamam geleneği oldukça yaygınlaşmıştır.²⁶³ Hamam geleneğini, İslâmiyeti kabul eden XI. yüzyıl Türk-İslam devletleri; Harzemşahlar, Anadolu Selçukluları, Akkoyunlular ve Karahanlılar tarafından daha da geliştirilerek devam ettirilmiştir. Selçuklular, kulunç hastalığı dediğimiz kas ve adale ağrılarında, deri, solunum, romatizmalı hastalıkların yanı sıra nörolojik ve psikolojik hastalıklar içinde kaplıca-ılıca şifalı sularını tedavi amaçlı kullanmışlardır. Ayrıca yeni nükseden çiçek hastalığı için oda temizliğinin yanı sıra sıcak su ile yoğrulmuş kınayı hasta kişinin ayakaltına yakma tedavisini; sara nöbeti sırasında zararı en aza indirmek için su ve meyve suyu içirme yöntemini uygulamışlardır.²⁶⁴

²⁵⁹ Abdulkadir İnan, "Eski Türk Dini.....", s. 163-164

²⁶⁰ Cibek İrimbek Kızı, "Geçmişten Günümüze Kalmukların Dini Tarihi ve Halk İnanışları", Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler EnstitüsüY, Lisans Tezi, Ankara 2011, s. 72

²⁶¹ Mayramgül Dıykanbayeva, "Kırgız Atalar Kültü.....", s.57

²⁶² İbni Bibi, El-Evâmirü'l- Alâ'iyye Fî'l-Umuri'l- Alâ'iyye, (Çev: A.S. Erzi), T.T.K Yayınları(I. Fıpkı Basım), Ankara 1956, s. 387

²⁶³ Tuncer Baykara, Türk Kültür Tarihine Bakışlar, Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayınları, Ankara 2001, s. 95

²⁶⁴ Bureu Yaman, "Selçuklular Zamanında.....", s. 49-56.

Su kültü, halk anlatılarında İslami döneme geçişle birlikte motif ve sembollerle yeni bir uyum içerisinde dini ritüelleri oluşturmayı başarmıştır. Özellikle kutsallık ve şifanın birleşerek mihenk taşını oluşturduğu Zemzem suyu bu bağlamda önemlilik göstermiştir. Türk kültüründe suyu yaratıcı, hayat verici, kutsal gibi düşünme inancı İslâmiyetle birlikte zemzem suyuyla devam ettirilmiştir.²⁶⁵“Çok bol su” anlamına gelen zemzem suyu, içen kişinin açlığını, susuzluğunu giderdiği aynı zamanda kaynağının hiç tükenmediği belirtilmektedir.²⁶⁶ Zemzem suyunun halk arasında hastaya şifa vermesi için içirildiği ve belirli bir amaç doğrultusunda kişilere ait eşyaların üzerine sürüldüğü aşikârdır. Anadolu’da hâlen devam eden bu inanç şifa verici olan suyu, önemli olaylar neticesinde fayda sağlamış olan kutlu kişi veya zatlarla ilişkilendiren halk, mezar veya türbelerde sağaltıcı olarak kullanmaktadır.²⁶⁷

Şifa, bereket, arınma ve kehanet gibi büyüsel uygulamalarda; duaların akarsuya atılması, okunmuş sularla yıkanma veya bunları içme, rüyaları suya anlatma, sıkıntıları suya söyleme, kutlu kabul edilen sularda dilek tutma, kutsal ırmaklarda yüzme vb. gibi pratikler Türkler’in sudan fayda bulma şekilleri olmuştur.²⁶⁸ Fakat VIII. yüzyılda İslâmiyetin kabulüyle su kullanım ve ritüelleri en başta temizlik olmak üzere değişim göstermiş; beden temizliği ön plana çıkmıştır.²⁶⁹Çünkü imanın yarısı temizlik olduğu gibi ibadetin başlangıcı olan abdestin alınışıyla da hem tüm vücut temizlenmiş hem de dolaşım aksaklıkları giderilmiş ve savunma sistemi güçlendirilmiş oluyordu.²⁷⁰ Böylece hem İslâmiyet öncesi hem de İslâmiyet sonrası suyun şifa verici, iyileştirici yönlerinden gerektiği gibi faydalanılmaya çalışıldığını görmekteyiz.

2.1.4.8. Yada Taşı

Orta Asya’da güneş, ay, yıldırım, gökkuşağı, fırtına, kar, dolu ve yağmur gibi tabiat olayları Göktanrı inanışıyla ilişkilendirip, Türk inanç sistemi içerisinde yerini almıştır. Tabiat olayları içerisindeki yağmurun yağma hadisesi, bozkırda yaşayan ve ekonomisinin temeli

²⁶⁵ Mehmet Yardımcı, “Geleneksel Kültürümüzde...”, s.78-83

²⁶⁶ Mehmet Ali Yoleu, “Kutsalın Yeniden Üretimi: Kutsal Su İnançları ve Hacıbektaş Zemzem Çeşmesi”, 21. Yüzyılda Eğitim ve Toplum, Cilt 3, Sayı 8, Yaz 2014, s.96; İslam inancında İbrahim peygamberin eşi Hacer ve oğlu İsmail ile ilgili kıssalarda, Hacer’in çölde su bulmak umuduyla 7 kez iki tepe arasında gidip gelmesinin sonrasında İsmail’in ayakları altından suyun fışkırdığı ve bu suyun zemzem suyu olduğu kabul edilmiştir.

²⁶⁷ Veliler veya yatırlar adıyla dini anlamda yayılarak kutsiyet kazanmış şifalı sular, istekler ve hastalıklar doğrultusunda niyet veya tedavi amaçlı kullanılmışlardır. Bu uygulamayı Anadolu halkı birinci derecede tatbik etmektedir.

²⁶⁸ Ayşe Duvacı, “Su.....”, s. 166

²⁶⁹ Şunu belirtmeliyiz ki Türkler, İslâmiyetle birlikte beden temizliğine önem vermemiş aksine İslâmiyet öncesinde de Kaşgarlı Mahmud’un aktardığı gibi “Türklerin elbiselerini ütilediklerini, ipek mendil taşıyıp, eldiven ve havlu kullandıklarını” açıkça ifade edebiliriz.

²⁷⁰ Haluk Nur Bâki, “Su ve İnsan”, Diyanet Dergisi, Cilt XIX, Sayı 1, Ocak-Şubat-Mart 1983, s. 24-26

hayvancılığa dayalı olan Türkler için önemli bir durumdur. Bu sebeple evrendeki; güneş, ay ve tabiat olayları etrafında bir takım inanç ve ritüellerin oluşması kaçınılmaz olmuştur. Özellikle bozkırda kuralık olduğu zamanlar yağmur yağması veya yağmurun durdurulması ritüelinde Türkler, Yada taşı denilen objeyi kullanmışlardır.

Türk kültür tarihine bakıldığında zaman Yada taşı hem taş kültü hem de su kültüyle ortak bir bağ kurması nedeniyle farklı bir niteliğe sahip olmuştur. Yada taşı, Türk ve Moğol kavimlerinde "yada", Yakutlarda "sata", Kırgızlarda "cada veya cay taş", Buryatlar' da "zata" vs. adlarla bilinen bu yağmur taşı; kar, yağmur, dolu, rüzgâr yarattığına inanılan veya hava şartlarını istenilen şekilde değiştirebilen, sihri güce sahip olan objedir.²⁷¹

Kâşgarlı Mahmud'un Dîvânü Lugâti't Türk sözlüğünde yât veya yat biçiminde geçen bu taş, rüzgârı ve yağmuru getirmek için icra edilen bir tür kamlık olarak vasıflandırılmıştır.²⁷² Yada taşını kullanarak, kar, dolu, yağmur ve rüzgar çıkaran kişilere isminden dolayı olsa gerek yaycı, yatçı, yadacı, cadacı adı verilmiştir. Türkler'in, yada taşını sadece kıtlık zamanlarında yağmur yağdırmak için değil, aynı zamanda yapmış oldukları savaş esnasında düşmanlarına üstünlük sağlamak, barışı te'sis etmek, çıkan yangınları söndürmek, ülkenin diğer ülkeler üzerindeki hâkimiyetini temin etmek, hatta Kağanların kut'unu sağlamlaştırmak adına kullandıkları kayıtlarda mevcuttur. Bu kayıtlardan birisinde, 449 yılında Kuzey Hunlarının yönetiminde bulunan Yüeban kabilesindeki kâhinlerin, Cücenlerin taarruzlarına karşı şiddetli yağmur yağdırdıkları, fırtına çıkardıkları, Cücenlerin onda üçünün bu sellerde boğulduğu, soğuktan dondukları kaydedilmiştir.²⁷³ XI.yüzyıla ait Dîvânü Lugâti't Türk'te ise Kaşgarlı Mahmut'un Yağma ülkesinde bulunduğu sırada bizzat kendisinin şahit olduğu, yaz mevsiminde çıkan ve her yeri saran yangının söndürmesi için yada taşının kullanılarak kar yağdırıldığı böylece yangının söndürüldüğünü ifade etmiştir.

Yağmur taşı hakkındaki en eski bilgiler VII. yüzyılda yaşayan Suriyeli bir rahibin kroniğinde yer almış olup, rahip bu inancın Türkler ve Moğollarda VI. ve VII. yüzyılda ortaya çıktığını bildirmektedir.²⁷⁴ Sihirli taş ile ilgili ilk bilgiye Çin kaynaklarında rastlanmakla birlikte Tang sülalesi tarihine göre; Hunların kuzeyinde bulunan So sülalesinin başbuğu

²⁷¹ Fuzuli Bayat, *Türk Mitolojik Sistemi(Kutsal Dişi-Mitolojik Ana, Umay Paradigmasında İkel Mitolojik Kategoriler-İyeler ve Demonoloji 2)*, Ötüken Neşriyat (2.Basım), İstanbul 2012, s.156

²⁷² Mahmud El-Kâşgari, *Dîvânü Lugâti't Türk*, Çev: Serap Tuba Yurteser, Kabeleci Yayınevi, İstanbul Mart 2007, s.673

²⁷³ Ekrem Ayan, " Türk Mitolojisinde Su Kültü ve Yada Taşı", *Türkler Ansiklopedisi*, Cilt 3, Ankara 2002, s.626

²⁷⁴ Yaşar Çoruhlu, *Türk Mitolojisinin Anahatları*, Kabeleci Yayınevi, İstanbul 2002, s.48

Ananbu yetmiş kardeşe sahipti. Bunların içerisinde Nişibu tabiatüstü güçlere sahip olup, yağmur yağdırıp, fırtına çıkarabiliyordu.²⁷⁵

Yağmur yağdırmak üzere kullanılan, kendine özgü ısı ve sesiyle canlı olarak benimsenen Yada taşının rengi ile şekli konusunda bazı görüşler bulunmaktadır. Bu görüşler; taşın toprak renginde beyaz ve ağır olup, iç kısmında kırmızı nokta bulunduğu; bazıları ise lekesiz beyaz, koyu kırmızı, kimisi de çeşitli renklere sahip, yumuşak, büyük bir kuş yumurtası büyüklüğünde olduğunu belirtmektedir.²⁷⁶ Kâşgarlı Mahmud ve Arap kaynaklarına göre yada taşının birkaç çeşidi vardır. Safi beyaz taş olan kaş taşı, kimin yanında bulunursa onu şimşek çarpmaz, taş ateşte dahi yanmaz, susayan kişi taşı ağzına alırsa susuzluğunu gidermektedir.²⁷⁷

Rengi ve çeşitleri kadar nerde veya nerelerde bulunduğu önemlilik arz eden yada taşı hakkında muhtelif düşünceler mevcuttur. Bazılarına göre hayvanların (geyik, su kuşu, yılan, öküz, koyun, kurt) karnında bulunur ki Şamanlar bu taşı kullanarak yağmur yağdırırlar; bazılarına göre de Çin'in doğu sınırında bulunan madenlerde, Altay dağlarının buzla kaplı bölgelerinde veya Türkistan'da iki bölge arasındaki bir geçitte bulunmakta idi.²⁷⁸

Yağmur yağdırma eylemi çeşitli ritüellerin yapılarıyla gerçekleşmekte ve yağmur yağdıracak kişinin de bilirkışı (Şaman, Yadacı) olması gerekmekte idi. İslâmiyet öncesinde yada taşı her zaman aynı şekilde kullanılmamıştır. Uygulanan ritüellere baktığımızda genellikle taşın okunarak suya konulduğu zaman, yağmur yağdırdığı, atın yelesine asıldığı zaman serin rüzgâr estirdiği, yangına atıldığında ateşi söndürdüğü, bir kabın içerisine kar veyahut su konarak yada taşı bırakılınca kişinin arzu ettiği hava durumu gerçekleştiği bilinmektedir.²⁷⁹ Altay Türklerinin geleneksel inancına göre, havada nemlilik yaratmak için yada taşını sıcak yerde veya koltuk altında, rüzgar yaratmak için açık havada, bol yağmur yağdırmak içinde bir gün suda bekletilirdi.²⁸⁰ Yağmur yağdırmanın beraberinde yağmuru durdurmak içinse Radloff'un kaydettiği, 1861 yılında Abakan nehri civarında araştırma yaptığı sırada yağmura tutulmuş ve yanında bulunan rehberi yadacı olduğundan gökyüzünün açılması için efsun mahiyetinde manzume okuduğu hadise örnek gösterilebilir.

²⁷⁵ A. İnan, Tarih ve Bugün..... s.160

²⁷⁶ Murat Uraz, Türk Mitolojisi, Düşünen Adam Yayınları (2.Baskı), İstanbul 1994, s.186

²⁷⁷ Fuzuli Bayat, "Türk Mitolojik Sistemi 2", s.158-159; Yada taşının diğer çeşitleri olan kara kaş, kan kaşı, yahudi taşı, harareti teskin edici taş, kulunç taşı, kılçı körtelen taş vs. türleri Türkler tarafından yağmur yağdırma uygulaması dışında kullanılmıştır.

²⁷⁸ Hikmet Tanyu, Türklerde Taşla İlgili İnançlar, Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları LXXXI, Ankara 1968, s. 57-59; Rivayetlerde Türkistan'daki bu geçitte herhangi bir sesin yarattığı yankının yağmurun yağmasına sebep olduğu anlatılmaktadır. Bu sebeple geçitten atlarıyla geçenler, hayvanların nallarını keçe ile sararlar.

²⁷⁹ Murat Uraz, Türk Mitolojisi..... s. 185-186

²⁸⁰ Fuzuli Bayat, Türk Mitolojik Sistemi 2, s. 160

Mitolojiden etkilenen halk inancına göre, Türk tanrısı Türklerin en eski atasına, istendiğinde yağmur, kar ve dolu yağdıran sihirli bir yada taşı armağan etmiştir.²⁸¹ Durumun bir benzeri İslâmiyet öncesine ait göç destanında Dokuzoğuz'lardan Bugu Tekin'in rüyasında görmüş olduğu Ak sakallının kendisine yada taşını vermesinde görmekteyiz. Yağmur taşını, Kırgız-Kazaklar'ın "Er-Gökçe" destanında düşman ülkesine akına giden Altın Ordu askerinin susuzluktan bunalmaya başladıklarında komutanları Er Kosay kullanarak askerlerine su içirmiş; Manas destanında ise Çin seferine giden komutan Almanbet düşmanı yenilgiye uğratmak için kullanmıştır.²⁸² Buna benzer pekçok örneği destanlarımızda görüp, çoğaltabiliriz.

Orta Asya Türklerinde yaygın olarak görülen törenlerden biriside yağmur yağdırma törenidir. Tabgaçlar'ın Çin'de yaptıkları gök ayini, Uygurların yaruk adını verdikleri yağmur yağdırma ayinleri, Kırgızlar'ın "cer-su kudayı" adını verdikleri kurban kesme ritüeli genellikle kar, yağmur yağmadığı ve kuraklık olduğu dönemlerde yapılan törenler olmuştur. Tüm bunların yanı sıra Türklerde yağmur yağdırdığına inanılan tanrılar da bulunmakta idi. Radloff'a göre, yer-su ruhları olarak takdis edilen ve on yedi yüksek hanın birisi olan, Abakan nehri civarında bulunan yağmur ilahı "Abakan Han" dır.²⁸³ Diğerleri ise Altayların "Bulut Hanım" dedikleri siyah yağmur bulutları, Buryat Moğolları'nın "Haran-Noyon" ve Yenisey bölgesinde yaşayan Türklerin ise "kayrakan" adını verdikleri tanrıları mevcuttur.²⁸⁴

İslâmiyet'e girdikten sonra Müslüman Türkler arasında şamanlar vasıtasıyla bu gibi uygulamaların devam ettiğine dair kaynaklarda bilgi bulunmaktadır. Nitekim Sâmânoğulları'nın Türkler üzerine sefer düzenlediği zaman Türkler'in yağmur yağdıracağına inanmayan Müslüman Araplar, savaş sırasında etrafın kararmasıyla durumun gerçekliğini kabul etmişlerdir.²⁸⁵ Taşın İslâmiyet döneminde kullanımı hususunda Şâban Şifâi'nin, "*mücerret bir tarafa su koyup içine taşı koyarlar sonrada yüksek bir yere asarlar*" şeklindeki yorumunu Tifaşi'nin, Harezşâh Sultan Mehmet'in mahiyetinde Çin'e gittiği zaman sultanın emriyle yadacının yağmur yağdırma ritüellerini gerçekleştirmiş olduğu gözlemiyle pekiştiriyoruz.²⁸⁶

²⁸¹ Yaşar Çoruhlu, *Türk Mitolojisinin.....* s.48; İslâmiyetle birlikte yada taşının menşei, Nuh peygamberin oğlu Yafes'e olan duasına bağlanmaktadır Yafes tanrı tarafından kendisine öğretilen duayı unutmamak için bir taşa yazarak boynuna asmıştır. Zamanı gelince bu taş Oğuzlara intikal etmiştir. Ancak Yafes'in diğer oğulları olan Türk kavimleri zamanla bu taşı elde etmek için savaşlar yapacaklardır.

²⁸² Abdulkadir İnan, *Tarihte ve Bugün.....* s. 164

²⁸³ Özkul Çobanoğlu, "Türk Kültür.....", s.293

²⁸⁴ Nerin Yayın, "Türk Mitolojisinde.....", s.118-119

²⁸⁵ Ahmet Yaşar Ocak, *Mevî ve Bektâşî İnançlarının İslâm Öncesi Temelleri*, İletişim Yayınları, İstanbul 1983, s. 163

²⁸⁶ A.Sühely Ünver, "Yağmur Taşı Hakkında", *Tarih Dergisi*, Cilt 4, Sayı 7, İstanbul 1953, s.80-82; "O şahıs bir çadır içerisinde başını açtı. Bir tasa su doldurarak önüne koydu ve üç karnış aldı birini sağ tarafa diğerini sol tarafa dikti. Üçüncü karnış tasın üzerindeki iki karnışa bağladı. Sonra canlı bir yılanı kuyruğundan taşın üzerindeki karnışa baş aşağı astı. Taşın muhafızından iki parça alıp, tasın içine bıraktı. Sonra onları çıkarıp birbirine sürüttü. Bu işlemi yedi kere yaptıktan sonra tasta

Görüleceği üzere farklı işlevlerle kullanılan yada taşı aslında hep. bereket simgesi olmuştur. Türkler arasında ortak bir simge olması onun değerini daha da arttırmıştır. Bu taş sayesinde hem kuraklıktan ve susuzluktan kurtulmuş hem de çıkan fırtınalarla düşmanlar helak edilmiştir. Ancak yağmur yağdıran kişiler felakete sebep oldukları zaman ya öldürülmekte ya da ülkeden uzaklaştırılmaktadır. Orta Asyadan, Anadoluya gelen bu uygulama Türkler arasında devam etmeyi başarmıştır.

2.1.4.9. Suya Karşı Yapılmaması Gerekenler

İslâmiyet öncesi dönemden itibaren Türkler, Tanrı ile kuvvetli bir bağ oluşturma, cezalandırılmaktan sakınma, onun lütfuna mahzar olma arzuları neticesinde, tabiatta bulunan bazı objeleri özel bir güce sahip olarak görmüş ve bu nesnelere kutsiyet atfetmişlerdir. Türkler'e göre, doğada gözle görünen her nesnenin bir iyisi vardır. Su iyisi bunların en üstünüdür. Çünkü kutsal şeyler ekseriyetle tabudurlar. Tabu olan objelere gelişi güzel yaklaşılmaz, ondan istenilen şekilde yararlanılamazdı.

Türkler'de yerleşmiş olan su kültü inancına göre kutlu ve arı olan suyu kirletmek ona karşı yapılan en büyük saygısızlık ve cezalandırılma sebebidir. Tabuları yıkarak su iyelerini öfkelenlendirmek, uğursuzluğa ve felaketselere yol açabileceği gibi insanlara zarar verecekleri, canlarını dahi alacakları beklenirdi. Bu nedenle Türk yurdunu gezen gezgin ve gözlemciler, Türkler'in sudan korktuklarını, ondan uzak durarak garip hareketler sergilediklerini kaydetmişlerdir.²⁸⁷

Su sahiplerini memnun etmenin yollarını arayan Türkler çözümü onlara adaklar ve kurban sunmada bulmuşlardır. Böylelikle sulardan geçmeye izinli olma, iyelerden gelecek kötülükleri engelleme ve en önemlisi de onların yardımını alma hakkına sahip olacaktı. Bu minvalde Dede Korkut hikâyelerinde görülen " kanlı kanlı sular geçit versin duası, kuru kuru çaylara su salayım, akıntılı görklü sulardan dünin geçtin," gibi örnekler durumu somutlaştırmaktadır.²⁸⁸ Başvurulan çözüm yolları birçok âdet ve davranışa sebep olacağı gibi Türkler'in su tabularını yasalaştıracağını da gösteriyordu.

Orta Asya Türk topluluklarının büyük bir bölümünde, Oğuzlarda, Moğollarda, Sibiryalılarda, Altaylılarda abdest bozarak suyu kirletmek, bazen yıkanmak, çamaşır ve kap kacak yıkamak

bir miktar su alıp etrafa serpti. Bu sırada başı açık, saçları dağınık dört ihtiyar semaya bakıp bir şeyler mırıldandılar ve iki saat sonra bulutların gözükmeye başlamasıyla yağmur yağmaya başlamıştı".

²⁸⁷ Erol Göka, " Su İle Mahrem Maceramız", *Türk Yurdu Dergisi*, Yıl 101, Sayı 300, Ağustos 2012, s. 28

²⁸⁸ B. Ögel, *Türk Mitoloji.....*, Cilt II, s. 342-355

yasaktır.²⁸⁹ İbn Fadlan, Oğuzlar için büyük ve küçük tuvaletten sonra suyla temizlenmezler, cünüplükten ve diğer şeylerden dolayı yıkanmazlar, suyla ilişkileri yok gibidir. Özellikle kışın hiç alakaları yoktur malûmatında bulunmuştur.²⁹⁰ XIII. yüzyılda Moğollar arasında bu âdet ve davranışlar çok yaygındır. Çünkü Cengiz Han bu gelenekleri çıkarmış olduğu yasayla kanunlaştırmıştır.

Cengiz Han tarafından çıkarılan bu yasa ile Moğollar, Orta Asya Türk toplulukları arasında su kültürüyle ilgili inanç ve âdetlerin uygulanması bakımından en kuvvetli ve dinamik yapıya sahip kavim olmuşlardır. Cengiz Han yasasına göre: gök gürlemesinden korkan Moğolların, fırtına zamanında akarsu kenarında yıkanmaları ve çamaşırlarını yıkamaları yasaktır.²⁹¹ Giyildiği ve iyice yıpranmadığı sürece elbiselerini yıkamaları, suya ellerini daldırmaları yasaktır. Su almak için bir kap kullanmalıydılar. Yasanın en önemli ve en sert maddesine göreyse kim su içine küçük abdestini yaparsa ölümle cezalandırılırdı.²⁹²

Yasanın haricinde Moğol ülkesine elçi olarak gelen Wilhelm Von Rubruk seyahat notlarında; Moğolların bulaşık kaplarını su ile yıkamadıklarını, et pişince yemek tenceresini kaynar et suyuyla çalkalayıp sonradan bu suyu tekrar kullandıklarını, ellerini ve ayaklarını yıkamak istediklerinde, suyu ağızlarına alıp sonrada yavaş yavaş ellerine püskürtmek suretiyle yıkadıklarını söylemektedir.²⁹³ Benzer bilgiyi Cüveynî'nin notlarında; "*İlk yazın ve yazın, hiç kimse suya giremez, akarsuda ellerini yıkayamaz, altın ve gümüş kaba su koyamaz*" şeklinde görmekteyiz.²⁹⁴

Orta Asya Türkleri'nde suyu kirletmeme yasağı şaman inanışlarında çok önemli bir yer tutuyordu. Çünkü su iyesi gündüz dinlenir, gece çalışır inancı hâkimdir. Bu sebeple zaruri olmadıkça gece dışarı su dökülmemeli, akan sudan su alınmamalı eğer alınacaksa da suyun akış istikametine doğru alınmalı idi.²⁹⁵ Özellikle Altaylar bu ritüeli uygulamakla birlikte suyun

²⁸⁹ Jean-Paul Roux, "Türkler ve Moğollarda Su Kutsaldır", (Çev: Türker Acaroğlu), La Religion des Turcs et des Mongols, Paris 1984, s.31

²⁹⁰ Ramazan Şeşen, İbn Fadlan Seyahatnamesi ve Ekleri, Yeditepe Yayınevi, İstanbul 2016, s. 10; İbn Fadlan Oğuzlarla ilgili görüşlerine şunları da eklemiştir: "Yabancıların yanında cünüplükten yıkanamazlar, sadece geceleyin onların gözünden uzak olarak yıkanabilirler. Çünkü onlar böyle bir harekette bulunan birini görürlerse kızarak, kendilerine sihir yapacaklarını düşünürler". Fadlan'ın, Türklerin temizlik anlayışlarıyla ilgili düşüncesinin, V. asırda Attila'nın ordugâhında hamamların mevcut bulunması ve VI. asırda Türk illerine gelen misafirin el ve ayaklarını yıkaması için sabun verdiklerine dair edindiğimiz bilgilere dayanarak çok da doğru olmadığını belirtmeliyiz.

²⁹¹ Harold Lamb, Moğolların Efendisi Cengiz Han, (Çev: A. Göke Bozkurt), İlgî Kültür Sanat Yayıncılık, İstanbul 2006, s. 57,187

²⁹² Turgut Akpınar, "Eski ve Bugünkü Türklerde.....", s. 31-32

²⁹³ T. Akpınar, "Eski ve Bugünkü Türklerde.....", s. 33

²⁹⁴ Jean-Paul Roux, "Türkler ve Moğollar.....", s. 31

²⁹⁵ Yaşar Kalafat, "Altaylar' dan Anadolu'ya.....", s. 63

aktığı yönden su alırken bir çeşit dua okurlardı.²⁹⁶ Böylelikle su ruhlarını rahatsız etmediklerine inanıyorlardı. Bu inanış günümüz Anadolu'sunda hala devam etmektedir.

Altaylar suya temas konusunda diğer Türk topluluklarından daha ileri gitmişlerdir. Hastalarını yıkamadıkları gibi kazanlar çalkalanırsa genç hayvanların öleceğine, sütün koyulduğu kap kacak yikanırsa hayvanın sütünün azalacağına inandıklarından dolayı süt kovalarını hiçbir zaman su ile temas ettirmemişlerdir.²⁹⁷ Eski Tuvalarda, pınarlardan su alırken kara, isli tencere kullanmak, ırmak suyuna çöp dökmek, kokmuş hayvan ölüsü atmak, akarsuya bent vurmamak, suya tükürmek ve dahi ayağını sokmak yasaklanmıştır.²⁹⁸ Yakutlar, su temiz tutulmazsa Ukalan Toyon dedikleri su iyisi kızar ve kaynakları kurutur, insanları susuz bırakır inancına sahiptirler.²⁹⁹ Başkurt inançlarında su iyelerini rahatsız etmemenin yanı sıra kovadaki suyun kapatılması, hamamda kalan fazla suyun dökülmemesi durumunda şeytanın o suyla çocuğu yıkayacağı, evin yapılacağı yere gece kova ile su konulması ve suyun dökülmemesi durumunda evin sakin, dökülürse endişeli olacağına dair inançları vardır.³⁰⁰

Eski Türklerin inanç sisteminde su ve ateş ikilisinin zıt karakterlerde olmasına rağmen birbirlerine dair yasaklamaları mevcuttur. Türk topluluklarında ateşi su ile söndürmek veyahut aceleyle ateşe su dökmek tabu idi.³⁰¹ Bu şekilde tarihi Türk toplulukları arasında tespit etmiş olduğumuz su kültü inancının uygulanıp, devam ettirilerek Anadolu'ya kadar taşınması sağlanmıştır. Bu inanç sistemi İslâmiyetin kabul edilmesiyle birlikte Türkler arasında daha derin manalar içermeye başlamıştır.

²⁹⁶ Nadya Yuğuşeva, "Altaylarda Kamlık (Şamanizm) İnanç ve Anadolu'daki Yansımaları", Aktaran: Sadık Tural, *Türk Dili Dil ve Edebiyat Dergisi*, Cilt 2001/1, Sayı 390, Şubat 2001, s. 209

²⁹⁷ T. Akpınar, "Eski ve Bugünkü Türklerde.....", s.36

²⁹⁸ Kenin-Lopsan, Monguş B., "Tuvaların Eski Gelenekleri", (Aktaran: Ekrem Arıkoğlu), *Türk Dünyası Dil ve Edebiyat Dergisi*, Sayı 5, Bahar 1998, s. 295; Günnur Yücekal, "Gök-Tanrı İnançlarının Bilinmeyenleri.....", s. 138

²⁹⁹ I. Oymak, "Anadolu'da Su.....", s. 41

³⁰⁰ Gülnar V. Yuldıbayeva, "Baskurt Halk İnançlarında.....", s. 389

³⁰¹ Satı Kumartaşoğlu, *Türk Kültüründe Ateş.....*, s. 90

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

1. ANADOLU'DA SU KÜLTÜ İLE İLGİLİ İNANÇLAR

Su kültü, çeşitli coğrafyalarda, farklı kültürlere sahip olan toplumlarda görülen bir inanış. Türk toplulukları arasında yaşanan ortak bir kült unsurdur. İslâmiyet öncesi var olan Yer-su inanışları daha sonraki dönemlerde Türkler'in Anadolu'ya gelmesiyle birlikte su kültürüne dönüşerek toplumun manevi yaşantısında etkisini sürdürmeyi başarmıştır. Türk inanç sistemi içerisinde yer alan bütün unsurların, Yer-su kültüründeki fonksiyonlarını eskisi gibi sürdürdüğünü söyleyemesek de, yeni dinin yapı taşlarıyla kaynaşarak devam ettiğini söyleyebiliriz.

Türk toplulukları, muhtelif dinlere girdikleri zaman eski inançlarından yeni dinle çatışmayan öğeleri olduğu gibi, çatışanlarını ise yeni dinden aldıkları motiflerle destekleyerek ona uydurmaya çalışmışlardır.³⁰² Tam bu noktada Anadolu coğrafyası, birçok uygarlık, kültür, din ve inanç sisteminin kaynaştığı yer olmuştur. Türk halk kültürü, günlük yaşamın uygulama ve değer yargılarıyla yeni bir içerik ve nitelik kazanmıştır. Tarihi perspektif içerisinde bu durum Türkler'in atalar kültü, tabiat kuvvetlerine inanma, yer-su inancı, Göktanrı inancı ve Kamlık öğretisinin İslâmiyete geçişle birlikte eski-yeni âdetlerin, ritüellerin, pratiklerin karışım haline gelerek Anadolu'ya taşınması, günümüzde hala Anadolu'da bu inanç ve uygulamalara önem verildiğini göstermektedir.

Türkler, yaşadıkları, vatan tutmuş oldukları Anadolu topraklarında su kültü doğumdan ölüme kadar pekçok uygulamada hâlâ varlığını sürdürmektedir. Orta Asya toplumlarının çoğunda; Oğuzlarda, Moğollarda, Sibiryalılarda, Altaylılarda olduğu gibi günümüzde Anadolu'da yaşayan heterodoks topluluklarda suyun kutsallığına dair olan inançlar bazı yasak ve sınırlandırmaları getirdiği gibi arı ve kutlu suyu kirletmekten çekinme ve sakınma, sudan şifa bulma uygulamalarını da günlük hayatta aynen devam ettirmektedir. Anadolu'da kutsiyet affedilen su, adak ve dilek dileme çerçevesinde İslami değerlerle bütünleşerek veli, şehit, gazilerin mezar veya türbeleri etrafında bir takım âdet ve ritüeller gerçekleştirilmektedir.

Halkın ziyaret ettiği velilerin, evliyaların türbe veya mezarlarının yanında bulunan pınar, göl veya akarsular kutsal kabul edilip, kendilerince bir kısım hastalıkların tedavisinde, bazı dileklerin gerçekleşmesinde şöhret kazanmıştır. Bunlardan bazıları, çocuğu olmayanları çocuk sahibi yapmak, akıl hastalarını, sara hastalarını iyileştirmek amacıyla ziyaret edilirken,

³⁰² Ahmet Yaşar Ocak, *Alevî ve Bektâşî Kültürlerinin.....* s.53

bazılarıysa sadece tek bir konuda salahiyyete sahip idi. Bu tür ziyaretler genellikle velilerin soyundan geldiklerine inanılan ve ocak olarak tabir olunan ailelerin kılavuzluğuyla bir takım usullere uyularak yapılmaktaydı. Ziyaret sırasında kurban kesilir, türbe veya mezara dileklerin kabulü mâ`nâsında bez bağlanırdı.³⁰³ Bu şekilde suyun kutsal olarak kabul edildiği Tunceli`de de Munzur çayı`nın kaynağında halk toplanıp kurban kesmektedir.³⁰⁴

Türk halk hekimliği uygulamalarının merkezinde yer alan ocakların temelinde İslamiyet öncesi eski Türk inancındaki kamlık geleneği yer almakla birlikte bazı İslâmi motifleri içerisinde barındırmaktadır.³⁰⁵ Uygulamanın gerçekleşmiş olduğu yerlerden birisi Manisa`nın Çavlu köyü gelincik ocağıdır; burada cilt hastalıklarına karşı çeşitli tedaviler uygulanmaktadır.³⁰⁶ Adana`da çocuk sahibi olmak isteyenler Cabbar Dede, Bilâl-i Habeşi, Yedi Kardeşler, Durhasan Dede ziyaretine, boğaz hastalığına yakalananlar Süleyman Efendi ziyaretine, akıl hastaları ve görme özürlüler Çoban Dede`ye götürülürken, Çukurova`daki birçok türbe ise ayırım yapılmaksızın çeşitli hastalıkların tedavisinde ziyaret edilmektedir.³⁰⁷ Malatya Merkez-Konak kasabasında Horata suyunun çıktığı yerde bulunan Horasan Baba türbesi, yöredeki çobanların hasta olan hayvanlarını getirip, buranın suyundan içirdikten sonra türbe etrafında dolaştırır ve oradan geçen ilk kişiye yağ, peynir vererek hayvanlarının iyileşeceğine inanırken; halk Horata suyundan içen kişilerin dileğinin gerçekleşeceğine inanmaktaydı.³⁰⁸ Kastamonu`da bulunan Haraçoğlu türbesi Asa suyundan kim şifa niyetine içip, yıkanırsa şifa bulurdu.³⁰⁹

Yine Kastamonu`ya ait Şeyh Mehmet Efendi türbesi asa suyu; dilek, adak, şifa niyetiyle ziyaret edilmektedir.³¹⁰ Siirt`teki Şeyhü`l Hazin, Şeyh Halef, Şeyhü`s Sibre, Şeyhü`l Horani, Şeyh Cerrah, Şeyh Termo, Şeyh Münkedir türbelerindeki kuyuların suları, içilerek veya

³⁰³ Ahmet Yaşar Ocak, *Kültür Tarihi Kaynağı Olarak Menâkıbnâmeler (Metodolojik Bir Yaklaşım)*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1992, s. 18

³⁰⁴ Atilla Türkylmaz, "Anadolu Öncesi Türklerde.....", s. 181

³⁰⁵ İslâmiyetle gelen motifler: asa suyu, taştan veya yerden su çıkarma, ırmak veya denizi yarma, suyu kana çevirme, bereket getirme, vücut hastalıklarını giderme, su üstünde yürüme vs. gibi.

³⁰⁶ Sami Kılıç, Abdullah Altuncu, " Cilt Hastalıklarına Yönelik Bir Halk Hekimliği Uygulaması: Gelincik Ocağı (Çavlu Köyü-Fikriye Pınar Örneği)", *Turkish Studies - International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, Volume: 10, 10/ 2015, s. 630-632

³⁰⁷ Nilgün Çıplak, " Çukurova`da Halk Hekimliği ve İlgili Uygulamalarda Eski Türk İnançlarının İzleri", *Türk Kültürü*, Sayı: 507-508, Yıl: XLIII, s. 10

³⁰⁸ İskender Oymak, " Anadolu`da Su.....", s. 45

³⁰⁹ Asa suyu: Veli olarak nitelendirilen kişilerin asalarını yere vurmasıyla fişkıran sulardır. Velinin kerameti olarak görülen asa suları etrafında şekillenen inanış ve pratikler, Türklerde ki suyun kutsallığına dair olan inancın ürünüdür. Ayrıca kutsallığı velinin kerametine bağlanan asa suları, asanın yere vurulmasıyla yeryüzüne çıktığı gerekçesiyle Türklerde ki ağaç kültürüyle de bağdaştırılabilir.

³¹⁰ Gülten Küçükbaşmacı, "Kastamonu`da Asa Suları", *Halk Kültüründe Su Uluslararası Sempozyumu*, Tekirdağ 07-08 Kasım 2013, s. 211-214; Haraçoğlu türbesi asa suyu rivayetlere göre, kuraklık zamanlarında dergâh sahibi Saadettin Veli hazretlerinin abdest almak için kayaya asasını vurarak çıkarmış olduğu sudur. Mehmet Efendi türbesinin asa suyu ise Veli defnedildikten sonra oğlunun rüyasına girerek mezarında suyun çıktığını söylemesiyle ortaya çıkan su olup, halk arasında zenzem suyuyla eşdeğer tutulmaktadır.

banyo yapılarak sağaltım amaçlı kullanılmaktadır.³¹¹ Sivas'ın merkezinde ise Yılcık hastalığı tedavisinde buradaki yılcık evlyasına gidilerek mezarın yanındaki kıvrımlı taşta su dökerler.³¹² Suyun döküldüğü yere gelen hasta, bu su ile yara beresini yıkayarak şifa bulmaya çalışmaktadır.³¹³

Adıyaman'da uygulanan adakların gerçekleşmesi için yedi genç kızın Cuma namazından önce kırk bir Yâsin suresini bir şişe suya okuyarak, adak dilenir, suyu da ermiş kişinin mezarına dökülerek kabul olan dilek veya adak için fakirlere yardım edilir.³¹⁴ Aynı ritüel genç kızların kısmetlerini açmak için yapılırken farklı olarak suyun Cuma sabahı yedi pınardan alınmasına dikkat edilmektedir.³¹⁵ Ankara'da görülen su adağı ise dileği diledikten sonra kâğıda yazılan duayı büyük bir suya atılması şeklinde yapılmaktadır.³¹⁶

Dede Korkut'ta görmüş olduğumuz saçı uygulamasıyla eşleştirdiğimiz suya kurban sunma eylemi, Anadolu'da Diyarbakır ve Urfâ çevresinde kuruyan veya kurumaya yüz tutmuş olan akarsulara hala uygulanmaktadır.³¹⁷ Anlaşılabacağı üzere kuyu suyu ile yıkanma, temas etme ilk kozmik eylemin tekrarı, asa sularını içme, arınma veya yaratılışı, türbenin toprağından suya karıştırıp içme ya da yakınındaki kaynaktan su içme, şifa bulmayı; türbeler etrafında kurban kesme, suya kurban kanı akıtma, su kaynaklarına metal para atma, saçı saçma gibi pratikler Anadolu'da İslâmiyet öncesi su kültüründe adak ve dilek dilemenin izlerini işaret etmektedir.

Orta Asya Türkler'i otacılar, kamlar ve çeşitli ilaçlar vasıtasıyla suyun şifa vericiliğinden faydalanmışlardır. Günümüzde devam eden bu gelenekte geçmiş uygulamalardan farklı olarak mineral kökenli tedaviler, psikolojik tedaviler, mistik tedaviler ve dinsel yolla yapılan sağaltmalar şeklinde iyileştirici, arındırıcı sudan yararlanılmaktadır. Mineral kökenli şifalı

³¹¹ Rezan Karakaş, "Sürt Halk Kültürünün Şifa Dağıtıcıları: Kutsal Sular", *Turkish Studies - International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, Volume: 7.4 / 2012, s. 2149

³¹² "Türk Dermatoloji Derneği Hasta Bilgilendirme Broşürü", Yılcık hastalığı (Erizipel): Deride ağrı, kızarıklık, şişlik ve ısı artışı ile ortaya çıkan en çok bacaklarda görülen bir deri enfeksiyonudur.

³¹³ İsmet Çetin, "Kutsal Su ve.....", s.5

³¹⁴ Türk mitolojisinde ölen ata ruhlarının yüceltilmesi, onlardan yardım istenmesi veya bazı durumlardan onlardan korkulması neticesinde ortaya çıkan atalar kültürünün varlığından bahisle Türkler'in atalar ruhuna gösterilen saygının nişanesi olarak onlara kurban sunmak, onların yaşadığına inanılan mağaraları ziyaret etmek ata ruhlarını memnun etmek, onların rızasını kazanmak amacıyla yapılmakta idi. Bu minvalde İslâmiyet sonrası, Anadolu'da ve günümüzde Türkler'in ata mezarları kutsal kabul edilmekle beraber Tanrı'ya yakın olarak kabul edilen kişilerin (evliya, veli) herhangi bir konuda sağ veya ölü iken yardımının dokunacağına inanılması ve bunun için ritüellere başvurulması veli kültürünü ortaya çıkarmıştır. Böylece Veli veya evliya mezarları başında yapılan hasatlıkların iyileşmesi ya da dileklerin gerçekleşmesi adına bazı ritüellerde bulunulması atalar kültürüyle açıklanabilir.

³¹⁵ Ayşe Özcamus, "Adıyaman Merkez ve Çevresindeki Adak Yerleri ve Uygulamaları", *Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Halk Bilimi Anabilim Dalı Y. Lisans Tezi*, Ankara 2007, s. 35

³¹⁶ Hikmet Tanyu, *Ankara ve Çevresinde Adak ve Adak Yerleri*, Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları LXXXI, Ankara 1967, s.63; Kişi kağıda yazılan duayı Cuma günü selâdan önce akan büyük bir suya (Ankara'da Baraj, Çubuk Çayı, başka yerlerde deniz de olabilir) atarken: "Elimi saldım ulu deryaya, yalvarırım Ulular Ulusu Mevla'ya, muradımı isterim önümüzdeki Cumaya" diye niyazda bulunmaktaydı. Bu su adağı: bir işte ilerlemek, yükselmek, sırf geçmek, eğlenmek, doğurmak, ev almak, gibi dilekler için daha fazla yapılmakta idi.

³¹⁷ Yaşar Kalafat, *Doğu Anadolu'da Eski Türk.....* s. 51

kaplıca-ılıca suları, kükürtlü, demirli, asitli, sodalı sular Anadolu'da genellikle cilt ve mide hastalıkları, eklem ağrıları, böbrek hastalıkları gibi çeşitli vücut hastalıklarında kullanılmaktadırlar. Mesela Kayseri'de Bayramhacı, Çiftgöz, Tekgöz ve Hacı Veli kaplıcalarında romatizma başta olmak üzere kadın hastalıkları, mide ve sindirim rahatsızlıkları, kan dolaşımı, kas ağrıları, sinirsel hastalıkların tedavisinde faydalanılmaktadır.³¹⁸ Bu tür tedavilerin haricinde Anadolu'da eski inançların izinde halkın yapmış olduğu çeşitli pratik ve sağaltmalar bulunmaktadır.

Artvin yöresinde suyun şifa vericiliği çevresinde yapılan halk hekimliği ritüellerinden birisi el üzerinde bulunan mecec adı verilen urların kaybedilmesi için turşu tuzuna üç İhlas bir Fatiha sureleri okunarak ters çevrilmesi ardından ay ışığında akan suya veya bir çeşme ayağına bırakılıp arkaya bakmadan ve konuşmadan eve dönülmesi pratiğidir. Ayrıca ateşli hastalar için ateşten yedi tane kor alınarak, İhlas okunur ve durgun suya batırılarak söndürülür sonrasında hasta olan kişiye bu su içirilir. Hasta olanların iyileşmesi içinse okunan taş suya atılır.³¹⁹ Erciş'te Arpacık hastalığını iyileştirmek için kurban edilen hayvanın gözü kurutulur hasta olan kişinin yıkanacağı suya üç kez sokulup, çıkartılır ve suyla yıkanan hasta iyileştirilirdi.³²⁰ Ağrı ve Kars'ta; İlbahar aylarında, yıkanmak için suya ilk defa girilirken, "ağrılığım, kirliliğim, kelliğim, keçeliğim bu suya" diyerekten üç kez tekrarlanırsa, o yılın sağlık ve huzur içerisinde geçirileceğine inanılmaktadır.³²¹ Kızılırmak'ta uykusu gelmeyen çocuklara ırmaktan su getirilir, Kur'an'la tartılarak çocuk bu suyla yıkanır ve su ırmağa dökülür. Fakat bu işlem yapılırken hiç konuşulmamaktadır.³²² Bu ve buna benzer pekçok örneğin Anadolu sahasında yaşadığını görmekteyiz.

Kutsal olan şifalı sular farklı fonksiyonlar içerisinde kullanılabilir. Bu işlevlerden bazıları nazar veya büyüü bozma, uğursuzluğu giderme, çocuk sahibi olma veya doğumu kolaylaştırma, korkuyu yok etme gibi ritüellerdir. Erzurum, Kars, Muş ve Ağrı'da büyü eğer muska ile yapılmışsa onu bozmak için muskayı su ile yıkayıp ardından okuyarak suya atılmaktadır.³²³ Çocuk sahibi olamayan kadınlara ise Çıldır'da çocuklu bir kadının avucundan su içirilmesinin netice vereceğine inanılmaktadır.³²⁴ Doğumu kolaylaştırmak içinse Siirt

³¹⁸ Mahmut Doğrusöz. "Kayseri ve Çevresinde Su ile İlgili İnanç ve Uygulamalar". Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, Kayseri 2005, s. 214

³¹⁹ Musa Öksüz. Ülkü Önal. "Artvin Yöresinde Su ile İlgili Âdet, İnanma ve Efsaneler". Halk Kültüründe Su Uluslararası Sempozyumu (07-08 Kasım), Tekirdağ 2013, s. 10-11

³²⁰ Erol Albayrak. "Erciş'te Eski Türk İnançlarının İzleri". Niğde Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili Ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Niğde 2006, s. 89

³²¹ Atilla Türkyılmaz. "Anadolu Öncesi Türklerde.....", s. 181

³²² Rezan Karakaş. "Siirt Halk Kültürünün Şifa Dağıtıcıları;.....", s.2152

³²³ Ö. Çobanoğlu. "Türk Kültür.....", s. 296

³²⁴ İsmet Çetin. "Kutsal, Su.....", s.6

yöresinde, kadın sıcak su dolu tencereye oturtturulur veya zembek suyu içirilir yahut kocasının ayakkabısından su verme tezahürleri vardır.³²⁵ Korkuyu bertaraf etmek için günümüzde hala devam eden “okunmuş su içirme” pratiği mevcuttur. Anadolu'nun her köşesinde nazar ve büyü'nün yok edilmesi adına genel olarak yapılan işlem kurşun dökme işlemidir. Fakat bunun yanı sıra uygulanan işlem kırklama veya kırk basması denilen arınma esasına dayalı uygulamadır.³²⁶

Arınmış ve Hakk'ın yüzünü görmüş olan suya saygıda bulunma işlemi Anadolu'da bir nevi saçı ile yapılmaktadır. Çünkü gelinler koca evine gelirken altından sular akan köprüden geçirilmekte. güvey evine girerken gelinin başına “su serpilmekte”, ırmağı ilk geçen kişi veya çağlayan sudan geçmek isteyen kişi suya bir şey atmak zorundaydı. Bu minvalde Bingöl, Tunceli, Muş civarında gelin ırmaklardan geçirilerek yeni evine getirilir ve böylece hem kara iyelerden arınmış hem de suya saygıda bulunmuş oluyordu.³²⁷ Kayseri'de gelin damat evine gitmeden önce çeşme veya türbelere götürülerek sulardan içirilir.³²⁸ Nitekim bu ritüel Orta Asya Türklerinde geline su gösterme işlemiyle aynı amacı taşımaktadır. Ayrıca günlük hayatta sık sık rastlaştığımız su içmeden önce yere çömelerek, elini başının üstüne koyup, besmele çekerek, üç yudumda içmek suya saygının göstergesi durumundadır.³²⁹

Saygıda bulunulan arı ve kutsal su inancı dâhilinde Anadolu'da devam eden bir takım tabulara halk arasında özveriyle uyulmaktadır. Öyle ki gece dışarıya besmelesiz su(sıcak, soğuk)dökmek, gece su kaplarını açık bırakmak, su güzergâhına tükürmek veya idrar yapmak, ateşi su ile söndürmek, kutsal sularda balık tutmak, suyu israf etmek ve kirletmek, akarı olmayan kaynaktan su içmek, su içerken yılanı dahi dokunmak yasaklar arasında bulunmaktadır. Misal; Kütahya İli'nin Tavşanlı ilçesinde gece açıkta su bulundurulmaması, bekletilen suyun içilmemesi, evde yıkanan cenaze suyunun ulu orta bir yere dökülmemesi inançlar arasında yer almaktadır.³³⁰ Aydın'ın Koçarlı İlçesi'nde ise yıkanacak kişi veya çamaşırlar dereden su alınıp, biraz ötesinde yıkanması gerektiği, ayakta değil oturarak su içilmesi ve özellikle ezan okunurken su içilmemesi gerektiği, önu akmayan pınardan su

³²⁵Rezan Karakaş, “Siirt Halk Kültürünün Şifa Dağıtıcıları.....”, s. 2158

³²⁶Kırklama ve kurşun dökme işlemi genellikle birbirine benzer şekillerde uygulanmış olup, hastalığı yok etme, suyun temizlenme kuvvetinden yararlanarak arınma amacıyla yapılmaktaydılar. Kırk basması ise anne ve çocuğun kötü iyelerden korunması amacıyla değirmen suyu ile yıkanmasından ibaretti. Bu gün Anadolu'da uygulamasına rastlanmaktadır.

³²⁷Yaşar Kalafat, *Türk Kültürlü Halklarda.....*, s. 87

³²⁸Özlem Demren , “Türkiye Evlenme Geleneklerinde Su Motifi”, *Halk Kültüründe Su Uluslararası Sempozyumu Bildirileri*, Tekirdağ 07-08 Kasım 2013, s. 216

³²⁹ İslam'da sünnet olan su içme adabı aynı zamanda sağlık açısından da yararlı bulunmaktadır.

³³⁰İbrahim İtem Yücel, “Favşanlı'da Eski Türk İnanımın İzleri”, *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı Yüksek Lisans Tezi*, Kütahya 2011, s.60

içilmeyeceği yönünde inanç ve davranışlar mevcuttur.³³¹ Balıkesir'in Ayvalık ilçesinde ise ölü evinde ve çevresindeki evlerde ölüm haberi duyulunca evlerdeki bütün su kapları "Azrail kılıcını yıkamıştır" inancıyla dökülmektedir.³³²

Bütün bu ritüellerden farklı olarak Anadolu'daki Aleviler' in Kerbela olayları sebebiyle su orucu tutma, suyu idareli kullanma yasaklamaları suya saygının ve çekinmenin bir ifadesi konumundadır.³³³ Tüm bu yasaklamaların yanı sıra Anadolu'da İslâmiyetin getirisi olarak Orta Asya Türkleri'nin uygulamış oldukları bazı davranışlar terk edilmeye yüz tutmuştur. Bu tutumlardan bazıları; vücut temizliğine önem verildiğinden dolayı cünüpken suyla yıkanma, ibadet öncesi abdest alma, ev eşyalarının su ile temizlenmesi (yemek tabakları, çamaşırlar vs.), su ile taharetlenmek, akarsular üzerine set vurmak gibi pekçok uygulama hayata geçirilmiştir.

Kirlenmemesine özen gösterilen arı su üzerine yemin etme, and içme geleneği İslâmiyet sonrası Anadolu'da günümüze kadar devamlılığını sürdürmüştür. Dede Korkut hikâyelerinde and içmek, yemin etmek tabirleri beddua şeklinde geçmektedir. Günümüzdeki yorumuysa bir durumun gerçekliğini teyit etmek, güvenilir kılmak anlamında kullanılmaktadır. Uygulanışı belirli geleneklere dayanan yemin içmek, and içmek deyişleri Tunceli'de barışmak amacıyla Munzur çayına gelen ailelerin, aşiretlerin sudan bir yudum içtikten sonra ona birer taş atarak yaptıkları yeminin kabul edilmesi için niyet edilmesi şeklindedir.³³⁴ Böylece yeminin bozulması durumunda gelecek cezanın suyun mistik gücünden beklendiğini ve İslâmiyet öncesi Türklerdeki suyun üzerine and içmek, yemin etmek anlayışının devam ettiğini anlamaktayız.

Üzerine yemin içilmesi, adak ve dilekler dilenmesi, şifa vasıtası olarak görülmesi, yaradılış nüvesi olması manasıyla Türkler suyu; sonsuzluk iksiri, ölümsüzlüğün anahtarı olarak görmüşlerdir. Bu durum efsanelerde, destanlarda dirilik suyu; İslâmiyet döneminde Hızır-İlyas kıssasıyla âb-ı hayat suyu geçmişten geleceğe aktarılan ölümsüzlüğe ulaşma yolu olarak benimsenmiştir. İslâmiyet'in Anasır-ı Erbaa şeklinde nitelendirdiği âb-ı hayat suyu inancı Anadolu'da Hızır-İlyas günü yani Hıdrellez kılıfına bürünmüştür.

Anadolu'da halk takvimine yansıyan Hıdrellez inancında, Orta Asya Türkleri'nin ağaç, su, ateş, atalar kültlerinin yanı sıra İslâmiyet'in etkileri de görülmektedir. İslâmiyet öncesi

³³¹ İsmail Abalı, "Koçarlı Halk Kültürü", Adnan Menderes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü TDE Anabilim Dalı Y. Lisans Tezi, Aydın 2011, s. 136-137

³³² Özkul Çobanoğlu, "Türk Kültürü.....", s.297

³³³ İskender Oymak, "Anadolu'da su.....", s.51

³³⁴ Furgat Akpınar, "Eski ve Bugünkü Türklerde.....", s.38

eski Türk takvimi. 6 Mayıs- 8 Kasım aralığı Rûz-ı Hızır (Hızır günleri, yeşil veya yeşeren günler). 9 Kasım- 5 Mayıs Rûz-ı Kasım(Kasım günleri) şeklinde dizayn edilmiştir.³³⁵ Tabiatın canlandığı, kışın bittiği ve yaz döneminin başladığı Miladi 6 Mayıs günü İslami inançta Hızır ve İlyas peygamberlerin bir araya geldiği gün olarak kabul ediliyordu. Bunun içindir ki Anadolu halkı 21 Mart'ı ilkbaharın başlangıcı Nevruz Bayramı, 6 Mayıs'ı ise yaz dönümü Hidrellez Bayramı şeklinde icra ediyordu.³³⁶ Ancak şunu da belirtmeliyiz ki Miladi 6 Mayıs, Rumi takvime göre 23 Nisan'a tekabül edip, günümüz Anadolusu'nda bazı yörelerde "Yedi Mayıs" ya da "Mayıs Yedisi" şeklinde 20 Mayıs günü festival olarak kutlanmaktadır.³³⁷

Geçmişten Anadolu'ya taşınan Hidrellez âdet ve ritüelleri: şifa, sağlık, bolluk-bereket, talih, kısmet, mal-mülk isteklerine yönelik uygulanmaktadır. Hidrellez gününün öncesinde Hızır Aleyhisselam'ın evlere geleceği inancıyla halk evleri temizlemekte ve temiz kıyafetler giymektedir. Genç kızların kısmetinin açılması adına bir çömleğe dere suyu dökülür ardından kırk yeşil ot yaprağı koyulur, kızlara ait süs eşyaları da içine atılarak ağzı kırmızı tülbentle kapatılır ve açmış bir gülfidanının dibine gömülür. Banyo suyuna eklemek için kırk çeşit ot toplanır, genç kız ve erkekler temiz bir kovayı ağzına kadar su doldurup bunu evin herhangi bir köşesine koyup sabah kalkınca o suya bakarak güzelleşme dileğinde bulunurlar, maddi sıkıntısı olanlar ise bolluk-bereketeye erişmek için su teknesine buğday atmaktadırlar.³³⁸

Hidrellez sabahı yağmur yağarsa o yılın bereketli olacağına inanılır ve bu yağmur suyu şifa niyetine içilir, hayvanlar bu yağmurda dışarı çıkartılarak verimlilikleri artırılmaya çalışılır. Ayrıca önceden kırlardan toplanmış bitkilerin suyu içilir veya banyo yapılırsa hem şifa bulunacağı hem de kötülüklerden korunulacağına ve özellikle Hidrellez gecesi suya girenlerin hastalıklara karşı direnç kazanacağı, saçlarının uzayacağı, gelin gittikleri eve bereket götüreceklerine inanılır.³³⁹

5 Mayıs günü güneş doğmadan dere veya deniz kenarına gidilerek esenlik için el, yüz yıkanmakta, kâğıda yazılan dilekler veya küçük taşlar suya atılmakta, kırlara gidilerek çiçek veya otların üzerindeki çiğ damlaları toplanarak ele yüze sürülmekte veya çiğlerden yoğurt mayalanmaktadır. Misal, Balıkesir'de hidrellez gecesinde papatya yapraklarına yağın çiğler

³³⁵ Alaattin Uca, "Türk Toplumunda Hidrellez-I", A.Ü Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi, Sayı 34, Erzurum 2014, s.114

³³⁶ Şaban Çelikoğlu-Evren Atış, "Bir Kültürel Coğrafya İncelemesi: Zonguldak İlinde Hidrellez Etkinlikleri", *International Journal Of Human Sciences*, Cilt. 1, Sayı 2, 2014, s. 1181

³³⁷ Bilgehan Atsız Gökdag, "Doğu Karadeniz Bölgesinde Eski Türk İnançlarının İzleri", *Uluslar Arası Anadolu İnançları Kongresi Bildirileri*, Ankara 2001, s.281

³³⁸ Erman Artun, "Tekirdağ'da Hidrellez Geleneği", *Halk Kültüründen Derlemeler "Hidrellez Özel Sayısı"*, Ankara 1990, s.5-7

³³⁹ Fatma Ahsen Furan, "Anadolu'da ki Hidrellez Kutlamalarına Dair İnanmalar, Ritüeller, Yasaklar ve Yaptırımlar", *Gazi Türkiyat Türklük Bilimi Araştırma Dergisi*, Sayı 2, Bahar 2008, s. 95

bir kaşıkla fincana koyulup ardından yoğurt mayalanması işlemi, Hıdrellez sabahında kadın-erkek, çoluk-çocuk toplanarak derenin kenarına gidildiği ardından köprünün üstüne çıkılarak önce suya saygı göstererek yazgara denilen dilek iplerinin arınma amacıyla suya atıldığı bilinmektedir.³⁴⁰ Bu uygulamaların aksine Hıdrellezde yapıldığı takdirde kötü sonuçlara sebep olan ritüeller de vardır. Mesela çamaşır yıkanırca dolu yağacağı özellikle Hıdrellez'e beş hafta kala çamaşır yıkanmaması gerektiği inancı yaygındır.³⁴¹ Zonguldak'ta hıdrellez sabahında Devrek çayı kenarına gidilerek arınma isteğiyle çaya taş atılmakta ve ayrıca bu gün içinde çamaşır yıkanırca evden ölü çıkacağına inanılmaktadır.³⁴²

Hızır Aleyhisselam'ın yeşil ve temiz yerlere gideceği hasebiyle Anadolu genelinde halk bu gün için toplanıp yeşillik ve su bulunan yerlere gitmektedir. Örneğin Silifkeliler kutlamalardan bir gün önce Göksu ırmağı kenarına giderek dualar eder ve çocuk, ev, araba vb. gibi istekte bulunarak bu dileklerini figürlerle oraya çizmektedirler.³⁴³ Malatya Kernek'te ise Hıdrellez'de, kutlamaların yapıldığı alandan su alınıp eve götürülür ve yeme-içmede ve bahar temizliğinde kullanılmaktadır.³⁴⁴ Kısaca hıdrellez inanç ve uygulamaları, köklü bir geleneğin devamı niteliğinde yapılan ve toplumun sosyo-kültürel bağlarını güçlendiren festivallerle devam ettirilmektedir.³⁴⁵

Türklerin toplu bir şekilde yapmış olduğu ritüellerden bir diğeri de bolluk-bereketeye kavuşma, kıtlık ve kuraklıktan kurtulma maksadıyla yağmur duasına çıkma geleneğidir. Kuraklığın şiddetli olduğu dönemler insanlar geçmişte olduğu gibi günümüzde de belirli davranışlarda bulunarak yağmurun yağmasını sağlamaya çalışmaktadırlar. Fakat yağdırma ritüelini Yada taşıyla değil, İslami tasavvur ile belirli yöntemlerle yapmaktadırlar.

İslâmiyet öncesi Orta Asya Türk kültüründe yer alan, Anadolu'da İslâmi niteliğe bürünen yağmur yağdırma töreni, kuraklığın baş gösterdiği dönemlerde belirli bir düzen içerisinde bir köy ya da birkaç köy halkının bir araya gelerek yapmış oldukları duanın ritüel niteliği kazanmış boyutudur. Bu ritüeller Anadolu'da bölgeden bölgeye farklılık gösterse dahi temelinde kutsal su inancı, saç geleneği, kurban sunma âdeti ve atalar kültü yatmaktadır.

³⁴⁰ Solmaz Karabaşa, "Balıkesir İli Edremit İlçesi Mehmetalan Köyü'nde Yaşayan Tahtacı Türkmenlerinde Hıdrellez Geleneği", *Millî Folklor*, Yıl 29, Sayı 114, 2007, s. 57-60

³⁴¹ Erman Artun, "Tekirdağ'da Hıdrellez.....", s. 9

³⁴² Şaban Çelikoğlu-Evren Atış, "Bir Kültürel Coğrafya.....", s.1191-1195

³⁴³ Mehmet Alptekin, "Silifke'de Eski Türk İnançlarının İzleri", *Niğde Üniv. Sosyal Bilimler Enstitüsü T.D.E Anabilim Dalı Y. Lisans Tezi*, Niğde 2007, s.101

³⁴⁴ Mustafa Arslan, "Kutsal ve Seküler Arasında: Hıdrellez ve Türbe Kültürü Çevresinde Gelişen Eğlence Kültürü", *Birey ve Toplum*, Cilt 5, Sayı 10, Güz 2015, s.99

³⁴⁵ Nevruz kutlamaları tıpkı hıdrellez gibi toplu bir şekilde yapılarak, yeni gün suyuyla eli yüzü yıkama, su üzerinden atlama, birbirine su serpmeye, soğuk su ile yıkanma uygulama ve inanışları mevcuttur.

Günümüz Anadolu'sunda yağmur duası uygulamaları bazı bölgelerde belirli bir takvime bağlanarak gelenekselleştirilmiştir. Yıl içerisinde bu bölgelere bolca yağış düşse bile halk şükretmek amacıyla bilhassa İlkbahardan yaz aylarına geçilen Mayıs ve Ağustos ayları aralığında çeşitli seremoniler tahakkuk etmektedir. Bu amaçla Çorum İli'nin Boğazkale İlçesinde her yıl rutin bir şekilde devam eden "Nöbeti Baba Yağmur Duası" festivali, yağmurun az yağdığı zamanlarda bereket duası, çok yağdığı zamanlarda şükür duası için yapılmaktadır.³⁴⁶

Yağmur duasının ne zaman yapıldığı kadar nerede yapıldığı da önem arz etmektedir. Çünkü duanın kabulü anlamında kutsal yerlere dikkat edilmektedir. Orta Asya Türkleri yapılacak dua veya törenler için Gök Tanrı'ya yakın olarak gördükleri kutsallık atfettikleri yüksek dağ tepelerini tercih ediyorlardı. Buna istinaden günümüzde de yüksek dağ tepeleri veya türbe ya da yatağın bulunduğu alanlar tercih edilmektedir. Kayseri'nin Sarıoğlan yöresi Kara köyünde yağmur yağdırma töreni Tekke türbesinde. Yerli kuyu köyünde de ziyaret tepesinde yapılmaktadır.³⁴⁷

Anadolu'da yöreden yöreye değişen yağmur yağdırma uygulamalarına baktığımız zaman genellikle eski Türklerde görülen yada taşının kullanılmasına benzer taş okuma, türbe veya yatağlardan toprak alıp suya atma, eşek başı yıkama, muska gömme, çömçe gelin, kel adam sayma, başa sepet geçirme, ip düğümleme gibi ritüellerin tatbikini görmekteyiz. Yağmur duasının yapılış sırasında icra edilen imitasyon davranışları; yağmurun yağışını sembolize eden ellerin ters çevrilmesiyle avuç içlerinin toprağı göstermesi, duayı aktif hale getirmek ve doğa olayları üzerinde egemenlik kurmak için elbiseyi ters giyme pratikleri uygulanmaktadır.

Yağmur duasının yapıldığı Samsun yöresinde duanın yapılacağı gün köylüler etraftan yedi bin, kırk bir bin veya yetmiş bir bin adetinde değişen sayılardaki taşı dere kenarından toplayarak, yıkarlar ve sayarak çuvallara doldurmaktadırlar. Bir araya toplanan halk bu taşlara Kuran-ı Kerim'in Şûra suresinin 28. ayetini okumaktadırlar. Okunulan taşlar duanın yapılacağı akarsuyun kenarına tekbirlerle götürerek, dualar eşliğinde kaybolmayacak biçimde suya bırakırlar. Ardından topluca köyün yüksek bir tepesine çıkarak, öncelikle öğle namazını kılarken imam durumun tersine dönmesi için cübbesini ters giyer daha sonra iki rekâtlı

³⁴⁶ Özlem Sir Gayaz, "Hititlerden Günümüze Yağmur Duası", Uluslararası Bütün Yönleriyle Çorum Sempozyumu, 28-30 Nisan 2016, s.580; Türklerden önce Anadolu'da varlık gösteren Antik Çağ uygarlıkları, Yada taşıyla yapılan törenlere benzer Fzen adını vermiş oldukları "Yağmur Bayramı ve Gök Gürlemesi Bayramı"nı yıl içerisinde düzenli bir şekilde icra etmekteydiler. Bu durum Anadolu'da su kültü bağlamında benzer törenlerin düzenlendiğini, kültürlerarası bir inanış ve uygulamaların olduğunu ispat etmektedir.

³⁴⁷ Elif Şebnem Kobya, "Türkiye'de Yağmur Törenleri ve Yağmur İlgili İnanışlar", Atatürk Üniv. Sosyal Bilimler Enstitüsü T.D.E Anabilim Dalı Doktora Tezi, Erzurum 2014, s.81

yağmur duası namazıyla töreni başlatırlar. Namaz sonrası ayakta yapılacak duayı elleri tersine çevirerek bekleyen köylüler, imamın yapmış olduğu duaya âmin diyerek katılır ve Fatiha suresiyle yağmur duası tamamlanmış olmaktadır. Tören sonunda şiddetli yağmur yağmaya başlarsa okunan taşlar çuvallarla bırakıldıkları yerden çıkarılarak bir sonraki yağmur duasına saklanırlar.³⁴⁸

Ankara ve Çorum illerinde yağmur duasına çıkılmadan önce at kafasına bazı dua ve ayetler yazılarak bir akarsuya atılmakta. Bolu'da yetmiş bin taş okunarak suya bırakılmakta, Denizli'de kırk boğumlu asma dalına atılan her bir düğüme yağmur yağması için kırk bir Yasin suresi okunarak dereye sarkıtılarak bir yere bağlanmakta ya da gömülmekte. Kastamonu'da ise 70 bin taş okunarak, su değirmeninin çarkındaki akan suya bırakılmaktadır.³⁴⁹ Yağmur yağmasının aksine kesilmesi adına da Anadolu'da pekçok pratik uygulanmaktadır.³⁵⁰

Yağmurun özünü oluşturan suya halk tarafından uygulanan bu ritüeller, Türk kültürü ve İslami motiflerin kaynaşmış şeklidir. Çağlar değişse bile özde var olan inanç ve duygular, olgular verdiğimiz örneklerde görüleceği üzere değişmemiştir. Bu gibi inanma ve uygulamalar Türk kültürüne ait unsurların günümüze kadar taşındığını bize göstermektedir. Anadolu'da hala Nisan ayında yağın ilk yağmur ile yıkanmak, bu yağmur suyunu sirke yapımında kullanmak veya yiyeceklerin üzerine serpmek, evin içine saçmak uğur ve bereketi getireceğine inancı taşınmaktadır.

Anadolu'da anlatmış olduğumuz suyla ilgili bütün bu uygulamalar ve pratikler dışında, suyun bütün kötü duyguları alıp götürdüğüne inanıldığı için rüyayı akan suya anlatma, suyu aziz kılma, yolculuğa çıkan kişinin su gibi yolunu bulması ve suyun koruyucu gücünden faydalanmak adına ardından su dökme. Hac'dan getirilen zezem suyunun şifa niyetine ve şeytanın kötülüklerinden korunması amacıyla ölüm döşeğindeki kişilere içirme, uyuyan (durgun) sudan abdest alınmaması, suyla ilgili efsane, hikâyelerin devam etmesi gibi daha pekçok ritüelin su kültürü çerçevesinde eski Türkler'in öğretileri varlığını korumaktadır.

³⁴⁸ Bekir Şişman, "Samsun'da İera Edilen Bir Yağmur Duası Ritüeli ve Türk Kültür Tarihi Bağlamında Düşündürdükleri", *Milli Folklor Uluslararası Kültür Araştırmaları Dergisi*, Yıl 15, Sayı 58, 20 Mart 2009, s. 86-88; Kuran-ı Kerim'de geçen istiska denilen yağmur duasının uygulanış şeklide aynıdır.

³⁴⁹ Muammer Ulutürk, "Dinlerde Su.....", s.11; Değirmenlerle ilgili halk inançlarının kaynağını su kültürünün olduğu, bir takım iyi ve kötü iyelerin yurt tuttuğu yerler arasında değirmenlerin de olduğu apaçık ortadadır.

³⁵⁰ Bu pratiklerse: kırk köse isminin sayılması, atılan düğümler aynı şekilde geri çözülmesi, suya bırakılan taşların geri alınması gibi uygulamalar mevcuttur

2. TÜRK KÜLTÜR TARİHİ BAĞLAMINDA GİRESUN HALK İNANÇLARINDA SU KÜLTÜNÜN İZLERİ

Binlerce yıllık tarihi geçmişe sahip Türk topluluklarının farklı coğrafyalarda bulunsalar dahi aynı tarih ve kültürü paylaştıklarını, aynı yaşamı sürdürdüklerini Anadolu'da yaşayan halk inançlarında görmekteyiz. Gerek yazılı gerekse de sözlü kaynaklarda Anadolu'nun farklı yörelerinde yaşayan insanların, halk inançları konusunda önemli benzerliklere sahip olmaları bu durumun açık bir göstergesidir. Mesela yukarıda anlatmış olduğumuz su kültürüyle alakalı benzer uygulamalar günümüzde Doğu Karadeniz bölgesindeki Giresun yöresinde halk tarafından etkili bir biçimde sürdürülmektedir.

Giresun, yarımada görüntüsüne sahip. Kuzeyi Karadeniz ile çevrili, Güneyinde Sivas ve Erzincan ile sınır. Doğusunda Trabzon, Gümüşhane İlleri. Batısında Ordu İliyle komşu, iç kesimlere doğru kuzey-güney yönünde uzanmasıyla, Doğu Karadeniz ile Doğu Anadolu arasında bir koridor görevi görmektedir. Doğu Karadeniz'in tek adası olan Giresun Adası'na sahiptir.³⁵¹ Şehrin oldukça engebeli ve sarp bir arazisi vardır. Bu sebeple halk, kıyı kesimindeki akarsu ağzlarında oluşan delta-bataklıklar arasında, yüksek kesimlerdeki plato düzlüklerinde yerleşim, tarım ve hayvancılık faaliyetlerini sürdürmektedir.

Başlangıçta kale yerleşmesi olarak kurulan şehir XVI. yüzyılın ikinci yarısından itibaren liman kenti olarak gelişme göstermiştir.³⁵² Çünkü eski çağlardan itibaren Giresun Dağları'nın güneyinde bulunan bölgeleri, Karadeniz sahiline bağlayan en kısa yollardan birisi Şebinkarahisar kervan yolu olup, bu yol vasıtasıyla halkın üretmiş olduğu, ekonomik bakımdan değerli olan zirai ürünler limana ulaşıyor ve buradan Avrupa'ya gönderiliyordu. Böylece Giresun, Doğu Karadeniz'in önemli bir liman kenti haline dönüşmüş oluyordu.

Kentineski adı Kerasus olup, günümüzdeki adı da bu kelimeye dayanmaktadır. Kerasus'un civarda bol miktarda yetişen kirazdan geldiği rivayet edilse de bir başka kaynağa göre bu isim, yarımadanın denize doğru bir boynuz gibi uzanması dolayısıyla eski Yunanca'da "boynuz" anlamına gelen "Keras"tan türetilmiştir.³⁵³ Şehrin Hititler döneminde Azzi ülkesinin ve milattan önce IV-V. yüzyılda Pontus'un bir parçası olduğu belirtilirken, M.Ö 670'lerde Karadeniz bölgesinde koloniler oluşturmaya başlayan Miletoslular tarafından

³⁵¹ Giresun Adası, İlk Çağ'da Giresun'da varlık gösteren kavimler tarafından ada da yaşamış olan Amozan kadın savaşçılara ithafen "Aretias" adını almıştır.

³⁵² Ünsal Bekdemir, Mustafa Ertürk, İbrahim Güner, "Giresun'un Tarihi Coğrafyası", Doğu Coğrafya Dergisi, Sayı 4, Erzurum 2000, s.8

³⁵³ Feridun Emecen, "Giresun", Diyanet İslam Ansiklopedisi, Cilt 14, Yıl: 1996, İstanbul, s. 78

kurulduğu ileri sürülür.³⁵⁴ Yunanlı tarihçi Ksenophon'un aktardığı bilgilerle şehirde M.Ö VII. yüzyılın sonlarından itibaren Kimmerler, Miletler, Persler ve Büyük İskender'e bağlı kuvvetlerin egemen olduğu anlatılırken, M.Ö 400 yıllarında bölgede Kolkhlar, Driller, Khalybler ve Tiberenler'in yaşadığı bilgisi verilmektedir.³⁵⁵ Ardından şehre sırasıyla Pontoslular, Romalılar ve Malazgirt zaferiyle birlikte Türkler hâkim olmuşlardır.

Giresun yöresi, tarihi ve sosyal yapısı yönünden bölgede önemli bir mevki de olup, demografik bakımdan Türk nüfusuna sahip bulunması, Selçuklu döneminde Anadolu'ya yapılan Oğuz-Türkmen akınları sonrasında kazanılan 1071 Malazgirt ve 1176 Miryakefalon savaşlarına kadar dayanmaktadır. Göçlerle Anadolu'ya gelen Türk boyları, zaman içerisinde yurt tutmuş oldukları bu toprakların gelenek ve göreneklerini, sosyal hayatını kendi maddi ve manevi değerleriyle bütünleştirerek yeni bir sentez meydana getirmiştir. Bu sentezin Doğu Karadeniz bölgesinde yaşatılmasında yadsınamayacak bir değere sahip olan kuşkusuz 24 Oğuz boyundan Çepni Türkleri'dir.³⁵⁶ Çepniler, Şebinkarahisar başta olmak üzere Giresun merkez ve civar köylere yerleşmişlerdir.³⁵⁷ Ancak İlin çoğunluğu Çepni Türkü olmakla beraber Kafkasyalı toplulukların; Gürcülerin, Ermenilerin ve Helen kökenli Rumların varlığı da söz konusu idi.³⁵⁸

Anadolu'daki varlıkları XII.yüzyıla dayanan Çepniler, Selçuklu ve Osmanlı Devleti zamanında Anadolu'nun Türkleşmesi ve İslamlaşmasında önemli rol oynamışlardır. 1277 yılında Trabzon Rum Devleti'ne karşı önemli bir deniz savaşı kazanarak bu devletin liman kenti olan Sinop'a hâkim olmasını engellemişlerdir. XIV.yüzyılda Karadeniz kıyılarına yapılan fetih hareketleriyle Ordu-Ünye, Samsun-Bafra, Giresun, Gümüşhane-Kürtün ve Trabzon-Vakfikebir arasında kalan bölgeleri ele geçirmişlerdir.³⁵⁹

³⁵⁴ Miletoslular'ın Karadeniz bölgesinde kurmuş oldukları sitelerin bazılarının yükleme-boşaltma işlemlerinden öteye gidemediği, bazılarının ise gelişmiş birer ticaret ve balıkçılık merkezi durumuna geldiği ve giderek önem kazanan bu merkezler arasında Giresun'unda yer aldığı belirtilmektedir.

³⁵⁵ Muzaffer Demir, "Antik Dönemde Bir Doğu Karadeniz Kavmi: Khalybler", *Uluslararası Doğu Karadeniz Sosyal Bilimler Sempozyumu (09-11 Ekim)*, Giresun 2008, s.67-85

³⁵⁶ Çepni Türkleri'nin, Giresun'da prehistorik dönemde yaşayan adı geçen toplulukların kültürlerinden etkilendiklerine dair bir malumata rastlanılmamakla birlikte Antik Çağ uygarlıkları olan Hitit, Mezopotamya, Mısır, Urartu, Frig, Lid, Milet, Grek kültürlerinden etkilendikleri ve bu kültürlerin su kültü ritüellerinin genelini kapsamayıp sadece Mayıs yedisi olarak bilinen Aksu törenlerinin içerisine nüfuz etmiş olduğu kanaatine vardık. Özellikle Anadolu'nun tamamını etkisi altına alan Kybele-Ana Tanrıça (bolluk, bereket, zenginlik simgesi) kültü, Çepniler'in Orta Asya'dan getirmiş olduğu su kültü inancıyla kaynaşarak bahar, bereket ve üremenin sembolü konumuna gelmiştir.

³⁵⁷ Bilgehan Atsız Gökdağ, "M.ö 2000'li Yıllardan Günümüze Giresun'daki Türk Varlığı", *Giresun Tarihi Sempozyumu Bildiriler*, Giresun Belediyesi Kültür Yayınları No:1, İstanbul 24-25 Mayıs 1997, s. 37

³⁵⁸ Melda Medine Güleç, "Etnik, Dini, Ekonomik ve Kültürel Özellikleriyle Giresun Yöresinin Sosyal Yapısı", *Giresun Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Karadeniz Sosyal Bilimler Dergisi*, Yıl 6, Karadeniz Özel Sayısı, İlkbahar 2014, s. 185

³⁵⁹ Faruk Sümer, *Oğuzlar(Türkmenler) Tarihleri-Boy Teşkilatı-Destanları*, Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı (5. Baskı), İstanbul 1999, s.322-329

Çepniler'in dağılımı sadece Karadeniz'in fetih ve iskânıyla sınırlı kalmamış, Anadolu'nun diğer bölgelerinde; Bursa, Balıkesir ve çevresi, İç Anadolu'nun Sivas ve Kırşehir, Amasya, Tokat, Çorum havalisi etrafında çok geniş bir coğrafyaya yayılmışlardır. Ancak XIV. yüzyılın ortalarına doğru kuzey yönünde ilerleyerek Harşit çayı çevresinde bulunan kışlaklarını yukarı Harşit'e taşıdıkları; fakat Trabzon'un fethinden önce Gümüşhane-Kürtün, Dereli, Giresun, Tirebolu, Eynesil arasını kendilerine yurt edindikleri ve Trabzon Rum Devleti'nin yıkılışında Osmanlı Devleti'ne yardım ettikleri bilinmektedir.³⁶⁰ Böylece Çepni Türkleri günümüzde Balıkesir, Trabzon-Şalpazarı ve yoğun bir şekilde Doğu Karadeniz'in liman kentlerinden olan Giresun vilayetinde yaşamaya başlamışlardır.

Türk milletinin, milli kimlik şemsiyesi altında yer alan Çepniler, İslâmiyet'i kabul eden boylar arasında yer almışsa da yerleşik İslam kültürünü tamamıyla benimsememiş ve heterodoks bir inanç sistemine sahip olmuşlardır.³⁶¹ Çünkü Çepnilerin bir kısmı Anadolu'ya göç ederken İran Şiiliği'nin etkisi altında kalarak Aleviliği benimsemiştir. Ancak daha sonra Anadolu'ya gelen ve Karadeniz'i yurt edinen Çepnilerin yerleşik hayata geçerek cami, tekke, zaviye hizmetinde bulunarak Sünnileştikleri görülmüştür. Nitekim Trabzon'un fethinden sonra Fatih Sultan Mehmet'in, Türk-İslam nüfusunu bu bölgede çoğaltmak amacıyla uygulamış olduğu iskân politikası sebebiyle naklettiği kolonizatör Türkler'in, bugün Giresun, Tirebolu, Görele ve Trabzon İlinin Vakfıkebir yöresinde yaşayan Sünnileşmiş Çepniler olduğu bilinmektedir.³⁶²

Giresun'da bulunan Çepnilerin dini, sosyo-kültürel hayatlarının eski Türk topluluklarından farklı olmadığı aşikârdır. Örneğin; doğum, evlilik, bayramlar, ibadetler, ölüm adet ve uygulamaları günümüzde Giresun ilinde Türk-İslam geleneği içerisinde devam etmektedir. Türk kültürünün Giresun yöresine yayılmasına katkıda bulunan Çepniler, siyasi, sosyal ve kültürel miras anlamında günümüz Giresun'unda etkisini sürdürmektedir.

Giresun'da eski Türklerdeki su kültü inancı ve uygulamaları etrafında günlük yaşam içerisinde âdet haline getirilmiş bir takım pratikler mevcuttur. Bu ritüeller, Orta Asya Türklerinin suya karşı yapmış olduğu; adak veya dilek sunma, saygıda bulunma, suyun arı özelliğinden faydalanma, suyla haberleşme, Bengü su çevresinde Hidrellez uygulamaları,

³⁶⁰ Ali Çelik, "Trabzon-Şalpazarı Çepni Kültürü", Trabzon Valiliği İl Kültür Müdürlüğü Yayınları, Trabzon 1999, s. 17

³⁶¹ Nazım Kuruca, "Çepnilerde Dini Hayat ve Bazı Dini Uygulamalar Üzerine Bir Değerlendirme", Uluslararası Karadeniz Havzası Halk Bilimi Araştırmaları Dergisi, Yıl 1, Sayı 3, Eylül 2015, Trabzon, s.207

³⁶² Betül Zahide Kaçar, "Çepnilerde Din ve Sosyal-Kültürel Hayat (Giresun Örneği)", Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Doktora Tezi, İstanbul 2010, s.54-57

etraftaki şifalı suları sağıltıcı olarak kullanma, Yâda taşının yerine yağmur duasına çıkma ve hala devam eden su iyelerinden korkma dâhilindeki yasaklamalardır.

Türkler arasında çeşitli uygulamalarına rastladığımız adak veya dilek dileme hususu Giresun Çepni kültüründe: kutlu görülen pınar, göl, ırmak etrafında evliya, yatır, türbelerin çevresinde saç denilen kansız kurban veya İslâmi inancın getirdiği adak kurbanı şeklinde gerçekleştirilmektedir. Örnek verecek olursak: Tirebolu'ya bağlı Özlüköyü(Bada) sınırları içerisinde yer alan Acısu'da bölge halkı bir takım dilekler tutup suyun çevresindeki çalılara, dallara "derdimi, belamı sana bıraktım" diyerek renkli iplikler, bez parçaları bağlayarak sudan içmekte, ellerini, yüzlerini yıkamaktadırlar. Doğan kent'in Çatalağaç köyünde bulunan Davud (Avud) velisine yağmur yağması için kurban kesilmekte yine aynı ilçeye bağlı Tepe alan(Şadı) yaylasında bulunan Piri Veled'e geçmişte adaklar adanıp, suya kurban kesilmekteydi. Yağlıdere'nin Tekke köyünde bulunan Hacı Abdullah Halife Tekkesi bölge halkının ziyaret yeri olup, tekkeye ait sudan içilerek Velinin yüzü suyu hürmetine dilekler dilemektedirler. Dileği gerçek olan kişiler halifenin evinin önünde kurban kesmektedirler.

Dereli'ye ait Karagöl dağının üzerinde bulunan Karagöl'e başta çevre illerden olmak üzere yörenin yerli halkı, eğlenenin yanı sıra adak ve dilek maksadıyla gitmektedir. Karagöl'de dilek dileyenler, göle eğilip bakınca kendi akislerini görürlerse dileklerinin kabul olacağına inanmaktadırlar. Adak ve dileği gerçekleşmiş olan kişiler Karagöl'ün yanında koç veya kuzu gibi küçükbaş hayvan kesmektedir. Kesilen kurban eti özellikle gölün suyunda pişirilmektedir.³⁶³ Merkez-Batlama'nın Burhaniye köyündekiler evliya mezarlarındaki sebil sularında el, yüz yıkayarak dilek tutmakta, şifa beklemektedirler. Tutulan dileklerin orada bulunan evliyanın yüzü suyu hürmetine kabul edilmesi için evliya adına iki rekât namaz kılarak dua etmektedirler. Osmaniye köyünde ise "uçığın(uçuk) etek" veya "gezen su" adını verdikleri sudan besmele çekilerek bir avuç içilir; sıkıntının, belanın orada kalması adına suyun kenarındaki ağaca üzerlerindeki elbiselerden bir bez parçası yırtarak bağlarlardı.³⁶⁴ Merkez Boztekke köyünde bulunan Şeyh Keramettin türbesinin yanındaki kuyuya güneş ışığının girmeyecek şekilde dilek dileyerek bakıldığı zaman eğer suda hareketlenme olursa isteklerin kabul olacağına inanılmaktadır.³⁶⁵

³⁶³ Yörede kurban gölü olarak adlandırılan Karagöl, Aksu ırmağının kaynağını teşkil etmektedir. Alevi inançına mensup olan insanlar, Karagöl dağında bulunan Kırklar tepesini kutsal görüp, Karagöl'de dilekler diliyor, kurban kesiyor ve gece orada sabahlıyorlardı. Bu misal bize Manas destanında Yakup Han ve eşi arasında geçen "kutlu pınarlarda gecelermek" hadisesinin günümüzde Karagöl'de devam ettiğini göstermektedir (K1).

³⁶⁴ Uçağın eteği(gezen su) adı verilen suyun yanından yol geçince kaybolmuştur. Geçmişte burada yapılan dilek uygulaması suyun kaybolmasıyla son bulmuştur (K2).

³⁶⁵ Yasemin Kıranoğlu, "Giresun Merkez Folklor Araştırması", Trakya Üniversitesi Fen-Edebiyat Fak. T.D.E Bölümü Halk Edebiyatı Anabilim Dalı, Edime 2009, s.80

Orta Asya Türklerinde görülen 12 hayvanlı takvim uygulaması Anadolu`da özellikle Doğu Karadeniz Bölgesi`nde yaşayan Çepniler arasında kendi yaşayış biçimlerine, kültürel değerlerine bilhassa iklim değişikliklerine uyarlanarak hala yaşatılmaktadır. Bu minvalde kansız kurban dediğimiz suyla yapılan saç uygulaması Çepni takviminde 1 Mart, Hıdrellez, Mayıs 7`sine tekabül eden günlerde gerçekleştirilmektedir.³⁶⁶

1 Mart mevsimsel olarak kışın bitişi, baharın başlangıcı, yeniden doğuşunu simgelemektedir. Nitekim yaradılışın özü sudan gelmekte ve su kutsal kabul edilmektedir.³⁶⁷ Bu sebeptendir ki Giresun`da uygulanan yılbaşı bozma geleneğinde sabahın ilk ışıklarıyla evin hanımı veya evden birisi evin dışında akan çeşme yoksa yakındaki herhangi bir göl, dere, deniz gibi sudan, bazılarıysa yedi gözden su alarak eve gelir. Alınan su evin içine, odaların dört bir yanına, evin çatmalarına, ev halkının ve hayvanların üzerine; eve bereket getirsin, evden huzur eksilmesin, evin içine sıkıntı, hastalık, uğursuzluk girmesin denilerekten saçılmaktadır. Bu uygulama Görele, Tirebolu, Doğankent, Yağlıdere, Dereli, Merkez-Batlama ve Bulancak İlçelerine bağlı köylerde hala tatbik edilmektedir. Bu ritüelin diğer ilçelerdeki uygulanışından farklı olarak Tirebolu`nun Özlü köyünde eve girerken suyun yanında Kuran-ı Kerim`in olması oldukça dikkat çekicidir. Burada akarsulardan su alınarak saç yapılması ve bu suyla dilek dilenmesi Türklerdeki kutsal su anlayışıyla ilgili olup, suyun yaradılıştaki dölleyici, yenileyici, üretici özelliğine gönderme yapılmaktadır³⁶⁸. Çünkü Giresun halkı suyu serperken o yılın kendileri, ürünleri ve hayvanları için bereketli geçmesini dilemektedir.

Miladi takvimde 5-6 Mayıs günü yani Hıdrellez`de dilek dilenirken aynen yılbaşı bozumunda olduğu gibi sabah namazı saatlerinde evin büyüğü kalkar, dere veya deniz kenarından su alır, aldığı suyu eliyle evin içerisine saçarak bolluk-bereket dilemektedir.³⁶⁹ Giresun merkez başta olmak üzere Batlama havzası-Osmaniye köyü, Dereli-Sarıyakup köyü, Tirebolu-Özlü Köyü, Doğankent-Çatalağaç köyü, Görele-Gölbaşı köyünde uygulanan bu ritüel, o yıl eve girecek olan ürünün bol ve bereketli olması için yapılmaktadır.

³⁶⁶ Çepni takvimindeki 1 Mart; Yılbaşı Bozma, Mart Bozumu, Mart Kıyma adlarıyla anılıp, Miladi takvimde 14 Mart`a tekabül etmekte, Mayıs 7'si ise 20 Mart'a denk gelmektedir.

³⁶⁷ Fuzuli Bayat, "Türk Mitolojik Sistemi 2", s.248; Türk yaratılış mîtiinde kozmos, sudan türemiştir, başka bir deyişle yaratılışın başlangıç nüvesi sudur. Bütün canlılar da sudan yaratılmıştır, O halde su yaratılışın temel noktası olduğundan mitolojik şuurda önemli bir konum üstlenmiş durumdadır.

³⁶⁸ Ülkü Kara Düzgün, "Giresun Halk Takvimi, Sayılı Günler ve Bunlara Bağlı İnanış ve Uygulamalar", Giresun Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Karadeniz Sosyal Bilimler Dergisi, Yıl VI, Karadeniz Özel Sayısı, Giresun İlkbahar 2014, s.238

³⁶⁹ Necati Demir, *Ordu Yöresi Tarihinin Kaynakları IX(Efsaneler, Masallar, Maniler ve Etnografik Malzemeler)*, T.E.K Yayınları, Ankara 2006, s. 272; Hıdrellez`de, Hzır ve İlyas peygamberlerin sahilde, Hzır peygamberin karadan, İlyas peygamberin denizden gelerek dalgaların bittiği yerde buluştukları inancı nedeniyle denize gidilmektedir.

Giresun'un geleneksel simgesi haline gelen Mayıs 7'sinde ise dilek dileme ritüeli çoğunlukla Karagöl ve Sağrak gölünden çıkararak Giresun Adasının karşısında denize dökülen Aksu ırmağında yapılmaktadır.³⁷⁰ "Çepni Bayramı" olarak da bilinen mayıs yedisi günü köylerde hasta olanlar, çocuğu olmayan kadınlar, dert ve sıkıntısı olan kişiler sacayaktan geçmek, Hamza taşına gitmek, Aksu'ya dilek dilemek için düzenlenen Uluslararası Karadeniz Giresun Aksu Festivali'ne gelmektedirler.³⁷¹ Fakat şunu belirtmek gerekiyor ki, mayıs yedisinde herkes Aksu ırmağına gelememektedir. Durumu olan ve Aksu havzasında bulunanlar merkeze Aksu ırmağına geliyorken, diğerleri buldukları köy, bucak, İlçe'deki denize ulaşan ırmak ağzlarında dileklerini dilemektedir.³⁷² Misal, Dereli-Kızıltaş köyündekiler yedigöze adını verdikleri Acısu'ya, Görele ve Doğanent'tekiler Tirebolu'da bulunan Cin Taşına(İkiz taşlar), Giresun, Merkez-Batlama, Bulancak İlçeleri ise Aksu ırmağına geliyorlardı.³⁷³

20 Mayıs günü Aksu ırmağının denizle birleşmiş olduğu yere toplanan halk, içlerinden dilekler tutarak ırmağın denizle birleştiği noktaya yedi çift, bir tek taş atar veya kâğıda yazılmış dileklerini denize bırakır ya da ırmak ile denizin birleştiği yerde suya girerek başlarından aşağı üç tas suyu dileklerini dileyerek dökmektedirler.³⁷⁴ Bu dilekler genellikle: kısmet bulma, çocuk sahibi olma, karı-koca ilişkilerinin düzelmesi, hastalıkların def'i, ev sahibi olma üzerine dilenmektedir. Yaptığımız gözlemlerde Görele'de mayıs yedisine giden bekârların iyi bir kısmet bulmak, Doğanent'de yaşayan bir çiftin çocuk sahibi olmak, Dereli'de Acısu'ya gidenlerin şifa bulmak, Merkez-Batlama'da ise kâğıda yazılan dileklerde çocuk, eş, ev sahibi olmak için gerçekleştirildiğini müşahade ettik.

³⁷⁰Giresun için özel bir gün olan Mayıs Yedisi'nin tarihiyle ilgili kesin bir bilgi olmamakla birlikte, kaynak olarak kabul gören bir efsaneye göre: dört bin yıllık bir geçmişe sahip olan Mayıs Yedisi töreninin temelinde, Hitit Tanrıçası Kybele ile Anadolu'nun Bereket Tanrısı Priados adına düzenlenen bahar, bereket, üreme seremonisi yatmaktadır. Diğer bir efsaneye göre de: düzenlenen Mayıs yedisi Şenlikleri, Giresun Adası'nda yaşadıkları varsayılan Amozanların yılda bir kez olmak üzere mayıs yedisi günü adadan ayrılarak, Giresun sahillerine gelen erkekleri kaçırmaya çalışıyor ve birlikte oluyorlarmış. Bu birliktelikten doğan erkek çocukları denize atıp öldürüyor, kız çocuklarını ise anaerkilliğin devamı için yaşıyorlarmış. Bunun içindir ki mayıs yedisinde kocalarını bu şekilde kaybetmekten korkan ve denizden başka kötülüklerinde geleceğine inanan yörenin kadınları Aksu ırmağının ağzına gelerek Amozanları lanetlemek, Giresun Adası'ndan gelebilecek kötülükleri kovmak için denize yedi çift bir tek taş atmaktadırlar.

³⁷¹ Cavit Akın, *Giresun Tarihi ve Kültürel Değerleri*, Gece Kitaplığı, Ankara 2014, s.142

³⁷² Karadeniz Bölgesinde Giresun haricinde sahil şehirleri olan Ordu, Samsun, Trabzon'un iç bölgelerinde yaşayan köylü halk mayıs yedisinde denize gitmektedir. Bugün Trabzon şehrinde "Alaturbi" adıyla Deniz Bayramı kutlanmaktadır. Giresun'da olduğu gibi özellikle Çepni kökenli olanlar Alaturbi'ye ayrı özen göstermektedirler (K3).

³⁷³Merkez-Batlama'nın Burhani'ye köyündekiler Aksu'ya gidemedikleri zaman Çukurköy Köyü değerlerine giderek el ve yüzlerini yıkıyor ve böylece mayıs yedisi geleneğini yerine getiriyorlardı (K10).

³⁷⁴Mayıs yedisinde denize veya akarsuya yedi çift bir tek taş atılması eski Türklerde yedi sayısının kutsal kabul edilmesinden kaynaklanmaktadır. Orta Asya'daki Türk takvimine göre ayın yedisi, Çinliler tarafından "bereket ve dua" günü olarak kabul edilmekteydi. Bu nedenle Aksu şenliklerinde denize atılan taşların yedi çift olması ve yedi dalga üzerinden atılması veya yedi defa adanın etrafında dönülmesi bu sayının kutsiyetine inanılmasındandır. Tek taş ise dileğin yerini bulması için atılan sonuncu taştır.

Mayıs yedisinin suya dilek dilemeyle ilgili son ritüeli ise adanın etrafını dolaşma geleneğidir. Havanın açık olmasıyla kayıklara binen yöre halkı denize açılarak adanın etrafında üç tur döndükten sonra adaya çıkar ve orada bulunan Hamza taşını dilek tutarak yedi kez dönerler ardından tatlı suyla ellerini, yüzlerini yıkayarak uygulamayı tamamlarlar.³⁷⁵ Tirebolu'daki Cin Taşı'na gidenlerin de aynı ritüelleri uyguladıkları; fakat taşın etrafını dönerken dilek tutanların Cin Taşı'na yumurta veya denize ekmek kırıntılarını attıklarını öğreniyoruz.³⁷⁶ Her yumurta tutulan dileğin kabulü, ekmek kırıntılarını ise bereket getireceği inancıyla atılmaktadır. Adayı ve taşı turlama geleneği ise tam manasıyla döllemenin mayıs ayında gerçekleşmesinden kaynaklı soyun sürdürülmesi amacıyla yapılmaktadır. Örneğin; Görele'nin Gölbaşı köyünde bulunan karı-kocanın "*ileride çocuğumuz olmaz*" diyerek mayıs yedisinde Tirebolu'daki Cin taşına kayıklarla gidip, taşı 3 defa dolaştıktan sonra yedi çift, bir tek taşı "*Allah'ım bize çocuk ver*" diyerek denize atmaktadırlar (K4).

Mayıs yedisinde Aksu, Cin Taşı ve diğer akarsulara dilekte bulunmak için; ırmak ve denizin birleştiği yerde yıkanma, "*derdim belam suya*" diyerek yedi çift, bir tek toplam on beş taşı, Aksu'ya sırt dönük şekilde atma, kâğıda yazılan dileği suya bırakma, denize açılarak Giresun Adası'nı üç kez veya cin taşının etrafını yedi kez dolaşma, dönüşte denizden su alınarak eve, tarlaya, hayvanlara serpmeye gibi pratikler uygulanmaktadır.³⁷⁷ Bütün bu ritüellerin temelinde eski Türkler arasında yaygın olan inanç üçlemesi: su, ateş ve taş kültleri yatmaktadır. Fakat Aksu Festivali'nde gerçekleşen adak uygulamalarının büyük bir bölümünü su kültü teşkil etmektedir.

Türkler'in akarsuları kutsal kabul etmeleri ve onlarda bir takım gizli güçlerin varlığına dair olan inançları, Giresun Çepnilerince Aksu'ya aktarılmıştır. Bu sebeple Aksu; şifalı, kötülük ve hastalıklardan koruyucu, arındırıcı, hayat verici, dölleyicidir.³⁷⁸ Nitekim Aksu'da yapılan saç uygulamasının ana düşüncesini bereket, üreme, çoğalma isteği oluşturmaktadır. Çünkü mayıs yedisi "baharın gelişi" nin Orta Asya'dan Anadolu'ya kadar Türkler arasında kutlanan

³⁷⁵ Fatma Jale Gül Göncüler, "Halkbilimsel Unsurlar Açısından Aksu Festivali'nin Değerlendirilmesi", *Giresun ve Doğu Karadeniz Sosyal Bilimler Sempozyumu*, Cilt II, Ankara 09-11 Ekim 2009, s. 630-31; Hamza taşının sarp ve kaygan olması nedeniyle etrafını yedi kez dönebilmek oldukça zordur. Bu sebeple rahat bir şekilde taşın etrafını dönen kişinin dileğinin gerçekleşeceğine inanılır.

³⁷⁶ Ülkü Kara Düğün, "Giresun Adak Yerlerinde Tespit Edilen Çeşitli Uygulama, İnanış ve Efsaneler", *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, Volume 2/7, Spring 2009, s. 150-51; Cin taşına çarpmadan denize düşen yumurta dileğin kabul olmayacağı inancını taşımaktaydı (K5).

³⁷⁷ Ada'nın etrafını dönme uygulaması 2000 yılında Trabzon'un Beşikdüzü İlçesinde yaşanan tekne faciasından sonra yasaklanmıştır. Mayıs yedisine gelenleri tekneye bindirerek Giresun Adası'nı dolaştıran balıkçılar, az da olsa maddi kazanç sağlamaktaydılar (K6).

³⁷⁸ Dilek ve adak ananelerinin yaşatıldığı Aksu'ya ait türkülerin "*Aksu derler adına, soğuktur inadına, İçenler erermiş, hemencek muradına / ya gelmiş bir bıyık, ya minicik bir bebek, Aksu istediğini verecek*" şeklindeki dörtlüklere sahip olması bu kanaatimizi kanıtlamaktadır.

yeniden var oluş ve dirilme ritüellerinin Giresun'da ki somut görünümüdür. Çepniler doğanın canlanmasıyla suyun kendi sıkıntılarını, kötülüklerini, hastalıklarını yok edeceğine, su gibi yeniden hayat bulacaklarına olan inançları dolayısıyla yedi çift bir tek taş uygulamasını gerçekleştirmektedirler. Özetle, törenin özünü canlılık, üreme ve doğaya egemen olma endişesiyle yaşamı idame ettirme olgusu oluşturmaktadır.³⁷⁹

Giresun yöresine ait yazılı ve sözlü kaynaklarda geçen ağaç ve taş kültürünün, su kültürüyle harmanlanarak anlatıldığı efsane, hikâyelerde suya kurban kesme veya dilek dileme ritüeli bulunmaktadır. Bunlardan birisi ve en popüler olanı; "Çoban Bağirtan(Çoban Kaya)" efsanesidir. Dereli sınırlarında bulunan Kümbet Yaylası'nda neşr eden epizota göre: sürüsünün susuzluktan adım atacak hali kalmayan çobanın ellerini açıp, "Allah'ım şurada bir su yaratırsan sana üç kurban keseceğim" diyerek dilekte bulunmasıyla oradaki kayadan sular fışkırır. Çoban ve koyunları sudan içtikten sonra adağını yerine getirmek yerine başında bulunduğu üç biti "Allah'a adadığım kurban niyetine" diyerek öldürür. Bunun üzerine cezalandırılarak taşa dönüşür.³⁸⁰

Doğankent'e ait "Ağlayan Kaya(Capıldirik)" hikâyesinde kavuşamayan âşıkların feryadına tanık olan Capıldirik kayasından o günden sonra sular akmaya başlamış. Zaman içerisinde birbirine kavuşamayanlar ağlayan kayaya gelip, sevdiklerine kavuşmak için dua ve dileklerde bulunmaya başlamışlardır.³⁸¹ Bir diğer efsaneye göre, Şebinkarahisar'ın Erimez Tepesinde bulunan gölün üzerinde altından bir çeşme varmış. Zamanında bir kör, Erimez Tepesine gelerek buradaki şehidi ziyaret edip gözlerinin açılmasını dilemiş. Altın çeşmenin yanından geçerken suyun sesini duymuş ve oradan doyarsa su içmiş. Suyu içtikten sonra içindeki hisle abdest alıp, iki rekât namaz kılmak istemiş. Abdest almaya başlarken yüzünü yıkayınca gözleri Hak tarafından açılmış; duası kabul olduğundan orada yatan şehit için namazını kılmış.³⁸²

Duanın yanında bedduayı da canı yanmış kişilerin dilekleri olarak kabul edersek suyu kesilen veya su verilmeyen kişilerin, sudan zarar görenlerin kötü niyetle de olsa dilekte buldukları göz ardı edilemez.³⁸³ Bu bağlamda Görele Gölbaşı köyünde evine su verilmeyen kadının " *Allah ölüsüne su buldurmasın*" sözü (K4), Espiye'nin Yeniköy'de bulunan

³⁷⁹ Erdoğan Altınkaynak, *Giresun Kent Kültürü*, Giresun Valiliği Yayınları, Ankara 2008, s. 209-11

³⁸⁰ Cengiz Gökşen, "Giresun Efsaneleri", Karadeniz Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı Yüksek Lisans Tezi, Trabzon 1999, s. 118

³⁸¹ Ekrem Ünlü, *Harşit Vadisi Tarih ve Kültür Yazıları*, Arı Sanat Yayınevi, İstanbul 2016, s. 274-76

³⁸² Cengiz Gökşen, "Giresun Efsane....", s. 146

³⁸³ Osmanlı zamanında Melikli köyünden, Osmaniye Köyüne yağmurlu bir günde gelen gelinin Batlama deresinin yukarıdan hızla (hoşirik) gelmesiyle hayatını kaybetmesi sonucu eşinin "Batlama Deresine Taş Köprü Kurulacak" türküsünü söylemesi suyun kendilerine verdiği zararın yakınması aynı zamanda sudan istekte bulunmasıdır (K2).

Kuruçay deresinde rivayetlere göre çocuğunu kaybeden annenin suya “ *sen beni kuruttun Allah'ta seni kurutsun*” ifadesi beddualar arasında yer almaktadır.³⁸⁴ Suya adak ve dilek dileme ritüeli, efsane ve hikâyelerde, İslamiyet öncesi eski Türk inanç sistemiyle İslamiyeti bu şekilde kaynaştırarak örneklerde olduğu gibi varlığını sürdürmeyi başarmıştır. Özellikle dilek dileme şekli ve dileğin kabulü hususu İslâmi inancın içerisinde yer alan suyun kutsallığı, yoktan var olmanın, bereket ve çoğalma kavramlarının su kültürüyle nasıl özdeşliğini kanıtlar niteliktedir.

Suya adak adama ve dilek dileme mekânı olan: evliyalar, yatırlar, veli kişilerin türbeleri, pınar, çeşme, gözeler etrafında pek çok ritüelin yapılması su kültürünün inanç sentezi içerisinde İslâmiyet sonrası devam eden tezahürüdür. Çepnilerin adet ve göreneklere dâhilinde bereketin, uğurun gelmesi, kötülüklerin, belaların, hastalıkların defî için dilek tutarak yapmış oldukları bir takım pratikleri de mevcuttur. Bunlar saha araştırmamızda tespit ettiğimiz: otçu göçünde suyun üzerinden geçilirken dua edilmesi, gelinin güvey evine girerken ayağıyla eşiğe koyulan suyu dökmesi veya gelin eve girerken, güveyin evin dışından bir yerden gelinin üzerine su saçması, yolculuğa çıkacak aile efradının ardından dualar okunarak su dökülmesi, kötü rüyanın defî için suya rüyanın anlatılması, henüz yürümeye başlayan çocuğun ayak bağını kesen kişinin ardından onun gibi yürümesini dileyerek su dökme vb. gibi ritüeller bu uygulamalar doğrultusunda Görele'den Bulancak İlçesi'ne kadar olan bölgede bugün hala ifa edilmektedir.

Çepni vilayetinde, Orta Asya'dan gelen ve İslâmiyet sonrası uygulanmaya devam eden bir başka ritüel ise suya saygı sunma pratiğidir. Türkler, milattan öncesinden bu yana kendilerine iyilik yapan ruhlar cemiyeti şeklinde gördükleri ve kutsal olarak kabul ettikleri suya, saygı duymuşlardır. İslâmiyeti benimsediklerinde bu inanç sisteminde yer alan israf, temizlik, misafiri ağırlama, su içme vb. gibi hususları İslâmiyet öncesi suya saygı gösterme ritüelleriyle bütünleştirerek devam ettirmişlerdir. Bu bağlamda elde ettiğimiz verilerde Giresun'da suya saygı esasıyla ilgili olarak: besmele ile su içme, eve gelen misafirin el ve ayağının yıkanması, murdar suyun temizlenmesi, koca evine gelen geline yerin, yurdun ve suyun gösterilmesi, suyu israf etmeme pratiklerini kutsal addettikleri suya saygı ifadesi olarak izah edebiliriz.

³⁸⁴ Melda Medine Güleç, “Espiye’de Halk Dindarlığı”, Uludağ Üniv. Sosyal Bilimler Enstitüsü Felsefe ve Din Bilimleri Anabilim Dalı Din Sosyolojisi Bilim Dalı Doktora Tezi, Bursa 2012, s.128-129; Aynı rivayetin ikinci hikâyesine göre acıya dayanamayan anne birkaç yıl sonra kendini o dereye atarak intihar eder. Birkaç hafta boyunca seslerin ve uğultuların duyulduğu sebebiyle köylüler arasında lanetli dere olarak anılmaya başlanmıştır. Derenin çıkış noktasına hayırsever bir kişi tarafından bir değirmen yaptırılmış ardından altın bulmuştur. Bu olaydan sonra altı kişi daha aynı yere değirmen yaptırmış. Böylece aynı yerde yedi değirmen birden kurulmuş ve bugün burası “Yedi Değirmenler Tabiat Parkı” olarak gerek gezi gerekse şifa amaçlı halk tarafından ziyaret edilmektedir.

Pratikler içerisinde müşahede ettiğimiz en dikkat çekici örneğimiz: suyun israf edilmemesi gerektiğine dair inancın Dereli İlçesinin Kızıltaş köyünde namazını eda etmek için ırmağın kenarında her zaman kaşıkla abdest alan yaşlı kadının torununa, akıp giden suyu israf etmemek için bu şekilde abdest aldığı anlatması idi (K7).³⁸⁵ İslami gelenek ve sağlık kuralları açısından su içerken; oturarak (dizi yere koyma), sağ eli başın üzerine koyup, besmele çekerek, üç yudumla içtikten sonra "Elhamdülillah" demek hem kutsal suya saygıyı hem de İslâmiyetin suya yüklemiş olduğu manayı göstermektedir.³⁸⁶ Ayrıca toplum içerisinde büyüğe hürmet, küçüğe sevgi gösterme adabı olarak önce küçüklerin su içmesi eğer kalırsa büyüklerin içmesi yaşayan âdetler arasındadır.³⁸⁷ Bugün Giresun'un her bölgesinde uygulanan su içme adabı bilhassa Bulancak İlçesinde sünnetin anlamına vâkıf olarak yapılmaktadır (K8). Bir diğer sünnet uygulaması olan eve gelen misafiri ağırlama usulü Çepniler tarafından su kültürüyle bağdaştırılarak daha da ileri taşınmıştır.

Giresun geleneklerinde misafiri ağırlama âdeti olarak bayan veya erkek fark etmeksizin eve gelen misafirin el ve ayakları ibrikle yıkanmakta idi.³⁸⁸ Böylece suyun aracılığıyla hem misafire saygı gösterilmiş hem de misafirin ihtiyacı giderilmiş oluyordu. Tirebolu'nun Yağlıkuyumcu köyünde eve gelen misafirin el ve ayağını yıkama veya misafire abdest aldırmanın yanı sıra yeni gelinlerin saygının ifadesi olarak kayınbabasının eline su dökme âdeti mevcuttur (K9). Eski Türklerde "su köründürü merasimi" şeklinde yapılan yeni gelinlere, ata yerin toprağını, suyunu gösterme ritüeli Tirebolu İlçesi'nin Yağlıkuyumcu köyünde hala uygulanmaktadır (K9). Bu merasimle ata yerini, yurdunu tanımış olan yeni gelin, yer-su anlayışı çerçevesinde suya saygı göstermiş oluyordu. Buna istinaden Giresun ve Trabzon'un balıkçı aileleri, kıyı güzergâhında karayolu ulaşımının henüz yaygınlaşmadığı dönemde gelinlerini yeni evlerine kendi takaları vasıtasıyla ekmeklerini çıkardıkları deniz yoluyla getirerek bir nevi suya saygı merasimini gerçekleştirmiş oluyorlardı.³⁸⁹

Denizden geçimini sağlayan Giresun balıkçılarının, balık avlayamadıkları gün dahi ona kızmadıklarını ve yine suya saygı çerçevesinde denize bir şey atmadıklarını araştırmamızda tespit etmiş bulunmaktayız (K6). Suyun azizliğinden kaynaklanan saygı sunma ritüeli, Dereli

³⁸⁵ *Kurân-ı Kerim*, A'râf, 31:7: "Ey Ademoğulları! Her mescide çıkışınızda /ibadetinizde elbiselerinizi giyiniz; yiyiniz, içiniz, fakat israf etmeyiniz; çünkü Allah israf edenleri sevmez".

³⁸⁶ Rubruk'un seyahatnamesinde belirtmiş olduğu "Moğollar'ın dizini üç defa yere vurarak içeceklerini içme davranışları", Çepniler'in suya saygı tezahüratı şeklinde sergilemiş oldukları su içerken oturma eylemi aynı düşüncenin benimsendiğinin kanıtı durumundadır.

³⁸⁷ Halk arasında bu ritüelin bütünleşmiş olduğu: "su küçüğün, söz büyüğün", "su verenin çok olsun" deyimleri su verilirken hala söylene gelmektedir (K10).

³⁸⁸ Uygulamada İslami esaslara riayet edilerek eğer gelen misafir erkekse evin erkekleri, bayan ise evin hanımı veya kızı yıkama işlemini yapmakta idi (K11).

³⁸⁹ Mustafa Aça, " Doğu Karadeniz Balıkçılarında Yerleşim, Aile ve Gündelik Hayat", Uluslararası Karadeniz Havzası Halk Bilimi Araştırmaları Dergisi, Mart 2015, s. 36

İlçesinde bulunan Karagöl'de su iyelerinin bulunduğu inancıyla göle ziyarete gidenlerin abdestli olması gerektiğine dikkat çekilmektedir.³⁹⁰ Çünkü kutsal sayılan sulara alelade bir şekilde yaklaşamazdı. Kutsal suların haricindeki günlük işlerde kullanılan akarsuların ise murdar olmamasına özen gösterilir; eğer kullanılacak su temiz değilse arıtılarak saf hale getirilir ve herkesin faydalanması sağlanırdı (K9). Özellikle yol güzergâhlarında bulunan içme sularının temizlenmesi veya temiz tutulması, İslami inanca göre kişiye ödül sağlayacağı gibi bu davranışın temelinde yatan asıl gaye olan suya saygı anlayışının da devamını temin etmektedir.³⁹¹

Kutsal suya saygı göstermeyi bu denli davranışa döken Çepniler'in arıtan, temizleyen ve yenileştiren suyu ibadete başlama aracı olarak kullanması su kültürünün İslâmiyet'le pekişmesinden kaynaklanmaktadır. Giresun yöresinde mayıs yedisinde dere ile denizin birleştiği yerde yıkanma veya hayvanlarını yıkama, sudan abdest alma, çocuğu ve anneyi kırklama, evlilik öncesi gelin hamamı âdetini uygulama, cenazeleri yıkayarak defnetme vb. uygulamalar eski Türklerdeki arı su inancından gelmektedir.

Suyla yıkanarak arınma, yenilenme, tazelenme ritüelinin Giresun halkı tarafından topluca yapıldığı mayıs yedisi günü Aksu ırmağının denizle birleştiği yerde belalardan, kötülüklerden, hastalıklardan arınıp, kurtulmak için banyo yapmaları, "derdim belam suya" diyerek denize taş atmaları, yedi dalgaya ayaklarını sokmaları, yedi dalgadan atlamaları suyun arı, kutlu, koruyucu iyelerinden fayda umularak yapılmaktadır.³⁹² Espiye'de Gelevera deresinin denizle birleştiği yerde mayıs yedisi günü yedi dalgadan atlanır veya çocuklar çimdirilerek, sihrin, büyüün yok edildiğine inanılmaktadır. Nitekim eski Türklerde aday şamanın eğitimini tamamlamasının ardından düzenlenen törende veya yılda ya da ayda bir kez olmak üzere suyla yıkanarak arınma işlemini tekrarlaması zorunluydu.³⁹³ Mayıs yedisinde yapılan arınma ritüeli de bu mistik yıkanmaya dayanmaktadır.

Mayıs yedisinde özellikle Giresun, Trabzon'un Vakfıkebir, Beşikdüzü, Şalpazarı köylerinde yaşayan Çepniler'in, ineklerini denize götürerek yıkadıkları böylece kirlerinden

³⁹⁰ Ülkü Kara Düzgün, "Giresun'da Adak İnanç ve Adak Yerleri", Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Halk Edebiyatı Bilim Dalı, Ankara 1999, s. 180

³⁹¹ Hz. Muhammed'in, "sadakanın en faziletlisi su teminidir", hadisinden hareketle yol güzergâhlarında bulunan suların temizlenmesi veya temiz tutulması sadece Çepnilere özel bir durum değildir, Anadolu'nun her yerinde bu ritüel hala geçerliliğini korumaktadır.

³⁹² Mayıs yedisinde denize gidenler geri dönüşlerde deniz suyundan bir kaba doldurup çocukları yıkamak, boy abdesti almak için kullanılmaktadır (K12).

³⁹³ Ahmet Gürsoy, "Giresun Mayıs Yedisi Geleneklerinde Sembollerin Dili", Geçmişten Günümüze Giresun'da Dini ve Kültürel Hayat Sempozyumu, (Ed. Mehmet Fatsa), Giresun İl Özel İdaresi Serisi-2, İstanbul 25-27 Ekim 2013, s.318

arınarak daha sağlıklı, verimli hale geleceklerine inandıkları saptanmıştır (K13).³⁹⁴ Bu ritüelin aynıysa Mayıs ve Temmuz ayında yaylalara topluca yapılacak olan "Otçu Göçü" öncesinde koyun veya ineklerin yıkanıp, kaşağılanması şeklinde tatbik edilmektedir.³⁹⁵ Otçu göçüne gidecek olanlar sabahleyin erkenden kalkıp hayvanlarını yıkayarak süslerler ve suyla yaptıkları boyaları damga şeklinde onlara vururlar (K14). Yöreyle özel çalgılarla yola çıkan Çepniler, yaylaya çıkarken hayvanlarını köprüden değil, dereden geçirmektedirler. Çünkü yayla sularının el değmemiş, kaynağından çıkan ham su olması nedeniyle bunun hayvanlarına iyi geleceğine böylece daha dinç, sağlıklı, temiz bir şekilde yol alacaklarına inanmaktadırlar (K14). Yaylacılık geleneğinin sürdürüldüğü Bulancak İlçesinde köye geri dönüşlerde koyulardan kırılan yünler yine yayla sularıyla yıkanarak temizlenmekte ve arındırılmaktadır.³⁹⁶

Türkler'in günlük yaşamlarında her zaman uyguladıkları ve günümüzde de tatbik etmeye devam ettiğimiz sabah uyanınca el ve yüz yıkama işlemi artı su ile temizlenme, güne arınmış bir şekilde yeniden başlama inancıyla yapılmaktadır (K15).³⁹⁷ Tıpkı ana rahminden başlayan insan-su ilişkisinin doğum esnası ve doğum sonrası yeni doğan çocuğun ılık ve tuzlu suda yıkanarak yeni hayata arınarak başlaması gibi el ve yüzün yıkanmasıdır. Türk boyu olan Çuvaşlarda çocuğun doğumundan sonra doğum yaptıran yaşlı kadının tuzlu su hazırlaması gibi; Giresun'un Güce İlçesinde de doğum yapan kadının kırkı çıktığı zaman hem anne hem de çocuğu kırklanmaktadır.³⁹⁸ Ritüel öncelikle anne ve çocuğun normal suda yıkanmasıyla başlamaktadır. Daha sonra süzgeç hazırlanan kırklama suyuna veya kaşık yardımıyla tuz atılarak karıştırılır.

Yapılan karışımla önce çocuk sonra anne yıkanır, besmele ile çocuk annenin kucağına verilir ve ritüel tamamlanır.³⁹⁹ Bu uygulama Giresun'un Görele, Tirebolu, Doğankent, Yağlıdere, Dereli, merkez ve Bulancak başta olmak üzere tüm ilçelerinde bugün de sürdürülmektedir. Deniz ile hayatları bütünleşen balıkçı ailelerinde yeni doğan çocuğun

³⁹⁴ Necati Demir, "Trabzon Yöresinde Zaman, Halk Takvimi ve Sayılı Günler". *Zeitschrift Für Die Welt Der Türken*, Vol 4, No 1, 2012, s. 16

³⁹⁵ Melda Medine Güleç, "Yaylacılık ve Otçu Göçü Geleneğine Sosyolojik Bir Bakış", *Geçmişten Günümüze Giresun*, (Ed. Ünsal Bekdemir, Mehmet Fatsa), Giresun İl Özel İdaresi Kültür Serisi-4, İstanbul 2015, s. 506-510

³⁹⁶ Aşlar Melikoğlu, "Bulancak'ta Yaylacılık Geleneği", *Uluslararası Karadeniz Havzası Halk Bilimi Araştırmaları Dergisi*, Yıl II, Sayı: 5, Mart 2016, s. 85

³⁹⁷ Divânü Lügâti't Türk'te artı sözcüğü: "arıdı, arıghg, arındı" şeklinde geçmektedir.

³⁹⁸ Mustafa Aça, "Trabzon-Şalpazarı Çepnileri ile Çuvaş Türklerinin Doğum Sonrası Etrafındaki İnanış ve Uygulamaları Üzerine Bir Karşılaştırma Denemesi", *Karadeniz Uluslararası Bilimsel Dergi*, Yıl I, Sayı: 1, Kış 2008, s. 26; Kırklama: Doğumdan sonraki ilk kırk gün dolduktan sonra anne ve çocuk üzerinde suyla yapılan yıkama işlemine denir. Bu ritüel ile kırk gün kirlili kabul edilen anne ve çocuğun suyla arındırıldığı ve ikisine de konulan yasaklamaların sona erdirildiğine kanaat edilir. Birde Kırklama denilen uygulama vardır. Bunda istenmeyen kişilerin kullandıkları eşyaları yıkanır bir nevi beğenmeme, küçümseme durumudur (K14).

³⁹⁹ Türklerdeki sayı uygulamasının somut örneği olan kırklama ritüeli çocuğun doğumunun 7, 10, 20, 30.gününde de yapılıp, kırkıncı gündən farklı olarak sayın içerisine gün sayısı kadar kaşık su, fasulye, taş atılmaktadır (K16).

balıkçılık mesleğini devam ettirmesi amacıyla kırklama ritüelinde kırklama suyuna deniz suyu kattıkları, suya atılan taşları ise sahilten topladıkları belirlenmiştir.⁴⁰⁰ Netice itibarıyla kırk güne kadar kirli kabul edilen bebek tuzlu suyla yıkanarak hem kokmaması sağlanmış oluyor hem de çabucak büyüyeceğine inanılmaktadır.

Türklerdeki temizlenme pratiğinin temelinde yatan arınma inancı gelin veya damat olacak kızlar ve erkekler içinde uygulanmaktadır. Giresun merkez ve Tirebolu hamamlarında devam ettirilmekte olan “gelin ve damat hamamı” geleneğinde sıcak suyla banyo yapılarak üzerlerindeki büyü, nazar, uğursuzluk, kötü güçleri uzaklaştırarak yeni bir hayata arınmış, temiz bir şekilde başlamayı amaçlamaktadırlar (K17).

Çepniler, Orta Asya Türkleri'nin arı suya karşı yapmakta sakındıkları bevlederek suyu kirletmeme, cünüplükten ve diğer nedenlerden dolayı yıkanmama, tuvalet ihtiyacında suyu kullanmama gibi tabuları İslam geleneği içerisinde dönüştürmüşlerdir. İslâmiyetin farz kıldığı namazın şartları anlatılırken “hadesten taharet ve necasetten taharet” durumları doğrudan maddi ve manevi temizleyiciliği, arınmayı konu edinmektedir. Bu minvalde İslam'daki dini temizlik vasıtası olan namaz ve gusül abdestini, eski Türklerdeki suyun arı olma inancıyla kolayca kaynaştırmışlardır. Böylece onlar, “*temizlik imandandır, imanın yarısıdır*” hadis-i şerifleriyle suyun arı olması inancını, temel ihtiyaçları olan tuvalet gereksinimi ve islamın yapılmasını zorunlu kıldığı abdest uygulaması ile yaşantılarında ihata etmeye devam etmişlerdir (K8).

Bedeni temizliği farz kılan İslâmiyet, uhrevi âleme geçiş yapmış ölüleri yıkadıktan sonra abdest aldırarak ebediyete uğurlama teamülünü de zorunlu kılmıştır. Nitekim Sirderya ve Amuderya dolayında yaşayan Türklerde suda ölümün şerefli sayılması, Dede Korkut'un ölümü Sirderya üzerine serdiği seccadede beklemesi, Orta Asya'daki Türk topluluklarından olan Oğuzlar'ın cenaze merasimlerinde ölü ruhunun ebediyette tekrar hayat bulması, yeniden yaratılması ve doğması için cenazeyi suya atmaları, Batı Hun Türkleri'nin kağanı Attila'nın rivayetlere göre, bir ırmağa gömülmesi, İslâmiyet'in ölü defnetme hükümlerini Çepniler'in hem eski Türk inançlarının devamı hem de İslâmiyet'in gerekliliklerine riayet ettiklerini göstermek adına ölü çıkan evi temizlemeleri, ölüyü defnetmeden önce yıkayıp, abdest aldırarak kefenlemeleri ikili inanç sentezini başarıyla tamamladıklarını kanıtlamaktadır (K15).

Su, İslâmiyet öncesi eski Türk dininde mukaddestir, arıdır, temizdir, uzun ömürlüdür, ölümsüzdür. Türklerdeki bu “ebedi su” öğretisi su itikatimizin en önemli kanadını

⁴⁰⁰ Mustafa Aça. “Doğu Karadeniz Balıkçılarında.....”. s.32-33

oluşturmaktadır. Destanlardan yola çıkacak olursak bengi suyun tanrı tarafından gönderilmiş olması manası itibariyle İslâmiyet'te de teyit edilmiştir. Kurân-ı Kerim'de kıssalarla dolaylı yönden anlatılan suyun ölümsüz olması inancı sonsuz yaşama işaret etmektedir. İslâmiyetle pekişen bu inanca göre suyun sürekli ve sonsuzluğa akması, insanların ihtiyaç duyduğu ölümsüzlüğün veya uzun ömürlülüğün suda bulunduğu inancını kuvvetlendirmektedir. Nitekim halk arasında suyun ömrünün uzunluğu gibi insan ömrünün de uzun olması için su veren kişilere iyi dileklerde bulunulur. Araştırma konumuz Giresun Çepnilerinde de su ikramında bulunanlara "sular gibi aziz olasın, sular gibi ömrün uzun olsun, ölmüşlerinin silsilesine rahmet olsun, ölmüşlerinin ağzında zemzem suyu olsun, su verenin çok olsun, su gibi berrak ol" gibi dualar edilmektedir(K18).

Yapılan dualardan anlaşılacağı üzere ömrün uzun ve ölünün ruhuna şefaathçi olması için su verme, mezarın üzerine su dökme, mezarın ayakucuna hayvanların içmesi ve ölüye rahmet okumaları için sulak(sebil) yeri bırakma ritüelleri, Orta Asya'ya özgü Kamlık sistemi inancındaki ruhun reenkarnasyonuna yardımcı olma; İslami anlayışa göre de ruhun rahmet bulması, günahlarının affına muavenet etmesi adına yapılmaktadır.⁴⁰¹ Giresun'un Görele, Çanakçı, Tirebolu, Güce, Doğankent, Espiye, Yağlıdere, Dereli, Merkez-Batlama ve Bulancak İlçelerinde aynı şekilde devam eden şefaath ritüeli, balıkçı aileler tarafından ölen kişinin ruhunun sırat köprüsünden hızlıca geçerek cennetin sularına ulaşsın düşüncesiyle cenazenin parmakları bir kaba konulan deniz suyuna bir kez batırılarak tatbik edilmektedir.⁴⁰² Türklerdeki, su iyelerinin ruhun göçü sırasında ona yardım edeceği inancı, İslâmiyet'te ise sonsuz hayatın başlangıcında yine sudan faydalanılması suyun ölümsüzlüğüne olan inançtan kaynaklanmaktadır.

Sonsuz hayat ve hayatın kaynağı olarak tasavvur edilen bengi su, Türk-İslam kaynaklarında âb-ı hayât suyuna tahavvül ettikten sonra Kur'an-ı Kerim'de geçen Hz. Musa ve Hızır kıssasıyla birlikte Anadolu halk takviminde Hıdrellez kutlamaları şeklinde yerini almıştır. Giresun halk takvimine göre Miladi 6 Mayıs'ta kutlanan Hıdrellez gününde, Hızır peygamber karadan, İlyas peygamber ise denizden gelerek deniz sularının sahile vurduğu yerde buluşmaktadırlar. İnanç gereğince bu gün Hızır karada, İlyas ise denizde zor durumda kalanlara yardım edecektir. Bu sebeple Giresun Çepnileri Hıdrellezde su kültürüyle ilgili ritüeller gerçekleştirmektedirler.

⁴⁰¹ Mekke ve Medine arazisi çölden ibaret olduğu için arazide esen rüzgârın mezarın üzerini dağıtma veya açma durumunu ortaya çıkarıyordu. Bu sebeple kum tanelerinin birbirine yapışıp, sıkışması için ölen kişinin mezarının üzerine su dökülmektedir. Uygulama aynı olsa dahi suyu dökme düşüncesi Türkler'in inancına göre değişmiştir (K8).

⁴⁰² M. Aça, "Doğu Karadeniz Balıkçılarında.....", s. 37

Hıdrellez günü, Türk-İslam rivayetlerinde geçen bengi su diğer adıyla âb-ı hayât suyuna ulaşmak inancı. Çepni Türklerince Giresun'un deniz, nehir, ırmak, obuz gibi su kaynaklarına giderek ölümsüzlüğe ulaşmak, gençleşmek, yenilenmek, dirilik kazanmak için el, yüz yıkama, su içme, soğuk suya girme, su üstünden atlama veya akarsulardan alınan sularla yapılan içecekleri ve yemekleri yeme, suyun başında eğlenceler tertip etme vs. gibi uygulamalar yapılmaktadır. Hıdrellez, Giresun'un Bulancak İlçesinde şenliklerle kutlanırken, Merkez-Batlama çevresinde mayıs yedisinde benzer ritüeller gerçekleştirilmektedir.⁴⁰³ Dereli İlçesinin Kızıtaş-Sarıyakup köylerinde yeşillik koparılmadığı gibi eve yakın akarsulara gidilerek, içilir. evde kullanmak için alınır (K1). Tirebolu'nun Özlü köyünde ise hayvanları denize götürerek yıkarlar (K13), kendileri de suya girerler. Doğankent'in Çatalağaç Köyünde kapıda salıncakta sallanan çocuklara su içilir, bir gün sonrasında su dökerek Hızır yolcu edilir (K14). Espiye İlçesinde kayıklarla denize çıkılır. Görele'de de aynı şekilde deniz kenarına topluca gidilip, eğlenilirdi.

Giresun Çepnilerinde benzer inanış ve uygulamalar etrafında hıdrellez kutlamaları yapılırken inancın temelinde yer alan Hızır-İlyas'ın suyla ilişkisine ve baharın gelişine gönderme yapılır. İnsanın ölümden sonra tekrar dirilmesi gibi doğanın yeniden canlandığı hıdrellezde Çepniler, çimenlere, akarsu kenarlarına giderler. Çünkü ölümsüzlük suyunu içen Hızır ve İlyas birleşmesinin doğaya canlılık kattığına inanmaktadırlar. Bu inanç doğrultusunda Çepni yöresinde suyun ölümsüzlüğüne dair efsaneler derlenmiştir. Bu efsanelerden biri 'Balıklı Su' efsanesidir.⁴⁰⁴ Köylerin birinde bulunan bir gölde orta büyüklükteki bir balığın uzun zamandan beri yaşadığı söylenegelmiştir. Bu balık tutularak kızgın bir tavaya konup, pişirilecekken zıplayarak tekrar göle düşmüş. Balığı bu gölden alıp başka bir göle koymuşlarsa da balık aynı göle geri gelmiştir. Hıdrellezde bu göle gidenler şayet balığı görürlerse dileklerinin kabul olacağına inanıyorlardı.

Başka bir efsaneye göre ise; Hızır ve Ellez'in peygamberlik mertebesine eriştiğini anlayan babaları, bu durumu izah etmek için onları bir yolculuğa çıkarmaya karar vermiş ve onlara kızarmış balıklar vererek şöyle söylemiş: "bu kızarmış balıklar nerede canlanıp göle atlarsa oradan geri dönün". Duruma anlam veremeyen kardeşler yola çıkarlar ve acıktıkları yerde balıkları yemek isterler fakat ellerinden kurtulan balıkların yanında oturdukları çeşmenin

⁴⁰³ Kerime Üstünova, "Giresun'da Yaşatılan Sacayağından Geçme Geleneğinde 'Sacayağı' ve 'Üç' Ne Anlatıyor?", Bilig, Sayı:52, Kış 2010, s. 188; "Mayıs Yedisini" adıyla anılan törenlerin hıdrellezde yapılması, bu geleneğin Hıdrellez Bayramı kutlamaları olarak algılanamıza yol açmaktadır.

⁴⁰⁴ Bilgehan Atsız Gökdağ, Cengiz Gökşen, "Giresun Efsaneleri", Giresun Kültür Sempozyumu Bildirileri, İstanbul 30/31 Mayıs 1998, s.204

suyuna dalarak gözden kaybolmasıyla kerameti çözerler, geriye dönerler. O günden sonra Hızır karada, Ellez denizde insanlara yardım için görevlendirilmiştir.⁴⁰⁵

Ab-ı hayat suyunu içmiş, ölümsüz peygamberler olarak kabul edilen Hızır ve İlyas peygamber görüldüğü gibi hıdrellez törenlerinin kaynağını teşkil ederken, İslamiyet öncesi eski Türk inancının da devamlılığını sağlamıştır. Orta Asya Türkleri suyu ölümsüz kabul etmekle kalmayıp, Tanrı'nın önce suyu yarattığı inancından hareketle dirilik suyuna önem vermişlerdir. Bu hakikatten yola çıkan Dede Korkut, "suya ecel gelmez" sözünü söylemiştir.⁴⁰⁶ Çünkü aziz görülüp her şeyin sudan yaratıldığı, suyun hak didarını gördüğü ve bu sebeple suyun her şeyden haberdar olacağı bildirilmiş fakat suyun neden yaratıldığından bahis edilmemiştir.

İslamiyet öncesi Türk kültürünün uzantısı olan inançlarda suyun hakkın yüzünü görmüş olması, İslamileşme sürecinde ise Hasan ile Hüseyin'in hasreti, Ayşe ile Fatıma'nın nikâhını vuku buldurması su ile haberleşme inancını devam ettirmeyi sağlamıştır. Tanrı katından gelip yine tanrı katına giden suyun genişliğinin, göğü yansıtan bir aynaya benzetilerek bilinmeyenden haber alma vasıtası olarak kullanılmasına neden olmuştur. Suyun Türk mitolojisinde yaratılıştaki ilk unsur olması, yaratıcının yaratma anına şahitlik etmesi ve İslami tefsirde arştan sonra ilk yaratılanın su olması, onun hak yüzünü görmüş olması inancını kuvvetlendirmektedir.⁴⁰⁷

Haberleşme inancının Anadolu'ya geçişini somutlaştıran velâyetnâmelerde "ey didar görmüş tertemiz, arı-duru su" diye hitap edilişin. Giresun yöresinde de evliya, veli olarak kabul edilen kişiler tarafından asalarını kullanarak taştan su çıkarma veya düzlük bir alanda topraktan su çıkarma kerametleri sırasında su ile konuşma şeklinde gerçekleştiğini söyleyebiliriz. Yağlıdere'nin Tekke Köyünde husul eden Hacı Abdullah Halife kerametinde; suyu çıkmayan ve kuru bir obuz durumunda olan şimşirlik denilen yerde değirmen yapan halife, değirmenin anacına denk gelecek çayıra yönelerek asasını üç defa yere vurmuş ve kısa bir süre sonra buradan su fişkırmış. Hacı Abdullah Halife suya neden geç kaldığını sorunca, su dile gelmiş ve "yedi dağı delerek geldim" diyerek cevap vermiş.⁴⁰⁸

⁴⁰⁵ Necati Demir, "Ordu Yöresi.....", s.272

⁴⁰⁶ Mehmet Yardımcı, "Geleneksel Kültürümüzde.....", s.76

⁴⁰⁷ Gülten Küçükbaşmaç, "Kastamonu'da Asa Suları", *Halk Kültüründe Su Uluslararası Sempozyumu*, Tekirdağ 07/08 Kasım 2013, s. 201-202

⁴⁰⁸ Mehmet Fatsa, *Gazanler İhtar, Hacı Abdullah Halife Tekkesi*, Arı Sanat Yayınevi, İstanbul 2016, s.35

Başka bir haberleşme rivayeti de Doğan kent'in Yeni Mahallesi'nde derlemiş olduğumuz Olukyanı suyuna aittir.⁴⁰⁹ Yeni Mahalle'de olan bir Şih. eşi veya annesinin susuzluktan serzenişte bulunmasıyla evinin 100 metre Güneyinde kalan Soğuksu denilen yere gelir. Asasını oradaki taşa iki kez vurarak "ya mübarek gel" diyerek suya seslenmiş fakat su gelmemiş. Üçüncü kez asasını taşa vurduktan sonra "ya mübarek gel" deyince bu kez taştan bir değirmeni çevirecek kadar su akmaya başlamış. Şih. suya "ya mübarek geç kalmadın mı?" sorusunu sorunca, suyun "biz Sis Dağı denilen yerde ikiye ayrıldık, helalleştik, o sebeble geç kaldım / Sis Dağı geçit vermedi, biz de dağı dolandık geldik" şeklinde iki türlü cevap verdiği halk arasında anlatılmaktadır. Suyun gelmesiyle eşi veya annesine seslenen Şih "bu su bize yeter mi" diyerek soruyor, annesi "oğlum ihtiyacı olanlar vardır" cevabını verince su geri çekilerek iki oluk kadar yani bugünkü halini almıştır(K19). Anlatılardan yola çıkarsak eski Türklerdeki suyla haberleşme inancının ve suyun mistik gücünün, İslâmiyetten sonra veli kişilerin kerametleriyle kullanılmaya devam edildiği kanaatindeyiz.

Gelecekte haber veren, halk inancında parlak geleceğin simgesi olan su, İslamiyet öncesi Kamlar, İslâmiyet sonrası ise mistik güce sahip olduğu düşünülen bir takım kişiler tarafından gâipten haber almak için kullanılmıştır. Örneğin Merkez-Batlama' nın Osmaniye köyünde eskiden su falı bakan kişilerin olduğunu ve bu kişilerin fal bakarken, suyun içine iğne atıp iğnenin ters dönmesi durumunda kötü, düz dönmesi halinde iyi şeylerin olacağına dair yorumlar yaptıklarını tespit ettik (K20). Osmaniye köyünde derlediğimiz bir diğer su falında ise tabağa koyulan suya falı bakılacak kişinin saçından bir tutam alınıp atılır sonrada kişinin geleceğine bakılarak açıklama yapılıyordu (K2). Bulancak İlçesi'nde de su falı bakılırken suyun içine demir para veya herhangi bir madde, iğne atıldıktan sonra suya okunup, üfleniyor ve suyun hareketlerine göre yorumlar yapılıyordu (K8). Tüm bunlardan hareketle yaratılışından itibaren geçmiş ve geleceğini merak eden insanoğlu suyun mistik gücünü vasıta aracı görüp bilinmeyen, bilinir hale getirmek istemektedir.

Üzerinde yaşadıkları yerler gibi sular da Türkler'in koruyucusuydular. Nitekim Göktürk yazıtlarında Türkler'in yer ve sularının Türk budunu yok olmasın diye onlara yardım ettiğine inanılıyordu.⁴¹⁰ Suyun ruhu olduğu inancından hareketle su iyelerini memnun etmek, onlardan medet ummak ve onları şifa vasıtası olarak görmek sosyal hayatta yaygın bir inançtı. Fizikötesi kutsal güce sahip olan su aynı zamanda bir tedavi yöntemi ve tedavide aracı olarak kullanılmıştır. Orta Asya Türk tıbbı, şamanların uyguladıkları sihirsîl-büyüsel tedavi

⁴⁰⁹ Olukyanı suyuna halk arasında Şih suyu da denilmektedir. Su mahalle halkı tarafından çeşme yapılarak bugün dahi kullanılmaktadır (K19).

⁴¹⁰ Bahaeddin Ögel, *Türk Kültürünün Gelişme Çağları*, Cilt II, MEB Yayınları, İstanbul 1997, s.90

yöntemlerini büyücü hekimler yoluyla icra etmek veya otacıların yapmış olduğu ilaçlar ya da diğer tedavi yöntemlerini tatbik etmek şeklindeydi.

Günümüzde halk arasında hastalıkların teşhis edilmesi ve hastalıkların sağaltılması amacıyla başvurulan yöntem ve tekniklerin temelinde Orta Asya tıbbi yer almaktadır. Halk hekimliğinin tedavi yollarını Acıpayamlı sağaltına türleri olan: ırsava(psikolojik), parpılama(sihirsel-büyüsel), dinsel, bitkisel ve hayvansal kökenli ilaçlar, madensel- mineral kaynaklı tedaviler olarak altı grupta tasnif etmiştir.⁴¹¹ Biz bu tasnifin Giresun'da su kültürle beraber uygulananlarına baktığımız zaman yörede; ırsava, parpılama, dinsel, bitkisel, madensel ve mineral kaynaklı tedavilerin ağırlıkta olduğunu tespit etmiş bulunmaktayız.

Su iyeleri, İslâmiyet öncesi Türk kültüründe var olduğu gibi İslami dönemde de islami unsurlarla birleşerek birçok inanç ve uygulamanın içerisinde varlığını sürdürmüştür. Bu bağlamda Giresun sahasında yaygın olarak uygulanan halk hekimliğindeki psikolojik tedaviler; cinlenme, ruh ve sinir hastalıkları çevresinde ele alınmaktadır. Genellikle yeni doğmuş bebek ve doğum yapmış kadınlarda, gece dışarıda korkan kişilerde, sara(epilepsi, dutalık) hastası olanlarda görülen cinlenme hadisesi Giresun Çepnileri'nin inançları dâhilinde bertaraf edilmeye çalışılmıştır. Bu tür rahatsızlıkları gidermek için "*nefesi keskin hocu*" olarak tabir edilen kişilerin okumuş olduğu suyu, şifalıdır denilerekten talimatlar çerçevesinde 3, 5, 7 kez içirirler veya okunmuş suyla hasta kişiyi yıkamaktadırlar (K11). Batlama havzasındaki Burhaniye, Osmaniye, Melikli köylerinde gece değirmen kenarından geçerken çarpılan kişilere kötü ruhlardan arınması için tavadan su içirmektedirler.⁴¹²

Merkez-Batlama havzası Alınca köyünde bir gece değirmene un götüren kişinin cinlenmesi neticesinde hocaya götürülerek okunmuş su içirilmiş bunun sonucunda hasta kişide iyileşmenin olduğu gözlemlenmiştir(K10). Güce İlçesi'nin Yukarıboynuyoğun köyünde ecinnilere karışmış olan kişiler için değirmenin dönen çarkından su alınır, caminin kilidine o su dökülür, alttan tutulur. Kilitten geçirilen su hasta olan kişiye hemen içirilir(K16). Tirebolu'nun Yağlıkuyumcu köyünde ecinnilere karışanlar okunmuş suda yıkanır(K9). Özlü (Bada) köyünde ise okuyucu bir kadının suya demir para atıp, dua okuyarak kişideki büyü veya hastalığı söylediği bilinmektedir (K13). Ruhsal bozukluk yaşayan insanların hastalığı, hocaların reçetesiyle yedi dere ağzından tekneyle geçilirse veya Giresun'dan başka bir İl'e

⁴¹¹ Orhan Acıpayamlı, "Türkiye Folklorunda Halk Hekimliğinin Morfolojik ve Fonksiyonel Yönden İncelenmesi", Türk Halk Hekimliği Sempozyumu Bildirileri, Ankara 1989, s.54

⁴¹² Bu durum daha çok elektrik ve yolların olmadığı zamanlarda akşam vakti bir yerden başka bir yere giderken evhamlanmak şeklinde açıklanmaktadır (K11).

deniz yoluyla gidilirse sona ereceği önerisini hastaların Giresun Merkez Limanına giderek, balıkçılarla anlaşarak uyguladıklarını öğreniyoruz (K6).

Yeni doğan çocuğu kaybetme korkusu, onu sağlıklı bir şekilde büyütme isteği Çepnileri farklı şekillerdeki sağaltmalara başvurmaya teşvik etmiştir. Özellikle dünyaya yeni gelen bebeğin kötü ruhların(al basması, ecinni) eline geçmemesi için çocuğun ve aynı zamanda annenin banyo suları dışarı dökülmemektedir.⁴¹³ Suyu dışarı dökmedikleri gibi henüz kırkı çıkmamış bebeğin bulunduğu eve gece dışarıdan su getirilemezdi; aksi takdirde suyla birlikte cinin gelebileceğine ve çocuğa sahip olabileceğine inanılmaktadır.⁴¹⁴ Al basan çocuğun, al evine götürülüp yıkanmasıyla o evden ekmek, kül, su alınır ve böylece hasta çocuğun alınan malzemeleri kullandıktan sonra iyileşeceğine inanılmaktadır. Bu sebeple Dere'nin Kızıtaş köyünde bulunan Al Ocağı denilen yere ait değirmenden hamile olan veya doğum yapan bayanların un(bereket), kül(ocak), toprak, su(şifa) niyetine alarak kullandıkları bilinmektedir.⁴¹⁵ Al Ocağına ait değirmenin çarkında gece çok ağlayan veya rahatsız olan bebeklerin 7 defa yıkandıktan sonra 7 yahut 3 İhlas, 1Fatıha suresinin okunmasıyla şifa bulunduğu anlatılmaktadır (K7).

Çocuklarda görülen zayıflık, hareketsizlik, sürekli ağlama gibi belirtilerin halk arasında genellikle göz değmesi denilen nazara ve basıklığa yorumlanmaktadır. Çepniler, bebeklere ya da zarar verilmek istenen kişilere yapılan sihir(büyü)veya nazarın bozulması için nefesi keskin hoca, üfürükçü-okuyucu kişilere giderek onların verdiği malumatları; yedi gözeden alınmış suyu okunduktan sonra içme ve yıkanma, dua yazılan kâğıdın suda çözümlendikten sonra suyunu içme, denizin dalgasından, değirmenin çarkından akan sudan alınan 41 kaşık suyu karışım yaparak yıkanma, değirmenin su çarkından 7 kez geçirme terapilerini uygulamaktadırlar.⁴¹⁶

Merkez-Batlama havzasında sabun ile yapılan sihrin okunup, üflenerek akarsuya bırakılması neticesinde sabunun eridikçe büyüünün tesir ettiği; sabunun çözülme aşamasında sudan alınıp, geri döndürülmesi veya yapılan büyüye karşı kişiyi kurtarma amaçlı başka bir

⁴¹³ Ali Çelik, *Trabzon Çaykara Halk Kültürü*, Doğu Kütüphanesi Yayınları, İstanbul 2005, s. 207-208

⁴¹⁴ Erdoğan Altınkaynak, *Giresun Kent...* s.222

⁴¹⁵ Mehmet Fatsa, *Geçmişten Günümüze Dereli*, Dereli Kaymakamlığı Yayınları-1, Giresun 2015, s.112; Dereli İlçesi'nin Kızıtaş Köyünde Hacıİbrahimoğlu sülalesinin kurucusu olan Hacı İbrahim, bir gün balık tutmak için Göcü mahallesinde bulunan Hacı İlyas Değirmeni' ne su sağlayan Geyik Gölü'ne gider ve burada yakaladığı peri kızı ile evlenir. Ancak bu evlilikten doğan çocukların hiçbiri yaşamaz ölür. Peri kızına ait bir mendil, kaçmaması için sürekli gizli tutan Hacı İbrahim, bunu unutunca peri kızı mendilini alır ve Hacı İbrahim'e yakalandığı göle döner. Durumu fark eden Hacı İbrahim, peri kızının suya dalmasını engelleyemez. Ancak peri kızı suya dalmadan önce Hacı İbrahim'e dönerek "benim evim al ocağı olsun" diye vasiyette bulunur. Bu sebeple Al Ocağı olarak kabul edilen ev bölge halkının şifa bulmak için ziyaret ettiği mekân olmuştur.

⁴¹⁶ İşlem değirmen çarkına giden suyolundan başlar, su çarkının altına girdikten sonra değirmenin içine açılan yerden çıkmakla son bulurdu. Bu sağaltma işlemi sadece bebekler için değil sihir ve büyü yapılan herkes için de uygulanırdı (K20).

duanın suya bırakılmasıyla sihir yok edile bilinmektedir (K11). Aynı hadiseye denk geldiğimiz Görele'nin Gölbaşı köyünde, anne ve oğul arasını açmak için yapılan muskanın suya bırakılarak büyüünün bozulacağına kanaat getiriyorlardı (K4). Tirebolu'nun Özlü köyünde hasta olan çocuğu iyileştirmek için denizin dalgasından, yedi farklı değirmenin çarkından akan sudan 41 kaşık su, yedi kapıdan odun parçası alınarak işlemin uygulanması gerekmektedir.⁴¹⁷ Basıklığın sona ermesi içinse seher vakti yedi ayrı gözeden alınan suyla veya dere ile denizin karıştığı yerden birer dalga atlanarak yedi dalgadan alınan suyun okunup çocuğun yıkanması gerekmektedir.⁴¹⁸

Özellikle mayıs yedisinde basıklığın geçmesi ve gelecek yıla kadar nazar, sihir ve büyüden korunmak için kuşluk vakti alınan sularla yıkanılmaktadır. Ayrıca çocuğu ölünün basması durumunda evde su ısıtılır, üç yol ağzına gidilir. Yolda akrabası olmayan bir kadına durum anlatılır, kadın çocuğu alarak suyu başından aşağıya döker sonrasında arkasına bakmadan koşar adım çocuğu evine götürmektedir. Nazara dönük tedbirler bağlamında Giresun halkının genellikle kurşun döktürdüğü, balıkçı ailelerin çocuğun kırk suyuna deniz suyu kattıkları (K6), hayvanlarına (inek, koyun, keçi) nazar değdiğinde sütlerini gece veya gündüz fark etmeksizin etrafta kimsenin olmadığı zaman bir çeşmeye dökerek geriye bakmadan eve gittikleri böylece nazarın geçeceğine inandıkları anlaşılmaktadır.

Sihri-büyüsel esaslara dayalı olan parpılama yönteminde ise inanç pratikleridinsel tedavi yöntemiyle kaynaşmıştır. Bu minvalde; çocuk sahibi olmak, çocuklardaki gelişim bozukluklarını gidermek, baş ağrısı başta olmak üzere vücut uzuvlarının ağrılarını izale etmek, çeşitli hastalıkları def etmek isteyenlerin başvurdukları yöntemlerdir. Tedavi için okuyucu ve ocaklı kişilerden, ocaklar, değirmenler, evliyalı, türbeler etrafındaki sulardan medet umulmaktadır.

Soyun sürdürülmesi ve ailenin devamını sağlayacak olan çocuğa sahip olmak için Giresun Çepnileri mayıs yedisinde Aksu'ya giderek dere ile denizin birleştiği yerde erkek ve kadın ayrı olmak üzere yedi dalgadan atlar veya yıkanır, adanın etrafını dönerek Hamza taşına el sürer ve taşın yanındaki tatlı sudan içmektedirler. Ayrıca okuyucu kişilerin suyla ilgili vermiş oldukları sağaltma işlemlerinin de uygulandığını saptıyoruz. Örneğin: Mayıs yedisinde Dereli'nin Kızıltaş köyünde bulunan Hamza Şıh türbesine yakın olan Acısu'dan çocuk sahibi olmak isteyenler su içer, elini, yüzünü yıkar, namaz kılar (K21).

⁴¹⁷ Yapılan işlemde ev sahibinin duymadan yedi kapıdan alınan odun parçaları suyu ısıtmada kullanıldığı gibi ritüel uygulanırken kişiyle konuşulmama, işlemi gece yapma zorunluluğunun yanı sıra gün ışmadan işlemin bitirilmesi gerekmektedir (K13).

⁴¹⁸ Melda Medine Güleç, "Espiye'de Halk...", s.80-81

Aynı civarda çocuk sahibi olmaya çalışanların okuyucu kişilerin vermiş olduğu yedi tane horoz sesi işitmeyen gözeden bir şişe suyu tamamlamaları gerekiyordu. Ardından çifte, sudan yapılan üç muskadan birinci muskayı yakarak dumanını içine çekmelerini, diğerini su dolu kovanın içine atarak yıkanmalarını, son muskayı da su dolu bardağın içine koyarak 3 gün bekledikten sonra içmelerini söyleyerek sonuç alınmaya çalışılıyordu (K7).

Hamile kalabilmenin diğer yöntemi doğanın dölleyicisi olarak gördükleri Nisan yağmurundan içmektir. Şifa bulmak için içi boş olan yumurta kabuğunu dışarıya bırakırlar sonrasında hamile kalacak olan kadına içirirler. Merkez-Batlama'nın Osmaniye köyünde hamile kalamayan bayanlara evin saçaklarından yağın mayıs yağmurunu kap içerisine alıp bir yıl beklettikten sonra günlük bir çay bardağı şeklinde bitene kadar içiriliyordu (K20). Osmaniye'nin köy halkı Hıdrellez gününde Dereli'nin Kızıltaş köyündeki Hacı İlyas değirmenine gider burada çocuğu olmayan kadınları şifa niyetine değirmenin su çarkına tutarlardı (K20). Günümüzde yapılmayan fakat geçmişte Giresun'da çocuk sahibi olmak isteyen kadına uygulanan iğelik adı verilen kaynar su kazanına sokulma, su içirmeme, baharatlı maddeler yedirmeme vs. gibi pratikler uygulanmaktaydı.⁴¹⁹

Şifalı olmasından ziyade dini tesirinden dolayı önemli bir mevki işgal eden ocak, evliya, türbe ve tekke suları Çepnilerin çocuk sahibi olmak için başvurdukları tedavi yöntemleri arasındadır. Misal Güce'nin Yukarıboynuyoğun Köyü'nde bulunan Kasım Dede Tekkesine ait ocak suyu yöre halkı veya uzaktan gelenler tarafından şifa isterlerse şifa niyetine, çocuk isterlerse çocuk niyetine içilmektedir (K16). Aynı amaçla Yağlıdere'nin Tekke köyünde bulunan Sarı Halife'nin evine gelen çiftler burada bir veya iki gün kalır, tekkenin suyuna gider, abdest alır, iki rekât namaz kılar, çocuk sahibi olmaya çalışan kadın şifa niyetine bu sudan içer, elini, yüzünü yıkardı.⁴²⁰ Batlama'nın Burhaniye köyünde derviş ve ermiş kişinin içtiği sudan alıp içenlerin veya dervişin elinden içilen sudan hamile kalınabildiğine inanılıyordu (K10). Osmaniye köyünde ise çocuğu olmayan çiftleri ocak sularına yönlendirildiğini tespit ettik.

Suyu şifalı olduğuna inanılan pınarlar, kaynaklar, gözeler, obuzların evliya türbe ve mezarlarına yakın olmalarıyla kazandıkları kutsallık statüsünden faydalanmaya çalışan Giresun ahalisi bir kısım hastalıkların tedavisinde bu mekânlara veya eski değirmen sularına yönelmişlerdir. Ziyaretler genellikle velilerin soyundan geldikleri söylenen ve ocaklı olarak

⁴¹⁹ Altınkaynak, "Giresun Kent...", s.218

⁴²⁰ Hacı Abdullah Halife'nin tekkesini muhafaza eden kişiler tekkeye ait suyun içilirken dikkatli ve inançlı içilmesi gerektiği üzerinde durmuşlar ve suyu evine götüren kişilerin de yine iki rekât namaz kıldıktan sonra şifa niyetine içmeleri gerektiğini belirtmişlerdir. Kısacası su hangi niyetle içilirse içilsin iki rekât namaz kılınması gerekmektedir (K22).

tabir olunan ailelerin kılavuzluğuyla bir takım usullere göre yapılmaktaydı.⁴²¹ Çepni inançları doğrultusunda ziyaretine gidilen kutsal suların hepsi şöhret kazandıkları hastalıkların tedavisinde kullanılmaktaydı. Misal; Tirebolu'nun Kovanpınar köyünde bulunan Ocak Dede yatırına abdest alınarak gidilir ve orada iki rekât namaz kılıp, uyuduktan sonra kişide bulunan hastalığın yok olacağına inanılırdı (K15). Doğankent'te köylerde yatırlara ait kutlu suların Harşit çayına ulaşmasıyla yöre halkı "Harşit suyu şifalıdır" inancıyla akli dengesi yerinde olmayanları, uyuz hastalığına yakalananları, sihir ve büyü yapılanları Harşit'e götürüp yıkamaktaydılar (K23).

Doğankent'in Güdül Köyü ile Kozköy arasında kalan Çöngü evliyasının karşısında Oyraca denilen bir mahal bulunmaktadır. Oyraca'ya Hasan Şih denilen bir yatırdan su gelmektedir. Her yıl mayıs yedisinde Oyraca suyuna gidip şifa bulmak için elini, yüzünü yıkar ve geriye dönerlerdi.⁴²² Dereli'nin Sarıyakup köyünde bulunan Hamza Şeyh'in ocağına şifa uman insanların abdest alarak gelip, yattıkları aşikârdır. Nitekim Batlama'nın Osmaniye köyünde Hidrellez günü başı ağrıyan yaşlı bir kadın torunuyla birlikte Hamza Şeyh'in ocağına gitmiş oradaki Hacı İlyas değirmeninin çarkından hem kendisi hem de torununu geçirmiş sonrasında Allah rızası için iki rekât namaz kılarak şifa bulmak istemiştir (K20). Keşap'ın Balıklısu köyünde aynı ismi taşıyan suda yılın belirli zamanlarında bazılarında bir balık gözükmekte imiş bu sebeple Çepniler bu suya şifa verici ocak telakkisiyle bakmaktadır.⁴²³ Yağlıdere'nin Tekke köyünde bulunan Sarı Halifenin asa suyu, nazar suyu olarak isimlendirilirken sudan içenlerin Kâbe suyundan içmiş gibi şifa bulduğu inancı yaygındır (K18).

Evliya türbesi etrafında veya adak yerlerinde bulunan sulara kutsal telakkisiyle bakan Çepniler şifalı olmasının yanında dini tesirinin önemli bir mevki işgal etmesi dolayısıyla ziyaret sularını Zemzem suyu ile eşdeğer kabul etmektedirler. Bu sebeptendir ki türbe ve tekke sularını içerken, sağaltım amaçlı kullanırken namaz kılmakta, dualar okumaktadırlar. Örneğin; Tekke köyünde bulunan Hacı Abdullah Halife'ye ait su baraj yoluyla Espiye merkeze alınmak istenmiş fakat suyun her yerde kullanılamayacağı raporu çıkmıştır (K22). Bu durum tekke suyunu halkın kendi inancı doğrultusunda kutsal kabul etmesinin ve bilimsel olarak da zemzem suyuna benzerliğini ispatlamış oluyordu.

⁴²¹ Ahmet Yaşar Ocak, *Kültür Tarihi Kaynağı Olarak.....*, s.18

⁴²² Oyraca suyuna 10 metre mesafede Oyraca değirmeni bulunmaktadır. Bu değirmenden bölge halkı mısır öğütmek amaçlı faydalanmaktadır (K23).

⁴²³ Musa Öksüz, "1932-1951 Yılları Arasında Giresun Halkevinde Yapılan Halkbilim Çalışmaları", Karadeniz Teknik Üniv. Sosyal Bilimler Enstitüsü T.D.E Anabilim Dalı Y. Lisans Tezi, Trabzon 2003, s.224

Mineralli sular bakımından zengin bir coğrafyaya sahip olan Giresun İli Dereli İlçesi ağırlıklı olmak üzere demirli, kükürtlü, sodalı maden ve kaynak sularıyla oldukça meşhurdur. Yöre halkı bu sulardan sedef, egzama, mantar, uyuz, çıban, deri çatlakları gibi cilt hastalıklarının tedavisi yanında mide, bağırsak, böbrek taşları, karaciğer, safra kesesi ve safra yolları, idrar yollarındaki kumlar ve bu rahatsızlıklardan doğan sancıları yok etmek için faydalanmaktadır. Şunu da belirtmek gerekir ki, maden sularından şifa niyetine içilirken, şifanın vücuda tesir etmesi için inanç gereği belirli surelerin okunduğu ve iyileşmenin su iyelerinden ziyade ilahi vesileden beklendiği apaçık ortadadır. Çünkü iye inancı yerini İslâmiyetle ilahi güce bırakmıştır.

Giresun genelinde uygulanan madensel- mineral kaynaklı su tedavileri geçmişte sağlık alanının yetersizliğinden, günümüzde ise doktorlar ve okuyucu kişilerin tavsiyesiyle yaşatılmaya devam edilmektedir. Örneğin; Görele Akköy'de bulunan yerden kaynar yeşilimsi renge sahip şifalı suyu, yaralanan kişilerin ilaç niyetiyle yaralarına sürmeleri sonucunda iyileşme görüldüğü biliniyor (K24); Yeşilköy köyünde Karamustafa denilen yerde bir taşın altından çıkan suyun ise şifa niyetine besmele çekilerek İhlas duasıyla içildiğini tespit etmiş bulunuyoruz (K25). Tirebolu'nun Kovanpınar köyünde kanser hastası olan bir kişiye daha sonra böbreklerinde taş çıkması nedeniyle Çanakçı İlçesinin Karabörk köyünde bulunan Acısu'dan içirilerek taşın düşürülmesi sağlanmıştır.⁴²⁴ Özlü (Bada) ve Espiye'de Kızılcay adındaki Acısular böbrek taşı, sedef hastalığı olan Çepnilerin ziyaret ettiği yerler arasındadır (K23). Doğan kent'in Güvenlik köyünde Ganyaş denilen suyun şifa niyetine kullanıldığını (K23), Ağaçbaşı yaylasında bulunan şifalı sudan ellerinde egzama ve mantar olanların gidip faydalandıklarını öğreniyoruz. Doğan kent halkı çamurlu sulara girerek vücuttaki yaralarını tedavi ettiklerine ve suyun şifa dağıtıcı özelliğinin üzerinde uygulanan ritüellere bağlı olduğuna inanmaktadırlar (K14).

Güce'de yayla sularından şifa umulurken, Dereli' nin Tamdere Köyündeki maden suyunun kaynağından bir gün boyunca içilmesinden sonra böbrekteki bütün taşları döktüğü halk arasında bilinmektedir.⁴²⁵ Dereli'ye bağlı Pınarlar köyünde kalın bir şekilde akan kükürt ve demir oranının yüksek olduğu maden suyunu geçmiş zamanda yeni doğan bebeklerin herhangi bir hastalığa yakalanmasını diyerek yıkanmalarında kullandıkları biliniyor.

⁴²⁴ Aynı sudan içen hastanın eşi Acısu'yun tadının kaynağından alındığı gibi hiç değişmediğini ve bir ay boyunca da suyun yosun tutmayıp sağlık açısından çok yararlı olduğunu belirtmiştir (K15).

⁴²⁵ İçerisinde demir kokusunu barındıran ve içilmesi zor olan bu maden suyunun özelliği: yarım saatte, bir saatte bir içilebildiği kadar kaynağından bir gün boyunca içilerek böbrek taşı düşürdüğü ancak yerinden içilmediği takdirde etkisinin olmayacağı yönündedir. Nitekim Merkez-Batlama'nın Osmaniye köyünde böbrek taşı olan bir kişinin bu maden suyunu yerinde bir gün boyunca içtikten sonra taşı düşürdüğünü tespit ettik (K11).

Günümüzde ise bu su vücuttaki yaraları, egzama, uyuz türündeki rahatsızlıkları sağaltma tedavisinde istimal edilmektedir. Dereli-Şebinkarahisar yolu üzerinde Alancık Köyüne bağlı Kuzalan tabiat parkı mevkiinde renkleriyle dikkat çeken Aksu ve Göksu deresi mayıs yedisinde Giresun'a gelemeyenlerin şifa bulmak için uğradıkları yerler arasındadır.⁴²⁶ Dereli'deki şifalı sulardan birisi olan Cehennem deresindeki demirli suyu Çepniler böbrek taşı, safra kesesindeki kum ve taşı dökmek, ayaktaki romatizmaları sonlandırmak için ziyaret etmektedir (K1). Giresun merkez Boztekke Köyü Ellezoğlu mahallesinde bulunan temre suyunun çocuk veya büyüklerdeki temre rahatsızlıklarına iyi geldiği oradan arkaya bakmadan alınan suyun evde üç gün boyunca üç defa olmak üzere hastaları yıkama işleminde kullanıldığı bilinmektedir.

Batlama merkezde bulunan kuyu suları yemek ve mide şişkinliğine iyi gelmesi, hazmı kolaylaştırması nedeniyle günlük tüketilmektedir (K10). Osmaniye köylülerinin çıkmış oldukları Çaldağ Yaylasında bulunan Deli Ahmet ve Muhtar Abdullah pınarları şifalı olduklarına inanılarak içilmektedir (K20). Köyde bulunan Çaldağ maden suyu da midesi ağrıyanların, böbrek taşı olanların içtikleri su olup, Maftali (Ayşem Suyu) adını verdikleri demirli sudan egzaması olanlar tedavi amaçlı faydalanırlar.⁴²⁷ Osmaniye köyünde Gırmada Puar adını verdikleri suyun kişideki hâlet-i ruhiyeyi değiştirdiği, şifa verdiği teyit edilmiştir.⁴²⁸ Köyün merkezinden 500m aşağıdaki Pinişle değirmenin yanındaki Acı sudan çıban tedavilerinde (K26), Uçağın etek suyundan emziren kadınların vücudunda oluşan yara ve çatlakları gidermek için faydalandığı bilinmektedir (K2).

Bulancak İlçesine bağlı Elmalı köyünde bir kayadan çıkan, aktığı yerde sarımtırak iz bırakan suyun kaşıntı, egzama, temre, sedef gibi cilt hastalıklarına iyi geldiği tetkik edilmiştir (K8). Bozat köyünde yine bir kayadan çıkan suyun özellikle ileri derecede sedef hastalığı olanlara iyi geldiği belirlenmiştir (K8). Şebinkarahisar'ın Tamzara köyünde bulunan maden suyunun kaynağı yaz aylarında şifa bulmak isteyenlerin akın akın geldikleri mekân olmuştur. Giresun- Merkez İlçede bulunan İnişdibi maden suyu safra kesesi ve böbrek taşı düşürmede

⁴²⁶ Aksu'nun berrak, Göksu'nun turkuaz mavisi renklere sahip olup birbirlerine karışmaları Çepniler başta olmak üzere gezi amaçlı Giresun'a gelenleri "şifa bulmak" inancıyla kendilerine çekmektedir. Ayrıca Kuzalan tabiat parkında bulunan şelaleler, demirli ve kükürtlü suların oluşturduğu travertenler, maden suları, amıt ağaçlar, çeşitli bitki türleri hem turizme hem de sağlık tedavilerine imkân sunmaktadır (K1).

⁴²⁷ Osmaniye köyünde bulunan demirli suya Maftali (Ayşem suyu) denilmesi, geçmişte Ayşe adındaki bir kadının çocuğundaki egzamanın bu suyla yıkayınca iyileşmesi nedeniyle. Böylece su, halk tarafından Ayşem suyu olarak adlandırılmış günümüze kadar ulaşmıştır (K20)

⁴²⁸ Gırmada Puar(Pınar) adını verdikleri suyun hikâyesine göre: Osmaniye köyünde seferberliğe giden bir kadının oğlunun şehit düşmesiyle annesinin bu acıya dayanamayıp gün boyunca ağlıyor ancak uykuya dalınca gözyaşları duruyormuş. Keza devamlı ağlama halindeymiş. Bu ağlamalar böyle devam ederken rüyasında bir gün biri ona diyor ki sen gırmaya git, senin yüreğine orada bir ferahlık düşecek. Puarın yanına var, orada namazını kıl, su iç, dinlen. Rüya üzerine gırmadaki puara giden kadın denileni yapıyor. Orada otururken uykuya dalgıyor. Uyuduğu günden sonra şifa mıdır bilinmez şehit oğlula ilgili yüreğine bir esenlik geliyor bir daha hiç ağlamıyor (K11).

çekilen sancılı durumlarda kullanılan şifalı sudur (K11). Ayrıca taş kayaların üzerinde biriken suların cilt hastalıklarına iyi geldiğine inanılmaktadır. Şifalı suların bol olduğu Giresun İli. kaplıca-ılca suları bakımından fakirdir. Bu sebeple kömürle ısıtılan doğal su sisteminin geliştirildiği hamam sularından; bel fıtığı, kireçleme, boyun ağrıları gibi romatizmalı hastalıkların tedavisinde faydalanılmaktadır. Giresun Debboy mevkiinde ve Tirebolu merkez ve Bulancak'ta bulunan hamamlarda bu tür hastalara öncelikle doğal olarak ısıtılan sıcak suyla yoğun bir terapi uygulanıyor ardından yapılan masajlarla kan dolaşımını dengede tutup vücudun rahatlatılması sağlanıyor(K17). Cilt hastalıklarında ise vücuttaki toksinleri atmak amacıyla hastalara kese atılıyor.⁴²⁹ Hamamdan çıkanların tuz kaybına uğradıklarından dolayı sodalı ayran ve bolca su içmeleri gerektiği tavsiye edilmektedir.

Nisan ve Mayıs ayları Çepniler bakımından bereket ayları olarak kabul edilir. Öyle ki halk arasında bu aylarda yağın ilk yağmurların şifalı olduğuna ve bu yağmurlarda kesinlikle ıslanılması gerektiğine inanılmaktadır. Durumun gerçekliğine istinaden araştırma yapmış olduğumuz Merkez-Batlama'nın Osmaniye köyü (K11). Doğankent İlçesi'nin Çatalağaç Köyünde bunun özellikle çocuklar üzerinde uygulandığına kanaat getirdik. Ayrıca Giresun'da Mayıs ayında yağın ilk yağmurla sütün mayalanıp, yoğurt yapıldığını Merkez-Batlama'nın Burhaniye (K10),Osmaniye, Yağlıdere'nin Tekke ve Güce'nin Yukarıboynuyoğun köyleri ile Doğankent'in merkezinde teyit ettik. Şebinkarahisar'da Nevruz sabahı akarsularda yıkanıldığı zaman kuvvet ve sağlık kazanılacağına inanılmaktadır.⁴³⁰

Tüm bu sağaltmaların yanında suyla yapılan bir başka tedavi göbek çekme yöntemidir. Buna göre küçük bir tabağa koyulan suyun içerisine boncuk iğnesi atılır ve bir parmağın sudaki iğnenin üzerine koyulup Kalem Suresi'nin son ayetinin son sırasındaki dua 7 kere okunarak suya üflenir. Eğer iğne ele yapışırsa göbek yerine gelmiş olur, yapışmazsa göbeğin düşmediği anlaşılıyordu (K2). Göbek çekme işlemi Giresun'un genelinde günümüzde dahi uygulanmaktadır. Bunun haricinde suyla ilgili şifa pratiklerinde sınava gidenlere okunmuş su vererek heyecanı bastırma veya ani gelen felç travmalarında hastaya hemen su içirme ya da doğum yaparken felç geçirme, bayılma tehlikesine karşı ineklerin başına su dökme (K16). kırklama işleminde çocuğun terinin kokmaması için koltuk altı, boyun bölgesi ve bileklerine tuzlu su sürülmesi(K15) Giresun Çepnilerinin Türkler'in suya atfettiği kutsallık, şifalı olma inancını özenle devam ettirdiğini ortaya koymaktadır.

⁴²⁹ Cilt hastaları için suyun içerisine herhangi bir madde atılmadığı veya ilaç kullanılmadığı gibi bu tür işlemlerin yasak olduğunu beyan eden hamam işletmecisi, uygulanan yöntemin sadece sıcak su ve özel bitkisel yağ masajlarından oluştuğunun üzerinde önemle durmuştur (K17).

⁴³⁰ Erman Artun, " Türk Halk Kültüründe Nevruz", Uluslararası Nevruz Sempozyumu, Kazakistan 1999, s. 5

Çepniler arasında İslami bir kisveye bürünmüş olarak yaşatılan diğer bir su kültü ritüeli ise yağmur yağdırma törenidir. Orta Asya Türkleri'nin temelinde sebebi bilinmeyen tabiat güçlerine karşı yağmur yağdırma temennisi yer alarak kullandığı yâda taşını Çepniler kullanmasalar dahi taşın niteliklerini günümüzde başka pratiklere aktararak sürdürmektedir. Bunlar: Mart'ın birinden başlayarak gün tutma, akarsuları taşlama, çömçe gelin oyunu, duaya çıkma, okunmuş taşları akarsuyun kenarına bırakma, evliya türbesinden toprak alıp suya bırakma, veli kişilerin kabri başında dua etme gibi çeşitli ritüellerden oluşmaktadır.

Giresunluların kendi yerel takviminde Rumi 9 Mart'tan itibaren 12 gün sayılır ve bu günlere bağlı olarak yıl içerisinde hangi ayın yağmurlu, hangi ayın kurak geçeceği belirlenmiş olur.⁴³¹ Mesela Görele'de Mart ayının sekizinci günü darı ayına rastlar. Eğer o gün yağmurlu geçmişse, darı yağmurlu geçecektir; yarısı yağmurlu, yarısı kurak geçmişse de darı ayının yarısı yağmurlu yarısı kurak geçecek inancı yaygındır.⁴³² Nitekim Doğankent'te gün sayma ritüelini devam ettiren Çepniler gün sayma ritüelinin %70-75 olan oranının son yirmi yılda iklim şartlarının değişmesi nedeniyle % 40-30'lara düştüğünü belirttiler (K27). Mart ayının hava tahmini ise Rumi Mart dokuzunda yapılır ve o gün hava nasıl olursa ayın tamamının öyle olacağına kanaat getirilir.⁴³³

Hava tahminlerinin tutmadığı çok yağmurun yağdığı veya hiç yağmadığı kuraklık döneminde Çepniler özellikle Cuma namazının ardından toplu duaya giderler. Kurak mevsimlerde hocalar, ihtiyarlar, çocuklar, kadınlar hep birlikte dağ tepesine veya yüksekte bulunan geniş düzlük alanlara giderler (K14). Burada öncelikle imam ile birlikte namaz kılınır ardından yağmur duasına geçilir ve yukarı çevrilen eller yağmurun yağışını simgelemek için âmin sırasında ters çevrilerek duaya başlanır.⁴³⁴ Duanın yapıldığı mekânlardan bir diğeri olan camilerde, topluca edilen duanın ardından cemaat imam ile birlikte dere kenarına gelir ve akarsuya taş atılır (K20).

Taşlama işlemi özellikle niyet bakımından saf ve temiz olan çocuklara yaptırılarak duanın kabul edilmesi amaçlanırdı. Bu minvalde Bulancak İlçesinde yağmur duasına çıkılırken aralarında üç günden fazla küslük bulunanlar, fesatçı kötü niyetli kişiler veya namaza hiç gelmeyenler götürülmüyordu (K8). Merkez-Batlama'nın Burhaniye köyünde yağmur töreni

⁴³¹ Mart ayındaki bu geleneğin adı "gün sayma, gün sırtı, tekerleme veyahut Çoban sayımıdır".

⁴³² Ali Bilir, *Geçmişten Günümüze Görele*, Kitabevi Yayınları, İstanbul 2007, s. 286-87

⁴³³ Ülkü Kara Düzgün, "Giresun Halk Takvimi.....", s. 241

⁴³⁴ İmam âmin sırasında Kuran-ı Kerim'de geçen yağmur sureleri olan Bakara suresinin 19, 22, 264,265, Nisa suresinin 102, Neml suresi 58, Şura suresi 28, Ahkaf suresi 24, Ra'd suresi 12, Nur suresi 43, Şuara suresi 173, Rum suresi 48, 49, Lokman suresi 34, Hadid suresi 20, Hud suresi 52, Furkan suresi 40, En'am suresi 6, Yusuf suresi 49, Nuh suresinin 11. Ayetlerini okur.

için yüksek bir tepeye abdestli olarak çıkılır ve dua edilirdi. Osmaniye köyünde ise havaların kurak gittiği zamanlar da Cuma namazına Osmaniye camisine gidilir, imamlarla birlikte dua edilir, yağmur yağması için eller ters çevrilirdi. Melikli köyünde de namaz sonrası imam cemaati dere kenarında toplatır ve dereye taş atılırdı (K26). Yağlıdere'nin Akköy ve Tekke köyünde ise camide yapılan duada eller ters çevrilmekteydi (K22). Güce' nin Yukarıboynuyoğun köylüleri Galivera' da bulunan hacı olan bilir bir kişi ile Karaovacık (Kırpazarı) denilen mevkide elleri ters çevirerek yağmur duasını telkin etmişlerdir (K28).

Doğankent halkı Harşit Çayında kuraklık olduğu vakitlerde Cuma günü imamlarla birlikte Gümüşhane'nin Kazıkbeli Yaylasına çıkar. Yayladaki mescidin içerisinde eller ters çevrilmiş şekilde yağmur duasını yapmaktaydılar. Çatalağaç köyünde ise Piri Veled evliyasının mezarından toprak alınır ve bir beze sarılır ardından Harşit Çayı'na atılır. Toprağın ıslanmasıyla yağmurun yağdığına şahit olduğu söylenmiştir (K14). Eğer yağmur çok yağarsa atılan toprak geri alınır yağmur kesilirdi. Ayrıca yaylada bulunup Kur'an kursuna giden çocukların toplanarak Piri Velede götürülüp orada yağmur yağması için dualar ettiriliyordu.

Çocuklar, yağmur yağış ritüellerini uzunca bir süpürge sap kısmından yaptıkları süpürge gelin adını verdikleri oyuncaklarıyla folklorik bir tören haline getirmişlerdir. Çepniler' in Çömçe, Kepçe gelin adını verdikleri bu oyun çocukların "gelin gelin ne ister, kaşık kaşık un ister, kepçe kepçe yağ ister, Allah'tan sulu sulu yağmur ister" tekerlemesini kapı kapı kapı dolaşarak söylemesiyle yağmur yağması için dua ettikleri gerçeğini ortaya koymaktadır.⁴³⁵ Oyunda kadın kuklasını kullanarak istekte bulunmalarıysa Şamanizm'in uygulamalarında istimal edilen töz(ongon)lerine benzemektedir.⁴³⁶ Giresun Çepni inançlarında derelerdeki göllere taş atılırsa, bebekler tükürürse, göz seğirirse, kuyular aniden kokmaya başlarsa, topraktan çokça karınca ve solucan çıkarsa, ölmüş yılan ağaca asılırsa veya dereye atılırsa yağmur yağacağına işaret kabul edilir (K10). Nitekim Batlama merkezde kuraklık zamanında derenin taşlanması veya okunmuş taşların dere kenarına bırakılması, ölü yılanın ağaca asılması, ölünün çamaşırının dışarıda kalması yağmuru getirir inancını taşıırken; okunmuş taşların ve ağaca asılan yılanın geri alınmaması, Güce'de dereye ölü yılanın atılması yağmurun kesilmeyeceği inancını, Balıncak'ta ise kötü niyetli kişilerin duaya katılması

⁴³⁵Esmâ Şimşek, "Anadolu'da Yağmur Duasına Bağlı Olarak Oynanan Bir Oyun: "Çömçeli Gelin". Uluslararası Geleneksel (Ananevi) Bayramlar, Törenler Sempozyumu, Kırım 5-7 Haziran 2003, s. 84; Bitlis'te neşr eden Çömçe gelin efsanesinde çocuk sahibi olamayan bir gelinin dert ve sıkıntısından zayıflar. O yıllarda köyde bir kuraklık olur. Halk aylarca yağmur yüzü görünmez. Bu gelin başına kırmızı bir puşi örtüp, ellerini havaya kaldırarak koşmaya başlar. O anda sabir içinde şükreden gelin hürmetine yağmur yağmaya başlar ve bu güden sonra köyde kuraklık yaşanmaz. Çocukların oynamış oldukları bu oyunun hikâyesi buradan, inancı ise eski Türklere bağlıdır.

⁴³⁶ Abdulkadir İnan, Tarihte ve Bugün..... s.165

yağmurun yağmayacağı düşüncesini taşır (K8). Kısacası yağmur yağdırma ritüellerinin eski Türklerden gelen yâda taşı inancı gereğiyle Çepnilerin; akarsuları taşlaması. Kamlık tözlerini kullanması. ellerin ters çevrilmesi aynı zamanda İslami inanç bazında iyi niyetli insanların törene katılması, Kurân-ı Kerim'den surelerin okunması geçmiş itikatları farklı boyutlara çekerek dini karaktere büründürmüştür.

Türkler'in inançlarında suyun kutsallığı fikri belli davranış kalıplarına uyma zorunluluğunu beraberinde getirmiştir. Çepnilerse bu zorunluluğu devam ettiren ritüelleri düzenli olarak sürdürmektedirler. Suyu herhangi bir kötü maddenin atılmaması, necaset yapılmaması, gece dışarıya veya ateşe su dökülmemesi, kadınların hayızlı durumlarında bilindik sulara yaklaşmaması, suya ıslık çalınmaması, akmayan sudan abdest alınmaması, insanların içtiği sudan hayvanlara içirilmemesi. subaşlarında çocukların oynatılmaması, asa sularının her yerde kullanılmaması, suyun israf edilmemesi, kutsal sularda balık tutulmaması, cenaze sularının ağzı kapalı tutulması. suyun kaynatılmaması gibi yasaklamalar mevcuttur.

Tespit edilen bu ritüeller İslâmiyet öncesinden gelip, İslâmiyet sonrasına taşınan, arı ve kutlu bir ruh veya ruhun makamı sayılan suyu kirletmekten çekinme veyahut sakınma tamamıyla su iyelerine dair olan inançtan kaynaklanmaktadır. Çünkü insanlar bilirler ki kutsal olana zarar verilirse bunun karşılığında ceza görürler. Nitekim halk arasında kutsal kabul edilen Harşit'e 1963'te HES kurmak için gelen Almanlar' ın "*Harşit Çayı akar Türk bakar*" diyerekten neden suyun boşuna aktığını, üzerine bir şey yapılmadığını sorduklarını öğreniyoruz(K14).

Hakikaten bu yasaklara uyulmadığında su iyelerinin insanları çarptığını, korkuttuğunu anlattıkları hikâyelerden anlamış bulunmaktayız. Mesela Görele Gölbaşı, Tirebolu'nun Yağlıkuyumcu, Kovanpınar ve Özlü, Doğankent merkez ve Çatalağaç, Güce'nin Yukarıboynuyğun, Yağlıdere'nin Tekke, Dereli'nin Kızıldaş ve Sarıyakup, Merkez-Batlama'nın Burhaniye, Osmaniye, Melikli, Bulancak'ın Bahçeli köylerinde gece dışarıya, damlalıklara su, bebek idrarı, kırkı çıkmamış çocuğun banyo suları dökülmemektedir. Bu sebeple subaşlarının sahipli olduğu gerekçesiyle çocukların bu mekânlarda oynatılmadığı (K16), gece subaşından geçmenin tekin olmadığı inancı Çepniler arasında var olagelmıştır.

Giresun genelinde yapmış olduğumuz araştırmada suya küçük veya büyük abdestin yapılmaması gerektiğinin, eğer yapılırsa kişinin aklının da suyla akıp gideceği üzerinde durulmuş ve bu durumun dinimizde de mekruh sayılabilecek davranışlar arasında olduğunu belirtmişlerdir. Çünkü Hz. Muhammed'in suların ve su havzalarının temiz tutulmasını

emrettiği Hadis-i Şerifinde “Sizden biriniz durgun suya bevl etmesin, sonra onunla yıkanır” şeklinde buyurduğu bilinmektedir.⁴³⁷ Bu hadis, açık bir dille suların kirletilmesinin, ona atık madde atılmaması gerektiğinin kesinlikle yasaklandığını ortaya koymaktadır. Çünkü su insanlığın ortak olarak kullandığı bir objedir ve suyu kirletmek başkalarının hakkına saldırı anlamını taşımaktadır.

Araştırmamız esnasında kutsal olan sulara yaklaşma hususunda “geri çekilme” denilen olayın meydana geldiğini öğrendik. Şöyle ki kadınların hayızlı durumlarında suya yaklaştıkları zaman akan suyun akmaz duruma geldiği veya kutsal kabul edilen suların başında içki içildiği yahut İslâmiyet’te hınzır olarak bilinen hayvanın suda ölümüyle o suyun kaybolması inancı söz konusudur. Bu durum kutsalın saflığının bozulmaması, kirletilmemesi düşüncesiyle eski Türklerde görülen yasaklama inancını hatırlatmaktadır. Örneğin, Doğan kent’te bulunan Şih suyundan hayızlı kadının içmesi durumunda bugün dahi kuruyabileceği ancak suya selânın okunmasıyla tekrar geri geleceği bilinmektedir (K19). Dereli’nin Kızıltaş köyünde bulunan Acısuyun hayızlı kadınlar tarafından kullanıldığı zaman geri çekilerek kaybolduğu, kadınların gitmesiyle tekrar geri geldiği (K29) aynı zamanda Aksu köyünde bulunan Sağrak gölüne bir ayının düşüp ölmesi sonucunda suyun iki yıl sonra başka bir yönden akmaya başladığı (K7). Kümbet yaylasında bulunan bir suyun görünüp, kaybolduğu ifade edilmektedir. Merkez-Batlama’ya bağlı Çukurköy köyünde ve Çaldağ yaylasında bir sübyan mektebinin yanında bulunan su gözesinin yakınında içki türü şeyler içildiğinde suyun geri çekilerek gözden kaybolduğu anlatılmaktadır (K11).

Çepniler’in su yasaklamalarına uymadıkları takdirde çarpıldıkları, ecinnilere karıştırılarak cezalandırıldıkları dile getiriliyor. Örneğin; Konuştuğumuz balıkçılar denize herhangi bir kirletici nesne attıkları zaman ceza olarak denizin kendilerine balık vermediklerini söylemişlerdir (K6). Ayrıca Batlama havzasındaki Osmaniye Köyü’nde gençken birinin suya küçük abdestini yapmasıyla çarpıldığı ve ceza olarak çocuğunun olmadığını (K20). Alınca Köyünde ise bir kadının her akşam bulaşıklarının suyunu incir ağacının dibine dökmesi neticesinde cinlere, perilere karıştığını sara hastalığına yakalandığını teyit ettik (K10). Görele’den Karagöl’e balık tutmaya giden bir kişinin balıkları tutup, sattıktan sonra felç geçirdiği ve halk arasında bu olayın cezalandırmaya yorumlandığını tespit ettik (K9). Giresun’un bir ilçesi olan Çanakçı’da oturan yaşlı bir kadın 30-40 yıl öncesinde evinin yanındaki akarsuda taşla balık avlanabildiğini fakat lağımın derelere bağlanmasıyla suyun

⁴³⁷İrfan Üstündağ, “Kur’an-ı Kerim’de Su Kavramı”, Selçuk Üniv. Sosyal Bilimler Enst. Temel İslami Bil. Ana Bilim Dalı Y. Lisans Tezi, Konya 2006, s.87-88, Tahâret. 28

kirlendiği ve ceza olarakta derelerin kuruduğu, balıkların yok olduğunu anlatmıştır (K30). Aynı durum Yağlıdere'nin Tekke köyünde dereyanı denilen akarsuda gözlemlenmiştir (K18).

Çepniler'de uğursuz durumları önlemek adına Tirebolu'nun Özlü köyünde sobanın üzerinde suyun kaynatılmadığı, kaynatılırsa düşmanların çoğalacağı (K13), Merkez limanındaki balıkçılarda denize ılık çalmanın uğursuzluk getireceği (K6), Merkez-Batlama ve Tirebolu'nun Kovanpınar köyünde cenaze sularının açık bırakılmasının iyi hadiselerle delalet olmadığı akidesi vardır (K15). Cenazeden gelenlerinde eve girmeden önce elini ve yüzünü bir çeşmede yıkaması gerekmektedir.⁴³⁸ Çünkü yıkanmadan eve girilirse uğursuzluk olabilirdi. Çarşamba günleri çamaşır yıkamanın uğursuzluk sayıldığı Giresun Halk takviminde Hidrellez günü de çamaşır yıkanamazdı.⁴³⁹ Bundan başka tabulardan biri olan yunus balığının yakalanması Giresun ve Trabzon balıkçıları arasında yasaklanmıştır.⁴⁴⁰ Çünkü yunus balığını ölmeden yakalamak ve bıçak vurarak öldürmek sonrasında yemek insanın başına bir felaketi getireceğine inanılmaktadır⁴⁴¹ Bu sebeptendir ki balıkçılar teknelerinin ulaşamayacak yerine kendilerine bir felaketin uğramaması için muska yaptırıp koyarlar.

Çepni yöresel takviminde yer alan Çürüklük ayında çamaşırlar yıkanmadığı gibi suyu kirletmemek için dere kenarında yıkanılan çamaşır sularını akarsuya dökmüyorlardı.⁴⁴² Günümüzde dahi suyu kirletmemek için yıkanmayan Çepnilerin varlığı söz konusudur.⁴⁴³ Dini kurallar gereği de uyuyan yani akmayan suya yaklaşılmıyor, durgun sulardan abdest alınmamaya özen gösteriliyordu (K2). Hayvanların içmiş oldukları sulardan içilmemeye dikkat ediliyor onlara ayrı su içme olukları yapılıyordu (K20). Suyun israf edilmemesi ve kutsal bilinen asa sularının da her yerde kullanılmaması yasağı Çepniler'in tabuları arasındadır (K7). Türklerdeki suya karşı yapılmaması gereken davranışların Giresunlu Çepniler arasında bu kadar önemsenmesi ve devam ettirilmesi tabu sayılan su iyelerine gelişti güzel şekilde yaklaşılmamasını iktiza eden inançtan kaynaklanmaktadır.

⁴³⁸ Bilgehan Atsız Gökdağ, Feridun Tekin, "Giresun Halk Takvimi ve Buna Bağlı İnanışlar", *Giresun Kültür Sempozyumu(31-32 Mayıs 1998)*, Giresun Belediyesi Kültür Yayınları No:2, İstanbul 1998, s.433

⁴³⁹ Ali Işık, *Doyasıya Giresun*, Düzey Matbaacılık, İstanbul 2007, s.167

⁴⁴⁰ Mustafa Aça, "Giresun ve Trabzon Yöresi Balıkçıların Yunus Avcılığı ile İlgili İnanışları", (Editör: Emine Gürsoy Naskali), *Kitabevi Yayınları*, İstanbul 2015, s. 345

⁴⁴¹ Abanoz Küçük, "Alevi-Bektaşî Sözlü Kültüründen Derlenen Bir Etiyolojik Anlatı Üzerine "Neden Balığa Ölmeden Bıçak Vurulmaz", *Alevilik Araştırmaları Dergisi*, Sayı XII, Kış 2016, Ankara, s.6; Mustafa Aça, "Giresun ve Trabzon Yöresi...", s. 354; Pazartesi günü öğlede çok ani olarak çıkan fırtına Sürmene açıklarında Yunus balığı avcılarını perişan etmiş ve yedi kişinin boğulmasına sebep olmuştur.

⁴⁴² Çürüklük ayı: Çepniler'in 14 Ağustos ile 13 Eylül arasında oluşan hava durumuna verdikleri addır.

⁴⁴³ Turgut Akpınar, "Eski ve Bugünkü Türklerde...", s.36-37

GENEL DEĞERLENDİRME ve SONUÇ

Anadolu Türkleri arasında günümüzde yaşamakta olan su kültü ile ilgili belli başlı inanç ve pratiklerin Giresun yöresinde de aynı canlılıkta devam ettiğini sözlü ve sosyal tarih perspektifi ekseninde ortaya koymaya çalıştık. Giresun Çepnileri'nin su kültürüne dair inanma ve adetlerinin henüz gün ışığına çıkarılmamış yönlerinin bulunduğu gibi unutulmaya yüz tutmuş inanmalarının da olduğunu tespit ettik. Yörede tespit edilen su kültü ritüellerinin temelinde İslamiyet öncesi eski Türk inanç siteminde yer alan atalar kültü, tabiat kültürleri, Gök Tanrı İnancı ve Şamanlık uygulamalarının olduğu ancak bu inanmaların İslâmiyetle bağdaştırılarak sürdürülmeye devam edildiği açıkça görülmektedir. Özellikle yağmur yağdırma, çaput bağlama, evlenme, ölümle ilgili geleneksel kurallar, kötü ruhlardan ve büyüden korunma, çocuk sahibi olma ve kutsal su inancı Çepniler içerisinde değişik ritüellerle yaşatılmış olan Kamlık sisteminin kalıntılarıdır.

Heterodoks bir inanç sistemine sahip Giresunlu Çepnilerin köylerinde, İslamiyet öncesi eski Türk inancının izlerini sıklıkla görmek ve inanmaların günlük hayattaki etkilerini gözlemlemek mümkündür. Bunlar su kültü inancı ve uygulamaları etrafında günlük yaşam içerisinde âdet haline getirilmiş pratiklerin Orta Asya Türklerinin suya karşı yapmış olduğu; adak veya dilek sunma, saygıda bulunma, suyun arı özelliğinden faydalanma, suyla haberleşme, bengü su çevresinde Hidrellez uygulamaları, etraftaki şifalı suları sağaltıcı olarak kullanma, Yâda taşının yerine yağmur duasına çıkma ve hala devam eden su iyelerinden korkma dâhilindeki yasaklamalardır.

Günlük rutin işler sırasında fark edilmeden uyguladıkları su kültürüne ilişkin ritüel ve pratiklerin Giresun Çepnilerince dinin gereklilikleri şeklinde yapılması zorunlu davranışlar olarak algılandığını söylemek mümkündür. Bunun içindir ki su içerken besmele çekilir, gece dışarıya su dökülmez, adak ve dileklerin kabulü için Fatıha, İhlas, Âyetel Kürsi vb. Kur'an sure ve ayetleri okunur ve namaz kılınır, şifa bulmak adına suya dualar okunur, Cuma namazı sonrası topluca yağmur duasına çıkılır, suyu saçarken Fatıha ve İhlas okunur. Dualar okunurken de Türk kültüründe özel anlamlar yüklenmiş üç, beş, yedi sayılarına dikkat edilir. Bu gibi davranışlar, su kültürünün İslami hüviyete büründürülerek Çepniler arasında sürdürüldüğünü açıkça ortaya koymaktadır. Mesela Merkez-Batlama'nın Burhaniye köylüleri şifa bulmak amacıyla gitmiş oldukları evliya mezar ve türbelerinde yapılan duaların kabulü için zâtın yüzü suyu hürmetine iki rekât namaz kılmaktadırlar. Mayıs yedisinde Cin taşı veya Giresun Adası üç defa tavaf edildikten sonra yedi çift, bir tek taş suya atılmaktadır. Dereli'nin Kızıltaş köyündeki Al Ocağı değirmeninin çarkında gece çok ağlayan veya rahatsız olan

bebeklerin 7 defa yıkanmasıyla veyahut 3 İhlas, 1 Fatiha suresinin okunmasıyla şifa bulunması su kültürünün İslâmiyet sonrası hangi pratiklerle ve hangi durumlarda devam ettiğini gözler önüne sermektedir.

Giresun'un birçok yerindesi kültüne bağlı olarak pınar, göl, nehirlere ve değirmen sularına kutsiyet atfedilmektedir. Bu minvalde su kültürüne dayalı olarak ziyaretine gidilen Acısu, Harşit, Karagöl, Aksu ve tekke, değirmen sularında yıkanmak, abdest almak, içmek, saç yapmak, kurban sunmak şeklindeki uygulamaların çoğu zaman su iyelerine yaklaşma, onlarla bütünleşme, onlardan yardım alma, amacıyla yapıldığı kanaatindeyiz. Ayrıca Giresun'da tatbik edilen suyla ilgili pratiklerde hem dinsel, hem büyüsel bir içeriğin olduğunu suyun nazara, büyüye, kazaya ve belaya karşı tehlikeyi önleyici ya da uzaklaştırıcı gücünün bulunduğu inanılarak alınan bir takım önlemler mevcuttur. Giresun Merkez-Batlama havzasında sabun ile yapılan sihrin okunup, üflenilerek suya bırakılması sonucunda büyüün kişiye tesir ettiği düşünülürken, sabunun çözülme aşamasında sudan alınıp, geri döndürülmesi veya yapılan büyüye karşı kişiyi kurtarma amaçlı başka bir duanın suya bırakılmasıyla sihir yok edilmektedir. Aynı hadiseye denk geldiğimiz Görele'nin Gölbaşı köyünde, anne ve oğul arasını açmak için yapılan muskanın suya bırakılarak büyüün bozulacağına kanaat getiriyorlardı.

Çepniler, sudan şifanın dışında temizlenme, arınma vasıtası olarak yararlanmak için Mayıs yedisinde dere ile denizin birleştiği yerde yıkanma veya hayvanlarını yıkama, sudan abdest alma, çocuğu ve anneyi kırklama, evlilik öncesi gelin hamamı âdetini uygulama, cenazeleri yıkayarak defnetme vb. pratiklerde bulunmaktadır. Nitekim Mayıs yedisinde yapılan yıkanma, yedi dalgaya ayak sokma veya atlama ritüeli, Şamanların eğitimlerini tamamlamalarının ardından düzenlenen törenlerde suyla yapılan yıkanarak arınma işlemine dayanmaktadır. Yine Çepni takviminde geçen Hidrellez gününde eski Türklerdeki Bengisu inancına dayalı olarak Dereli İlçesinin Kızıltaş-Sarıyakup köylerinde yeşillik koparılmadığı gibi eve yakın akarsulara gidilerek, içilir, evde kullanmak için alınır. Tirebolu'nun Özlü köyünde ise hayvanları denize götürerek yıkarlar, kendileri de suya girerler. Doğan kent'in Çatalağaç Köyünde kapıda salıncakta sallanan çocuklara su içilir, bir gün sonrasında su dökerek Hızır yolcu edilir. Espiye İlçesinde kayıklarla denize çıkılır, Görele'de de aynı şekilde deniz kenarına topluca gidilip, eğlenilir.

Giresun yöresinde Orta Asya'dan gelen ve İslâmiyet sonrası uygulanmaya devam eden bir başka ritüel ise suya saygı sunma pratiğidir. Çepniler, İslami inanç sisteminde yer alan israf, temizlik, misafiri ağırlama, su içme gibi hususları İslâmiyet öncesi suya saygı gösterme

ritüelleriyle bütünleştirerek devam ettirmişlerdir. Bu bağlamda elde ettiğimiz verilerde Giresun'da suya saygı esasıyla ilgili olarak: besmele ile su içme, eve gelen misafirin el ve ayağının yıkanması, murdar suyun temizlenmesi, koca evine gelen geline yerin, yurdun ve suyun gösterilmesi, suyu israf etmeme pratiklerini kutsal addettikleri suya saygı ifadesi olarak izah edebiliriz. Pratikler içerisinde müşahede ettiğimiz en dikkat çekici örneğimiz; suyun israf edilmemesi gerektiğine dair inancın Dereli İlçesinin Kızıltaş köyünde namazını eda etmek için ırmağın kenarında her zaman kaşıkla abdest alan yaşlı kadının torununa, akıp giden suyu israf etmemek için bu şekilde abdest aldığını anlatması idi.

İslami yasaklamalarında içinde bulunduğu su yasaklamaları arı ve kutlu bir ruh veya ruhun makamı sayılan suyu kirletmekten çekinme veyahut sakınma tamamıyla su iyelerine dair olan inançtan kaynaklanmaktadır. Şunu da belirtmek gerekiyor ki bu yasaklamalara uyulmadığı takdirde su ruhlarının insanları cezalandırdığına Görele Gölbaşı, Tirebolu'nun Yağlıkuyumcu, Kovanpınar ve Özlü, Doğankent merkez ve Çatalağaç, Güce'nin Yukarıboynuyğun, Yağlıdere'nin Tekke, Dereli'nin Kızıltaş ve Sarıyakup, Merkez-Batlama'nın Burhaniye, Osmaniye, Melikli ve Bulancak'ın Bahçeli köylerinde daha inanıldığı gözlemlenmiştir. İslami yasaklamalar dâhilinde su ile fal bakmak İslamiyet öncesi eski Türk inanç sisteminde suyla haberleşme, gaipten haber verme Allah'a şirk koşmakla eş değer olduğu için yasaklanmış olsa dahi Çepniler bu ritüeli devam ettirmektedirler.

Giresun kültürünün simgesi durumuna gelen Aksu, Çepniler tarafından her yıl "mayıs yedisi" dedikleri günde Aksu ırmağının denizle birleştiği yerde kutlanmaktadır. Fakat şunu belirtmek gerekiyor ki mayıs yedisi çevresinde yapılan ritüel ve uygulamaların suyla ilgili diğer inanç ve pratikler gibi son yirmi yılda kentleşmenin ve teknolojinin getirmiş olduğu yozlaşmaya mahkum olduğu gerçeğiyle karşı karşıyayız. Bu hususta Çepni kültürünün unutulmaması için Giresun Belediyesi'nin yapmış olduğu çalışmalar yadsınamayacak derecede önem arz etmektedir.

İşte bu çalışmada Orta Asya'daki Türk su inancı çeşitli cepheleriyle ortaya konularak, su kültürünü geçmişten günümüze hangi evrelerden geçip, hangi ritüellerinin unutulmuş veya bozulmaya uğramış olduğu, Giresun kültürü ve halk inançları ekseninde ne gibi değişimler geçirdiği, yaşayan mirasın, inanışların ve ritüellerin halkın sosyo-kültürel hayatında ne şekilde devam ettiği veya edemediği tüm yönleriyle ortaya çıkarılmaya çalışılmıştır. Elde edilen bulgular neticesinde su kültürünün, Orta Asya'dan Anadolu'ya, Anadolu'dan Giresun Çepnilerine kadar gelen süreçte sosyo-kültürel ve en önemlisi de dini tesirlerin etkisinde kalmış olduğu, zamanın koşullarına göre yozlaşmaya ve unutulmaya yüz tuttuğu

kanaatindeyiz. Bu düşüncemizi son yirmi yılda uygulaması azalan ritüel ve pratiklere bağlamaktayız. Nitekim yapılan sözlü tarih araştırmasında kaynak kişilerden derlemişolduğumuz bilgilerin ve Giresun Aksu Festivali'ne azalan ilginin bu hipotezimizi güçlendirdiğini açıkça ifade edebiliriz.

KAYNAKÇA

ABALI, İsmail. “**Koçarlı Halk Kültürü**”, Adnan Menderes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili Ve Edebiyatı Anabilim Dalı Yüksek Lisans Tezi, Aydın 2011.

AÇA, Mustafa, “Doğu Karadeniz Balıkçılarında Yerleşim, Aile ve Gündelik Hayat”, **Uluslararası Karadeniz Havzası Halk Bilimi Araştırmaları Dergisi**, Mart 2015, s. 36

AÇA, Mustafa, “Trabzon-Şalpazarı Çepnileri ile Çuvaş Türklerinin Doğum Sonrası Etrafındaki İnanış ve Uygulamaları Üzerine Bir Karşılaştırma Denemesi”. **Karadeniz Uluslararası Bilimsel Dergi**, Yıl I, Sayı: 1, Kış 2008, s. 26

AÇA, Mustafa, “Giresun ve Trabzon Yöresi Balıkçılarının Yunus Avcılığı İle İlgili İnanışları”. (Editör: Emine Gürsoy Naskali). **Kitabevi Yayınları**, İstanbul 2015.

AÇMAZ, Halil İbrahim. “**Muhtelif Dinlerde Tufan**”, Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kayseri, 1991.

AKIN, Cavit, **Giresun Tarihi ve Kültürel Değerleri**, Gece Kitaplığı, Giresun 2004.

AKAMAN, Eyüp. “Türk ve Dünya Kültüründeki Su Kültü Üzerine Düşünceler”, **Kastamonu Üniversitesi Eğitim Dergisi**, Cilt: 10, No: 1, 2002, s.1-10

AKPINAR, Turgut, “Eski ve Bugünkü Türklerde Su Kültü ve Adetler”, **Tarih ve Toplum veYeni Yaklaşımlar**, Cilt: 9, Sayı: 49, 1988, s. 30-39

ALTINKAYNAK, Erdoğan, “Küreselleşme ve Uygulamalı Halk Bilimi Örneğinde Giresun Kültür Araştırmaları Merkezi”, **Zeitschrift Für Die Welt Der Türken Journal World Of Turks**, Vol: 1, No:1, 2009, s. 21-32

ARAS, Enver, “Türklerde Hidrellez Geleneği”, **Milli Folklor**, Cilt:7/Yaz, Sayı: 54, Yıl.14, Ankara 2002, s. 39-54

ARIKOĞLU, Ekrem, “Tuvaların Eski Gelenekleri I”. **Türk Dünyası Dil ve EdebiyatDergisi**, Sayı: 5/Güz, 1999, s. 288-308

ARIKOĞLU, Ekrem, “Tuvaların Eski Gelenekleri II ”. **Türk Dünyası Dil ve EdebiyatDergisi**, TDK, Sayı:8, Güz, 1999, s. 438-468.

ARTUN, Erman, “Türk Kültüründeki Su Kültünün Çukurova Halk İnançlarındaki İzleri”, **Çukurova Üniversitesi Türkoloji Araştırmaları**, 2013, s. 1-16

ARTUN, Erman, “Türk Halk Kültüründe Hidrellez”, **Halk Kültüründen Derlemeler**, Hidrellez Özel Sayısı, Ankara, 1990, s. 1-23

- Ankara Büyükşehir Belediyesi. "Geleneksel Türk Sanatında ve Edebiyatında Su". **ASKİ Genel Müdürlüğü Yay.**, Editör: Prof. Dr. Nurettin Demir, Yayın No: 8, Ankara. 2013. s. 4-169
- AYAN, Ekrem, "Türk Mitolojisinde Su Kültü ve Yada Taşı". **Türkler Ansiklopedisi**. Cilt III. Ankara 1999, s. 622-629
- AYDOĞAN, Emine. "Anadolu Sahası Türk Halk Hikâyelerinde Mitolojik Unsurlar". **Ankara Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Halkbilimi Anabilim Dalı Master Tezi**. Ankara 2006.
- BAŞAR, Zeki. "Şifalarına İnanılan Kutsal Sular". **Türk Halk Hekimliği Sempozyumu Bildirileri (23-25 Kasım)**, Kültür Bakanlığı Yayınları. Ankara 1988. s. 47-59
- Ali Haydar Bayat, "İslam Öncesi Orta Asya Türk Dünyasında Tababet". **Türkler Ansiklopedisi**. Cilt. 3. Yeni Türkiye Yayınları, Ankara 2002. s. 452
- BAYAT, Fuzuli. **Türk Mitolojik Sistemi**. Cilt: II, Ötüken Neşriyat, İstanbul 2015.
- BAYAT, Fuzuli. **Türk Mitolojik Sistemi (Kutsal Dışı-Mitolojik Ana, Umay Paradigmasında İkel Mitolojik Kategoriler-İyeler ve Demonoloji 2)**. Ötüken Neşriyat (2.Basım), İstanbul 2012.
- BAYAT, Fuzuli. **Türk Mitolojik Sistemi (Ontolojik ve Epistemolojik Bağlamda Türk Mitolojisi 1)**. Ötüken Neşriyat (3.Basım), Cilt: I, İstanbul 2007.
- BAYKARA, Tuncer. **Türk Kültür Tarihine Bakışlar**, Atatürk Kültür Merkezi Yayın: 252. Ankara 2001.
- BEKDEMİR, Ünsal- Ertürk. Mustafa-GÜNER, İbrahim, "Giresun'un Tarihi Coğrafyası", **Doğu Coğrafya Dergisi**, Sayı 4, Erzurum 2000, s. 8
- BİLİR, Ali, **Geçmişten Günümüze Görele**, Kitabevi Yayınları, İstanbul 2007.
- BORATAV, Pertev Naili, **Türk Mitolojisi (Oğuzların-Anadolu, Azerbaycan ve Türkmenistan Türklerinin Mitolojisi)**, Bilgesu Yayıncılık, Ankara 2012.
- BORATAV, Pertev Naili, **100 Soruda Türk Folkloru Türk Halk Bilimi II İnanışlar**, (Töre ve Törenler, Oyunlar), Bilge Su Yayınları (2.Baskı). İstanbul 2015.
- ÇAĞLAR, Birsal. "Türk Mitolojisinde Dört Unsur ve Simgeleri Üzerine Bir İnceleme". **Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi**. Kocaeli 2008.
- ÇAKAN, Varis. **Orta Asya Türk Tarihinin Kaynakları**. Binyıl Yayınevi, Ankara 2009.
- ÇAPÇIOĞLU, İhsan-BEŞİRLİ, Hayati, **Türk Kültürü El Kitabı**. Grafiker Yayınları. Ankara 2015.

- ÇAY, Abdulhalik. **Nevruz Türk Ergenekon Bayramı**. İleri Yayınları, İstanbul 2012.
- ÇELİK, Ali. "Takdim". **Geçmişten Günümüze Giresun'da Dini ve Kültürel Hayat Sempozyumu- I (25-27 Ekim)**, Giresun İl Özel İdaresi Kültür Serisi-2. Giresun 2013.
- ÇELİK, Ali. **Trabzon-Şalpazarı Çepni Kültürü**, Trabzon Valiliği İl Kültür Müdürlüğü Yayınları, Trabzon 1999.
- ÇELİK, Ali, **Trabzon Çaykara Halk Kültürü**, Doğu Kütüphanesi Yayınları, İstanbul 2005.
- ÇİMPEOŞ, Liubovi, "Gagavuzlarda İlkyaz Yortuların İnançları". **Türk Dünyasında Nevruz VII. Uluslararası Bilgi Şöleni Bildirileri (15-16 Mart)**, Ankara 2004.
- ÇİMPEOŞ, Liubovi. "Gagauz Halk Destanlarında Deniz ve Akan Su Motifleri". (Haz. Metin Turan, Mustafa Oral). **KIBATEK Uluslararası Türk Kültüründe Deniz ve Deniz Edebiyatı Sempozyumu Bildirileri (27Nisan-2Mayıs)**, Ankara 2008.
- ARTUN, Erman, " Türk Kültür Tarihinde Su Kültü". **Türk Kültürü Dergisi**, Cilt: 361, Sayı:31, 1993, s. 32-42
- ÇOBANOĞLU, Özkul. "Yapısal ve İşlevsel Bakımdan Geleneksel Bayramlar Bağlamında Nevruz ve Hidrellez", **Hacettepe Üniversitesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü Türk Halk Bilimi Anabilim Dalı Hidrellez Seminer ve Şenliği Bildirisi (4-5 Mayıs)**, 1997,s.51-59
- ÇORUHLU, Yaşar. **Türk Mitolojisinin Ana Hatları**, Kabalcı Yayınevi, İstanbul 2000.
- ÇUBUKÇU, Osman Cevdet. "Tedavide Su", **İstanbul Klinik Dersleri**, C.III, Sayı: 14, 1950
- DEMİR, Muzaffer, "Antik Dönemde Bir Doğu Karadeniz Kavmi: Khalybler", **Uluslararası Doğu Karadeniz Sosyal Bilimler Sempozyumu (09-11Ekim)**, Giresun 2008, s.67-85
- DEMİR, Necati, "Trabzon Yöresinde Zaman, Halk Takvimi ve Sayılı Günler". **Journal ofWorld of Turks**, ZfWT Volume:4, No. 1, 2012, s. 5-21
- DEMİR, Necati-AYDOĞDU, Özkan, **Giresun İli ve Yöresi Ağzları (Tarih-Dil İncelemesi-Metinler-Sözlük)**, Giresun İl Özel İdaresi Yayınları, Giresun 2016
- DÖNMEZ, Gürhan, "Anadolu Efsanelerinde Su Motifi", **Milli Kültür Aylık Dergisi**, Sayı:62, Ankara Eylül 1988, s. 96
- DURAN, Tülay, "Orta Asya'dan Anadolu'ya Türklerde Su Kültürü". **Deniz Ticaret Dergisi**, İstanbul Ocak 2004, s.60
- EGE, Fatih. "Kazaklarda Yer-Su Kültü". **Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Halk Bilimi Anabilim DalıY.Lisans Tezi**, İzmir 2011.
- EL-Kâşgari, Mahmûd. **Divânü Lugâti't Türk**, Kabalcı Yayınevi, İstanbul 2005.

- ELİADE, Mircea. **Dinsel İnançlar ve Düşünceler Tarihi**, Kabalcı Yayınevi (4.Baskı), C.I, III, İstanbul 2015.
- ELİADE, Mircea, **Dinler Tarihine Giriş**, Kabalcı Yayınları, İstanbul 2015.
- EMECEN, Feridun. "Giresun", **Diyanet İslam Ansiklopedisi**, Cilt 14, Yıl: 1996, İstanbul, s. 78
- ERBAŞ, Ali. "Muhtelif Dinlerde Su Motifi", **Ekev Akademik Dergisi**, Yıl:8, Sayı:20, Yaz 2004, s. 241-258.
- ERGUN, Metin. **Türk Dünyası Efsanelerinde Değişme Motifi**, Cilt I.II, TDK Yayınları, İstanbul 2000.
- EROĞLU, Engin. "Kutsal Kitaplardaki Tufan Olayı'nın Tarihi Temelleri", **Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Anabilim Dalı, Eskiçağ Tarihi Bilim Dalı Master Tezi**, Ankara 2007.
- ESİN, Emel, **Türk Kozmogonisine Giriş**, Kabalcı Yayınları, İstanbul 2001.
- EYUBOĞLU, İsmet Zeki. **Anadolu İnançları (Anadolu Üçlemesi-1)**, Toplumsal Dönüşüm Yayınları, İstanbul 1998.
- FADLAN, İbn-i. **İbn Fazlan Seyahatnamesi Tercümesi**, (Hazırlayan: Ramazan Şeşen), Bedir Yayınevi, İstanbul 1975.
- FATSA, Mehmet, "Geçmişten Günümüze Giresun'da Dini ve Kültürel Hayat I-II", **Geçmişten Günümüze Giresun'da Dini ve Kültürel Hayat Sempozyumu-I(25-27 Ekim 2013)**, Giresun İl Özel İdaresi Kültür Serisi-2, Pelikan Basım, İstanbul 2014.
- FATSA, Mehmet, **Geçmişten Günümüze Dereli**, Dereli Kaymakamlığı Yayınları-1, Giresun 2015.
- FATSA, Mehmet- İLTAR, Gazanfer, **Hacı Abdullah Halife Tekkesi**, Arı Sanat Yayınevi, İstanbul 2016.
- FATSA, Mehmet. **Karadenizde Zaviyeler (15-17. Yüzyıl)**, Arı Sanat Yayınevi, İstanbul 2017.
- FATSA, Mehmet-ÖZMENLİ, Mehmet, **Harşit Vadisi (Tarih-Coğrafya-Kültür)**, DOKAP Bölge İdaresi Başkanlığı, İstanbul 2017.
- FATSA, Mehmet, **Yavuzkema1 Yöresi (Tarih-Coğrafya-Kültür)**, Yavuzkema1 Belediyesi Yayınları-1, İzmir 2017.
- FREEMAN, Charles. **Mısır, Yunan ve Roma Antik Akdeniz Uygarlıkları**, Dost Kitabevi, Ankara 1999.
- GEZGİN, Deniz. **Su Mitosları**, Sel Yayıncılık, İstanbul 2009.

- GEZGİN, Deniz. "Tatlı Su Mitosları". **Metro Gastro Dergisi**, Sayı:65, Ankara Nisan-Mayıs-Haziran 2012. S. 173-175
- GEZGİN, İsmail, "Tuzlu Su Mitosları", **Metro Gastro Dergisi**, Sayı:66, Ankara Nisan-Mayıs-Haziran 2012.
- GÖKA, Erol. "Su ile Maceramız". **Türk Yurdu Dergisi**, Yıl: 101, Sayı:300, Ağustos 2012. s. 26-29
- GÖKDAĞ, Bilgehan Atsız. "Mö 2000'li Yıllardan Günümüze Giresun'daki Türk Varlığı". **Giresun Tarihi Sempozyumu (24-25 Mayıs 1996) Bildiriler**, Giresun Belediyesi Kültür Yayınları No:1. İstanbul 24-25 Mayıs 1997. s. 37
- GÖKDAĞ, Bilgehan Atsız- TEKİN, Feridun. "Giresun Halk Takvimi ve Buna Bağlı İnanışlar". **Giresun Kültür Sempozyumu(31-32 Mayıs 1998)**, Giresun Belediyesi Kültür Yayınları No:2, İstanbul 1998, s. 433
- GÖKDAĞ, Bilgehan Atsız. "Doğu Karadeniz Bölgesinde Eski Türk İnançlarının İzleri", **Uluslar Arası Anadolu İnançları Kongresi Bildirileri**, Ankara 2001. s. 281
- GÖMEÇ, Saadettin. **Türk Kültürünün Ana Hatları**, Akçağ Yayınları, Ankara 2006.
- GÖNÜLLÜ, Ali Rıza, "Alanya Halk İnançlarında Su Motifi", **Türk Kültürü**, Yıl: XXXIV, Sayı: 393, Ankara, s. 47-53.
- GÜLEÇ, Melda Medine, "Etnik, Dini, Ekonomik ve Kültürel Özellikleriyle Giresun Yöresinin Sosyal Yapısı", **Giresun Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Karadeniz Sosyal Bilimler Dergisi**, Yıl 6, Karadeniz Özel Sayısı, İlkbahar 2014, s. 185
- GÜLEÇ, Melda Medine. "Espiye'de Halk Dindarlığı". **Uludağ Üniv. Sosyal Bilimler Enstitüsü Felsefe ve Din Bilimleri Anabilim Dalı Din Sosyolojisi Bilim Dalı Doktora Tezi**, Bursa 2012.
- GÜLEÇ, Melda Medine, " Yaylacılık ve Otçu Göçü Geleneğine Sosyolojik Bir Bakış". **Geçmişten Günümüze Giresun**, (Ed. Ünsal Bekdemir, Mehmet Fatsa), Giresun İl Özel İdaresi Kültür Serisi-4, İstanbul 2015, s. 506-510
- GÜLTEPE, Necati, **Türk Mitolojisi (Yeni Araştırmalar Işığında)**, Kum Saati Yayınları, İstanbul 2013.
- GÜLŞEN, Aydın. "Giresun'da Sosyal, Ekonomik, Siyasi ve Kültürel Yaşam (1945-1960)". **Hacettepe Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Enstitüsü Doktora Tezi**, Ankara 2014.
- GÜLTEPE, Necati, **Oğuzname(Yeni Araştırmalar Işığında)**, Kum Saati Yayınları, İstanbul 2013.
- GÜNAY, Umay, "Ritüeller ve Hidrellez", **Milli Folklor Üç Aylık Türk Dünyası Folklor Dergisi**, C. IV, Say: 26, Ankara 1995, s.2-4

- GÜNAY, Ünver-GÜNGÖR. Harun. **Başlangıçlarından Günümüze Türklerin Dini Tarihi**. Berikan Yayınevi, Kayseri 2015.
- GÜVENÇ, Ahmet Özgür, "Kırk Sayısının Halk Edebiyatı Ürünlerinde Kullanımı Üzerine Bir İnceleme", **A.Ü Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi**, Sayı: 41, Erzurum 2009, s. 85-97
- HANÇERLİOĞLU. Orhan. **Düşünce Tarihi**. Remzi Kitabevi (6.Baskı). İstanbul 1995.
- HEKİM. Kemal, **İlginç Konuşmalar ve İlginç Anılarım**. Şahin Reklam Paz. Org. Ltd. Şti. Giresun 2008
- IŞIK. Ali, **Doyasıya Giresun**,Düzey Matbaacılık. İstanbul 2007.
- İNAN. Abdulkadir, "Türklerde Su Kültü İle İlgili Gelenekler", T.T.K. **İstanbul Yayınları**. Ankara 1953.
- İNAN, Abdulkadir, **Türk Şamanizmi Hakkında**. T.T.K Basımevi, Ankara 1926.
- İNAN, Abdulkadir. **Milli Tarihimiz ve Destanlarımız**. T.T.K, Ankara 1966.
- İNAN, Abdulkadir. **Milli Kültür Tarihi Araştırmaları Bakımından Destanlarımızın Önemi**, T.T.K, Ankara 1970.
- İNAN. Abdulkadir, **Eski Türk Dini Tarihi**, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul 1976.
- İNAN, Abdulkadir, **Makaleler ve İncelemeler**, Cilt I, T.T.K, Ankara 1998.
- İNAN, Abdulkadir, "Türk Boylarında Dağ, Ağaç(orman)Kültü, Yer-Su Tanrıları". **Orman ve Av Dergisi**, Sayı:79, 2002, s. 20-25
- İNAN, Abdulkadir, **Tarihte ve Bugün Şamanizm Materyaller ve Araştırmalar**. Türk Tarih Kurumu (2. Baskı), Ankara 2013.
- İNANLAR. M. Zafer, "Din-Mitos İlişkisi" Dinin Kökenine Dair Bir İnceleme", **A.Ü Sosyal Bilimler Enstitüsü, Felsefe ve Din Bilimleri (Dinler Tarihi) Ana Bilim DalıY. Lisans Tezi**. Ankara 2002.
- İNCİ ERSOY. Petek, "Ahsen TURAN, Meral OZAN. Türk Mitolojisine Giriş, Ankara: Gazi Kitabevi, 2015". **Milli Folklor**, Yıl 27, Sayı 108, Ankara 2015, s. 221-226
- KAFESOĞLU, İbrahim, **Eski Türk Dini**. Kültür Bakanlığı Yayınları;367, Türk Kültürü Kaynak Eserleri Serisi:12. Ankara 1980.
- KAFESOĞLU. İbrahim, **Türk Milli Kültürü**, Ötüken Neşriyat, İstanbul 2011.
- KAFESOĞLU. İbrahim. **Umumi Türk Tarihi Hakkında Tespitler Görüşler, Mülâhazalar**. Ötüken Neşriyat. İstanbul 2014.

- KALAFAT, Yaşar. "Yaşayan Eski Türk İnançları İtibariyle "Türk Mitolojisi" Ve Prof. Dor. Bahaeddin Ögel". **Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi/The Journal of International Social Research** Volume 2/8, Summer 2009, s.9
- KALAFAT, Yaşar. **Doğu Anadolu'da Eski Türk İnançlarının İzleri**. Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayınları, Ankara 1999.
- KALAFAT, Yaşar. **Balkanlar'dan Uluğ Türkistan'a Türk Halk İnançları**. T.C Kültür Bakanlığı, Ankara 2002.
- KALAFAT, Yaşar. **Türk Kültürlü Halklarda Türk Halk İnançları**, Berikan Yayınevi, Ankara 2008.
- KALAFAT, Yaşar, **Dedem Korkut Daş Oğuz Elleri**. Berikan Yayınevi, Ankara 2008.
- KALAFAT, Yaşar, **Türk Kültürlü Halklarda Mitik-Mistik Kavşakta Su**, (Editör: Mustafa Aksoy), Türk Halkbilim Araştırma Stratejisi Kültür Merkezi Dizisi; XXXIII. Berikan Yayınevi, Ankara 2015.
- KARA DÜZGÜN, Ülkü. "Giresun'da Adak İnancı ve Adak Yerleri", **Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Halk Edebiyatı Bilim Dalı Master Tezi**, Ankara 1999.
- KARA DÜZGÜN, Ülkü. "Giresun Adak Yerlerinde Tespit Edilen Çeşitli Uygulama. İnanış ve Efsaneler (Various Practices, Beliefs And Legends Of Vow Places In Giresun)", **Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi/ The Journal Of International Social Research**, Volume 2/7 Spring 2009, s. 1-29
- KARA DÜZGÜN, Ülkü. "Giresun Halk Takvimi, Sayılı Günler ve Bunlara Bağlı İnanış ve Uygulamalar". **Giresun Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Karadeniz Sosyal Bilimler Dergisi**, Karadeniz Özel Sayısı, Yıl: 6, Bahar 2014, s.233-256
- KARAKAŞ, Ayhan. "Çukurova Yöresi Geçiş Törenlerinde Su Odaklı Uygulamalar Üzerine Bir Değerlendirme". **Halk Kültüründe Su Uluslararası Sempozyumu (07-08 Kasım)**, Tekirdağ 2013.
- KARAKAŞ, Rezan, "Siirt Halk Kültürünün Şifa Dağıtıcıları: Kutsal Sular". **Turkish Studies-International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish orTurkic**, Cilt: 7, Sayı:4, Yıl:2012, s.2150-2161
- KARAKURT, Deniz. **Açıklamalı Ansiklopedik Mitoloji Sözlüğü**. e-Kitap (2.Baskı), Türkiye 2011.
- KARAMAN, Ramazan. **Türk Dünyasının Bayramı Yeni Gün (Nevruz)**. Bilge Kültür Sanat, İstanbul 2014.
- KAYA, Mevlüt. **Bir Çepni Tarihi ve Kültürü**. Yüksel Ofset, Samsun Haziran 2007.

- KIBATEK Uluslararası Türk Kültüründe Deniz ve Deniz Edebiyatı Sempozyumu Bildirileri& (Şiir, Öykü, Deneme) (Antalya 28 Nisan- 2 Mayıs 2008)**, Ankara 2008.
- KAYABAŞI, Onur, "Taşeli Yöresi Tahtacılarının Geçiş Dönemlerinde Mitolojik Unsurlar", **Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi**, Sayı: 78, 2016, s. 139-154
- KILIÇASLAN, Sema, "Türk Halk İnançlarında Su", **Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Türk Edebiyatı Anabilim Dalı Türk Halk Edebiyatı Dalı Yüksek Lisans Tezi**, Ankara 2011.
- KIRPIK, Sevinç Kılıçaslan, "Türk Kültüründe Tufan ve Tufan ile İlgili Anlatılar", **Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı ve Anabilim Dalı Türk Edebiyatı Bilim Dalı**, Ankara 2009.
- KIZI, Cibek İrımbeğ, "Geçmişten Günümüze Kalmukların Dini Tarihi ve Halk İnançları", **A.Ü Sosyal Bilimler Enstitüsü, Felsefe ve Din Bilimleri Anabilim Dalı, Dinler Tarihi Bilim Dalı, Y. Lisans Tezi**, Ankara 2011.
- KAÇAR, Betül Zahide, "Çepnilerde Din ve Sosyal-Kültürel Hayat (Giresun Örneği)", **Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İlahiyat Anabilim Dalı Din Sosyolojisi Bilim Dalı**, İstanbul 2010.
- KOBYA, Elif Şebnem, "Türkiye'de Yağmur Törenleri Ve Yağmurla İlgili İnanışlar", **A.Ü Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili Edebiyatı Anabilim Dalı Doktora Tezi**, Erzurum 2014.
- KOCA, Sinan, **Görel ve Yöresi Ağzları (İnceleme-Metinler-Sözlük)**, Görel Belediyesi Kültür Yayınları, İstanbul 2016.
- KOÇ, Adem, "Eskişehir Türkmen Alevilerinde Su İle İlgili İnanç ve Uygulamalar", **Halk Kültüründe Su Uluslararası Sempozyumu Bildirileri (07-08 Kasım)**, Tekirdağ 2013.
- KOÇİN, Abdülhakim, "Kültürümüzde ve Divan Şiirinde Su", **İlim ve Sanat Dergisi**, Sayı:20, 1988, 395-422.
- KORKMAZ, Mehmet Akif, "Eski Türk Tarihi Ve Coğrafyasının Sürekliliğinde Giresun Yöresi Ve Bostanlı Köyü'nde Yer-Su Kutsalları" , **Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi**, Sayı: 34/Yaz, Ankara 2005, s.1-29
- KORKMAZ, Ramazan, "Dede Korkut Hikâyelerindeki Su Kültürünün Mitik Yorumu", **Türk Kültürü Dergisi**, Yıl: XXXVI, Sayı: 418, s. 91-98
- KORKMAZ, Yalçın, **Çocukluğumda Yayla Göçleri (Anı)**, Yaz Yayınları, İstanbul 2016.
- KUFACI, Ahmet, **Güce(Giresun'un Saklı Cenneti- Giresun Güce Araştırmaları)**, Sonhaber Yayınları, Trabzon 2016.

- KURUCA, Nazım, "Çepnilerde Dini Hayat ve Bazı Dini Uygulamalar Üzerine Bir Değerlendirme". **Uluslararası Karadeniz Havzası Halk Bilimi Araştırmaları Dergisi**, Yıl 1, Sayı 3, Eylül 2015, Trabzon, s. 207
- KÜÇÜK, Abanoz, "Alevi-Bektaşî Sözlü Kültüründen Derlenen Bir Etiyolojik Anlatı Üzerine "Neden Balığa Ölmeden Bıçak Vurulmaz ?". **Alevilik Araştırmaları Dergisi**, Ankara, Aralık-2016, s. 1-9
- KÜÇÜK, Abanoz, "Giresun Çepni Folkloru". **Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı Y.Lisans Tezi**, Balıkesir 2011.
- KÜÇÜK, Abanoz, "Doğu Karadeniz Bölgesi Doğum Sonrası İnanış ve Uygulamalarında Cadı/Obur". **Karadeniz**, Yıl:3, Sayı:12, s. 123-136.
- KÜÇÜKBASMACI, Gülten, "Kastamonu'da Asa Suları". **Halk Kültüründe Su Uluslararası Sempozyumu(07-08 Kasım)**, Tekirdağ 2013, s. 199-221
- MEMMEDOV, Celal Beydili, "Eski Türklerde Gizli Tabiat Kuvvetlerine İnanma (İye İnanıcı), **Türkler Ansiklopedisi**, Yeni Türkiye Yayınları, Cilt: 1, Ankara 1992, s. 330-343
- OCAK, Ahmet Yaşar, **Alevi ve Bektaşî İnançlarının İslam Öncesi Temelleri**, Enderun Kitabevi, İstanbul 1983.
- OCAK, Ahmet Yaşar, "Âb-ı Hayat", **TDV İslam Araştırmaları Merkezi**, Cilt: 1, 1988, s. 1-3
- OCAK, Ahmet Yaşar, **Kültür Tarihi Kaynağı Olarak Menâkıbnâmeler (Metodolojik Bir Yaklaşım)**, T.T.K. Basımevi, Ankara 1992.
- OCAK, Ahmet Yaşar, **İslam-Türk İnançlarında Hızır Yahut Hızır-İlyas Kültü**, Kabalcı Yayınevi, İstanbul 2012.
- OĞUZ, M. Öcal, "Türkiye'nin Doğu Karadeniz Kıyısında Mayıs Yedisi Bayramı", **MilliFolklor Üç Aylık Uluslararası Kültür Araştırmaları Dergisi**, Cilt: 9, Yıl:18, Sayı: 69, Bahar 2006, s.5-14
- ÖGEL, Bahaeddin, **Türk Kültürünün Gelişme Çağları**, Cilt: I,II, T.D.A.V Yay., İstanbul 1998.
- ÖGEL, Bahaeddin, **Türk Mitolojisi**, Cilt: II, T.T.K (4. Baskı), Ankara 2010.
- ÖKSE, Ayşe Tuğba, "Eski Önasya'dan Günümüze Yeni Yıl Bayramları. Bereket ve Yağmur Yağdırma Törenleri". **Bilig, Ahmet Yesevi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, Sayı:36, 2006, s. 109-130
- ÖKSÜZ, Musa- ÖNAL, Ülkü, "Artvin Yöresinde Su ile İlgili Adet, İnanma ve Efsaneler", **Halk Kültüründe Su Uluslararası Sempozyumu(07-08 Kasım)**, Tekirdağ 2013, s. 1-16

- ÖKSÜZ, Musa, "1932-1951 Yılları Arasında Giresun Halkevinde Yapılan Halkbilim Çalışmaları", **Karadeniz Teknik Üniv. Sosyal Bilimler Enstitüsü T.D.E Anabilim Dalı Y. Lisans Tezi**, Trabzon 2003.
- ÖZDEMİR, Nebi, "Yeni/lenmek Ve Nevruz", **Milli Folklor Üç Aylık Uluslararası Kültür Araştırmaları Dergisi**, C.9, Yıl:18, Say:69, Bahar 2009, s.15-27
- ÖZTÜRK, Cemil, **Türk Tarihi ve Kültürü**, Pegem Yayıncılık (3.Baskı), Ankara 2006.
- ÖZTÜRK, Özhan, **Karadeniz Ansiklopedik Sözlük**, Cilt: I-II, Heyamola Yayınları, İstanbul 2005.
- PALA, İskender, **Dört Güzeller Toprak, Su, Hava, Ateş**, Kapı Yayınları, İstanbul 2008.
- PALA, İskender, "Yer yer Değil İken, Su Su İdi", **Varlık Dergisi**, Sayı:75, 2008, s.44-49
- RADLOFF, Wilhelm, **Türklük ve Şamanlık**, (Haz: Nurer Uğurlu), Örgün Yayınevi, İstanbul 2008.
- ROSEMBERG, Donna, **Dünya Mitolojisi Büyük Destanlar ve Söylenceler Antolojisi**, İmge Kitabevi (3.Baskı), 2003.
- ROUX, Jean-Paul, "Türkler ve Moğollarda Su Kutsaldır", (Çev: Türker Acaroğlu), **Folklor Halkbilim Dergisi**, Sayı: 38, Ekim 1989, s. 31-35
- ROUX, Jean Paul, **Orta Asya'da Kutsal Bitkiler ve Hayvanlar**, Kabalcı Yayınevi, İstanbul 2005.
- ROUX, Jean Paul, **Eski Türk Mitolojisi**, (Çev: Musa Yaşar Sağlam), Bilgesu Yay. (2.Baskı), Ankara 2015.
- RUBRUK, Wilhelm Von, **Moğolların Büyük Hanına Seyahat 1253-1255**, Çev: Ergin Ayan, Ayışığıkitapları, İstanbul 2001.
- STRAUSS, Claude Levi, **Mit ve Anlam**, Çev: Gökhan Yavuz Demir), İthaki Yayınları, İstanbul 2013.
- SANDALCI, Sema-INTZE, Polikseni, "Yunan Mitolojisinde İlyada Destanında Su", **Halk Kültüründe Su Uluslararası Sempozyumu (07-08 Kasım)**, Tekirdağ 2013, s.1-10
- SÜMER, Faruk, **Oğuzlar(Türkmenler) Tarihleri-Boy Teşkilatı-Destanları**, Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı (5. Baskı), İstanbul 1999.
- ŞİŞMAN, Bekir, "Samsun'da İcra Edilen Bir Yağmur Duası Ritüeli ve Türk Kültür Tarihi Bağlamında Düşündükleri", **Milli Folklor**, Yıl:15, Sayı: 58, s. 86-92
- TANYU, Hikmet, **Dini Folklor ve Dini-Manevi Halk İnançlarının Çeşit ve Maiyeti Üzerinde Bir Araştırma**, Cilt: XXI., Ankara 1976.
- TANYU, Hikmet, **Ankara ve Çevresinde Adak ve Adak Yerleri**, Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları LXXXI, Ankara 1967.

- TEK, Recep, "Âşık Şem'i'nin Şiirlerinde Su Ve Su İle İlgili Kavramların Kullanımı", **Halk Kültüründe Su Uluslararası Sempozyumu (07-08 Kasım)**, Tekirdağ 2013, s.1-9
- TEKİN, Feridun-CANTÜRK, Samet, "Giresun ve Yöresi Ağızlarından Derleme Sözlüğüne Katkılar". **Diyalekt**, Sayı: 9, Kış 2014, s. 33-46
- TEKİN, Talat, **Orhon Yazıtları**, Atatürk Kültür Dil ve Tarih Yüksek Kurumu, Türk Dil Kurumu Yayınları:540 (5. Baskı), Ankara 2014.
- TURAN, Fatma Ahsen- OZAN, Meral. **Türk Mitolojisine Giriş**, Gazi Kitabevi (2.Baskı) Ankara 2016.
- TURAN, Şerafettin, **Türk Kültür Tarihi (Türk Kültüründen Türkiye Kültürüne veEvrenselliğe)**, Bilgi Yayınevi (7. Baskı), Ankara 2014.
- TURAN, Fatma Ahsen, "Anadolu'daki Hıdırellez Kutlamalarına Dair İnanmalar Ritüeller, Yasaklar Ve Yaptırımlar". **Gazi Türkiyat Türklük Bilimi Araştırma Dergisi**, Sayı: 2, Bahar 2008, s. 91-100
- TÜRKAN, Kadriye, "Türk Dünyası Masallarında Su Kültü (Water Cult In The Folktales Of Turkish World)", **Milli Folklor**, Yıl: 24, Sayı: 93, 2012, s. 135-148
- TÜRKMEN, Fikret, "Türk Mitolojisinde Su Kültü", **Vira**, Sayı: 33, İstanbul, s. 56-58
- TÜRKMEN, Fikret, "Eski Türklerin İnançlarında Tabiat Kültü", **Türk Dünyası İncelemeleriDergisi**, Ege Üniv. Türk Dünyası Araştırmaları Enstitüsü Yayını, Sayı: III, İzmir 1999, s. 175-181
- UCA, Alaattin, "Türk Toplumunda Hıdırellez- I(In The Turkish Society Hıdırellez Or Mayıs Sixth-I)". **A.Ü Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi**, Cilt: 14, Sayı: 35, Erzurum 2007, s. 251-284
- URAZ, Murat. **Türk Mitolojisi**, Düşünen Adam Yayınları, İstanbul 1994.
- ÜNLÜ, Ekrem. **Harşit Vadisi Tarih ve Kültür Yazıları**, Arı Sanat Yayınevi, İstanbul 2016.
- ÜNVER, A. Süheyl, "Yağmur Taşı Hakkında". **Tarih Dergisi**, Cilt: 4, Sayı: 7, İstanbul 1953, s. 77-85
- ÜSTÜNOVA, Kerime, "Giresun'da Yaşatılan Sacayağından Geçme Geleneğinde "Sacayağı" ve "üç" Ne Anlatıyor?". **Türk Dünyası Sosyal Bilimler Dergisi**, . Sayı:52, Kış 2010, s. 181-194
- VURAL, Feyza Göhler, **İslamiyetten Önce Türklerde Kültür ve Müzik (Hun, Göktürk, UygurDevletleri)**, Çizgi Kitabevi, Konya 2011.
- YALGIN, Ali Rıza, "Su, Ağaç, Dağ ve Taş". **Türk Folklor Araştırmaları Dergisi**, Sayı:4, 1949, s. 58-60

- YARDIMCI, Mehmet. "Geleneksel Kùltürümüzde ve Âşıkların Dilinde Su". **Kùltür Evreni**, Sayı: 8, 2011, s. 75-85
- YARDIMCI, Mehmet, "Yer-Su Kùltürünün Geleneksel Kùltürümüzdeki Yeri ve Şiirimize Yansıması". **Ç.Ü Türkoloji**, 2013, s. 1-10
- YAYIN, Nerin, "Türk Mitolojisinde Su ve Su Tanrıları Cinsiyet Meselesi", Ege Üniversitesi Türk Dili Edebiyatı Yayınları, **Edebiyat Araştırmaları Dergisi**, Sayı:23, 2012, s. 111-121
- YAZIR, Elmalılı Muhammed Hamdi. **Kurân-ı Kerim**, (Sadeleştiren: M. Şirin Doğan), Seda Yayınları(3.Baskı),İstanbul 2014, s.162
- YOLCU, Mehmet Ali. "Kutsalın Yeniden Üretimi: Kutsal Su İnançları ve Hacı Bektaş Zemzem Çeşmesi", **Halk Kùltüründe Su Uluslararası Sempozyumu (7/8 Kasım 2013)**, Cilt: III, Sayı 8, Yaz 2014, s. 1-10
- YULDIBAYEVA, Gülnar V., "Başkurt Halk İnançlarında ve Destanlarında Su". **Türk Dünyası İnceleme Dergisi**, Sayı:12/1, Yaz 2012, s. 387-392
- YÜKSEL, Ayhan, Tirebolulu Denizciler (Geçmişten Günümüze. Kaptan, Lostromo. Çarkçı, Tayfa). Arı Sanat Yayınevi, İstanbul 2016.

KAYNAK KİŞİLER LİSTESİ

- (K1) Metin Koç. 56, Lise. Makine Teknikeri, Giresun/ Dereli/ Sarıyakup Köyü
- (K2) Hatice Yazar. 61, İlköğretim. Ev Hanımı, Giresun/ Merkez-Batlama/ Osmaniye Köyü
- (K3) Emine Kürkan, 44. İlköğretim. Ev Hanımı. Trabzon/ Vakfikebir/ Çavuşlu Köyü
- (K4) Feyime Bayraktar. 83. Okur-Yazar Değil. Ev Hanımı. Giresun/ Görele/ Gölbaşı Köyü
- (K5) Fatma Sarıcı, 75. Okur-Yazar Değil. Ev Hanımı. Giresun/ Tirebolu/ Kovanpınar Köyü
- (K6) Murat Gül. 53. Ortaokul. Balıkçı. Giresun/ Merkez
- (K7) Kemal Özdemir. 66. İlkokul. Çiftçi. Giresun/ Dereli/ Kızıltaş Köyü
- (K8) Mustafa Çiçek, 60. İlkokul, Emekli Belediye İşçisi. Giresun/ Bulancak/ Bahçeli Köyü
- (K9) Hanife İslam, 58. İlkokul. Ev Hanımı. Giresun/ Tirebolu/ Yağlıkuyumcu Köyü
- (K10) Semiha Hisarkaya, 71. İlkokul. Ev Hanımı, Giresun/ Merkez-Batlama/ Burhaniye Köyü
- (K11) Hamza Özcan, 54, Lise. Memur, Giresun/ Merkez-Batlama/ Osmaniye Köyü
- (K12) Meyrem Karnal, 72, Okur-Yazar Değil. Ev Hanımı, Giresun/ Görele/ Gölbaşı Köyü
- (K13) Kemal Hekim. 81. Lise, Emekli Kılavuz Kaptan. Giresun/ Tirebolu/ Özlü Köyü
- (K14) Seyit Güvendi. 63. Üniversite. Emekli Öğretmen, Giresun/ Doğankent/Çatalağaç Köyü
- (K15) Hayriye Sezgin, 68, Okur-Yazar Değil. Ev Hanımı. Giresun/ Tirebolu/Kovanpınar Köyü
- (K16) Ayşe Kadın. 64. Gülhanım Güven. 85. Zelfi Güven, 61, Okur-Yazar Değil. Ev Hanımı. Giresun/ Güce/ Yukarıboynuyoğun Köyü
- (K17) Murat Atalay. 39. Lise. Hamam İşletmecisi, Trabzon/ Tonya
- (K18) Mehmet-Ayşe Şendik. 76-65. İlkokul. Çiftçi. Giresun/ Yağlıdere/Tekke Köyü
- (K19) Hacı Ali Sarı, 72, Okur-Yazar Değil. Kaynakçı. Giresun/ Doğankent/ Merkez
- (K20) Abdullah Aşık. 60, İlkokul. Köy Muhtarı. Giresun/ Merkez-Batlama/ Osmaniye Köyü
- (K21) İlyas Dizdar. 77, İlkokul. Köy Esnafı. Giresun/ Dereli / Kızıltaş Köyü

- (K22) Ömer Şen, 62. İlkokul. Köy Muhtarı, Giresun/ Yağlıdere/ Tekke Köyü
- (K23) Harun Tekin, 52. Lise. Bankacı, Giresun/ Doğankent/ Merkez
- (K24) Döndü Kostak, 72. Okur-Yazar Değil, Ev Hanımı, Giresun/Çanakçı/ Yeşilköy
- (K25) Salih Takır, 86. İlkokul. Memur, Giresun/ Çanakçı/ Yeşilköy
- (K26) Dursun Yağmur, 64, İlkokul. Serbest Meslek, Giresun/ Merkez-Batlama/Melikli Köyü
- (K27) Şenol Tekin, 75. Ortaokul. Eski Belediye Başkanı, Giresun/ Doğankent/ Merkez
- (K28) Hüseyin Güvendi, 80, Okur-Yazar Değil, Çiftçi, Giresun/ Güce/ Yukarıboynuyğun Köyü
- (K29) Ferhat Usta, 63. Okur-Yazar Değil. Çiftçi, Giresun/ Dereli/ Sarıyakup Köyü
- (K30) Emine Takır, 80. Okur-Yazar Değil, Ev Hanımı, Giresun/ Çanakçı/ Yeşil Köy

EKLER

Fotoğraf 1: Obuz

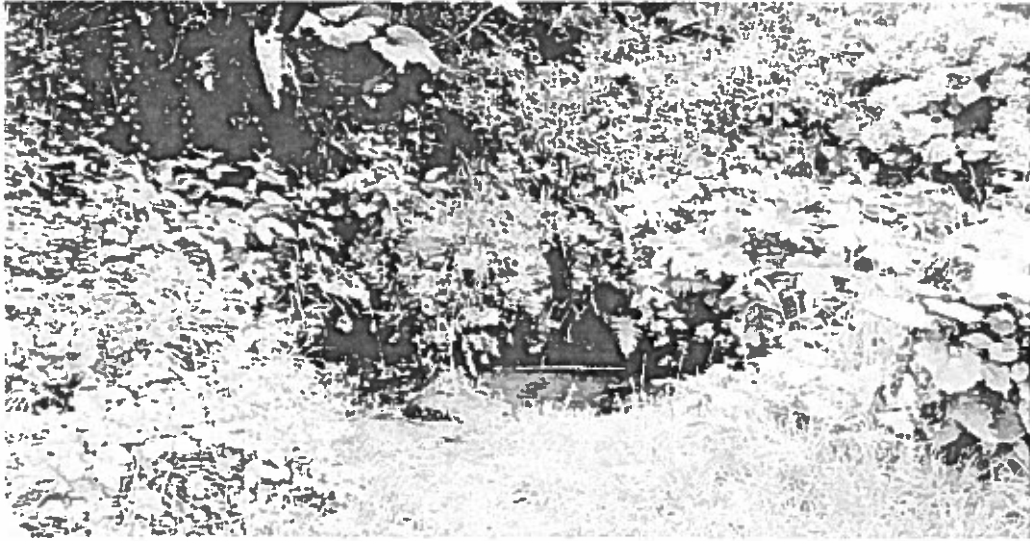
Fotoğraf 2: Oluk Yanı Suyu (Şih Suyu)

Fotoğraf 3: Oluk Yanı Suyu

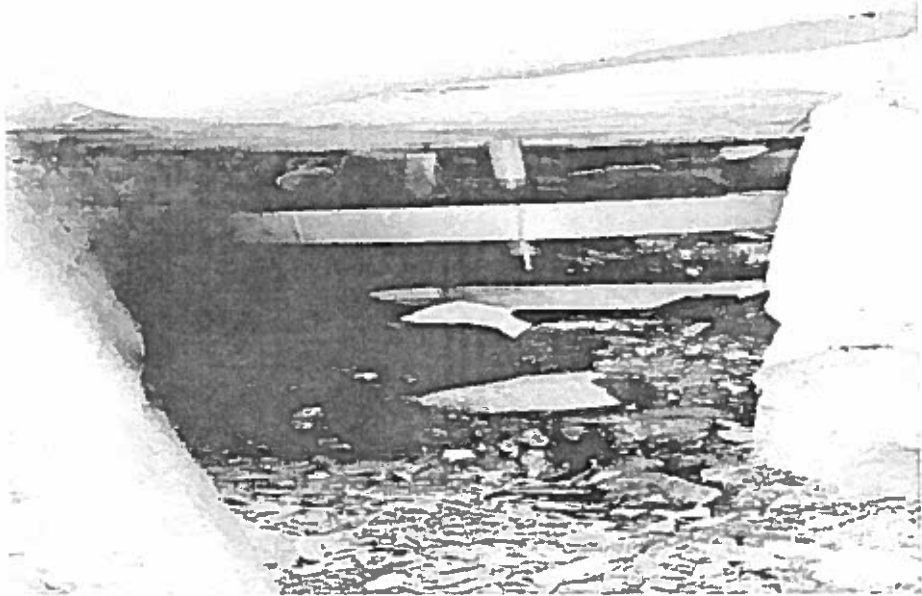
Fotoğraf 4: Sebil

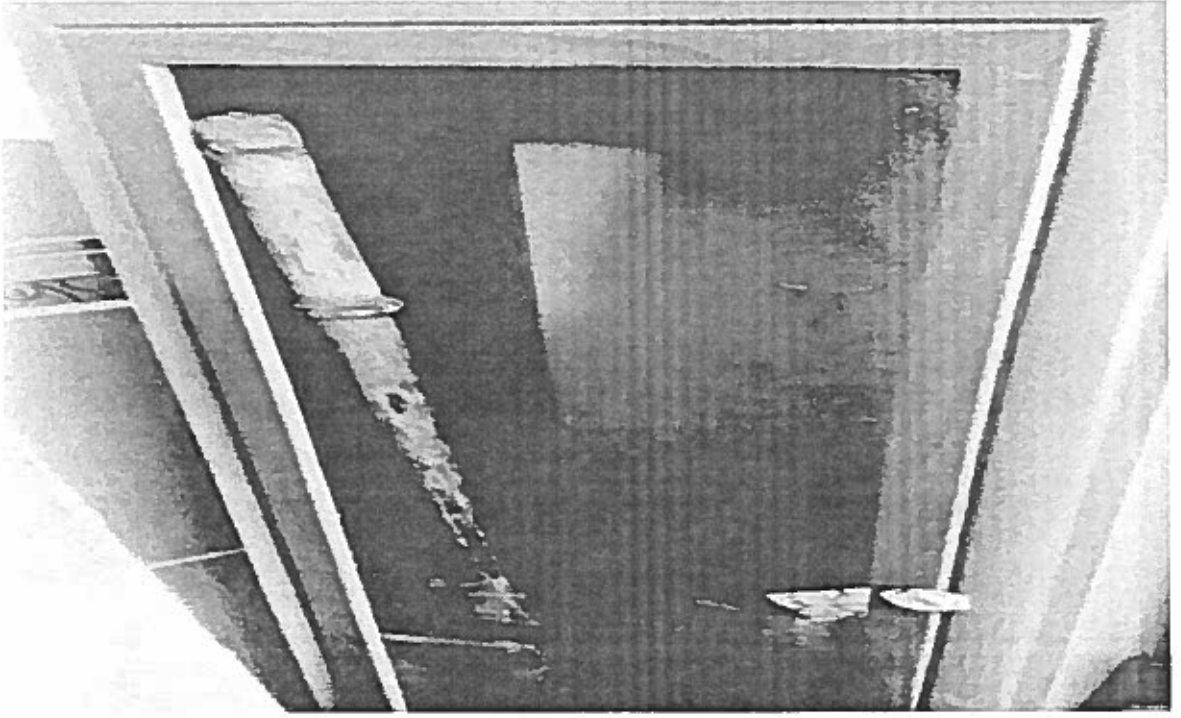
Fotoğraf 5: Şeyh Kasım Dede Ocak Suyu

Fotoğraf 6: Şeyh Kasım Dede Değirmen Suyu

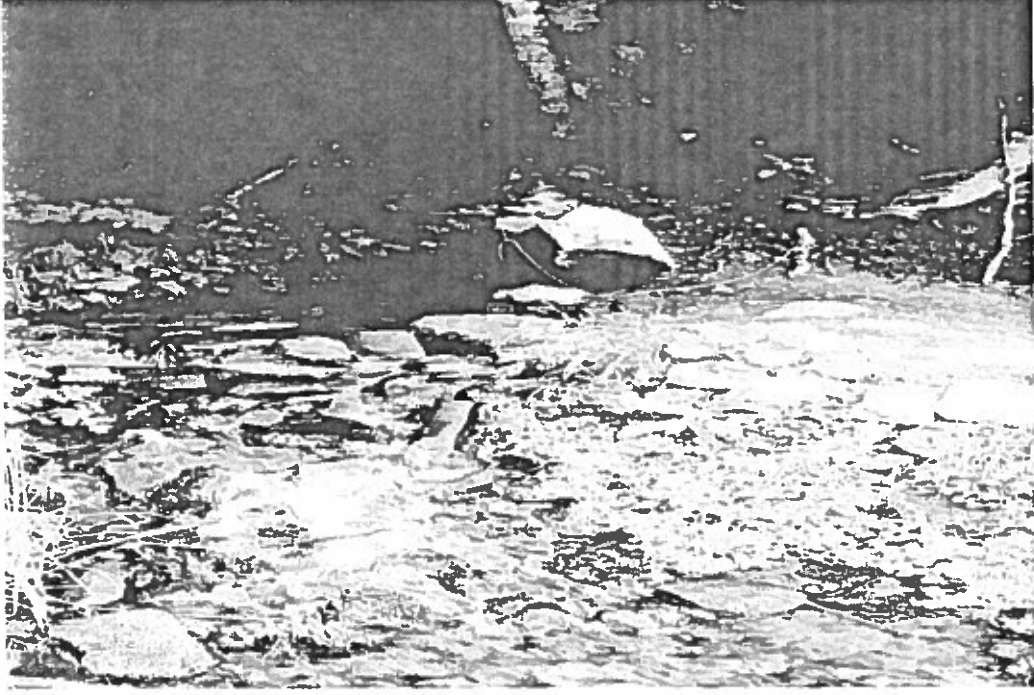
Fotoğraf 7: Şeyh Kasım Dede Değirmeninin Su Çarkı

Fotoğraf 8: Hacı Abdullah Halife Asası

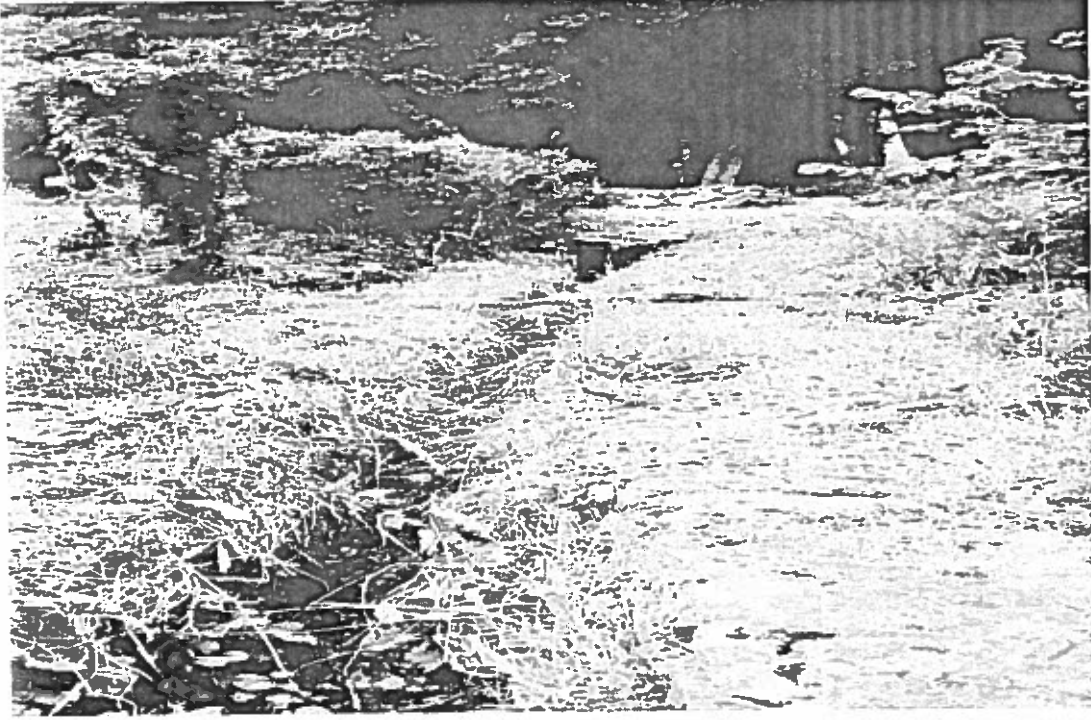
Fotoğraf 9: Hacı Abdullah Halife'nin Asasının Vurduğu Yer (Şimşirlik)

Fotoğraf 10: Asa Suyunu İçerek Şifa Bulmak

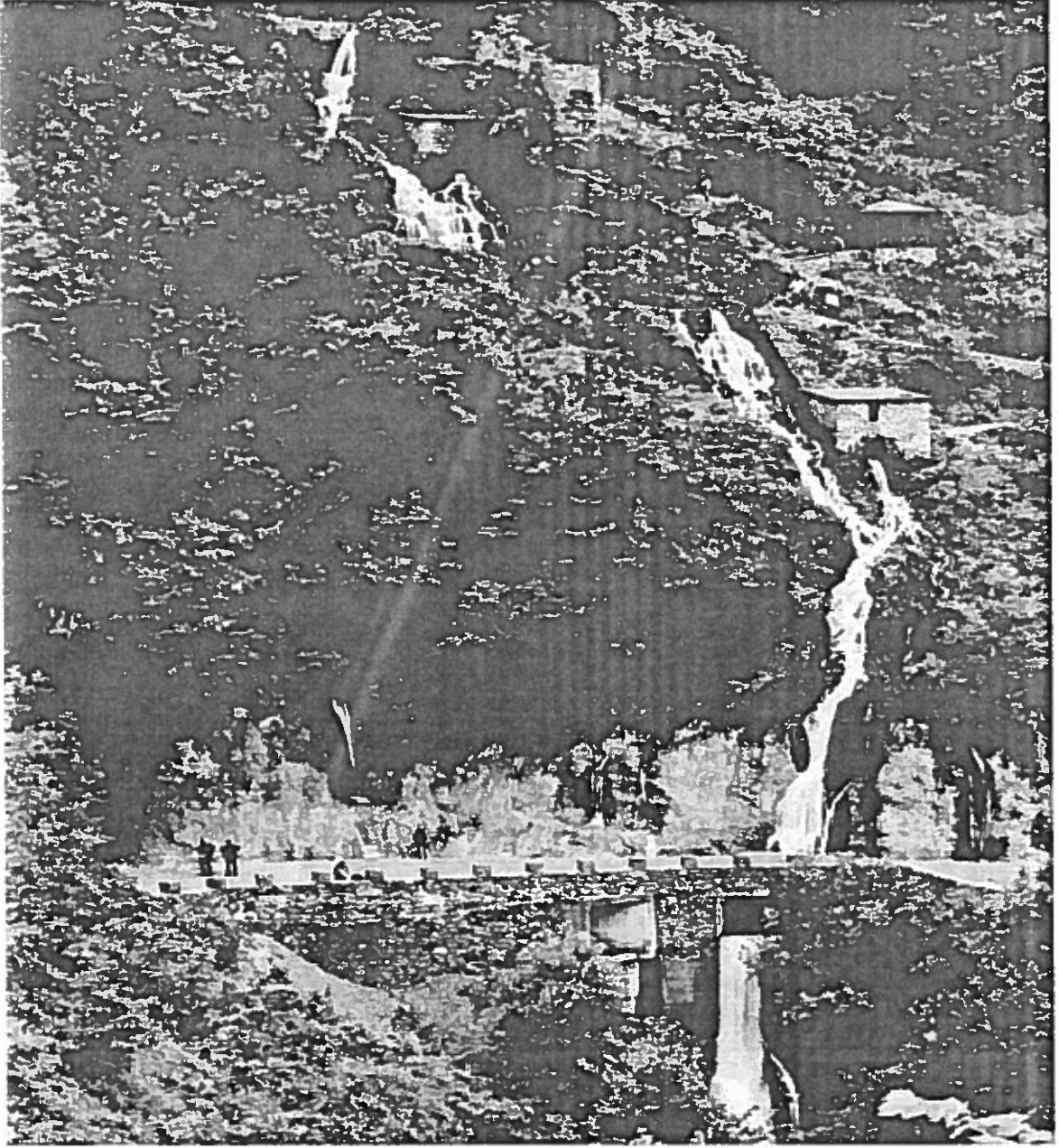
Fotoğraf 11: Asa Suyuna Girerek Şifa Bulmak

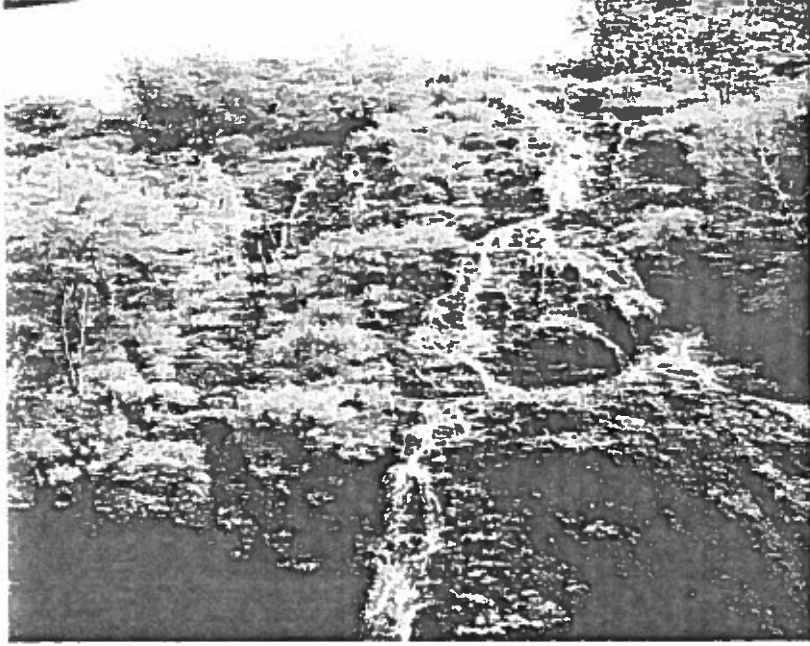
Fotograf 12:Hacı Abdullah Halife Değirmenine Giden Şimşirlik Suyu

Fotoğraf 13: Hacı Abdullah Halife Değirmeni

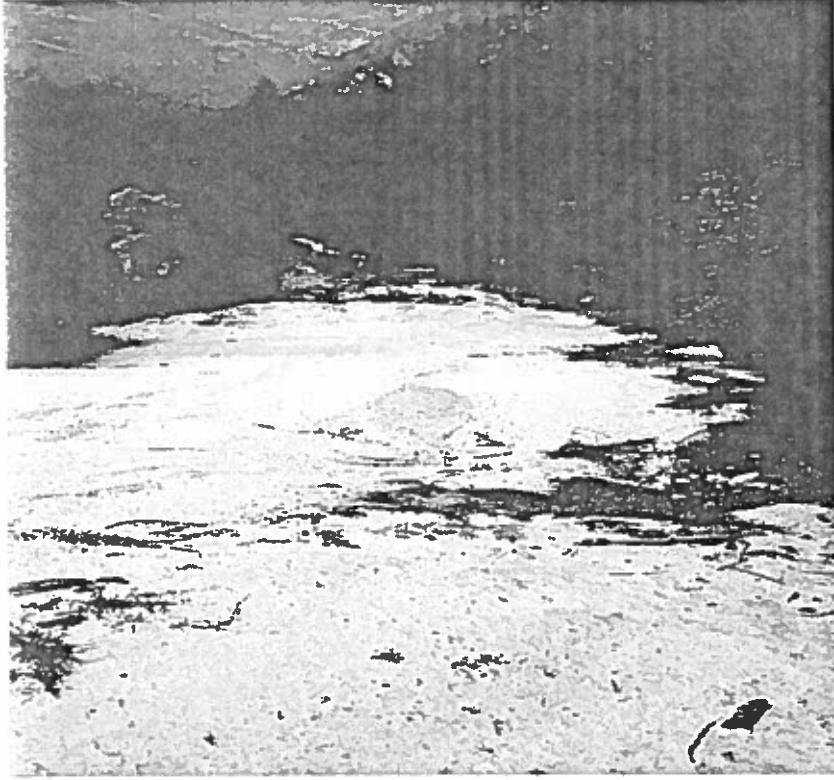
Fotoğraf 14: Yedi Değirmenler

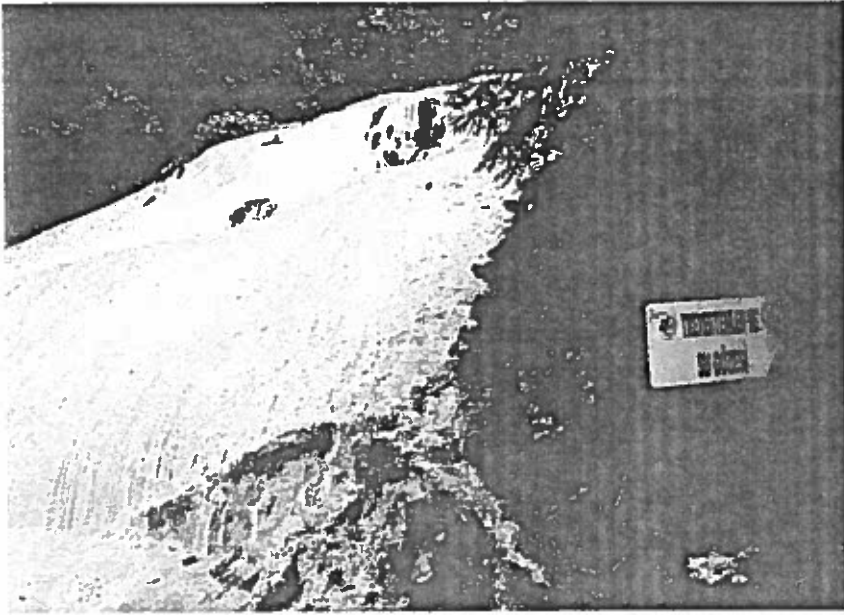
Fotoğraf 15: Kuzalan Şelalesi

Fotoğraf 16: Traverten'in Çıkış Noktası

Fotoğraf 16: Travertenler

Fotoğraf 17: Travertenler ve Su Gözesi

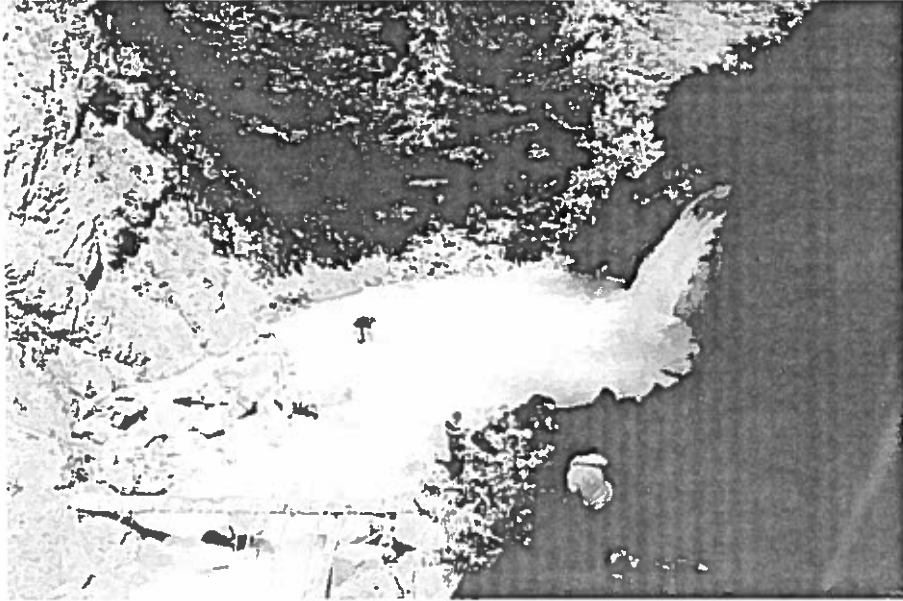
Fotoğraf 18: Sodalı Sular

Fotoğraf 19: Demirli Maden Suyu

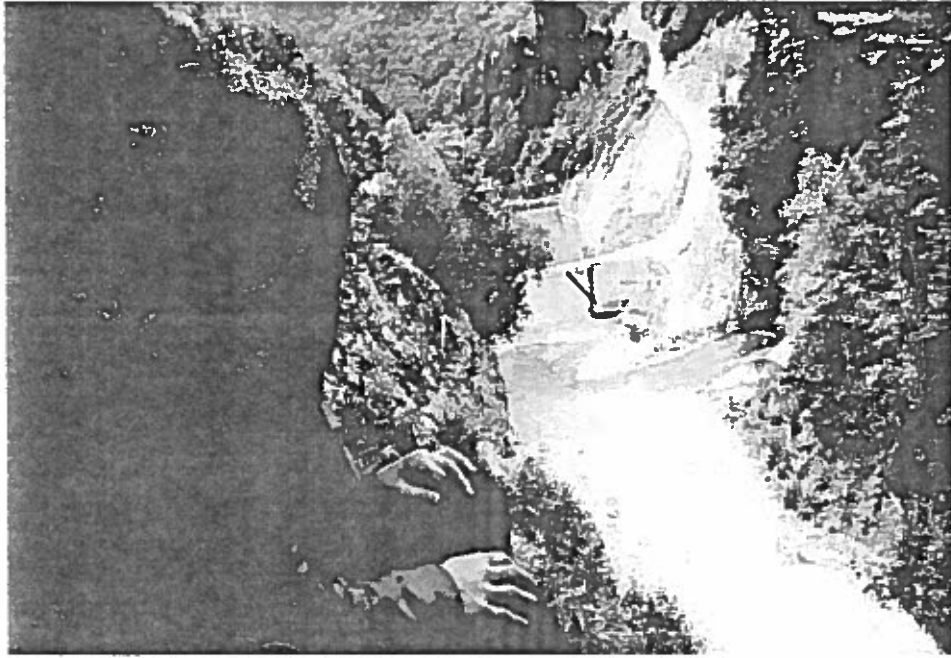
Fotoğraf 20: Cehennem Deresi Demirli Maden Suyu

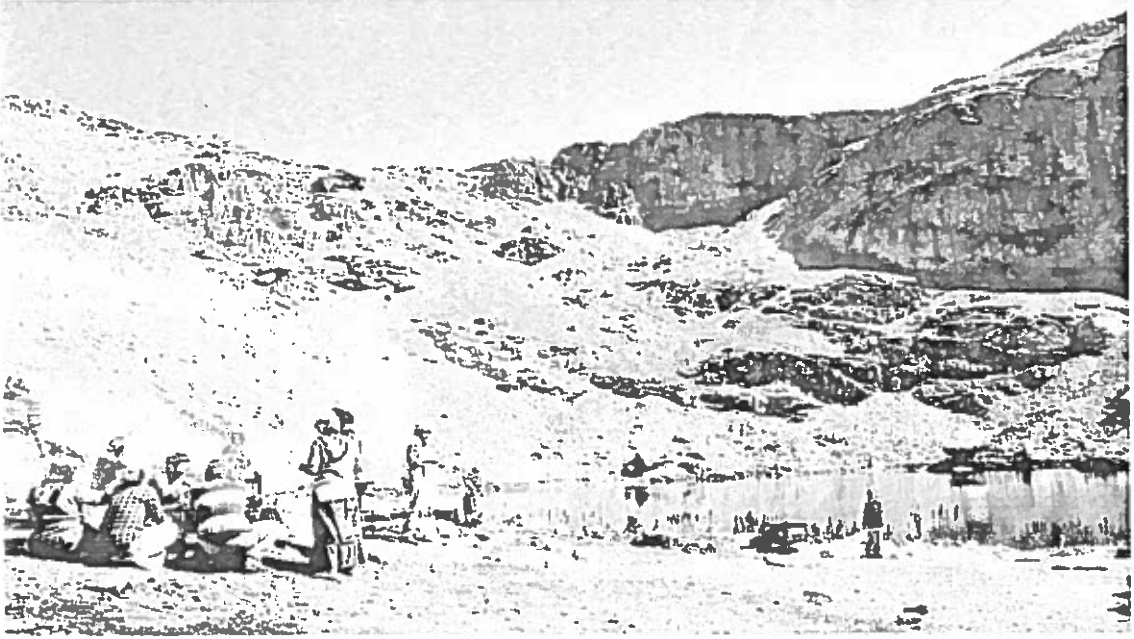
Fotoğraf 21: Mavi Göl

Fotoğraf 22: Aksu-Göksu Birleşimi

Fotoğraf 23: Aksu-Göksu Birleşimi Uzaktan Görünüm

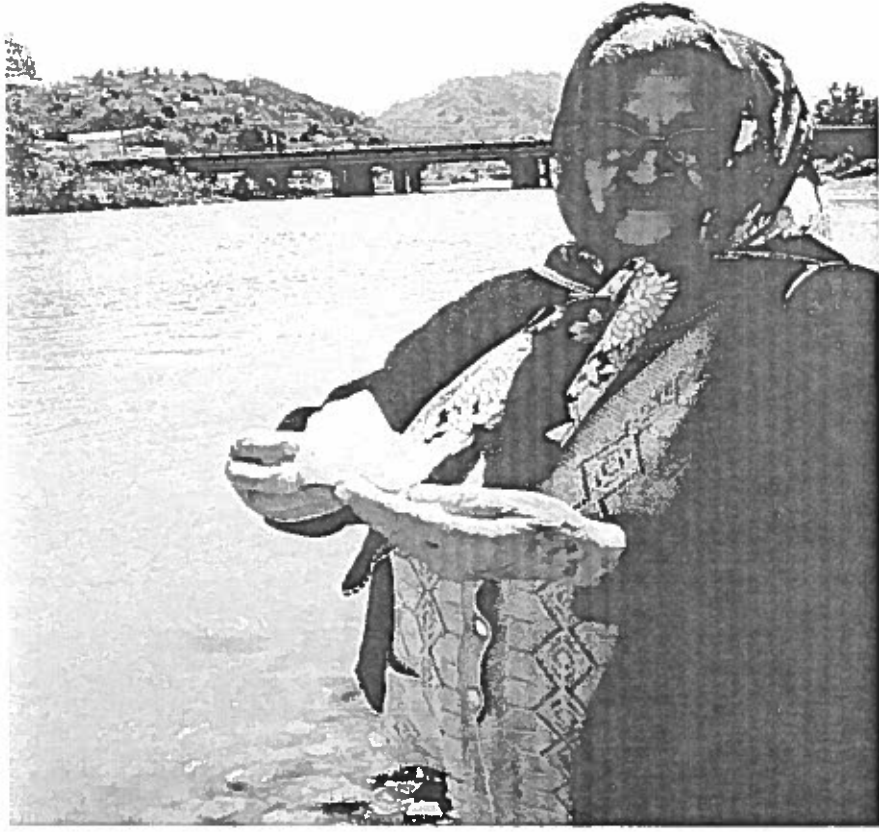
Fotoğraf 24: Karagöl

Fotoğraf 25: Despot Suyu

Fotoğraf 26: Mayıs Yedisi-Dilek Dileme (7 Çift, 1Tek taş)

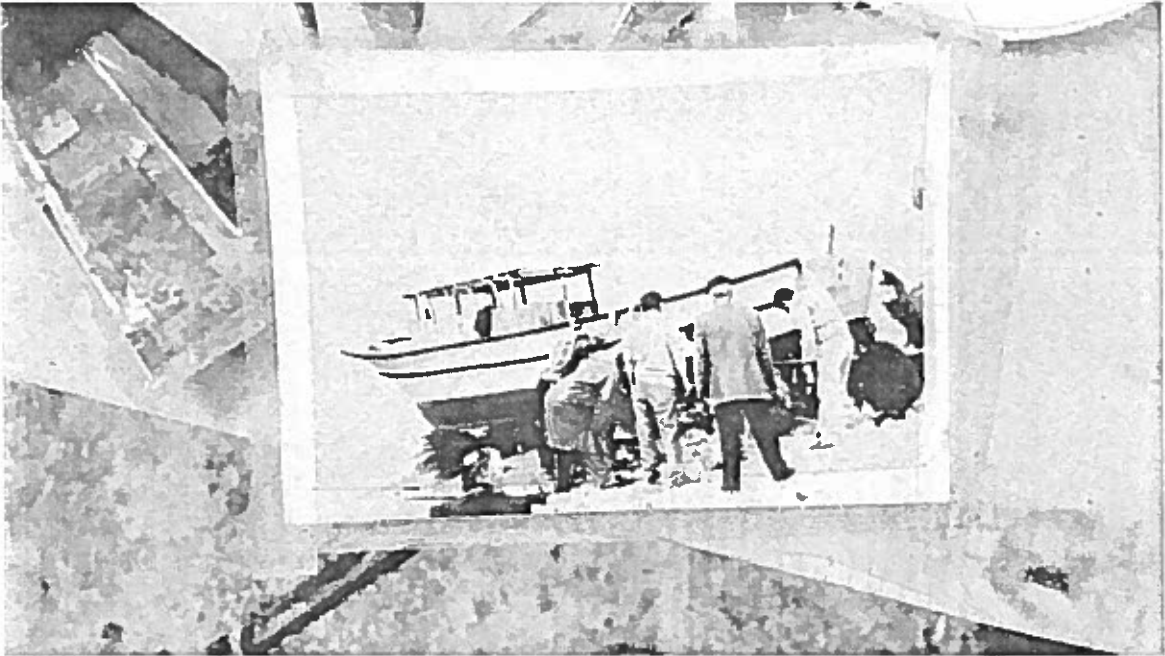
Fotoğraf 27: Mayıs Yedisi- Dilek Dileme (Dilek Yazılı Kağıdı Suya Atma)

Fotoğraf 28: Aksu Festivali-Şifa Bulma (El, Yüz Yıkama)

Fotoğraf 29: Pinişle Değirmeni

Fotoğraf 30: Balıkçılar

Fotoğraf 31: Hamam